

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка**

**ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ
В УМОВАХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН**

Збірник наукових праць

Житомир 2015

УДК 37.01
ББК 74.21
Т 53

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 8 від 27 березня 2015 року)

Рецензенти:

Н.М. Мирончук – кандидат педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка

І.Д. Сахневич – кандидат педагогічних наук, декан факультету мистецтв та менеджменту Житомирського інституту культури і мистецтв Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Н.В. Шигонська – кандидат педагогічних наук, доцент, керівник науково-методичної лабораторії Житомирського інституту медсестринства

Проблеми освіти і виховання в умовах цивілізаційних змін: зб. наук. праць / за заг. ред. Н.А. Басюк. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 180 с.

Збірник відображає результати досліджень щодо проблем освіти і виховання в сучасних умовах. У роботі представлено такі аспекти досліджуваної проблеми: психолого-педагогічні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи; сучасні тенденції та пріоритети виховання; співпраця школи і родини; медико-педагогічні аспекти становлення особистості майбутнього фахівця.

Адресується широкому загалу освітян, науковцям, викладачам, педагогічним працівникам загальноосвітніх навчальних закладів, аспірантам, студентам.

УДК 37.01
ББК 74.21

ЗМІСТ

Білоус О. Виховання гуманних взаємин учнів початкової школи	6
Бойко А. Роль естетичного виховання у формуванні підростаючої особистості молодшого школяра	8
Бойко М. Формування моральних засад особистості у сім'ї	12
Васильюк І. Урок образотворчого мистецтва в системі естетичного виховання молодших школярів	14
Вигівська А. Українська народна казка як засіб морального виховання молодшого школяра	18
Вознюк В. Патріотичне виховання молодших школярів в умовах полікультурного суспільства	21
Войтенко К. Формування екологічної культури у молодших школярів	23
Гаврилюк М. Роль самовиховання у формуванні особистості майбутнього вчителя	26
Гакалець Д. Формування патріотичних почуттів молодших школярів	28
Герасименко Л. Теоретичні підходи до проблеми використання ігор у навчально-виховному процесі початкової школи	31
Гергало Д. Формування основ самоврядування в учнів початкової школи	33
Гоц Т. Спільна робота сім'ї і школи у моральному вихованні обдарованих дітей	36
Грабар А. Проблема формування здорового способу життя в історико-педагогічній ретроспективі	39
Грабовчак О. Здоровий спосіб життя як основа фізичного виховання молодших школярів	41
Гуменюк Г. Проблема виховання особистості в колективі	45
Гурманчук Д. Роль сім'ї у формуванні особистості дитини	48
Гурманчук Є. Формування творчої особистості майбутніх педагогів початкової школи в умовах інформаційно-освітнього середовища	51
Дмитрук І. Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів	53
Довбаш А. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів молодшого шкільного віку	56
Зарицька О. Психолого-педагогічні основи формування моральних цінностей у молодших школярів	59
Захарчук С. Дитяча книжка у морально-естетичному вихованні молодших школярів	61

Іщенко Н. Загартовування як засіб фізичного виховання молодших школярів	64
Кирилюк А. Українська народна казка як засіб морального виховання молодшого школяра	67
Киричук А. Формування особистості вчителя в сучасних умовах	70
Козакевич С. Естетичне виховання молодших школярів як соціально-педагогічна проблема	73
Козир А. Взаємозв'язок сім'ї та школи у моральному вихованні молодших школярів	75
Корабцева А. Формування здорового способу життя молодших школярів у позаурочний час	79
Корсонецька М. Розвиток творчих здібностей у молодших школярів	81
Косинська І. Використання ігрових технологій на уроках іноземної мови	85
Кот А. Психологічні можливості казок	88
Кравченко І. Народна казка як засіб морального виховання дітей молодшого шкільного віку	91
Кривіцька К. Роль сім'ї у вихованні дитини та формуванні її світогляду	93
Купріяненко А. Роль медичної сестри загальної практики-сімейної медицини на сучасному етапі реформування охорони здоров'я	95
Лук'янчук М. Казка у вихованні молодшого школяра	98
Марченко Г. Взаємозв'язок сім'ї і школи у моральному вихованні молодших школярів	101
Микитенко Л. Формування моральної культури молодших школярів як педагогічна проблема	104
Мойсієнко О. Особистий приклад батьків як метод морального виховання молодших школярів	106
Нечаюк О. Виховання культури поведінки молодших школярів на уроках у початкових класах	109
Носюк О. Група продовженого дня як середовище соціального розвитку молодших школярів	111
Пилипчук Н. Вплив засобів масової інформації на формування особистості молоді	114
Пільчук А. Екологічне виховання молодших школярів у педагогічній спадщині В. Сухомлинського	117
Причепа Н. Формування колективних взаємин в учнів підліткового віку	120
Прокопович О. В.О. Сухомлинський про значущість музики й співу у гармонійному розвитку особистості	122

Романюк Д. Українська народна казка як засіб морального виховання молодшого школяра	126
Романюк О. Роль сім'ї у формуванні особистості дитини	130
Руда І. Сімейне виховання як оптимальна умова гармонійного розвитку дитини	132
Рябич О. Моральне виховання як основа вихованості молодшого школяра	135
Савицька О. Екологічне виховання молодших школярів у педагогічній спадщині В. Сухомлинського	138
Сарнавська В. Місце і роль сім'ї у вихованні дітей	141
Семенчук К. Виховання екологічної культури в учнів підліткового віку	144
Стратійчук Д. Проблема колективу в ретроспективі педагогічної думки	147
Тимченко Т. Формування патріотичних почуттів у молодших школярів	149
Ткаченко К. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи в учнів молодшого шкільного віку	153
Ткачук В. Становлення особистості педагога в сучасних умовах	155
Фалалєєва Л. Місце і роль сім'ї у вихованні дитини	159
Філімончук В. Василь Сухомлинський про важливість музики в житті людини	161
Фомюк Я. Фізична культура як засіб зміцнення здоров'я молодших школярів	164
Хаюк А. Виховання основ толерантності у молодших школярів	167
Шатонська Н. Роль самовиховання у формуванні особистості майбутнього вчителя	171
Юхимчук А. Роль музики та образотворчого мистецтва в системі естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку	173
Яцюк І. Роль сім'ї у вихованні дитини	177

Білоус Ольга,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ ГУМАННИХ ВЗАЄМИН УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі становлення Української держави за умови складного політичного і соціально-економічного її стану особливо відчутний негативний вплив на сучасну школу таких суспільних явищ, як посилення аморальності, злочинності, зубожіння та інше, що призводить до знецінення освіти, падіння авторитету учителя, росту агресивності, жорстокості, нігілізму підлітків.

Розв'язання цієї проблеми, як підтверджує вітчизняний і світовий досвід, можливе за умови оптимізації управління процесом виховання за допомогою гуманізації освіти, що має забезпечити утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей у суспільстві. Гуманізація освіти передбачає, насамперед, сприяння розвитку творчих можливостей людини, її інтелектуальної свободи, створення максимально сприятливих умов для розкриття особистості.

Гуманні цінності і відповідні їм норми є тим культурним кодом, який визначає повсякденну поведінку і регулює взаємини людей, забезпечує раціональність і людяність їхнього способу життя, а отже життєздатність суспільства. Це актуалізує проблему гуманізації навчально-виховного процесу загальноосвітніх шкіл, яка набуває виключної актуальності в останні роки.

Саме гуманне виховання особистості сприяє олюдненню суспільних відносин, формуванню взаємодії людей за суб'єкт-суб'єктною моделлю, зміст якої безпосередньо впливає на спрямованість і характер потреб, цілей, інтересів особистості, тоді як процеси дегуманізації суспільства негативно впливають на моральний та емоційний стан його членів, їх фізичне та психічне здоров'я.

Система гуманістичних поглядів, створена українськими педагогами, філософами та діячами культури є надбанням громадської і педагогічної думки впродовж століть.

Гуманізацію навчання і виховання прагнули втілити в своїй практичній діяльності педагоги – новатори – В. Шаталов, С. Лисенкова, І. Волков, Є. Ільїн, Т. Гончарова та інші. Вони усвідомлювали, що педагогіка, яка нав'язувалась їм діючою на той час суспільно-політичною системою, не відповідає завданням виховання особистості, де пріоритетом є духовні цінності. Тому в центр навчально-виховного процесу вони намагались поставити дитину - не тільки як об'єкт, але й суб'єкт виховання. Саме це, у поєднанні з особистісними якостями і педагогічною майстерністю зумовило успіх їхньої педагогічної діяльності.

У Законі про освіту України, державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI ст.) підкреслюється, що реалізація виховних функцій здійснюється в системі навчально-виховної діяльності вчителя. Важливе місце в цій системі посідає позаурочна виховна діяльність, спрямована на всебічний і гармонійний розвиток особистості школяра, що поєднує духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість.

Виховання – це головне родове поняття педагогіки як емпіричної і теоретичної науки, від якої походять видові категорії: педагогічна діяльність,

цілісний педагогічний процес, освіта і навчання, саморозвиток особистості. Проблема виховання досліджувалася в різних напрямках: як цілеспрямований процес формування особистості (С. Гончаренко, Т. Ільїна, З. Курлянд, В. Лозова, Н. Мойсеюк, Г. Троцько, та ін.), виховання як фактор соціалізації особистості (М. Галагузова, І. Закатова, Ю. Клейберг, О. Матвієнко, П. Підкасистий, М. Приходько, В. Смирнов та ін.); культурологічний аспект виховання як системи формування творчої особистості (В. Бондар, І. Бурлака, І. Зязюн, Л. Коваль, М. Фіцула, В. Фоменко, І. Шапошнікова, М. Ярмаченко та ін.).

В багатьох сучасних наукових працях, педагогічних і психологічних словниках, посібниках під вихованням розуміється:

- цілеспрямоване створення умов для розвитку і саморозвитку людини (С. Баранов, С. Гончаренко, А. Петровський, М. Ярошевський та ін.);
- управління процесом розвитку (формування) особистості шляхом створення необхідних для цього умов (В. Белова, Т. Ільїна, М. Коваль, Л. Рувінський, М. Фіцула та ін.);
- головним системоутворюючим елементом пропонується педагогічна взаємодія (І. Бех, Г. Воробйов, О. Киричук, Л. Кондрашова, З. Курлянд, І. Харламов та ін.).

Так, в Українському педагогічному словнику С. Гончаренка пропонується таке визначення виховання: “Виховання – процес цілеспрямованого систематичного формування особистості, зумовлений законом суспільного розвитку, дією багатьох об’єктивних і суб’єктивних факторів” [1].

Результати досліджень літератури з питань виховання дозволяють зробити висновок, що протягом XX століття у науці утвердився гуманістичний напрям вивчення природи людини, що значно наблизив суспільство до розуміння самоцінності людської особистості, до необхідності наповнення реальним змістом того принципу, який був проголошений ще в античні часи Протагором - "людина - мірило всіх речей", до важливості збереження загальнолюдських цінностей, які є "золотим фондом" справжнього гуманізму: доброти, справедливості, чесності, сумлінності, милосердя, великодушності, правдивості, людської гідності тощо.

Всі наведені аспекти особистісно орієнтованого навчання та виховання, що досліджувались, мають сприяти розвитку ціннісного ставлення до особистості й усвідомлення нею своєї індивідуальності та неповторності, формувати в неї почуття власної гідності, а отже, стимулювати позитивні прояви свого „Я”.

Таке оновлення цілей, завдань і змісту освіти, що відбувається на сучасному етапі, вимагає дослідження впливу різних технологій індивідуалізованого навчання та виховання на зміни в структурі навчально-виховного процесу сучасної загальноосвітньої школи, дослідження умов застосування технологій індивідуалізованого навчання і виховання, моделювання оптимальних варіантів їх застосування для різних типів навчальних закладів та систем виховання. На думку дослідників Л. Липової, С. Ренського, М. Кушнір: „...за нової парадигми освіти саме осучаснені перспективні освітні технології здатні забезпечити на засадах індивідуалізації у відповідності до синергетичної теорії розвиток, саморозвиток і самостійність дитини, вільну реалізацію її природних задатків” [5, с.16]. Автори також визначають поняття „індивідуалізоване навчання” як такий вид навчання, який „здійснюється на засадах індивідуалізації із застосуванням особистісно зорієнтованих технологій, метою яких є розвиток індивіда у відповідності до його

здібностей і в притаманному йому темпі”.

Виховання – це головне родове поняття педагогіки як емпіричної і теоретичної науки, від якої походять видові категорії: педагогічна діяльність, цілісний педагогічний процес, освіта і навчання, саморозвиток особистості.

Головними цілями та завданнями виховного процесу в сучасній школі повинні бути:

- орієнтація на духовно збагачену особистість, як альтернатива функціонуючим односторонньо інтелектуалістичним моделям шкіл. Звідси основне завдання вихователя - допомогти дитині створити гармонію між тілесно-фізичним та духовним;

- виховання повинно бути вільним. Кожна дитина має пізнати світ і знайти у ньому своє місце, не перестаючи його любити. Школа має забезпечити простір вільним та природним проявам особистості дитини. Свобода дитини повинна бути обмежена лише інтересами колективу;

- основна увага педагогів повинна надаватись моральному вихованню особистості учня з пріоритетом загально - людських цінностей, де провідна роль належить сім'ї. Недопустиме лише формальне засвоєння моральних правил. Істинно моральній поведінці може навчити лише саме життя, тобто конкретний життєвий досвід дитини. Завдання школи - так побудувати діяльність, щоб сама її організація виховувала дітей у душі високої моральності;

- забезпечення індивідуального підходу у вихованні, що ґрунтується на власному виборі дитини, а звідси - побудова виховання на висновках з наукового аналізу результатів спостереження та вивчення дитини.

Список використаної літератури:

1. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Курлянд З.Н. Сутність процесу виховання. У кн.: Лекції з педагогіки: Навчальний посібник. – Одеса: Південноукраїнський держ. пед. ін-т ім. К.Д.Ушинського, 1999. – 192 с.
3. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2000. – Кн.2: Процесс воспитания. – 420 с.
4. Харламов И.Ф. Педагогика: Учебник. – 5-е изд. – Минск: Университэцкае, 1998. – 560 с.
5. Липова Л., Ренський С., Кушнір М. Технології індивідуалізованого навчання //Рідна школа. – 2001.- Серпень.- С.16-18.

Бойко Альона,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Питання естетичного виховання є актуальним питанням сьогодення. Не менш актуальним є питання розвитку естетичної культури підростаючого покоління. В

наш час естетичне виховання належить до проблем, від вирішення яких і залежить подальший розвиток культури. Педагогічні проблеми виховання естетичної культури є закономірним відтворенням протиріч між вимогами суспільства й реальним станом культурного рівня молоді, між ідеалом естетично культурної людини й недостатньо дієвим механізмом сучасного навчально-виховного процесу в середніх освітніх закладах. У практиці викладання різних дисциплін ще недостатньо уваги приділяється використанню їх естетико-гуманітарного потенціалу для формування естетичного світосприйняття, зокрема в підлітковому віці. Ця суперечність обумовлює необхідність пошуку форм і методів формування у школяра естетичного сприйняття навколишнього середовища в процесі навчання у середній загальноосвітній школі. Гармонійність естетичного виховання, як відомо, важлива для дітей різного віку. Але ніхто не потребує її так, як молодші школярі. Обумовлено це тим, що художні враження залишаються в їхній пам'яті надовго, іноді на все життя. Диспропорції, надмірність, порушення у вихованні найбільше травмують у ранньому віці і завдають часом непоправної шкоди. Ось чому необхідні правильні співвідношення усіх впливів на дитину. Урахування вікових особливостей допомагає встановити, які саме форми, засоби та види діяльності для художнього розвитку особливо ефективні в тому чи іншому віці. В естетичному вихованні істотне значення мають дві його сторони: розвиток сприймання і залучення дитини до практичної діяльності. Дитина повинна вирости в атмосфері поваги та великої любові до народного мистецтва, цим самим збагачуючи і розширюючи коло естетичних почуттів та уяв.

Проблеми розвитку естетичного смаку та прищеплення його особистості досліджуються представниками різних галузей знання: філософів, соціологів, істориків, психологів, педагогів. Проблеми естетичного виховання розвитку і формування естетичного смаку розкриті у працях науковців: О.Дивинненка, І.Донецької, С.Долуханова, В.Скатерщиков, П.Блонський, О.Буров, С.Шацький та ін.

В. Скатерщиков під естетичним вихованням розуміє цілий комплекс заходів, які спираються на глибоко наукову основу і здійснюються систематично і цілеспрямовано визначену політику в розвитку естетичної, художньої культури [4, с.11].

П. Блонський зазначає, що естетичне виховання передбачає або формування творчості, або розвиток художнього смаку та сприйняття. Але художній смак і сприйняття можуть бути сформовані тільки у процесі художньої творчості; вони тісно пов'язані з активним життям дитини: кожна дитина потенційно є творцем різних, зокрема і естетичних цінностей: споруджуючи будиночок, вона проявляє свою архітектурну творчість, ліплячи і малюючи, виявляє свої здібності скульптора і живописця, нарешті, дитина прагне до танців, драматизації. Необхідним складовим елементом освіти П. Блонський вважав розвиток правил естетичного смаку, естетичних почуттів, взагалі розуміння істинної краси оточуючого світу. Якщо «школа без техніки – архаїзм», то «школа без мистецтва – потворна школа». Школа повинна дати учням загальний орієнтир в живописі, музиці, поезії, а головне – постійно спонукати до естетичної творчості [1, с.263].

О.Буров, вивчаючи предмет і зміст естетичного виховання та його співвідношення з іншими видами виховання, зазначає, що естетичне виховання розглядається як невід'ємна складова ідейного, трудового, морального, фізичного

виховання, як систематичне, науково умотивоване звернення до людських емоцій, які розвивають у молодших школярів такі здібності, що сприяють не тільки естетичному сприйняттю прекрасного у житті і мистецтві, а й роблять кожного з них творцем естетичних цінностей. На думку О. Бузова, естетичне виховання не може бути ні основою для інших видів виховання, ні завершенням їх. Воно саме по собі може здійснюватися лише в тісній єдності з усіма іншими сторонами духовного життя людини.

С. Шацький також розглядає естетичне виховання у нерозривному зв'язку з іншими складовими виховання, зокрема моральним, наголошуючи, що мистецтво – велика сила, і небагато, в якому напрямі воно використовується [6, с.49].

Всебічно розвинена особистість є надзвичайно чутливою до краси, гармонії, благородства. Саме на формуванні таких якостей особистості зосереджене естетичне виховання.

Естетичне виховання – це цілеспрямований процес, що включає в себе систему комплексного, цілеспрямованого, планомірного та послідовного впливу на людину з боку певних соціальних інститутів та установ на основі єдиних науково-педагогічних принципів, методів та засад, в результаті якого в неї виникає світоглядна настанова на безпосередню творчу оцінку дійсності та власного життя в суспільстві як проявів прекрасного і потворного, піднесеного і низького, комічного і трагічного та інших естетичних категорій.

Естетичний смак – це вміння розуміти та оцінювати прекрасне та потворне, трагічне та комічне в житті і мистецтві. Естетичний смак визначається як форма естетичної свідомості, яка поєднує в собі естетичне почуття та ідеал [5].

На кожному етапі суспільного розвитку виробляються свої уявлення про естетичне і художнє, прекрасне і потворне, піднесене і низьке, героїчне і повсякденне, трагічне і комічне, що тісно переплітаються з уявленнями про добро і зло, істинне і хибне, справедливе і несправедливе. Засобами естетичного виховання, що формують естетичну свідомість школяра, є відібрані педагогом і спеціально організовані для виховання дітей предмети і явища навколишньої дійсності. До них належать: естетика побуту, твори мистецтва, природа і самостійна художня діяльність учнів. Естетика побуту торкається улаштування житла, одягу, предметів повсякденного вжитку, організації та змісту вільного часу. Наявність красивих речей у побутовому оточенні людини естетично виховує її, розширює сферу естетичних переживань, надає наснагу для творчості. Художнє оформлення навчального закладу обумовлюється змістом виховної роботи, вимогами щодо охорони життя і зміцнення здоров'я дитини, її художнього розвитку. В оформленні приміщень можна використовувати малюнки дітей, батьків, вчителів. Чистота і порядок є не лише гігієнічними, а й естетичними вимогами до інтер'єру. Школа має привити у дітей гарний естетичний смак щодо творів мистецтва. Для цього учням необхідно дати певні знання з історії письменства, музики, живопису, скульптури, архітектури [2].

Як джерело прекрасного природа дає матеріал для розвитку естетичних почуттів, спостережливості, уяви учнів. Сприйняти красу рідної природи допоможуть дітям художні твори: вірші та прози, а також пейзажі полотна художників. Вчителям необхідно організовувати екскурсії в природу, адже пережиті враження запам'ятовуються школярам на все життя. Дослідники наголошують на тому, що саме хореографічна творчість є одним із ефективних

засобів всебічного естетичного розвитку молодших школярів. Адже, на переконання вчених, танець, як основа хореографічного мистецтва, посідає особливе місце у процесі формування духовного світу людини, репрезентує традиції та специфіку конкретної культури та етносу [3, с.1].

Важливо навчити учнів, як мінімум, доводити до досконалості будь-яку репродуктивну діяльність, тобто відтворювати чи повторювати красиво те, що створено, задумано іншими (учителем, композитором, поетом, товаришами та ін.), і як максимум, – створювати щось своє, нове, втілювати в ньому свої уявлення про красу. Естетична діяльність починається з емоційного збудження, естетичного переживання, яке переводиться в працю. Важливо так організувати роботу учня, щоб вона сама чи її результати збудили у нього позитивні почуття.

Помітивши, що не всі учні в класі старанно виконують знайому пісню на уроці музики, учитель може використати такий прийом: поділити клас на дві групи – „акторів” і „критиків”. „Актори” співають, а „критики” – оцінюють виконання. Це активізує виконавсько-творчу діяльність дітей, стимулюючи виразність, артистичність. Оцінюючи виконання товаришів, діти набувають навичок спостереження, аналізу, вчать уважно слухати, порівнювати, узагальнювати, естетично переживати, підмічати красиве. В результаті байдужих до виконання не залишається.

Часто діти малюють вдома чи на уроці ілюстрації до прослуханої чи створеної ними музики. Кращі малюнки можна відібрати і помістити на виставку в кабінеті музики. Важливо, щоб на цю виставку періодично потрапляли кращі малюнки кожного учня. Це значною мірою стимулює учнів до активного сприймання музики, викликає бажання повніше відтворювати в малюнках власні почуття, настрої, процес спостереження за розвитком музики. Велику роль у розвитку прагнення до краси відіграє знання того, що робота буде публічно оцінюватися, що вона цікава для вчителів, батьків, знайомих. Дитина повинна бачити певну мету, заради якої вона працюватиме, віддаючи всі сили.

У цілому естетичне виховання передбачає розвиток певних здібностей, а саме:

- здатність сприймати і відчувати прекрасне, гарне в природі, побуті, суспільних відносинах, у творах мистецтва.

- здатність перетворювати, вносити найпростіші елементи красивого в життя та побут, виразно використовувати малюнки, ліплення, здатність знаходити способи зображення в малюнку і ліпленні;

- здатність до творчості в художній діяльності, в сюжетних іграх, у побуті;

- здатність оцінювати красиве в оточенні.

Отже, в основі естетичного виховання, як бачимо, лежить розвиток емоційної чутливості до прекрасного і негативного ставлення до потворного. Естетичне виховання повинно бути складовою частиною загальної освіти, але воно не може замінити її.

Список використаної літератури:

1. Блонский П.П. Трудовая школа. Революция – искусство – дети / П.П.Блонский. – М., 1968. - С.263.
2. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання // Рідна школа. - 2001. - № 9. - С.60 – 63.

3. Грипич С. Проблеми художньо-естетичного виховання молодших школярів у наукових працях доби незалежності України // Вісник книжкової палати. -2013. - №12. -с.1.
4. Проблемы эстетического воспитания и современность. – М., 1963. – С.11-12.
5. Сморг Л.О. Естетика. Навч. посіб. – К.: Кондор, 2005.
6. Шацкий С.Т. Работа для будущего. Документальное повествование/ [сост. В.И.Малинин, Ф.А.Фрадкин]. – М., 1989. – С.49.

Бойко Марина,
студентка 12 групи
навчально – наукового інституту педагогіки
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЗАСАД ОСОБИСТОСТІ У СІМ'Ї

Проблема морального виховання особистості є однією з найважливіших проблем. Її актуальність обумовлена станом моральності в українському суспільстві. Нажаль, у багатьох наших сучасників спостерігається жорстоке ставлення до іншої особистості, відсутність людяності, невміння поводитися в суспільстві.

На всіх етапах розвитку суспільства моральність була регулятором людської поведінки, людських відносин. Моральні якості не передаються по спадковості, а набуваються в результаті виховання чи самовиховання.

Основи морального виховання учнів розробляли Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші видатні педагоги.

Серед сучасних учених, які вивчали тему морального виховання можна виділити працю І. Потапової. Цікавим є дослідження М. Гагаріна, у якому автор доводить доцільність використання української народної казки у забезпеченні ефективності виховання моральних почуттів.

В. Сухомлинський говорив: «Вся правда в одній, в дуже важливій закономірності морального виховання. Якщо людину вчать добру, вчать уміло, розумно, наполегливо, вимогливо, в результаті буде добро. Вчать злу (дуже рідко, але буває і так), в результаті буде зло. Не вчать ні добру, ні злу - все одно буде зло, тому що і людиною його треба зробити» [2, с. 112].

Сім'я - одна з найдавніших форм спільності людей. Вона виникла раніше нації, держави, ще за часів первісного суспільства. Саме сім'я була, є і, мабуть, завжди буде найважливішим середовищем формування та розвитку особистості. Сім'ї належить пріоритетне місце в процесі формування і розвитку особистості від моменту її народження. Вона є першим вихователем дитини і середовищем, де передається духовне багатство, культурні традиції, формуються моральні цінності.

Широкий спектр проблем щодо виховання дітей у сім'ї містять роботи В. Сухомлинського. Зазначаючи, що виховує дитину сім'я в цілому, її загальний дух, культура людських стосунків, педагог підкреслював, що створюють цей дух самі батьки. «Без батьківської мудрості, - писав він, - немає виховної сили сім'ї. Батьківська мудрість стає духовним надбанням дітей; сімейні відносини, побудовані на відповідальності, мудрій любові і вимогливості батька і матері, самі

стають великою виховною силою» [4, с.21].

Для дитини сім'я відіграє важливе значення насамперед тому, що дає перші й найважливіші знання про життя, про взаємини з людьми. Сім'я «створює матеріальні та моральні умови для її зростання, формує моральні життєві основи та статеворольові установки» [1, с. 76].

Особлива увага з перших днів життя має приділятися моральному вихованню дитини, яку Я.А. Коменський порівнював з деревом і писав: «...без попереднього щеплення живців мудрості, моралі і благочестя вона не може стати істотою розумною, мудрою, моральною і благочестивою...Все це легше формується в ніжному віці...Справа надзвичайно небезпечна, якщо людина не переймається здоровими для життя правилами ще в колисці» [3, с. 55].

Справді, коріння моральності закладається в родині, яка має величезний діапазон виховного впливу, джерелом якого стають батьки. Під керівництвом батьків дитина набуває свого першого життєвого досвіду, елементарних знань про навколишню дійсність, умінь і навичок життя в суспільстві. Враження дитинства залишають слід на все життя. Дитячі переживання впливають на подальше життя людини. Часто вони залишаються в області підсвідомого. Людина може забути про них, але вони, попри її волю, визначають її вчинки.

У сім'ї закладаються основи моральності. Поступово, у процесі спілкування з дорослими, дитина починає розуміти, який вчинок можна вважати гарним, а який-поганим, що таке добро, повага до людей, відповідальність за свої вчинки і справи, за загальну роботу колективу. Правильно поставлене виховання в родині закладає в дитині основи моральних якостей, необхідних для життя в суспільстві, зокрема, таких як дисциплінованість, доброзичливість, чуйність.

Дитина живе в сім'ї. Тут вона проводить велику частину свого часу. Вдома вона працює і відпочиває, займається улюбленою справою, піклується про своїх близьких і користується їхньою турботою й повагою. Розглядаючи виховання як процес підготовки підростаючого покоління до життя, український народ на перше місце завжди ставив моральне виховання. Підтвердженням цієї думки є прислів'я: «Мораль чиста – краще всякого намиста»; «Не чини другому того, що тобі не мило»; «Чесним будь, себе не хвали, інших не гудь» та інші. Праця, у свою чергу, розглядалася народом як засіб, а також і метод морального виховання: «Труд чоловіка кормить»; «Праця годує, а лінь – марнує»; «Праця в горі втішає»; «Щастя не в хмарах ховається, а працею здобувається» та інші.

Перші моральні норми дитина повинна пізнати в сім'ї. Саме тут її з молодшого віку навчають: поважай, шануй старшого, в усьому віддавай йому першість, не нехтуй порадами старших. Завданнями морального виховання завжди було виховання доброти, чуйності, готовності прийти на допомогу будь-якій людині, здатність співчувати.

Повсякденні життєві ситуації, що виникають у сім'ї, багатогранність взаємин між членами сім'ї, щирість почуттів і різноманітні форми їх вияву, зацікавлена реакція на найдрібніші деталі поведінки дитини – все це створює найсприятливіші умови для морального розвитку.

Батьки повинні навчати дітей добра, любові, милосердя, толерантності. Для цього потрібно, щоб діти постійно бачили гуманістичний зміст вчинків і поведінки тих, хто їх оточує. Дитина не повинна зростати байдужою, нечуйною.

Вона має зростати у постійному піклуванні про навколишній світ, рослин, тварин, людей, доглядати за ними й допомагати їм.

Дитина повинна вчитися жити у цьому великому світі за законами добра, краси; вчитися жити серед людей; вміти розрізняти добро і зло; прагнути не бути егоїстом, підлим і невихованим. Тому сім'я є найпершим і найважливішим виховним центром, що забезпечує формування моральності людини. Саме на неї покладається завдання прищеплювати у дітей любов до Батьківщини, традицій, звичаїв, гуманне ставлення до людей; розвивати в них почуття прекрасного, щоб вони могли бачити «зорі в калюжах буденщини».

Список використаної літератури:

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. - К.: МАУП, 2001. - 96 с.
2. Виховання особистості школяра у моральній діяльності: Метод. рекомендації / Ом.гос.пед.ін-т ім. Горького - Омськ: ОДП, 1991.
3. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2 т. / Коменский Я.А. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 1. – С. 215 – 240.
4. Циба В. Г. Соціологія особистості: системний підхід: Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2000. – 152 с.

Василюк Ірина,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки,
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

УРОК ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

На сучасному етапі Україна переживає складний кризовий період. Зміни відбуваються не лише у політиці й економіці, але у свідомості людей. Проблеми морально-естетичного виховання опинилися у центрі уваги суспільства. Вирішення означених проблем є одним із завдань мистецтва. Проблеми морально-естетичного виховання потребують найшвидшого вирішення, тому що зволікання негативно впливає на формування особистості молодшого школяра. А якщо більш конкретно, то науковці наголошують на зосередженні уваги на формуванні творчого відношення дитини до дійсності, сприйняття нею явищ дійсності під естетичним кутом зору. У контексті висловленого одним з найважливіших завдань сучасної системи освіти є формування потреби дитини у красі та діяльності за законами краси.

Концепція загальної мистецької освіти розроблена відповідно до Закону України “Про загальну середню освіту” і ґрунтується на положеннях Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) та спрямована на реалізацію Національної доктрини розвитку освіти в Україні. Концепція враховує сучасні культуротворчі процеси в Україні, що формуються на засадах багатовікових вітчизняних традицій і в загальному контексті європейської та світової інтеграції з орієнтацією на загальнолюдські демократичні цінності громадянського суспільства. Але орієнтуючись на означені цінності, ми маємо прагнути до того, щоб ціннісне ставлення до світу подавалося крізь призму етнонаціональної специфіки, тоді воно стане ефективним засобом виховання естетичної культури,

патріотичних почуттів, громадянської позиції особистості. Дитина повинна сприймати національні цінності через художню спадщину, в якій акумульовано емоційно-естетичний досвід поколінь.

Багато авторів вважають естетичне виховання одним із провідних у формуванні особистості школяра. С.О. Герасимов пояснює означену позицію таким чином: „функцією естетичного виховання і художньо-естетичної діяльності дітей є розвиток у них образного мислення, відмінного від понятійного” [3, с. 13]. У художньому образі як формі мислення зосереджено великий обсяг інформації про природу, суспільство, відносини, історію, наукові знання. За допомогою образів уявлень здійснюється не лише мислення, але й зберігання інформації. Розвиток образного мислення може йти „від сприйняття цілісного образу як поодинокого явища до розуміння образів узагальнень, які знаходяться у ньому до розкриття їх внутрішнього, глибинного сенсу” [3, с. 12]. Це дає підстави стверджувати, що естетичне виховання має загальний характер, і ця загальність та обов’язковість є найважливішими з принципів формування особистості у дитячому віці.

Образотворча діяльність – основний шлях розвитку здібностей дітей, оскільки здібності проявляються в адекватній діяльності; це той вид художньої творчості, в якому активність дитини приводить до відчутних результатів. На нашу думку, організація образотворчої діяльності має поєднувати в собі творчу працю й задоволення, пізнання світу і гру, фантазію і точний розрахунок. Заняття з образотворчого мистецтва слід спрямовувати на розвиток в учнів зорової пам’яті, спостережливості, просторової уяви, тонкої моторики пальців, уміння зосередитися, наполегливості у досягненні мети і, головне, відчутті ритму і гармонії. Гарно впливає на активізацію образотворчої діяльності дитини організація постійних виставок дитячих робіт, які стимулюють потяг до мистецтва, сприяють естетичному розвитку учнів, залученню до образотворчої діяльності нових талантів. Науковцями доведено, що досвід образотворчого мистецтва, набутий людиною в дитинстві, дає відчутні позитивні наслідки в дорослому житті. Творчість дитини в цій галузі дозволяє не тільки наповнити її повсякденну діяльність радістю, а й дати стрижневе розуміння сенсу життя.

Розглядаючи процес естетичного виховання, слід враховувати вікові особливості дитини. Адже різні вікові періоди вимагають від вихователів різні підходи. Б.Т. Лихачов пише про молодший шкільний вік наступне: “Разом з тим незалежно від рівня самоусвідомлення дітей період дошкільного і молодшого шкільного віку є, мабуть, вирішальним з точки зору естетичного сприйняття та формування морально-етичного ставлення до життя” [1, с. 35]. Сфера естетичного ставлення дитини дуже різноманітна і розфарбована у яскраві кольори, які проявляються у її світосприйнятті. Діти молодшого шкільного віку, як правило, вірять, що життя створене для радощів. Безпосередність відношення дитини до дійсності проявляється у її творчості. Відкриваючи світ як радісне, світле, повне яскравих кольорів, рухів, звуків ціле, яке створене для здійснення її бажань, дитина ще не дуже глибоко проникає у сутність прекрасного. Як бачимо, основні морально-етичні якості особистості формуються у ранньому періоді дитинства і зберігаються у більш-менш незмінному вигляді на все життя, тобто ефективна художньо-естетична робота з виховання у молодшому шкільному віці впливає на формування світогляду, звичок, переконань.

Завдання образотворчого мистецтва й освіти – допомогти учням реалізувати свої творчі задатки. Формування культури і творчих здібностей у співпраці учня і вчителя знаходиться у прямій залежності від того, як вона організована. Зарегламентованість дій вчителя викликає закомплексованість у свідомості учня і навпаки – чим більше творчої свободи в діях учителя, тим ширше коло фантазії і творчих самостійних пошуків у його учнів. Жодному вчителю ще не вдалося передати своє розуміння смислу художнього твору учням. Учитель може повідомити учням про те, як сам сприймає і що при цьому відчуває або думає, але зрозуміти суть і сенс учень може лише сам, усвідомивши свої власні думки і почуття, а не думки і почуття вчителя. Отже, робота наша має бути спрямована на розробку таких технологій, які активізують самосприйняття та саморозвиток учнів. Наші спостереження свідчать, що діти молодшого шкільного віку легко і природно входять у трансцендентальний стан споглядання, минаючи психологічний самоаналіз і феноменологічну рефлексію. Сприйняття творів образотворчого мистецтва передбачають активну діяльність зорових відчуттів, яка потребує відповідної підготовки дитини.

Незважаючи на можливості емоційного відгуку на твори мистецтва, діти початкової школи не володіють ще здатністю адекватно розповідати про свої відчуття, які виникли у результаті знайомства з мистецтвом. Особливо це стосується дітей 1-го та 2-го класів. Адже саме дітям цієї вікової групи притаманне найбільш активне зорове сприйняття образотворчого матеріалу.

У процесі занять образотворчою діяльністю з молодшими школярами активно йде розвиток просторових та часових відчуттів, які впливають на активізацію узагальнення та стійкої уваги. Слід також зазначити, що з точки зору орієнтації дитини в оточуючому світі особливе значення мають рухові (кінестетичні) відчуття: зорове відчуття пов'язане з переміщенням очей, що дає змогу тренувати й укріплювати око. “Рух оточуючих нас предметів ми здатні сприймати завдяки тому, що переміщення відбувається на будь-якому фоні, це дозволяє сітчатці ока послідовно відтворювати виникаючі зміни в положенні тіл, які рухаються відносно тих елементів, перед якими або поза якими і переміщується предмет” [2, с. 55].

Образотворче мистецтво надає педагогові можливість розвивати у дитини просторове сприйняття, тобто міру віддаленості предмету, оцінку напряму попадання світла та ін. Сприйняття простору засновується на сприйнятті величини і форми предметів за допомогою синтезу зорових, м'язових і дотикових відчуттів, що забезпечується бінокулярним зором.

У молодших школярів переважаючий тип мислення – наочно-образний, а процес цілісного сприйняття ще не достатньо сформований і носить мимовільний характер. Означені процеси є причиною того, що, з одного боку, дитина активно сприймає яскраві образи образотворчого мистецтва, а з іншого – у неї ще не розвинуті вміння змістовно охарактеризувати твір, дати йому оцінку. Тому, як правило, судження дітей у цьому віці зводяться до таких висловлювань, як “подобається”, “не подобається”, “гарно” або “погано”. Особливості мислення молодших школярів полягають у тому, що розвиток їх мовних реакцій на твори мистецтва активізується під впливом навідних запитань з боку вчителя. В той же час самостійне ознайомлення із твором не завжди викликає у дітей потребу у висловлюванні власних думок щодо побаченого. Причому характер запитань у молодшому шкільному віці має бути спрямований на зміст твору, його настрій,

характер, зв'язки з життєвими явищами, до виразних засобів, а також до оцінки твору дітьми. Ми маємо всіляко активізувати відгук дитини на твори мистецтва за допомогою мови, музики, поезії тощо. Щоб активізувати процес становлення естетичних суджень щодо творів образотворчого мистецтва вважаємо за потрібне впровадження спеціальної методики знайомства з образотворчим мистецтвом, яка спрямована на розвиток здібностей дитини щодо висловлювання власної думки з приводу сприйняття образотворчого твору. На увазі маєтсья наступне:

- акцентувати увагу на вміннях дітей не лише розповісти про твір мистецтва, але й використовувати окремі виразні засоби;
- активізувати і всіляко підтримувати спілкування та обмін думками, враженнями серед дітей, тобто йдеться про розвиток здатності думати образно. Важливо, щоб розмова про мистецтво була результатом організованого процесу сприйняття, який має враховувати вікові особливості даної групи дітей;
- розвивати здатність дітей співставляти подібні враження, отримані від сприйняття аналогічних явищ в галузі інших мистецтв (розглянувши специфіку виразних засобів цих видів мистецтв);
- вчити дітей вмінню на підставі мовного викладу отриманих вражень, по пам'яті, підготувати зображення описаного явища.

Ефективність естетичного виховання на уроці суттєво залежить, по-перше, від кількості творів, які відібрав для показу вчитель, а по-друге, від розвитку чуттєвої сфери школяра. Якщо ми не будемо враховувати означені умови, то втратимо найважливішу складову впливу мистецтва на дитину – силу емоційного впливу. Причиною цього може стати саме перевантаження дитини зоровими враженнями. Плануючи урок образотворчого мистецтва і ставлячи за мету естетичний вплив на дитину, ми маємо пам'ятати, що ефективність його залежить від свіжості сприйняття, від зацікавленості дитини. Отже, з одного боку, ми не можемо перевантажувати урок, а з іншого – урок не повинен бути “легким”. Тобто наповненим таким матеріалом, який не потребує від дитини чуттєвих та розумових зусиль. Розробляючи сценарій уроку, слід звернути увагу на те, щоб сприйняття творів мистецтва дитиною було, у певному розумінні, самостійним. Адже саме від того, як дитина навчиться сприймати образотворчі твори, значною мірою залежить і загальний розвиток дитини.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо за доцільне зробити висновок про те, що сприйняття творів дітьми – це інтелектуальна й емоційно-творча діяльність, у процесі якої відбувається взаємодія образних складових. За умов врахування в роботі з молодшими школярами означеної взаємодії можливо суттєво покращити ефективність естетичного виховання засобами образотворчого мистецтва.

Список використаної літератури:

1. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников. – М.: Искусство, 1985. – С. 350.
2. Козляковський П.А. Загальна психологія. – Миколаїв: Дизайн і поліграфія, 2005. – С. 205.
3. Бабанский Ю. Система эстетического восприятия школьников. – М.: Искусство, 1983. – С. 212.

Вигівська Анастасія
студентка 32 групи
навчально – наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

В останні роки в Україні розробляється принципово новий підхід до проблеми розвитку особистості у площині парадигми гуманізації освіти. На відміну від традиційної освіти, яка недостатньо актуалізувала морально-етичний та естетичний складники виховання, гуманістично-орієнтована освіта веде до розкриття сутнісних якостей людини, її внутрішнього багатства та творчого потенціалу. У процесі багатовікової життєвої практики українського народу викристалізувались провідні принципи морально-естетичного виховання дітей засобами української народної казки, що репрезентують сукупність основних смисло-ціннісних положень і визначають принципове спрямування, зміст, організацію виховних дій.

Свого часу ідею морально-естетичного виховання на основі народності з використанням різноманітних творів фольклору відстоювали видатні педагоги, письменники, прогресивні діячі освіти та мистецтва. Це, зокрема, Х. Алчевська, Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Духнович, В. Карамзін, М. Костомаров, І. Котляревський, Т. Лубенець, М. Максимович, М. Пирогов, С. Русова, Г. Сковорода, Л. Українка, І. Франко та ін. Вагоме значення для опрацювання досліджуваної нами проблеми мають теоретичні положення, обґрунтовані П. Блонським, А. Макаренком, В. Сухомлинським, К. Ушинським, які високо цінували роль народної творчості в морально-естетичному вихованні учнів.

В умовах кризи виховання і девальвації суспільних цінностей у нашій країні; деформації природних почуттів любові до матері і батька, дідуся і бабусі, поваги до старших; девальвації совісті, доброти, правдивості, честі, гідності та інших основ моралі, необхідно зусиллями батьків, учителів, громадськості оволодіти важливими засобами морального виховання, серед яких для дітей молодшого шкільного віку на першому місці стоїть казка. Саме з казки діти черпають глибоку народну мудрість, емоційно-моральні та естетичні цінності. Почуття, переживання – це «ворота» пізнання, а казки без переживань не буває. Саме вона повинна через почуття і переживання виховувати такі моральні якості особистості, як совість, чуйність, чесність, правдивість, почуття справедливості, порядність, працелюбність тощо, які є основою загальнолюдської моралі.

Виховання моральних почуттів, любові до рідних, взаємоповаги і взаємодопомоги, милосердя, на жаль, у багатьох школах здійснюється через «словесне» моралізаторство, тобто перевага надається запам'ятовуванню моральних норм, правил, замість того, щоб естетично й емоційно пробуджувати почуття за допомогою казки. Не виховавши моральних почуттів у молодших школярів, ми ніколи не матимемо моральних якостей у дорослих особистостей. Наука виходить з того, що в дітей з раннього віку треба цілеспрямовано формувати моральні почуття, хоч діти можуть ще не розуміти відповідних цим почуттям моральних понять, принципів. Дитина змалку повинна розуміти, що таке

любов до людей, милосердя, доброта та ін [5, с. 37 – 38]. Казка якраз і є тим джерелом, тим засобом, що допомагає вихованню моральних якостей дитини.

Моральне виховання передбачає формування в дітей почуття любові до батьків, Вітчизни, правдивості, справедливості, чесності, скромності, милосердя, готовності захищати слабших, шляхетного ставлення до жінки, благородства та інших чеснот. Воно характеризується поняттями: мораль, моральний ідеал, моральний кодекс, моральні норми, моральні переконання, почуття та якості.

У молодшому шкільному віці межа між дітьми - порушниками і дітьми, які дотримуються норм поведінки, пролягає швидше не в площині сформованості настанови совісті, а в площині адаптації до соціальних норм. Молодші школярі, які не мають сформованої настанови совісті, не порушують норм поведінки переважно через самоконтроль і здатність до ефективної емоційної фіксації поведінки.

Основні якості моральності формуються в ранньому дитинстві на основі так званого соціального успадкування. Вирішальною в цьому є роль батьків: їх поведінка, цілеспрямований вплив на особистість дитини. Але цю роль не можна розглядати однобічно, бо біля керма моральності школяра стоїть також учитель початкової школи, який формує якісні та кількісні характеристики моральності учня.

Важливою умовою розвитку моральних знань молодших школярів є позитивні зміни в їх мисленні. У цей період формуються такі операції мислення, як аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Поняття судження, умовисновки мають якісно іншу будову. Потрібно соціально формувати у дітей прийоми аналізу і синтезу, порівняння і узагальнення моральних явищ. Тому, крім аналізу природних моральних операцій, що виникають у спілкуванні з однолітками і дорослими, необхідна цілеспрямована виховна робота, важливі такі форми: колективне читання і обговорення казок з моральним змістом, створення проблемних ситуацій, в яких ставляться завдання навчити дітей аналізувати поведінку і почуття героїв, порівнювати подану в творі моральну ситуацію з аналогічними життєвими ситуаціями. Завдяки цьому школярі вчаться здійснювати “перенос” морального змісту даного безпосередньо в творі на моральні явища реального життя.

Таким чином, ефективність процесу засвоєння моральних знань молодшими учнями, поряд із формуванням відповідних уявлень і понять, передбачає цілеспрямовану роботу, що сприяє формуванню в учнів:

- вміння правильно сприймати моральну ситуацію, подану в літературному творі або виділену із реального життя;
- вміння дати адекватну оцінку, адекватну моральній ситуації, що аналізується;
- вміння правильно визначити мотиви морального вчинку;
- вміння співпереживати, співчувати іншій людині;
- особистісного ставлення до тих чи інших моральних ситуацій;
- моральних потреб діяти певним чином, відповідно засвоєним моральним знанням.

Усе це сприяє поступовому формуванню у дітей уміння до самостійного морального вибору.

У початкових класах педагогу необхідно враховувати, перш за все, такі вікові особливості молодших школярів, як обмеженість їх особистого досвіду моральної

поведінки, труднощі у виділенні головних компонентів у поведінці оточуючих, безпосередній характер емоційної реакції на вчинок. Сформувати моральне почуття можна лише цілеспрямованою виховною роботою, шляхом стимулювання правильних мотивів адекватних форм поведінки (похвала, заохочення), гальмування негативних вчинків. У молодшому шкільному віці важливо також формувати навички вольової регуляції поведінки, вміння керувати своїми емоціями. При цьому важливо враховувати вікові можливості саморегуляції дитини.

Казки – це художні твори, в яких закони краси виявляються у повній мірі. Народні казкарі заслужили славу тонких майстрів. Багато письменників (І. Франко, Л. Українка, В. Нестайко) відзначали моральну силу казок, визнавали їх взірцем національного мистецтва, наслідували казкарів, переймали у них прийоми художньої виразності, а головне, – цінували глибину змісту та естетику казок. У казках завжди торжествує добро над злом, утверджується оптимізм, вигадка і розважливість виконують ще й дидактичну функцію.

Для відродження інтересу вчителів і учнів до казки багато зробив В. Сухомлинський, чимало сам написав казок. Він вважав, що без казки – живої, яскравої, яка заволоділа свідомістю і почуттями дітей, – неможливо уявити мислення і дитяче мовлення. Через казку дитина не тільки пізнає, але й оживляє навколишній світ. Педагог вважав, що створення казок дітьми – це один із засобів пробудження в них пізнавального інтересу, розвитку моральних якостей особистості. З казки починаються перші уявлення про добро і зло, про справедливість і несправедливість, казка виховує любов до рідної землі. Завдяки казці учні оволодівають різноманітними знаннями у сфері щоденної практики, моральності, естетичних відносин. Для молодших школярів вона стає засобом осмислення, обмірковування та пояснення явищ дійсності.

Педагогічна функція казок полягає і в можливості використати їх для розв'язання багатьох моральних проблем. Впливаючи на поведінку дитини, вчителів не завжди достатньо пояснити певні правила і норми. Знання про те, як поводитися, мають перетворитися на переконання, а для цього їм треба пройти через почуття дитини, “включити” її емоційний досвід. Свого часу С. Русова наголошувала, що знайомлячись із казкою, діти звикають вірити в добро і красу. А саме цього і не вистачає нашому молодому поколінню.

Отже, зміст казок значною мірою впливає на моральне виховання молодших школярів. Саме казка є тим відправним пунктом, який формує особистість школяра.

Список використаної літератури.

1. Выготский Л. С. Психология искусства. - М., 1970.
2. Дунаєвська Л. Золота криниця // Семиліточка: Українські народні казки. - К., 1990. – С. 5 – 14.
3. Киричок В. А. Моральне виховання другокласників // Навчання і виховання учнів 2 класу: Метод. посіб. для вчителів / Упор. О.Я. Савченко. К., 2003. – С. 10 – 32.
4. Ковалев А.Г. Психология личности. – М., 1970.
5. Літературознавчий словник-довідник. - К., 1997.

Вознюк Вікторія,
студентка 11 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СУСПІЛЬСТВА

Однією із нагальних потреб сучасного українського суспільства є формування у молодого покоління, й зокрема школярів, патріотичних якостей, активної життєвої позиції й соціальної відповідальності.

Соціально-економічні та політичні зміни зумовлюють нові вимоги до сучасної системи виховання школярів на патріотичних цінностях. У Державній національній програмі „Освіта” („Україна XXI століття”), Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (2007), Концепції національного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів (2007), Концепції патріотичного виховання дітей та молоді (2009), програмі „Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України” (2011) поставлено завдання збереження і збагачення культури українського народу, визнання освіти важливим інструментом національного розвитку і гармонізації національних відносин.

Теоретико-методологічні засади патріотичного виховання досліджувалися в роботах І. Беха, Г. Ващенко, О. Вишневського, Г. Гончарука, Б. Ступарика, К. Чорної, П. Щербаня та інших.

Теоретико-прикладні аспекти формування патріотичних якостей у дітей шкільного віку розкрито в працях Т. Гавлітіної, К. Журби, В. Киричок, О. Коркішко, І. Місерви, П. Онищука, М. Павленка, Д. Пашенка, Р. Петронговського, Ю. Руденка, К. Чорної та інших.

Аналіз наукових джерел із проблеми патріотичного виховання особистості дає змогу стверджувати, що більшість робіт присвячено питанням патріотично-громадянських орієнтацій учнівської і студентської молоді. Водночас процес становлення та розвитку цих орієнтацій у дітей молодшого шкільного віку залишаються поза належною увагою дослідників.

Сучасний зміст виховання дітей та учнівської молоді в Україні — це науково обґрунтована система загальнокультурних і громадянських цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, праці, природи, мистецтва, самої себе. Виховання здійснюють для ідентифікації вихованця із загально визнаними цінностями і якостями та самореалізації його сутнісних сил. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власне ставлення.

Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави виявляється у патріотизмі, правосвідомості, політичній культурі та культурі міжетнічних відносин.

Патріотизм виявляється в любові до Батьківщини, свого народу, турботі про його благо, сприянні становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовності відстояти її незалежність,

служити і захищати її, розділити свою долю з її долею, повазі до українських звичаїв і обрядів, усвідомленні спільності власної долі з долею Батьківщини, досконалому володінні української мовою. Розвинена правосвідомість виявляється в усвідомленні особистістю своїх прав, свобод, обов'язків, свідомому ставленні до законів та державної влади. Політична культура — це політична компетентність (наявність знань про типи держав, політичні організації та інституції, принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії, виборчу систему), а також лояльне й водночас вимогливе ставлення громадян до держави, її установ, органів влади, здатність брати активну участь в ухваленні політичних рішень. Культура міжетнічних відносин передбачає поважне ставлення дітей та учнівської молоді до прав людини; сформованість інтересу до представників інших народів; толерантне ставлення до їхніх цінностей, традицій, мови, вірувань; вміння гармонізувати свої інтереси з етнічними та релігійними групами заради громадянської злагоди.

У молодшому шкільному віці у дитини формується здатність пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого об'єднання; як учня, жителя міста чи села; виховується любов до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи; до рідного слова та державної мови, побуту, традицій, культурних особливостей як рідного, так й інших етносів українського народу.

Аналіз різних підходів науковців до визначення поняття „патріотизму” (О. Биков, О. Вишневецький, В. Гонський, С. Гончаренко, М. Іванов, О. Коркішко, В. Лутовінов, Г. Мітін, С. Паршук, Ю. Руденко, К. Чорна та інші) дає змогу виокремити такі аспекти цього явища:

- 1) патріотизм як почуття: ставлення до Батьківщини, народу, суспільства, моральне почуття, обумовлене світоглядом людини, її приналежністю до етнічної спільноти;
- 2) патріотизм як один із потужних і постійних мотивів соціальної діяльності;
- 3) патріотизм як система поглядів, ідей, що є результатом засвоєння культури, традицій, звичаїв свого народу;
- 4) патріотизм як безпосередній прояв любові до Батьківщини у вчинках людей, активно діяльна самореалізація на благо Вітчизни.

Процес формування патріотичних якостей молодших школярів вибудовується на засадах урахування вікових потреб дітей за мікроперіодами: перший — 6–7 і другий — 8–10 років. Відповідно, під час вибору форм, методів та прийомів роботи слід зважати на психологічні особливості шестирічних першокласників, які значно відрізняються від семирічних досвідом життя, вольовими зусиллями, змістом та глибиною мовлення, імпульсивністю, спрямуванням до гри і потребою в ній.

Базовими патріотичними якостями молодших школярів визначено:

- любов і повага до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід;
- ціннісне ставлення до Батьківщини, рідного краю;
- толерантне ставлення до людей інших національностей, поважне ставлення до їхньої культури та традицій;
- усвідомлення себе частиною українського народу.

Визначено критерії сформованості патріотичних якостей молодших школярів: когнітивний (знання, елементарні поняття патріотичного змісту), емоційно-ціннісний (патріотичні почуття, позитивне ставлення до явищ патріотичного

змісту), діяльнісний (участь у заходах патріотичного змісту, досвід патріотичної діяльності). Згідно із зазначеними критеріями охарактеризовано показники патріотичних якостей трьох груп.

Так, показниками якостей, що характеризують ціннісне ставлення особистості до своєї сім'ї, родини, означено: розуміння сімейних норм та цінностей; орієнтування в сімейному родоводі, національних традиціях свого роду; повага до старших і бажання їм допомагати, наслідування сімейних, національних традицій та звичаїв.

Показники якостей, що характеризують моральне ставлення до людей, толерантне ставлення до інших культур та націй: розуміння таких моральних цінностей, як чесність, доброзичливість, відповідальність, справедливість, толерантність; прагнення сформувати такі особистісні якості, вияв поваги до людей і культури інших народів.

Показниками якостей, що характеризують ставлення до Батьківщини, рідного краю, є: знання державних символів України; бажання більше дізнатися про культурні надбання рідного краю; дотримання культурних традицій та звичаїв українського народу; участь у справах суспільно-патріотичної спрямованості. Зазначені критерії та показники становили основу характеристик рівнів сформованості патріотичних якостей молодших школярів: високого, достатнього, середнього, низького.

Патріотичне виховання молодших школярів на сучасному етапі є актуальним як у теоретичній, так і в практичній площинах. До ключових патріотичних якостей, які мають вагомий значущість для молодших школярів, належать: любов і повага до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід; ціннісне ставлення до Батьківщини, рідного краю; толерантне ставлення до людей інших національностей, поважне ставлення до їхньої культури та традицій; усвідомлення себе частиною українського народу.

Список використаної літератури

1. Зубцова Ю. Сутність та генезис проблеми патріотичного виховання особистості / Ю. Зубцова // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. пр. Педагогічні науки. – 2007. – № 1. – С. 74–81
2. Поплужний В. Патріотичні почуття і їх формування у школярів // Вісник АПН України. – 1993. - №1. – С.143 – 150.
3. Чорна К. Суть патріотизму і його виховання в сучасних умовах // Виховання в сучасному освітньому просторі. – Київ-Умань, 1997. – С.74 – 78.

Войненко Катерина,

студентка 32 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Науковий керівник: Н.А.Басюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Природне середовище було, є і буде незмінним партнером людини в їх повсякденному житті. Ми черпаємо із скриньки природи всі наші багатства.

Природа, її краса і велич залишаються нашим головним скарбом, нашою святинею, якій непідвладні час...

Екологічна культура – складова частина світової культури, якій властиве глибоке і загальне усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем у житті і майбутньому розвитку людства. Свідоме засвоєння й оволодіння екологічною культурою має розпочинатися ще з дитинства, одночасно з засвоєння положень загальної культури. Школа покликана виховувати школярів у душі любові до рідної природи, охорони навколишнього середовища.

Мета статті - розкрити сутність та структуру екологічного виховання у початковій школі; розкрити шляхи та засоби формування екологічної культури учнів молодшого шкільного віку.

Початкова школа – початкова ланка формування екологічної культури, екологічного мислення, засвоєння екологічних знань. Екологічне виховання покликане забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформувати розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – частина природи, виховати свідоме добре ставлення до неї, почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність, розвивати творчу активність щодо охорони та перетворення оточуючого середовища, виховувати любов до рідної природи.

У нашій країні за останні роки зросла увага до екологічного навчання і виховання. Оскільки для молодших школярів найдоступнішою є форма емоційно-естетичного сприйняття природного середовища, то педагогу необхідно знайти способи злиття емоційних почуттів у ставленні до природи з пізнавальними завданнями щодо її вивчення і практичними діями з охорони.

Навчання екології має бути активним, цікавим, раціональним, максимально наближеним до життя, а у навчальному матеріалі не повинно бути перенасиченості психічною інформацією, яку діти неспроможні належним чином сприйняти.

В.О.Сухомлинський стверджував, що сама по собі природа не розвиває і не виховує. Залишивши дитину наодинці з нею, годі сподіватись, що вона під впливом навколишнього середовища стане розумною, глибоко морально, непримиренною до зла.[1, с.40]. Тільки активна взаємодія здатна виховувати найкращі людські якості.

Проте для досягнення позитивних результатів в екологічній освіті і вихованні учнів важливо брати до уваги як вікові, так і індивідуальні особливості, риси характеру, ставлення до навчання, потреби і здібності кожного школяра. Лише за цієї умови вчитель зможе забезпечити свідоме і повноцінне сприйняття дитиною навчального матеріалу, виробити у неї правильне відношення до навколишнього середовища, сформувати екологічну культуру.

Сучасний зміст екологічного виховання передбачає розкриття таких положень:

а)світ природи – середовище перебування людини, яка має бути зацікавлена в збереженні цілісності, чистоти, гармонії в природі;

б) осмислення екологічних явищ, вміння робити висновки відносно стану природи, давати рекомендації розумної взаємодії з нею;

в) естетична краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку і відповідальності за збереження, спонукає до природоохоронної діяльності;

г) розуміння наслідків тих чи інших дій людини в природі.

В останні роки екологічне виховання та екологічна освіта стали предметом уважного дослідження видатних представників педагогічної науки. Мабуть, найвагоміший вклад у становлення та формування екологічного напрямку в педагогіці вніс А.Н. Захлебний [2, с.63]. Йому належить думка про існування таких основоположних принципів екологічної освіти та виховання:

1. взаємозв'язок глобального, національного та краєзнавчого підходів;
2. принцип співпраці;
3. принцип прогностичності;
4. принцип міждисциплінарності;
5. принцип єдності теорії і практики;
6. принцип безперервності;
7. єдності інтелектуального й емоційного сприймання навколишньої

дійсності у практичній діяльності по її збереженню, догляду за нею і поліпшенню її якісного та кількісного складу.

Ці принципи лежали в основі всієї організації природоохоронної освіти та екологічного виховання в недалекому минулому. Можна стверджувати, що вони належать до значних методичних надбань педагогічної науки і практики, і мають значний вплив на процес організації навчально-виховної роботи в школі.

Об'єктивним показником екологічної культури є рівень нашого спілкування з природою. Сприйняття природи допомагає розвивати такі психічні особливості та якості, як емоційність, життєрадісність, чутливе, уважне ставлення до всього живого.

Екологічну культуру розуміють як цілісну систему, яку складають:

- екологічні знання;
- екологічне мислення;
- культура вчинків;
- культура екологічно оправданої поведінки, яка характеризується

ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у щоденну норму вчинків [3, с.480].

Структуру екологічної культури особистості складають знання, почуття, відношення, поведінка. Тому змістом еколого-виховної роботи вчителя є формування в учнів системи екологічних знань, почуттів, ставлень, а також екологічної поведінки, що доцільно здійснювати у різноманітних видах діяльності: навчальній, трудовій, громадсько-корисній, особливо таких її видах, де учні поставлені в ситуації безпосереднього вияву турботи про природу. Також серед якостей, що характеризують екологічну культуру особистості, важливу роль відіграють знання про природні закономірності, взаємодію людства та природи.

Отже, екологічне виховання – це психолого-педагогічний процес, спрямований на формування в людини екологічних знань та наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації та активної життєвої позиції в галузі охорони, збереження і

примноження природних ресурсів. Виявлено, що екологічна діяльність дітей займає одне із вагомих місць серед засобів виховання повноцінної особистості.

Список використаної літератури

1. Ващенко Н.І. З досвіду екологічного виховання молодших школярів // Початкова школа. – 1990. – №8. – С. 40–44.
2. Воробйова О.М. Екологічна освіта молодших школярів // Початкова школа. – 1998. – № 6. – С.63-64.
3. Дерябо С.Д., Ясвин Б.А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 480 с.
4. Васильченко І. Екологічне виховання в початковій школі / Упоряд.: І. Васильченко, О. Кондратюк. – К.: Редакція загальнопедагогічних газет, 2005. – 128 с.

Гаврилюк Марина,
студентка 11 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Самовдосконалення людини існувало з первіснообщинного ладу до сучасності. Життя потребує від людини кмітливості, ініціативності, визначення і розуміння своїх можливостей, цього можна досягти завдяки самовихованню.

Педагогічні основи цієї проблеми отримали обґрунтування в працях О. Арета, М. Бердяєва, О. Главацької, П. Гончарука, І. Донцова, А. Калініченко, П. Каптерєва, С. Кириленко, С. Ковальова, О. Кочетова, В. Оржеховської, В. Рибалка, Л. Рувинського, В. Сухомлинського, Ю. Трофімова, Т. Хілько, Ю. Шароніна. Дослідники розкривають основні проблеми самовдосконалення та самовиховання на кожному історичному етапі розвитку людства. У розвиток теорії і практики самовиховання великий внесок зробили представники вітчизняної педагогіки П. Каптерєв, А. Макаренко, Л. Рувинський, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський, Л. Толстой, К. Ушинський, В. Оржеховська та ін. Вони розглядали самовиховання як один із найсуттєвіших факторів розвитку особистості. На їхню думку, тільки те виховання вважається ефективним, яке пробуджує в особистості потребу в самовихованні. І чим старшою стає особистість, тим більша роль у її формуванні має належати самовихованню. Мистецтво ж розумового і морального виховання полягає у пробудженні серця і розуму учнів, а не простому повідомленні інформації та порад. Те, що зазвичай називається вихованням і освітою, при глибокому погляді на справу виявляється переважно самовихованням і самоосвітою, а часто прямою боротьбою самовиховуваного проти виховних впливів на нього інших людей і речей [1].

Жодна видатна людина не стала б великою без навчання і виховання, але вирішальну роль у її формуванні відіграло самовиховання. Педагогу ж дана місія не просто дати знання дітям, але й виховати майбутнє нашого суспільства. Для цього потрібно докласти неабияких зусиль. Педагогічна професія одна з найдавніших і найнеобхідніших професій у світі. Найбільш важливою умовою

виникнення потреби у професійному самовихованні для майбутнього учителя є перехід його з позиції учня на позицію спеціаліста. Досвід загального самовиховання є необхідною передумовою професійного самовиховання, яке передбачає свідому роботу з розвитку професійно значущих якостей, формування педагогічних умінь і здібностей.

Самовиховання - систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення позитивних якостей та подолання негативних [3]. Самовиховання бере свій початок у підлітковому віці, коли дитина починає усвідомлювати себе як особистість, розуміти норми та вимоги суспільства, власні потреби і намагається правильно оцінювати свої вчинки. Інакше кажучи, необхідною умовою самовиховання є самоусвідомлення - усвідомлення людиною себе як особистості і свого місця в суспільній діяльності людей.

Самоусвідомлення людини - єдність трьох складових:

- 1) пізнавальної (самопізнання) - дослідження, пізнання самого себе;
- 2) емоційно-оцінної (самоствердження) - самооцінювання;
- 3) дієво-вольової, регулятивної (саморегулювання) - уміння керувати станом свого здоров'я, емоціями, почуттями, психічним станом, діями, вчинками, поведінкою.

Отже, самовиховання нерозривно пов'язане зі здатністю людини до самоаналізу і самооцінювання, з умінням контролювати свою поведінку і діяльність, ставити перед собою значущі цілі. Німецький педагог А.Дістервег зазначав, що для вчителя святим обов'язком є "своє виховання зробити завданням власного життя". Він вважав, що педагог "лише до того часу здатний насправді виховувати і навчати, доки сам працює над своїм власним вихованням і освітою"[2]. Йдеться про професійне самовиховання.

Професійне самовиховання - свідомо діяльність, спрямована на вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог обраної професії [2]. Професійне самовиховання майбутнього вчителя починається з усвідомлення різниці між уявленням про себе як майбутнього професіонала і своїми реальними можливостями. Мотив - збудник роботи над собою - розуміння невідповідності Я-реального і Я-ідеального. Це можливе у тому разі, якщо в майбутнього вчителя є професійний ідеал і здатність до самопізнання. Цілеспрямованість, осмисленість, стійкість професійного самовиховання залежать насамперед від:

- наявності професійного ідеалу;
- вольових якостей;
- мотивів вибору студентом педагогічної професії;
- морально-психологічного клімату в студентській групі;
- стилів керівництва й спілкування професорсько-викладацького складу;
- фактора вільного часу;
- організації та постійного вдосконалення навчальної і самостійної роботи студентів;
- участі в різноманітній позанавчальній роботі.

Як і будь-яка інша діяльність, професійне самовиховання має у своїй основі складну систему мотивів і джерел активності. Його рушійною силою і джерелом є потреба в самозміні та самовдосконаленні. Ця потреба виникає з протиріччя між вимогами, що ставляться суспільством, та наявним рівнем професіоналізму і

підтримується власними джерелами активності (переконаннями, почуттям обов'язку, професійною честю тощо)."Не забудьте найбільш важливий факт: «Ні спадковість, ні оточення не є визначальними факторами», - стверджував австрійський психолог А. Адлер [1]. Вони лише забезпечують вихідну основу для розвитку і той вплив, на який індивідуум відповідає, використовуючи свою творчу силу". Спадковість і оточення, на його думку, роблять свій внесок у формування особистості, але вплив творчого "Я" набагато перевершує їхню дію. Зрештою, основне значення має не те, чим людина наділена від народження (спадковість) або з чим вона стикається в житті (середовище), а те, як вона сприймає те й інше і розпоряджається ним [3].

Отже, без самовиховання педагог не зможе конструктивно виходити зі стресових ситуацій, знаходити підхід до дітей, налагоджувати з ними контакт, ефективно розв'язувати професійні та життєві проблеми, бути соціально адаптованим. Самовиховання потребує дуже важливого, могутнього стимулу — почуття власної гідності, поваги до себе, бажання стати сьогодні кращим, ніж був учора. Самовиховання можливе тільки за умови, коли душа людини дуже чутлива до найтонших, суто людських засобів впливу — доброго слова, поради, ласкавого чи докірливого погляду. Не може бути й мови про самовиховання, якщо людина звикла до грубості й реагує тільки на «сильне» слово, окрик, примус. За самою своєю суттю самовиховання передбачає віру людини в людину, звертання до честі й гідності людини. Педагогічне керівництво самовихованням — це насамперед відносини між педагогом і вихованцем, прийняті глибокою взаємною вірою в добрі наміри [4].

Список використаної літератури:

- 1.Главацька О.Л. Основи самовиховання особистості: Навч.-метод. посіб. - Тернопіль, 2008. - 206 с.
- 2.Калініченко А.Л. Самовиховання як фактор формування особистості // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія. - 2000. - С. 68-73.
- 3.Оржеховська В.М., ХількоТ.В., Кириленко С.В. Посібник з самовиховання. - К., 1996.
- 4.Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. Виховання і самовиховання. - К., 1997 - Т. 5.

Гакалець Дарія,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий курівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Процес становлення незалежної демократичної України з її прагненням стати повноправним членом європейської спільноти передбачає всебічне утвердження в суспільному та індивідуальному бутті цивілізованих норм життя на основі загальнолюдських цінностей та духовних, моральних і культурних засад життя українського народу. Тому мета сучасного освітнього процесу — не тільки

сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й формувати громадянина, патріота, інтелектуально розвинену, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти викликам глобалізації життя. У зв'язку з цим одним з основних напрямів виховання стає патріотичне виховання.

Патріотичне виховання в сучасній школі містить взаємопов'язану діяльність вчителя та учня з розвитку сукупності моральних норм та рис поведінки, а саме: повага до Батьківщини, відданість їй, активна праця на благо Вітчизни, примноження трудових звичаїв країни, прагнення до зміцнення честі й гідності своєї держави, любов до рідного краю, дружба з іншими народами, тощо. Початкова школа має невичерпні можливості для здійснення патріотичного виховання. Під час навчального процесу молодші школярі ознайомлюються з історією українського народу, його багатовіковою боротьбою за свої права за незалежність, з багатонаціональною культурою, унікальними традиціями, звичаями та обрядами.

М. Стельмахович зазначав, що без опори на українські народні звичаї виховати справжнього українця не можливо. Тому їх збереження, збагачення і дотримання має доленосне значення як для нації в цілому, так і для кожного українця. «Застосування знань і засобів етнопедагогіки ставить реальний заслін бездуховності, національному нігілізму, допомагає дітям усвідомити свою роль як спадкоємців народних цінностей і традицій» [5, с.3-6].

У початкових класах важливого значення набувають такі засоби виховання, як народні обряди та традиції, що спрямовані на розвиток творчого потенціалу особистості, кооперування та гуманізацію стосунків у колективі. Саме під впливом системи народознавчих заходів діти проходять шлях свого розвитку від підсвідомого розуміння своєї етнічної належності у молодшому віці до національної зрілості.

Рідна мова, історія народу, його традиції, звичаї та обряди, зокрема, фольклор, різні види народного мистецтва й художня творчість, народні символи та народна символіка, - все це є тим благодатним ґрунтом, на якому зростає національна свідомість. Звичай, обряд, обрядовість – це способи відтворення національних знань через пошукову діяльність, спрямовану на світорозуміння, а також розуміння свого місця у світі. Невід'ємною складовою частиною патріотизму є прояв патріотичних почуттів, які педагог має формувати в молодших школярів.

Структуру патріотичних почуттів можна представити через відношення до:

- себе: національна самосвідомість, честь, гідність, щирість, доброта, терплячість, чесність, порядність;
- людей: толерантність, національний такт, милосердя, благородство, справедливість, гостинність, відкритість, щедрість, готовність допомогти, усвідомлення своєї належності до українського народу як його представника, відповідальність перед своєю нацією;
- Батьківщини: віра, надія, любов, громадянська відповідальність, вірність, готовність стати на захист, бажання працювати для розвитку країни, підносити міжнародний авторитет, повага до Конституції та законів держави; гордість за успіхи держави, біль за невдачі, суспільна активність та ініціативність.
- національних цінностей: володіння українською мовою, бажання і потреба в накопиченні, збереженні та передачі родинних і національних звичаїв, традицій, обрядів, дбайливе ставлення до національних багатств, до рідної природи,

сприяння розвитку духовного життя українського народу; шанобливе ставлення до національних та державних символів; почуття дбайливого господаря своєї землі [1, с.18-25].

Зазначимо, що відповідно до педагогічних ідей процес виховання складається з ряду етапів, які характерні для будь-якого виховного процесу. Відомі сучасні педагоги Т.Львіна, Н.Мойсеюк виділяють такі етапи:

- усвідомлення вихованцями норм і правил, які вироблені суспільством; щоб поводити себе правильно, визначити певні критерії поведінки, усвідомити її необхідність;

- формування ставлення учнів до норм і правил, що пропонуються. Необхідно, щоб дитина не тільки розуміла й осмислювала те, про що їй розповідають, що пропонують виконати, але й виявляла при цьому почуття. Пояснюючи важливість добра, чуйності, порядності, дитина має відчути жаль, співчуття, бажання допомагати, піклуватися. «Почуття патріотизму, – зазначає Н. Мойсеюк, – легше пробудити, якщо спрямувати увагу учня на реальні зміни, що відбуваються в його родині, рідному селі, місті. Отже, лише загострюючи почуття і спираючись на них, вихователі можуть підвести учня до дії» [3, с.5];

- формування поглядів, переконань. Формування поглядів – це етап сприйняття, засвоєння та перетворення засвоєних норм на особисте надбання, потенціальна готовність до дії. Переконання – це погляди, що ґрунтуються на певних принципах, якими людина керується в житті. Для формування переконання необхідно створювати ситуації, які «вимагають прояву позицій дії, тренування з метою здійснення правильних дій»;

- формування загальної спрямованості особистості. У результаті діяльності, в ході повторень формуються навички та звички поведінки, які стають нормою. Система дій, вчинків поступово переходить у рису характеру, стає властивістю особистості.

Розглядаючи патріотичні почуття, спираємося на твердження психолога П.Якобсона, що розвиток почуттів відбувається в процесі спеціального впливу на емоційну сферу людини. У патріотичних почуттях відбивається ставлення особистості до своєї держави, її минулого, майбутнього та сьогодення. Патріотичні почуття включають:

- почуття належності до своєї держави та її народу;
- почуття гордості за успіхи держави, біль за невдачі;
- повага до історії, культури, традицій, вірувань, менталітету;
- захоплення героїчними подвигами минулого та сучасності;
- любов до рідної природи;
- шанування рідної мови, традицій, звичаїв, обрядів рідної країни;
- ностальгія при розлуці з Батьківщиною;
- неприязнь до всього антиукраїнського;
- почуття національної гідності.

Патріотичні почуття не повинні бути споглядальними, обмежуватися пасивними реакціями милування й уподобання. В ідеалі, як зазначають П.Ігнатенко, В.Поплужний, Н.Косарева, Л.Крицька, «вони спрямовуються на виконання надзавдання – піднести Україну до рівня високо розвинутих світових держав, що вимагає активної творчості всього українського народу. В нинішніх умовах емоційне начало патріотизму виявляється, насамперед, у мужності,

рішучості, готовності українських громадян відстоювати незалежність своєї молоді держави всіма можливими засобами навіть міліарними» [2, с.25].

Як свідчить історичний досвід, патріотичні почуття, особливо загострюючись у складних, екстремальних, доленосних для Батьківщини ситуаціях, еднають людей, спонукають ставити суспільне вище за особисте, зменшують життєвий егоїзм.

Отже, школа повинна допомогти учневі стати особистістю. Для цього вона повинна знайти шляхи свого становлення як національного, державного закладу, який буде виховувати патріота, громадянина української держави з активною життєвою позицією, люблячого свій народ і Батьківщину.

Виховання в українській молоді патріотизму – одне з головних завдань сучасної школи. Учителі, вихователі, усвідомлюючи національні джерела патріотизму, мають шукати нові шляхи розв'язання проблем патріотичної вихованості школярів.

Процес виховання патріотизму – це система виховної роботи на уроці та в позаурочній діяльності, спрямована на формування свідомого громадянина з почуттям любові до народу та Батьківщини.

Список використаної літератури:

1. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 18–25.
2. Коркішко О.Г. Патріотичне виховання молодших школярів: Методичні рекомендації вчителям початкових класів, вихователям груп подовженого дня, організаторам виховної роботи // За заг. ред. проф. Сипченка В.І. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2002. – 38 с.
3. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 2-е вид. – К.: Грамна, 1999. – 350 с.
4. Орієнтовний зміст виховання в національній школі: Методичні рекомендації / Кол. авт. за заг. ред. Є. І. Коваленко. — К.: ІЗМН, 1996.
5. Стельмахович М.Г. Виховний ідеал української народної педагогіки // Початкова школа. – 1994. – № 2. – С. 3–6.
6. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посіб. – К.: ІСДО, 1986. – 227 с.

Герасименко Любов,

студентка 11 групи

навчально – наукового інституту педагогіки

Науковий керівник: Н.А. Басюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІГОР У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Гра у житті дитини відіграє неабияку роль. Саме в іграх розпочинається спілкування дитини з колективом, взаєморозуміння між учителем і учнем. У процесі гри у дітей виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно, розвивається увага, пам'ять, жадоба до знань. У процесі гри дитина вчиться пізнавати нове, запам'ятовує, орієнтується в різних ситуаціях, поглиблює раніше набутий досвід, порівнює запас уявлень, понять, розвиває фантазію. Проте не кожна гра має суттєве освітнє та виховне значення, а лише та, яка набуває

характер пізнавальної діяльності. Дидактична гра, яка має навчальне спрямування, поєднує нову, пізнавальну діяльність дитини із звичною для неї діяльністю, тим самим полегшуючи перехід від гри до серйозної розумової праці.

Даній проблемі сьогодні приділяється велика увага. Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання, вбачає в них можливості ефективної взаємодії педагогів і учнів. У практиці навчання дидактичні ігри використовуються давно. Дидактичну гру та її роль високо цінують науковці. Як відзначають дослідники М. Букатов, О. Газман, Д. Кавтарадзе, М. Кларін, П. Підкасистий, Ж. Хайдаров, С. Шмаков та інші, дидактична гра дозволяє підвищити активність, самостійність і зацікавленість учня в процесі пізнання, зробити навчальну діяльність особистісно значущою. Розробкою видів дидактичних ігор займалися А. Леонтьєв, А. Макаренко, К. Ушинський та інші. Сааме дидактичні ігри дозволяють підвищити сприйнятливості дітей до навчання, урізноманітнити їх діяльність, розвивають цікавість, дитячу творчість. Їх можна використовувати під час викладання будь-якого предмета у початковій школі. У грі найповніше проявляються індивідуальні можливості, нахили, здібності дітей.

Так, зокрема К. Гросс зазначає, що гра – це вправи природних нахилів. Граючись або виконуючи вправи, дитина розвивається, так само, як розвиваються м'язи під час фізичних вправ, розвиваються в іграх творчі здібності особистості.

В. Сухомлинський підкреслював, що “гра – це вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається потік уявлень про навколишнє середовище. Це іскра, що запалює вогонь допитливості”.

Російський педагог і психолог О. Беккер, досліджуючи дану проблему, виділяє три класи ігор:

- Ігри, що виникають з ініціативи дитини – самодіяльні ігри;
- Ігри, що виникають з ініціативи дорослого, який впроваджує їх з освітньою та виховною метою;
- Ігри, що йдуть від історично-сформованих традицій етносу – народні ігри, які можуть виникати як з ініціативи дорослого, так і більш старших дітей.

Кожен з перерахованих класів ігор, у свою чергу, представлений видами і підвидами. До складу першого класу входять:

- Гра – експериментування;
- Сюжетні самодіяльні ігри – сюжетно-освітня, сюжетно-рольова, режисерська та театралізована.

Цей клас ігор є найбільш продуктивним для розвитку інтелектуальної ініціативи, творчості дитини.

Другий клас ігор включає ігри навчальні – дидактичні, сюжетно-дидактичні, дозвільні, до яких можна віднести ігри-забави, ігри-розваги, інтелектуальні.

Третій клас ігор – традиційні чи народні. Історично вони лежать в основі багатьох ігор. Дослідження, проведені в останні роки, показали, що народні ігри сприяють формуванню у дітей універсальних родових і психічних здібностей людини (сенсомоторної координації, довільності поведінки, символічної функції мислення тощо), а також найважливіших рис психології етносу, який створив гру.

Крім того, О. Беккер зазначає, що за характером пізнавальної діяльності, дидактичні ігри можна об'єднати у такі групи:

- Ігри, які вимагають від дітей виконавської діяльності. За допомогою цих ігор діти виконують дії за зразками;

- Ігри, які вимагають від творення дії. Вони спрямовані на формування обчислювальних умінь та навичок, навичок правопису;
- Ігри, які мають елементи пошуку та творчості.

Слід наголосити, що дана класифікація не відтворює усього розмаїття дидактичних ігор. Дуже важливо, щоб учитель не розгубився у їх кількості, а навчився розрізняти власне дидактичні ігри та ігрові прийоми, які найчастіше застосовуються у процесі навчання. Прийоми активізації пізнавальної діяльності дуже різноманітні і мають широке застосування в процесі навчання.

Одним з ефективних засобів, який викликає інтерес до навчання, є дидактична гра, яка активізує діяльність учнів і сприяє більш легкому засвоєнню навчального матеріалу. Дидактичні ігри – це різновид ігор за правилами, мета яких – навчання і виховання дітей. На кожному етапі уроку дидактична гра матиме певну мету і виконуватиме певну роль. На початку уроку мета гри – організувати та зацікавити дітей, стимулювати їх активність. У середині уроку дидактична гра має вирішити завдання засвоєння теми. У кінці уроку гра може носити пошуковий характер. Рольова гра – головна її мета – розвивати здібності школярів, прищеплювати уміння приймати правильні рішення. У рольових іграх виявляється особистість учня, його здібності та перспективи на майбутнє. Важлива риса творчої гри – її емоційна насиченість. Більшість дослідників відзначають силу і природність почуттів, які переживає дитина і які пов'язані з виконуваними ролями: турбота, відповідальність, справедливість, тощо. У колективних іграх виявляються дружба, товариськість, взаємна відповідальність. Дитині приносить задоволення досягнення результату, подолання труднощів. У більшості ігор мають місце елементи емоції.

Отже, гра, як відомо, є найприроднішою і найпривабливішою діяльністю для молодших школярів. Гра належить до традиційних і визнаних методів навчання і виховання дошкільників, молодших школярів і підлітків. Цінність цього методу полягає в тому, що в ігровій діяльності освітня, розвиваюча й виховні функції діють у тісному взаємозв'язку. Гра як метод навчання організовує, розвиває учнів, розширює їхні пізнавальні можливості, виховує особистість.

Список використаної літератури

1. Підласий І.П. Педагогіка початкової освіти – М. 2001 – С. 199.
2. Селевко Г.К. Сучасні освітні технології - М.2001. – 201 с.
3. Щукіна Г.І. Педагогічні проблеми формування пізнавальних інтересів учнів – М. 1988 – 208 с.
4. Жорник О. Використання дидактичних ігор у навчанні. –М. 2002 – С. 63.

Гергало Діана,
студентка 33 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ САМОВРЯДУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі учнівське самоврядування є самостійним соціальним інститутом, який забезпечує громадянське становлення особистості.

Сьогодні нам понад усе бракує саме компетентісного досвіду участі у суспільно-політичних процесах в країні. Насамперед ми маємо створити умови для того, щоб наші діти могли його набути: шляхом участі у шкільному самоврядуванні, створення дитячих і молодіжних об'єднань, співробітництва з громадськими організаціями, самостійного прийняття рішень й уміння діяти в правовому полі, аналізувати різноманітні ситуації, передусім, у своєму найближчому оточенні. Головне завдання шкільного самоврядування полягає в тому, щоб через розвиток соціальної активності учнів виховувати в них почуття власної гідності, надавати їм можливість виявляти себе далі.

Проблема учнівського самоврядування є однією з актуальних проблем виховної роботи в науці. Засади розвитку учнівського самоврядування у початковій школі висвітлено в працях Ш. Амонашвілі, М. Красовицького, В. Сухомлинського, Н. Чиренко, Л. Шелестової та ін.

У наш час докорінного перетворення учнівське самоврядування виходить на новий рівень. У зв'язку з цим виникають певні труднощі в організації самоврядування в учнів початкової школи. У початкових класах активності і оптимізму дітей замало, потрібен час для поступового формування лідерів, зростання їх професіоналізму у складній справі керівництва. Можна сказати, що не рідко ігнорується принцип самодіяльності та ініціативності в роботі з учнями. Самоврядування залишається привілеєм лише окремих школярів.

Учнівське самоврядування є універсальною формою активності, яку можна з однаковим успіхом вважати як способом організації буття шкільного колективу, так і чинником творчої самореалізації особистості. Вона має на меті через широко розвинену систему органів самоуправління забезпечити включення учнів у різноманітну глибоко змістовну діяльність колективу; сформувати права і визначити з обов'язки учнів; сформувати почуття господаря класу, школи, міста, держави.

Кожна людина обов'язково має якийсь талент, обдарування. Тому завдання вихователя – максимально розвинути потенційні здібності кожної дитини, її ініціативність, творчість. На допомогу педагогам приходить учнівське самоврядування [4, с.17].

Учнівське самоврядування – це спосіб та принципи організації учнівського колективу, що забезпечують комплексний підхід до виховання учнів шляхом їхнього залучення до систематичної участі у справах школи, класу. Учнівське самоврядування має розглядатися насамперед не лише як один із елементів виховної роботи школи, а як самостійний громадський інститут, що дає можливість учням реалізувати своє право на участь в управлінні освітньою установою. Основною проблемою, пов'язаною з учнівським самоврядуванням, є змішана система відносин суб'єктів шкільного процесу. Учнівське самоврядування – це засіб подолання ситуації, згідно якої в школі нічого не залежить від самих дітей [3, с.12]. Воно сприяє:

- виробленню в учнів почуття господаря школи, класу, вміння співпрацювати на принципах рівності, демократизму;
- позитивному впливу на формування в учнів моральних якостей, що виробляються у процесі спільної творчої діяльності і які не можливо виробити за допомогою лише словесних вправ [2, с.33].

Суть самоврядування полягає у вихованні особистості, яка володіє не тільки певною сумою знань, умінь навичок, а здатна активно включатися в демократичні процес, які відбуваються в країні. Питання демократизації управління школою знаходить свою практичну реалізацію через розвиток і вдосконалення різних форм самоврядування [2, с.32].

Завдання самоврядування є такими:

- дослідити проблеми, пов'язані із життям і діяльністю в освітній установі учасників виховного процесу;
- внести за потреби корективи у плані діяльності всіх учасників освітнього процесу;
- оцінити можливі результати запланованої діяльності;
- виявити потреби та інтереси, які можуть бути реалізовані в умовах школи [3, с.12].

Вищим органом самоврядування є учнівська конференція, яка проводиться один раз на рік – у травні. Аналіз досвіду роботи показує, що на конференції для визначення напрямів роботи центрів та підбиття підсумків доцільно обирати представників від класних органів учнівського самоврядування. Це сприяє залученню більшої кількості учнів до участі в справах школи [3, с. 13].

Керівництво учнівським самоврядуванням здійснюється активом класу – це найвищий виконавчий орган учнівського самоврядування, робота якого спрямована на розвиток учнівської ініціативи, дисциплін та особливостей у відповідності до задоволення своїх потреб та інтересів, головою активу класу є президент, який обирається на загальних зборах голосуванням. Актив класу включає в себе такі сектори:

- навчальний сектор;
- сектор дисципліни і порядку;
- сектор здорового способу життя;
- прес – центр;
- культурно – масовий сектор;
- санітарно – гігієнічний сектор.

Кожен сектор складається з 3-5 чоловік: голова сектору його заступники та члени.

Доцільно організоване за змістом і формою учнівське самоврядування має потужний виховний потенціал, розвиває лідерські якості, формує соціальний досвід та ціннісні орієнтації, створює простір для самореалізації, сприяє усвідомленню особистістю своїх прав, свобод, обов'язків, захищає від негативних впливів соціального середовища, виховує активних громадян держави.

Надзвичайно важливу роль у процесі формування учнівського колективу відіграє класний керівник. Він є безпосереднім вихователем, наставником, консультантом учнівської молоді. Саме класний керівник працює над тим, щоб розвивати громадянськість, соціальну активність учнів, виховувати в них почуття власної гідності, надавати їм можливість самореалізуватися [3, с.13].

Самоврядування відіграє важливу роль для учнів початкової школи. Воно захищає й забезпечує права всіх учасників колективу, сприяє формуванню у них громадянськості, організаторських якостей, допомагає педагогічному колективу у

проведенні різноманітних заходів. Загалом учнівське самоврядування є незмінним помічником педагогів.

Список використаної літератури:

1. Лопухівська П. Учнівське самоврядування в контексті діалогу, культури // Рідна школа. – 2002. – № 12. – С. 32-33.
2. Лукянова О. В. Діяльність органів учнівського самоврядування // Обдарована дитина. – 2010. - № 10. – С.32-34.
3. Мельник С. В. З досвіду учнівського самоврядування // Класному керівнику . Усе для роботи . – 2011. - № 2. – С. 12-15.
4. Московська Л. Самопідготовка та самоврядування в ГПД // Початкова освіта. Шкільний світ. – 2011. - № 22. – С.17-20.

Гоц Тетяна,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк.
кандидат педагогічних наук, доцент

СПІЛЬНА РОБОТА СІМ'Ї І ШКОЛИ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Питання морального розвитку, виховання, вдосконалення людини хвилювало суспільство у всі часи. Особливо зараз, коли все частіше можна зустріти жорстокість і насильство, проблема морального виховання стає все більш актуальною. Формування особистості пов'язане з вихованням моральних якостей, творчих особливостей і розкриттям індивідуальності дитини.

Оскільки сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей, то мимоволі впливає її визначне місце у вихованні дітей, важливості взаємодії сім'ї та школи.

У процесі виховання необхідно прищепити дітям прості норми моральності. Без таких рис, як працелюбність, добросовісне ставлення до своїх обов'язків, повага і чуйність до оточуючих, чесність, скромність, ввічливість не може бути й мови про вироблення складніших моральних норм і якостей людини. Учителю початкової школи дуже важливо придивитись до всіх можливих проявів моральних якостей кожної дитини і визначити методи впливу на їх формування. Особливу увагу треба звернути на виховання в дітей любові і шани до своїх батьків, рідних, любові до рідного краю, Батьківщини [1].

Спираючись на філософські, педагогічні, психологічні дослідження, наука дедалі активніше шукає шляхи поліпшення морального виховання особистості. Ця проблема була об'єктом пошуків Г. Сковороди, М. Бердяєва, М. Драгоманова, В. Шинкарука, І. Зязюна та ін. Основні напрями наукової розробки різних аспектів виховання школярів відображені в працях В. Духновича, Н. Крупської, А. Макаренка, І. Огієнка. Теоретичні основи виховання у школярів моральних якостей, з'ясування їх суті й умов формування знайшли висвітлення в працях І. Беха, Л. Божович, О. Киричука. Шляхи, засоби і методи формування моральних взаємовідносин у процесі спільної діяльності учнів висвітлюються в роботах В. Білоусової, К. Гавриловця та ін.

Мета статті – уточнити сутність поняття «моральне виховання», розкрити форми й методи співпраці школи і сім'ї у моральному вихованні обдарованих дітей.

У короткому словнику по філософії поняття моральності прирівняне до поняття мораль. «Мораль - норми, принципи, правила поведінки людей, а також сама людська поведінка (мотиви вчинків, результати діяльності), відчуття, думки, в яких виражається нормативна регуляція відносин людей один з одним і суспільним цілим (колективом, класом, народом, суспільством)» [4, с.191-192]. В. Сухомлинський вважав, що «непорушна основа морального переконання закладається в дитинстві і ранньому отроцтві, коли добро і зло, честь і ганьба, справедливість і несправедливість доступні розумінню дитини лише за умови яскравої наочності, очевидності морального сенсу того, що він бачить, робить, спостерігає» [3, с.170].

Учбова діяльність школяра є ведучою і більшою мірою впливає на його розвиток, визначає появу багатьох новоутворень. У ній розвиваються не тільки розумові здібності, але і етична сфера особистості.

Обдарована дитина — це дитина, яка має яскраві й очевидні, іноді видатні досягнення (або внутрішні передумови таких досягнень) у тому або іншому виді діяльності. Завдання педагогів полягає у тому, щоб створити умови, з яких будь-яка дитина могла б просуватися шляхом власної досконалості, уміла мислити самостійно, нестандартно. Цей шлях називається «самовдосконаленням дитини в умовах освітнього процесу».

Проблема морального розвитку школяра в процесі навчання пов'язана з трьома чинниками, які визначає Т.В. Морозова. По-перше, прийшовши в школу, дитина переходить від «життєвого» засвоєння навколишньої дійсності, у тому числі і моральних норм, що існують в суспільстві, до його наукового і цілеспрямованого вивчення. По-друге, в ході учбової роботи школярі включені в реальну колективну діяльність, де також йде засвоєння моральних норм, регулюючих взаємини учнів між собою і взаємини учнів з учителем. І третій чинник: в сучасній школі все частіше звучить теза про те, що навчання в школі — це, перш за все, формування моральної особистості. У зв'язку з цим пропонується збільшити питому вагу гуманітарних наук в загальному об'ємі шкільної програми. Учбова діяльність має всі можливості, що дозволяють розвивати в учнів етичні якості особистості в процесі вивчення будь-якого предмету. Формування моральності відбувається в школі на всіх уроках. І в цьому відношенні немає головних і неголовних предметів. Виховує не тільки зміст, методи і організація навчання, вчитель, його особа, знання, переконання, але і та атмосфера, яка складається на уроці, стиль відносин педагога і дітей, школярів між собою.

Важливою умовою ефективної навчально-виховної роботи є співробітництво школи і сім'ї, яке передбачає належний рівень педагогічної культури батьків.

Рівень педагогічної освіченості батьків залежить від традицій у сім'ях, в яких вони виростили, набутих знань, життєвого досвіду, здатності до саморозвитку. Майже завжди, особливо на сучасному етапі, у зв'язку з переходом до нового типу суспільства, утвердження нових суспільних, етичних цінностей, а також із процесами глобалізації, одним із свідчень якого є Інтернет, педагогічна освіченість батьків нерідко відстає від реальної педагогічної ситуації, суспільних

потреб, очікувань дитини. Тому школа має дбати про постійний розвиток їх педагогічних знань.

У виховному процесі школи, крім педагогів, беруть участь батьки, працюючи в класних та загальношкільних батьківських комітетах, виконуючи рекомендації, прохання вчителів.

Батьківський комітет класу створюють з метою демократизації управління виховним процесом, для поточного коригування управлінських рішень, забезпечення єдності педагогічних вимог до учнів, надання допомоги сім'ї у вихованні та навчанні дітей. До роботи в ньому залучають найактивніших батьків, авторитетних людей з високою громадянською свідомістю, які виявляють інтерес до справ класу та школи. Комітет пропонує рішення, які потім обов'язково розглядаються адміністрацією школи. До сфери його діяльності входять піклування про групи подовженого дня, санітарний стан школи, допомога в ремонті школи, організація літнього відпочинку дітей, їх харчування та ін.

Виконання батьками практичних рекомендацій, прохань сприяє підвищенню їх культури, озброєнню педагогічними знаннями і досвідом. Налагодження контактів, спілкування батьків з дітьми, класним керівником у процесі виконання педагогічних рекомендацій сприяє зближенню дітей з батьками.

Адресовані батькам рекомендації, прохання найчастіше стосуються таких аспектів шкільного життя:

- проведення безпосередньої роботи з дітьми: індивідуальної (наставництво, шефство), групової (керівництво гуртком за інтересами);
- надання організаційної допомоги вчителю: наприклад, сприяння в проведенні екскурсій, організація зустрічей з цікавими людьми, комплектування класної бібліотеки, клубу аматорів книги тощо;
- участь у зміцненні матеріальної бази школи, вирішенні господарських питань [5, с.34].

Дбаючи про ефективну взаємодію з батьками, учитель повинен враховувати важливість таких чинників:

1. Запрошення батьків до співробітництва. Доброзичливість, відкритість у спілкуванні з батьками — перший крок до співпраці з ними.
2. Дотримання позиції рівноправності. Об'єднання зусиль учителя та сім'ї школяра можливе за взаємного визнання ними рівноправності. Перший крок має зробити вчитель, оскільки до цього його зобов'язує професійний обов'язок.
3. Визнання важливості батьків у співпраці. Учитель повинен завжди наголошувати на важливій ролі батьків у вихованні та розвитку дитини.
4. Вияв любові, захопленості їх дитиною. Психологічний контакт із батьками виникає одразу, як тільки вчитель виявляє розуміння дитини, симпатизує їй, бачить позитивні та негативні риси.
5. Пошук нових форм співпраці. Учитель може запропонувати одному з батьків організувати батьківські збори, разом визначивши їх тематику, структуру тощо. Особливо корисний обмін думками з батьками щодо налагодження взаєморозуміння з дітьми.

Таким чином, моральний розвиток – це одна з найважливіших умов розвитку особистості, що забезпечує не просто її гармонійний розвиток, а й робить особистість соціально зрілою. Учителеві до кожної дитини потрібно мати свій підхід, «вивчити» кожну сім'ю, щоб діяти в унісон, враховувати характер та

емоції кожного учня. Адже на підґрунті конфлікту в сім'ї, необережно сказане слово вчителя, може негативно вплинути на все подальше життя дитини. Ось чому так важлива співпраця школи та сім'ї у вихованні дітей.

Список використаної літератури:

1. Морозова Т.В. Обзоры по информационному обеспечению общесоюзных науч.-пед. программ. Вып. 5. –М.: 1996. – С. 28.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. - М.: 1979. – Т.1.- С. 345.
3. Педагогічні задачі і завдання для батьків / За ред. В.Г. Постоного. — К.: Рад. школа, 1989. — 189 с.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. - М.: 1979.-Т.1 – С. 345.
5. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. — К.: Вища школа, 1997. – С. 180.

Грабар Алла,
студентка 14 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Особливе місце у системі охорони здоров'я належить фізичній культурі та спорту, а отже, і фізичному вихованню.

Здоровий спосіб життя є не лише невід'ємною складовою частиною фізичного здоров'я людини, але й складовою найпроблематичнішою: те, чи дотримуватися засад здорового способу життя чи ні – завжди залежить від більш чи менш свідомого вибору людини. Головними «ворогами» здорового способу життя можна назвати культурні забобони, деякі соціальні чинники (недостатня матеріальна забезпеченість тощо), а також так звані «шкідливі звички», які мають одночасно психологічну, культурну і соціальну природу. Фізичне виховання покликане послабити та нейтралізувати дію цих негативних факторів, які щороку призводять до зростання смертності та погіршення загального стану здоров'я населення України.

На жаль, сьогодні спостерігається тенденція до погіршення здоров'я та фізичного розвитку школярів. За даними Міністерства охорони здоров'я, нараховані 90% учнів мають відхилення у здоров'ї, а більше половини незадовільну фізичну підготовку.

Дослідженням доведено, що ефективність формування здорового способу життя прямо пов'язане з активним залученням до здоров'язбережувального навчального процесу не лише учнів, а й їхніх батьків.

Формування культури здоров'я молодших школярів шляхом упровадження здоров'язбережувальних новітніх технологій у роботі з дітьми та батьками дасть змогу забезпечити здоровий спосіб життя як цінну орієнтацію дитини в майбутньому.

Проблема здорового способу життя завжди цікавила учених. Започаткована вона у Давньому Римі в працях римських філософів Цицерона і Галена .

Зокрема Цицерон, вважав, що “їжа та догляд за тілом повинні бути спрямовані на збереження здоров’я і сил, а не на насолоду. І якщо ми, крім того, захочемо розглянути, в чому полягає перевага та гідність людської природи, то ми зрозуміємо, як ганебно впасти в розпусту та жити розкішно й зманижено і як прекрасно в моральному розумінні жити ощадно, стримано, суворо і тверезо”

Послідовник Гіппократа римський лікар Гален, керуючись натурфілософськими поняттями, прагнув охопити гігієнічними заходами майже всі сторони людського буття. У своїх трактатах він зробив важливі практичні висновки з медико-гігієнічних поглядів Гіппократа про здоровий спосіб життя.

Мислителі античного періоду намагалися виділити в понятті “здоровий спосіб життя” людини специфічні його елементи. Так, наприклад, Гіппократ акцентував увагу на фізичному здоров’ї людини. Демокріт, зі свого боку, найповніше описував духовне здоров’я людини, що становить, на його думку, “благий стан духу”, коли душа перебуває у спокої та рівновазі, не непокоїться через будь-які страхи, забобони та інші переживання.

Велику увагу здоров’ю і шляхам його зміцнення надавали в античній цивілізації, де здоровий спосіб життя обов’язково передбачав систематичне виконання фізичних вправ. У цей період закладаються принципи управління процесом формування здорового способу життя людей, що набули подальшого розвитку в пізніші часи.

У наш час проблема формування здорового способу життя та шляхи її вирішення розкриваються в багатьох соціально-філософських, педагогічних, соціологічних, медичних працях. Особливої актуалізації ця проблематика набула у другій половині XX століття як у світі в цілому, так й в Україні.

А. Іванюшкін розглядає поняття “здоров’я” з точки зору наукового його змісту та цінностей смислу. Він пропонує три рівні цінностей:

біологічний – початкове здоров’я припускає досконалість саморегуляції організму, гармонію фізіологічних процесів і як наслідок максимум пристосування;

соціальний – здоров’я є міркою соціальної активності, відношенням діяльності людини до світу;

психологічний, особистісний – здоров’я є не відсутністю хвороби, а скоріш запереченням її, тобто переборенням.

За енциклопедичним визначенням здоров’я – це природний стан організму, що характеризується його врівноваженістю із навколишнім середовищем та відсутністю будь-яких хворобливих змін. Здоров’я людини визначається комплексом біологічних (успадкованих та набутих) та соціальних факторів. Останні мають настільки важливе значення у підтриманні стану здоров’я або виникненні і розвитку хвороби, що у преамбулі до статуту Всесвітньої організації охорони здоров’я (ВООЗ) записано: „Здоров’я – це стан повного фізичного, духовного і соціального добробуту, а не лише відсутність хвороб та фізичних дефектів”.

Здоровий спосіб життя-це все в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров’я, все, що сприяє виконанню людиною своїх

людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту.

Складові ЗСЖ містять різноманітні елементи, що стосуються усіх сфер здоров'я – фізичної, психічної, соціальної і духовної. Найважливіші з них – харчування (в тому числі споживання якісної питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів, спеціальних продуктів і харчових добавок), побут (якість житла, умови для пасивного і активного відпочинку, рівень психічної і фізичної безпеки на території життєдіяльності), умови праці (безпека не тільки у фізичному, а й психічному аспекті, наявність стимулів і умов професійного розвитку), рухова активність (фізична культура і спорт, використання засобів різноманітних систем оздоровлення, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку, відновлення сил після фізичних і психічних навантажень).

Отже, аналіз літературних джерел показав, що за останні роки проблема збереження здоров'я дітей молодшого шкільного віку, їх оздоровлення та профілактика найбільш розповсюджених „шкільних” хвороб є предметом фундаментальних наукових досліджень. Принцип всебічного і гармонійного розвитку організму передбачає забезпечення планомірного й цілеспрямованого розвитку всіх його органів та систем і фізичних якостей особи. Правильне фізичне виховання великою мірою сприяє повноцінному психічному розвитку дитини та вдосконаленню її рухових функцій.

Список використаної літератури:

1. Апанасенко Г.Л. Методика оценки уровня физического здоровья по прямым показателям // Социальная гигиена, организация здравоохранения и история медицины: Респ. межвед. сб. – К., 1988. – Вып.19. – С.28-31
2. Балычев В.К. Физическая культура для всех и для каждого. – М.: ФИС, 1988
3. Валеологічна освіта та виховання: сучасні підходи, доступність і шляхи їх розвитку в Україні: Збірник науково-практичних статей / За заг. ред. В.М. Оржеховської. – К.: Майстер, 1999. – 120с.
4. Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття) // Освіта. – Грудень. – 1993. – №44. – 12с.
5. Качашкін В.М. Методика фізичного виховання. – М.: Просвіта. 1989

Грабовчак Олександра,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК ОСНОВА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Здоров'я є інтегральною характеристикою особистості і визначає якість життя. Сьогодні в Україні фіксують високий рівень захворюваності населення, особливо серед дітей і підлітків. Зокрема, за період навчання у школі кількість здорових дітей з першого до одинадцятого класу зменшується у 3-4 рази. Тому збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування духовних потреб і навичок здорового способу життя є пріоритетними напрямками розвитку суспільства. За останні роки

проблема збереження здоров'я дітей молодшого шкільного віку, їх оздоровлення та профілактика найбільш розповсюджених «шкільних» хвороб є предметом фундаментальних наукових досліджень.

Значення фізичного виховання у формуванні соціально активної особистості вивчали фахівці у галузі педагогіки, фізичної культури і спорту. Проблема виховання інтересу до фізкультурно-оздоровчої роботи у закладах освіти та мотивація до введення здорового способу життя дітей молодшого шкільного віку залишається актуальною і потребує наукового обґрунтування.

За визначенням енциклопедичного словника, здоров'я – це природний стан організму, що характеризується його врівноваженістю із навколишнім середовищем та відсутністю будь-яких хворобливих змін. Здоров'я людини визначається комплексом біологічних (успадкованих та набутих) та соціальних факторів. Останні мають настільки важливе значення у підтриманні стану здоров'я або виникненні і розвитку хвороби, що у преамбулі до статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) записано: «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального добробуту, а не лише відсутність хвороб та фізичних дефектів» [6, с. 167].

Фізичне виховання – це органічна частина загального процесу виховання, соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я, гармонійний розвиток форм і функцій людського організму. Основні засоби фізичного виховання – виконання фізичних вправ, загартування організму, гігієна праці та побуту .

Формування культури здорового способу життя - це спонукка до включення в повсякденне життя індивіда різних нових для нього форм поведінки, корисних для здоров'я. Створення навколо школярів інформаційного середовища здорового способу життя, яке не тільки напружує, але й опосередковано могло б впливати на формування його світогляду, оволодіння знаннями, на основі яких можливо грамотно, безпечно і з користю для організму взаємодіяти з навколишнім світом, поступово приводять до того, що існуючі способи зміцнення здоров'я стають звичними і переростають в потребу. Важливо не тільки накопичувати знання, але і знаходити для них практичне і постійне застосування на рівні природних потреб та звичок. Недостатньо знати і розуміти, важливо жити цим.

М.М. Амосов (1979) говорив: «Режим обмежень і навантажень - так я називаю спосіб життя, що забезпечує здоров'я. Потрібно упорядкувати спосіб нашого бурхливого поточного життя, інакше регулюючі системи не справляться зі все більш зростаючими навантаженнями» [2, с. 23].

Молодший шкільний вік є одним з найбільш відповідальних періодів життя людини у формуванні особистості. Відомо, що 40 % психічних і фізіологічних захворювань дорослих закладаються в дитячому віці [1, с. 40]. Для молодших школярів упорядкованість чергування праці і відпочинку сприяє оптимізації функцій організму, кращої адаптації до умов школи з мінімальними фізіологічними затратами, а порушення режиму дня призводять до серйозних відхилень у здоров'ї дитини. Основними компонентами режиму є: сон, перебування на свіжому повітрі (прогулянки, рухливі ігри, заняття фізкультурою і спортом), навчальна діяльність у школі і вдома, відпочинок, прийом їжі, особиста гігієна. Слід відмітити ще один компонент, який є особливо важливим у формуванні здорового способу життя молодшого школяра, - це приклад педагогів

і батьків. У силу своїх вікових особливостей молодший школяр відчуває велику довіру до дорослих. Для дитини слова вчителя, його вчинки, оцінки мають величезне значення. Саме педагог не тільки словами, але й всією своєю поведінкою, своєю особистістю формує стійкі уявлення дитини про навколишню дійсність [5, с. 73].

Одним з можливих рішень проблеми погіршення здоров'я молодших школярів є формування у них знань про здоровий спосіб життя. Знання здорового способу життя формуються в ході уроків і позакласної діяльності. Важливий прийом формування знань про здоровий спосіб життя - гра. Гра - це найефективніший вид діяльності, що дозволяє довше зберігати продуктивну працездатність дитини. В іграх діти вступають у різні відносини. Рухлива гра сприяє вдосконаленню сприйняття і уявлень.

Формування навичок здорового способу життя має відбуватися і на уроках, і на класних годинах. На уроках ця робота повинна відбуватися інтегровано через різні предмети (музика, фізична культура, образотворче мистецтво, тощо) протягом навчального року з використанням різних форм уроку (рольові ігри, дискусії, кооперативне навчання). На уроках фізичної культури в молодших класах доцільно спиратися на міжпредметні зв'язки: з природознавством (в таких питаннях, як загартовування, вимоги до одягу учня, робота м'язів, режим дня і ін); математикою (вимірювання довжини і висоти стрибка, дальності метання, швидкості і тривалості бігу і т. д.); музично-ритмічним вихованням (заняття під музику) [3, с. 48].

Щороку в школі може проводитися тиждень - акція «Ми - за здоровий спосіб життя», в ході якої реалізується комплекс заходів з використанням різних форм, відповідних віку дітей: бібліотечна виставка, конкурс плакатів, спортивні змагання, «круглі столи», «п'ятихвилинки здоров'я», старшокласники - молодшим і т.д. із залученням різних фахівців. Позитивну роль відіграє фізкультурно-оздоровча робота, яка реалізується через уроки та позакласні заходи (спортивні секції, змагання), а також через додаткову освіту в дитячо-юнацькій спортивній школі.

Особливо велику увагу слід приділяти в школі оздоровчій роботі з ослабленими та хворими учнями. У позаурочний час з ними треба проводити спеціальні заняття з лікувальної фізкультури.

Ранкова гімнастика перед заняттями проводиться в школі за 20 хв. до початку уроків. Вона сприяє розв'язанню певних виховних і організаційних завдань. На відміну від ранкової зарядки, для гімнастики перед заняттями існують деякі обмеження (виконується в шкільній формі). Проте все це не знижує її значення для розвитку фізичної культури школярів

Фізкультхвилинки під час уроків сприяють підвищенню розумової й фізичної працездатності учнів. Видатний російський вчений-педагог К.Д. Ушинський зазначав: «Дайте дитині трохи порухатися, і вона знову подарує вам 10 хвилин уваги, а десять хвилин жвавої уваги, якщо ви зуміли їх використати, дадуть вам більше, ніж цілий тиждень напівсонних занять».

У зв'язку з цим гігієністи рекомендують відводити на кожному уроці 1-2 хв. для проведення фізкультхвилинки. Особлива увага приділяється тим вправам, які допомагають запобігти негативному впливу сидячого способу життя на фізичний

розвиток дитини (порушенню постави і деформації будови тіла), сприяють більшому насиченню організму киснем.

Під час великих перерв рекомендується добирати фізичні вправи у відповідності з віковими можливостями школярів. Перерви мають проводитися на свіжому повітрі і взимку. При цьому дітям слід постійно рухатись, а вправи виконувати більш інтенсивно. Бажано, щоб усі фізкультурно-оздоровчі засоби на великих перервах здійснювалися в ігровій, а якщо рівень підготовленості учнів приблизно однаковий, то і в змагальній формі. На перервах потрібно організовувати тільки вже засвоєні учнями ігри чи рухові дії.

У позаурочний час у школі проводяться масові фізкультурно-оздоровчі і спортивні заходи. Головна мета позакласної фізкультурно-спортивної роботи полягає в тому, щоб залучити кожного школяра до самостійного, щоденного виконання фізичних вправ на свіжому повітрі [4, с. 193].

Отже, основний зміст процесу формування здорового способу життя молодших школярів повинні складати комплексні оздоровчі заходи (оптимально організований режим дня, систематичні заняття фізичними вправами, раціональне харчування, медико-профілактичні заходи), спрямовані на збереження, зміцнення здоров'я і підвищення працездатності молодших школярів. Найбільшої ефективності можна очікувати лише тоді, коли ми навчимо дітей з самого раннього віку цінувати, берегти та зміцнювати своє здоров'я. Якщо ми будемо особистим прикладом демонструвати здоровий спосіб життя, то тільки в тому випадку можна сподіватися, що майбутні покоління будуть більш здорові і розвинені не тільки особистісно, інтелектуально, духовно, але й фізично. Слідуючи за великим гуманістом і педагогом Ж.-Ж. Руссо хочеться сказати: «Щоб зробити дитину розумною і розважливою, зробіть її міцною і здоровою».

Список використаної літератури

1. Акимов М.В. Индивидуальный стиль здорового образа жизни – цель обучения в системе физкультурного образования // Теория и практика физической культуры. – 1986. – №9-10. – С.10-11.
2. Борисенко А., Цвек С. Руховий режим учнів початкових класів: Навчально-методичний посібник. – К.: Радянська школа, 1989. – 190 с.
3. Дильман В.М. Четыре модели медицины. - Л.: Медицина, 1987. - 288 с.
4. Фіцула М.М. Педагогічні проблеми перевиховання учнів. Видання друге, доповнене, перероблене. - Тернопіль, 1999. - 141с.
5. Цимбал Н.М. Практикум з валеології. Методи зміцнення фізичного здоров'я. – Тернопіль: „Навчальна книга – Богдан”, 2000. – 168с.
6. Аверин В.А. Психология человека от рождения до смерти. – Москва: «Олма-Пресс» 2001. – 652с.

Гуменюк Ганна,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОЛЕКТИВІ

Принципова відмінність вітчизняної теорії і практики організації педагогічного процесу від зарубіжних, переважно індивідуалістичних, концепцій - в його справді колективістських засадах.

Процеси розвитку особистості і колективу нерозривно пов'язані один з одним. Розвиток особистості залежить від розвитку колективу, його рівня розвитку, структури сформованих у ньому ділових та міжособистісних відносин. З іншого боку, активність вихованців, рівень їх фізичного і розумового розвитку, їх можливості та здібності обумовлюють виховну силу та вплив колективу. У кінцевому підсумку колективне ставлення виражено тим яскравіше, чим більш активні члени колективу, чим повніше вони використовують свої індивідуальні можливості в житті колективу.

Розвиток творчої індивідуальності дітей і підлітків взаємопов'язаний з рівнем їх самостійності і творчої активності в середині колективу. Чим самостійнішим є учень в колективній суспільно корисній діяльності, тим вище його статус у колективі і тим вищий його вплив, який чиниться на колектив.

Розвиток особистості і колективу – взаємообумовлені процеси. Людина живе і розвивається в системі відносин з природою і навколишніми його людьми. Багатство зв'язків зумовлює духовне багатство особистості, громадську, колективну силу людини. З перших років створення радянської школи однією з центральних її завдань було створення самодіяльного згуртованого колективу школярів. В «Основних принципах єдиної трудової школи» підкреслювалося, що «у вихованні найпрекраснішим завданням є створення шкільного колективу, утворене радісним і міцним товариством ...». Необхідність розвитку колективізму в учнів в умовах цілеспрямованої навчально-виховної роботи широко пропагували А.В. Луначарський, М.К. Крупська, А.С. Макаренко, С.Т. Шацький та інші видатні педагоги і громадські діячі.

Основною метою виховання, вважав А.В. Луначарський, має бути всебічний розвиток такої особистості, яка вміє жити в гармонії з іншими, співпрацювати. «Ми хочемо, - писав він, - виховати людину, яка була б колективістом нашого часу, жив би суспільним життям набагато більше, ніж особистими інтересами» [3]. У той же час він відзначав, що тільки на основі колективу можуть бути розвинені найбільш повно особливості людської особистості. Виховуючи індивідуальність на базі колективізму, необхідно забезпечити єдність особистості та громадської спрямованості, вважав А.В. Луначарський. Н.К. Крупська дала всебічне обґрунтування переваг колективного виховання дітей та підлітків. У своїх численних статтях і виступах вона розкрила теоретичні основи і показала конкретні шляхи формування дитячого колективу. Н.К. Крупська розглядала колектив як середовище розвитку дитини і надавала великого значення організаційній єдності дітей в умовах колективної діяльності. Ретельні теоретичні опрацювання в її працях отримали багато проблем, що мають

велике практичне значення. До них насамперед належать такі, як активна позиція дитини у встановленні колективістських відносин; зв'язок дитячого колективу з широким соціальним середовищем; самоврядування в дитячому колективі та методичні основи в його організації та інші. Теорія колективного виховання отримала практичне втілення в досвіді перших шкіл-комун.

Однією з таких шкіл у складі першої дослідної станції з народної освіти керував С.Т. Шацький. Він на практиці довів можливість організації шкільного колективу і підтвердив дієвість первинного шкільного колективу як ефективної форми організації вихованців, що відкриває широкі перспективи для всебічного розвитку особистості кожної дитини. Досвід перших шкіл-комун справив великий вплив на становлення колективістської системи виховання в масштабах всієї країни. У сучасній педагогічній літературі він розглядається як експеримент, що в той час набагато випередив практику виховання.

Особливо вагомий внесок у розробку теорії і практики колективу вніс А.С. Макаренко. Він довів, що «ніякий метод не може бути виведений з уявлення про пару: вчитель + учень, а може бути виведений із загального уявлення про організацію школи і колективу» [8, с. 72]. Він першим глибоко обґрунтував концепцію виховного колективу, пронизану гуманістичними ідеями. Педагогічні принципи, покладені ним в основу організації дитячого колективу, забезпечували чітку систему обов'язків та прав, що визначають соціальну позицію кожного члена колективу. Система перспективних ліній, принцип паралельної дії, відносини відповідальності залежності, принцип гласності та інші були спрямовані на те, щоб викликати краще в людині, забезпечити йому радісне самопочуття, захищеність, впевненість у своїх силах, сформувати постійну потребу руху вперед.

Послідовний розвиток ідеї А.С. Макаренка отримали в педагогічних працях і досвіді В.О. Сухомлинського. Вбачаючи завдання школи в забезпеченні творчого саморозвитку особистості школяра в колективі, він зробив і реалізував вдалу спробу побудови цілісного педагогічного процесу. В основу своєї виховної системи творчого розвитку особистості В.О. Сухомлинський поклав ідею спрямованого розвитку у дитини суб'єктної позиції.

Багаторічна педагогічна діяльність В.О.Сухомлинського як директора школи і вчителя дозволила йому сформулювати сукупність принципів, які повинні бути покладені в основу формування шкільного колективу: організаційну єдність шкільного колективу; керівна роль шкільного колективу; керівна роль педагога; багатство відносин між учнями та педагогами;самодіяльність, творчість, ініціатива; постійне множення духовних багатств; гармонія високих, благородних інтересів, потреб і бажань; створення і дбайливе збереження традицій, передача їх від покоління до покоління як духовного надбання; інтелектуальне, естетичне багатство взаємовідносин міжшкільним колективом та іншими колективами нашого суспільства; емоційне багатство колективного життя; дисципліна і відповідальність особистості за свою працю та поведінку. [10, с. 50].

З початку 20-х до 60-х років XX століття проблема колективу вважалася традиційно педагогічною, хоча окремі аспекти колективного життя вивчалися і в рамках інших наук. З початку 60-х років інтерес до колективу в силу змінених соціально-політичних умов проявився з боку всіх суспільних наук. Філософія досліджує колектив як соціальну спільність людей у його ставленні до особистості, закономірності та тенденції співвідношення особистого і суспільного

інтересу та їх облік в управлінні розвитком суспільства. Соціальна психологія цікавиться закономірностями колективної освіти, взаєминами колективу і особистості на психологічному рівні, структурою і становленням системи ділових і особистих, інтерперсональних зв'язків і відносин. Соціологи вивчають колектив як соціальну систему в цілому і як систему більш низького порядку по відношенню до системи більш високого рівня, тобто до суспільства. Юриспруденція і її галузь – криміналістика розглядають колектив як одну з різновидів соціальних груп з позиції середовища, що формує мотиви і умови відступу від норм суспільного життя. Педагогіку, як і раніше, цікавлять питання створення колективу і використання його можливостей для гармонійного розвитку особистості, тобто як інструмента для цілеспрямованого впливу на особистість не безпосередньо, а опосередковано через колектив.

В останні десятиліття педагогічні дослідження були спрямовані на виявлення найбільш ефективних форм організації, методів згуртування та

Формування виховних колективів (Л.І. Новикова, М.Д. Виноградова, А.В. Мудрик, І.Б. Первін та ін), на розробку принципів і методів стимулювання колективної діяльності (Л.Ю. Гордін, М.П. Шульц та інші), розвитку виховних функцій колективу та самоврядування в ньому (В.М. Коротов тощо), розробку педагогічної інструментовки діяльності колективу (Е.С. Кузнецова, Н.Є. Щуркова та інші). Сучасна концепція виховного колективу розглядає його як своєрідну модель суспільства, що відображає не стільки форму його організації, скільки ті відносини, які йому притаманні, ту атмосферу, яка йому властива, ту систему людських цінностей, яка в ньому прийнята. При цьому дитячий колектив розглядається як модель, у якій відбиваються відносини сьогодишнього дня суспільства і тенденції його розвитку. Для суспільства дитячий колектив, будучи його осередком, є засобом досягнення поставлених перед ним виховних завдань, а для дитини він виступає перш за все своєрідним середовищем її проживання й освоєння досвіду, накопиченого попередніми поколіннями.

В даний час досліджуються такі питання теорії колективу, як масове, групове і індивідуальне в колективі, проблема колективного ціле покладання; формування соціальної спрямованості особистості і розвиток творчої індивідуальності членів колективу; єдність педагогічного керівництва, самоврядування і саморегуляції; тенденції розвитку колективу як суб'єкта виховання та інше. В основі згуртування дитячого колективу може лежати не тільки праця, а й спілкування, пізнання, гра та інші види діяльності організації, яким необхідно приділяти спеціальну увагу. Педагогіка розуміє виховний колектив як об'єднання вихованців, життя і діяльність яких, визначається соціально значущими цілями, органами самоврядування, а міжособистісні відносини - колективістськими і визначаються через відношення до спільної справи. Проблема колективу тісно пов'язана з проблемою групи.

У цьому визначенні є чотири ознаки колективу вихованців, зазначені ще А.С. Макаренком: наявність соціально значущих цілей і діяльності, органів самоврядування і колективістські відносини. У психології групи розрізняються за різними ознаками. Для педагогіки має значення розподіл груп за рівнем розвитку: дифузні групи, асоціації, корпорації, колективи, а за розміром: великі та малі. А.С. Макаренко виділяв первинні колективи 10-15 осіб, що знаходяться в безпосередньому контакті, і загальношкільні колективи. Поряд з розвитком

колективістських відносин вчителю слід займатися індивідуальним вихованням і формувати у дітей психологічні знання і вміння взаємодіяти, а також взаємоповагу та культуру міжособистісних відносин. А для цього потрібно використовувати не тільки педагогічні методи, але й психологічні, психотерапевтичні методики: рольові ігри, аналіз ситуацій, групові дискусії. Такий підхід збагачує теорію колективу і знижує негативний ефект колективного виховання, що виявляється при його догматизації.

Список використаної літератури

1. Амонашвілі Ш.О. Особистісно-гуманна основа педагогічного процесу / Амонашвілі Ш.О. - Мінськ, 1980.,- С. 237.
2. Гіппенрейтер Ю.Б. Спілкуватися з дитиною, як? / Гіппенрейтер Ю.Б. - М., 1997.
3. Ільїн Е.Н. Шлях до учня / Ільїн Е.Н.–М., 1988.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані педагогічні твори / Сухомлинський В.О., - М., 1979.

Гурманчук Діана,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Почнемо з того, яку роль в історії займала сім'я у вихованні дитини. Ще в стародавній Греції Платон стверджував: «Все зло світу, егоїстичність людей, їх станова нерівність виростають насамперед з наявності нерівних умов виховання дітей в сім'ях» [2, с. 134].

Французькі просвітителі вважали, що сім'я повинна бути звільнена від важкого господарства і відповідно від володіння рухомої та нерухомої власності, які породжують нездорові інстинкти, вимагають посиленої конкретної боротьби, яка руйнує безпосередність і безкорисливість людських почуттів і відносин. У розпорядженні сім'ї, за їх уявленням, потрібно залишити предмети особистого користування: білизну, одяг, найнеобхідніше начиння [4, с. 87].

На формування зростаючої особистості велике значення мають умови, які існують усередині сім'ї, внутрішньо сімейний уклад і відносини між членами родини, їх особливості.

«Сім'я - це перша громадська ступінь у житті людини. Вона з раннього віку спрямовує свідомість, волю, почуття дітей» [1, с. 69].

Сім'я - колиска духовного народження людини; важливий і багато в чому незамінний етап у розвитку кожної особистості. Перша причина особливої ролі сім'ї у вихованні - стійкість, постійність, довготривалість впливу. Друга - її різнобічність. Велика роль сім'ї у формуванні основ світогляду, засвоєнні моральних норм поведінки, визначенні відношення до людей, їхніх справ і вчинкам.

Головна особливість сімейного виховання в тому, що воно емоційно за своїм змістом і припускає любов батьків до дітей і відповідне почуття дітей до батьків. Тепло домашнього мікроклімату, комфортність стану в домашній атмосфері

стимулюють дитину до виховання. Існують у родині правила, манери поведінки, погляди і прагнення.

Живучи в родині, за словами В.О. Сухомлинського, дитина повинна бути упевнена, що її хтось дуже любить і він теж когось любить безмежно [4, с. 56].

Важливою умовою виховання дітей у сім'ї є авторитет батьків. Тут авторитет батьків - це вплив батька й матері на дітей заснований на повазі і любові до батьків, довірі до їх життєвого досвіду, слів і вчинків.

Чесність, справедливість, щирість у стосунках з оточуючими людьми і власними - ось основа батьківського авторитету. Важливими умовами виховання молодшого школяра є взаємини: школа - родина - дитина. Іноді батьки вважають, що з приходом дитини до школи знижується роль сім'ї у її вихованні, адже основний час тепер діти проводять у стінах школи. Відзначимо, що вплив сім'ї не тільки не знижується, а й зростає.

Поступово у молодшого школяра формується потреба ділитися з близькими своїми переживаннями, шукати в них поради і допомогу. Батьки повинні бути доброзичливими. Якби негативні почуття не викликали у батьків його розповіді, вони повинні стримуватися, спокійно, справедливо і доброзичливо розібратися в ситуації. Якщо батьки почнуть закидати і звинувачувати дитину, то вони можуть не розраховувати надалі на його відвертість. У той же час не можна постійно фіксувати увагу на дитячих переживаннях, пов'язаних зі школою та однокласниками, показувати свою тривогу, надмірно опікати дитину, вирішуючи за нього всі проблеми, позбавляючи його самостійності.

Не можна пропустити і те, що виховання-діалог стає одним з найважливіших умов виховання дитини в сім'ї. У батьків, які звикли домагатися примусом беззаперечного виконання своїх вимог, у міру дорослішання дитини буде все менше можливостей впливати на неї.

Педагоги виділяють три основні стилі взаємин батьків і дітей в сім'ї: попустительський, авторитарний і демократичний. Перший з них характеризують вседозволеність і байдужість по відношенню до дітей. Другий - жорстка авторитарність, безапеляційність, диктат у відносинах з дітьми. Третій - співпраця, взаєморозуміння батьків і дітей, облік прав, потреб та інтересів кожного з учасників взаємин.

Сучасний напружений темп життя, зміна умов побуту вплинув на характер спілкування: воно стає рідкісним, все більш формальним не тільки між знайомими і сусідами, а й між рідними всередині сім'ї. Бесіди зі школярами підтверджують, що їх потреба у внутрішньо сімейному спілкуванні не зменшується. Організація змістовного і досить тривалого спілкування з дітьми - необхідна умова їх виховання в будь-якому віці. Проте з плином часу змінюється зміст спілкування - те, що шукає в ньому дитина. Молодший школяр не тільки прагне задовольнити в спілкуванні свої емоційні й інтелектуальні потреби, але і хоче отримати оцінку своєї особистості, самоствердитися, усвідомити себе.

Прагнення батьків підтримувати спілкування-діалог з дітьми, що припускає повагу до особистості дитини, її потреб, інтересів, сприяє створенню демократичного стилю взаємин у сім'ї. Такий стиль, який визнає дитину повноправним членом сімейного колективу, цінність його внутрішнього світу, виховує у неї почуття власної гідності, допомагає правильно оцінити свої вчинки і вчинки інших з точки зору їх гуманності.

Важливо, щоб дитина відчувала доброзичливе, шанобливе ставлення до дорослого, незалежно від того, як він у даній конкретній ситуації оцінює дії і вчинки дитини. Тільки в цьому випадку він буде охоче приймати поради та зауваження дорослого.

Оцінка повинна бути справедливою і в жодному разі не принижувати дитину. Гріх залишити без уваги батьківське виховання словом. Відомо, що «словом можна вбити, словом можна врятувати, словом можна полки за собою повести». Слово, звернене до дитини, говорив педагог В.О. Сухомлинський, має бути перш за все людським, чуйним, терпимим. Нерідко трапляється, що дорослі навіть ввічливості намагаються вчити дітей грубістю.

Сім'я є головною опорою для свого власного «малюка», вона спрямовує, регулює, розвиває, виховує в комплексі всі сфери, включаючи психологічну і емоційно-вольову [3, с. 23].

Сім'я - це перший вчитель і незамінний вихователь для молодшого школяра, супутник життя дитини, вибудовує лінію виховання у відповідності зі своїми бажаннями та інтересами. Вона повинна повністю звертати увагу на події, що відбуваються в дитини у віці, враховувати особливості їх перебігу, умови, в яких знаходиться їх малюк, які емоції, переживання він відчуває в даний період, що його хвилює і що зачіпає, чим він живе [1, с. 16].

Сім'я - це ті люди, які докладають зусилля для реалізації всіх щойно перерахованих моментів [2, с. 43].

Сім'я формує, виховує і розвиває ті якості і особливості особистості у відповідності до своїх потреб і потреб [4, с. 32]. Ще раз повторюючись, батьки по волі визначають вектор виховання та розвитку дитини.

Головні підстави, яких батькам необхідно дотримуватися при вихованні дитини під час її сімейного життя: чистота, послідовність у відношенні до слова і справи при звертанні з дитиною, відсутність сваволі в діях або обумовленість цих дій і визнання особистості дитини постійним звертанням з ним, як з людиною і повним визнанням за ним права особистої недоторканності.

Таким чином, я вважаю, що сім'я - це незамінне джерело ресурсів для дитини, енергії, в якій вона живе.

Список використаної літератури:

1. Берляев Н.А. Смысл истории / Берляев Н.А. - Мінськ., 1990.
2. Ващенко Григорій. Хвороби в галузі національної пам'яті / Ващенко Григорій - К., 2003.
3. Лосский Н.О. Условия абсолютного добра / Лосский Н.О. - М., 1991.
4. Сухомлинський В.О. Вибр. тв.: У 5-ти т / Сухомлинський В.О. - К., 1976.

Гурманчук Євгенія,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасне суспільство знаходиться на етапі бурхливого розвитку інформаційних технологій. Індустріальна суспільна парадигма розвинених країн переросла в інформаційне суспільство, основними ознаками якого є створення, поширення та споживання інформації. Основною вимогою до освіти в такому суспільстві є підготовка висококваліфікованого працівника, здатного до швидкого сприйняття та обробки великих обсягів інформації, оволодіння цієї інформації сучасними засобами, методами і технологіями роботи, такого працівника, який швидко адаптується до сучасних умов, поєднує професійну мобільність зі знаннями основ наук, а також відповідально та творчо ставиться до роботи.

Реалії інформаційного суспільства вимагають компетентних, творчих, конкурентно спроможних учителів початкових класів з особливим професійним світоглядом, інноваційним мисленням, високою професійною культурою і духовністю. Тому відповідно до вимог часу професійна педагогічна освіта спрямована на розробку моделей та технологій формування творчої особистості майбутніх учителів початкових класів в умовах інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу.

Проблема становлення творчої особистості вчителя в тій чи іншій мірі висвітлюється в наукових дослідженнях філософів, психологів і педагогів. Велику увагу розробці даної проблеми приділяли: В. Андреев, Н. Бердяев, В. Бухвалов, І. Геращенко, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, А. Маркова, Н. Нікандров, Я. Пономарьов, М. Потішить, С. Рубінштейн, Л. Рувинський, С. Сисоева, та інші.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях сутності творчості значна увага приділяється вивченню педагогічних умов, шляхів, засобів формування творчої особистості (В. Андреев, О. Бодальов, Н. Кичук, М. Демінчук, Л. Лузіна, О. Мороз, В. Рибалко, О. Савченко та ін.), а також створенню методик виявлення і розвитку творчих якостей особистості, вивчення обдарованості (В. Моляко).

Проблеми освітнього середовища, визначення його сутності та структури розглядалися в наукових працях В. Петровського, В. Слободчикова, А. Хуторського, В. Ясвіна. До питання освітньої ролі середовища зверталися Г. Васильєв, Б. Бім-Бад, Ю. Мануйлов, М. Соколовський, Л. Новикова та інші.

В системі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів існує велика потреба в теоретичній та практичній підготовці студентів до творчої професійної діяльності, розвитку креативності та формування творчої особистості майбутніх учителів початкової школи в умовах інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу, в озброєнні майбутніх учителів технологіями розвитку творчих можливостей учня.

Актуальність запропонованої наукової розвідки зумовлена необхідністю теоретичної розробки моделі формування творчої особистості майбутніх учителів

початкових класів в умовах інформаційно-освітнього середовища. Доцільною, на нашу думку, є ідея українського дослідника А. Білінського, який вважає, що формування творчої особистості може відбуватися лише в творчому середовищі. Відповідно до цього він виокремлює "креативне інформаційно-освітнє середовище", яке має на меті не лише розвиток потенційного творчого потенціалу, а й стимулювання потреби в подальшому самопізнанні, творчому саморозвитку, формуванні у людини об'єктивної самооцінки. Основною вимогою до такого середовища є проблемність і активність освітньої діяльності, безперервність та наступність процесу навчання [2, с. 20].

Проблема формування творчої особистості належить до найбільш актуальних у сучасній науці. Творчу особистість визначають як особистість, межі творчості якої охоплюють дії від нестандартного розв'язку простого завдання до нової реалізації унікальних потенцій індивіда в певній галузі, як людину, яка володіє певним переліком якостей, а саме рішучістю, умінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, умінням бачити далі того, що бачать його сучасники і що бачили його попередники. Вона повинна володіти мужністю для того, щоб піти проти течії і зруйнувати те, чому вірить сьогодні більшість.

Творча особистість виникає лише внаслідок наявності у неї "...здібностей, мотивів, знань і вмінь, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю" [5, с. 17].

Американський дослідник психології творчості Е. Торранс серед характеристик творчої особистості виділяє наступні: оригінальність, гнучкість, швидкість, вдосконалення [1, с. 71]. До цих характерних особливостей ще можна додати наступні: відхилення від шаблону, оригінальність, ініціативність, наполегливість, високу самоорганізацію, працездатність.

Особливості мотивації діяльності творчої особистості полягають у тому, що вона знаходить задоволення не стільки у досягненні мети творчості, скільки у самому процесі. Специфічною рисою творця вважається невпинний потяг до творчої діяльності. Більшість авторів погоджується з тим, що творча особистість – це індивід, який володіє високим рівнем знань, потягом до нового, оригінального, який уміє відкинути звичайне, шаблонне.

Творча особистість – креативна особистість, яка внаслідок зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень та здібностей, що сприяють досягненню якісно нових результатів у своїй діяльності. Володіння такими характеристиками є особливо важливим у процесі професійної педагогічної діяльності вчителів початкової школи. Для формування творчої особистості майбутніх учителів початкової школи потрібно створити специфічні психолого-педагогічні умови.

Отже, можна зробити висновок, що зважаючи на те, що формування творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів є одним із стратегічних завдань, що стоять перед сучасною освітою, використання переваг, які пропонує інформаційно-освітнє середовище, надає можливість для ефективного вирішення поставленої задачі. А саме формування творчої особистості майбутніх учителів початкової школи в умовах інноваційної педагогічної системи вищого навчального закладу.

Список використаної літератури:

1. Білінський А.М. Творче освітньо-інформаційне середовище як чинник розвитку особистості вчителя / А.М. Білінський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер.: Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук; редкол.: Л. Вознюк, В.Кравець, В. Мадзігон та ін. – Тернопіль, 2012. – №2. – С.15-21.
2. Полякова Г. Вплив освітнього середовища ВНЗ на формування професійної компетентності фахівців / Полякова Г. // Вища школа. – 2010. – №10. – С.78-87.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти / Савченко О.Я. – К.: Грамота, 2012. – 503с.
4. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Туркот Т.І. – К.: Кондор, 2011. – 628 с.
5. Ясвин В.А. Образовательная среда от моделирования к проектированию / Ясвин В.А. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

Дмитрук Ірина,
студентка 41 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ще з самого початку свого існування люди мріють про суспільство, яке пропагувало б добро, сприятливий емоційний клімат, свободу слова, повагу до гідності людини, сприймаючи її як найбільшу цінність на землі.

На сьогоднішній день на противагу усьому доброму та світлому, розповсюджується жорстокість, егоїзм, байдужість. Людство все більше деградує у плані взаємовідносин, адже людина ставиться до людини як до способу досягнення своєї мети. Якщо раніше духовна сфера переважала над матеріальною, то зараз ця ситуація помітно змінилася. На першому місці переважну більшість людей цікавлять лише гроші. Цей фактор діє всупереч намаганням людства побудувати правову державу, створити демократичне, гуманне суспільство. Але без забезпечення основних життєвих прав людини, справжнього ставлення до неї як до найвищої цінності не можна гармонізувати ні відносини між державою і особистістю, ні відносини між людиною і суспільством, ні відносини між людьми. У нашому суспільстві потрібно відновлювати гуманізм, який є основним підґрунтям розвитку такої держави, де людина цінується понад усе. Процес розбудови української держави, її майбутнє залежить від того, якими будуть її громадяни – сьогоднішні учні, наскільки у них будуть сформовані активна життєва позиція, самосвідомість, моральність, готовність прийти на допомогу ближньому. Сучасна школа є могутнім фактором виховання молоді, формування її життєвих компетентностей і орієнтирів, духовності, моральності, людяності та гуманізму.

У тлумачному словнику української мови знаходимо таке визначення: «Гуманізм – це увага до людей, прагнення добрих стосунків з ними, готовність надавати допомогу виявляти співчуття і співпереживання» [2].

На сьогоднішній день існує багато різноманітних методик для виховання в дитини гуманності А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Шатського. Проблема виховання гуманності в дитини, гуманного ставлення до дитини є в центрі уваги А. Макаренка, В. Сухомлинського, І. Бєха, К. Чорної та ін.

Важливим у цьому плані є молодший шкільний вік, оскільки саме цей період вважається найбільш сенситивним – діти виявляють емоційну чутливість та бажання до засвоєння моральних правил поведінки і гармонійних стосунків з оточуючими.

Пропедевтичним етапом формування ціннісного ставлення до людей у молодших школярів є ознайомлення їх з найбільш важливими поняттями цього процесу. Це, безперечно, такі поняття: людяність, гідність, відповідальність, справедливість, толерантність.

Стрижневою категорією ціннісного ставлення до людей виступає людяність. Людяність – у межах моральної свідомості - це знання правил поведінки та спілкування в школі, вдома, на вулиці, в громадських місцях. Уявлення про „добро” як життєву цінність людини і „зло” як його протилежність. Усвідомлення, що людина – вища цінність суспільства. Людяна особистість завжди проявляє інтерес до іншої людини, несе благо, благополуччя і радість іншим, дотримується правил поведінки, відчуває радість і горе інших, співрадіє, співпереживає.

За своєю суттю у вихованні ціннісного ставлення до людини важливе значення займає людська гідність. Гідність – визначає особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності і моральної рівності серед людей; ставленні до людини, в якому визнається її безумовна цінність. Основні ознаки і прояви поваги до людини та її гідності – це: бажання виявляти повагу до людини, вимогливість у ставленні до себе та інших, емоційне переживання власної гідності, визнання прав кожної людини, вміння об’єктивно оцінювати себе (самокритичність) та інших, визнання досягнень інших людей та своїх власних, вміння відстоювати власну гідність. Однак буває важко вирішувати конфлікти, сперечатись без образ, доводити свою правоту з гідністю, поступатися з доброї волі, і не завжди ми самі протестуємо проти приниження власної гідності. Все це спонукає нас до виховання у дітей почуття людської гідності.

Справедливість полягає в усвідомленні загального співвідношення цінностей, благ та конкретний розподіл їх між індивідами, належний порядок людського співжиття, що відповідає уявленням про сутність людини і її невід’ємні права. Під справедливістю розуміється вид міжособистісної взаємодії, що ґрунтується винятково на значущості справ (чи поведінки) суб’єктів взаємодії. Кожна людина визнає справедливість необхідною, що є свідченням її високої суб’єктивної ціни для індивіда [1]. Справедливими вважають не тільки тих, хто має уявлення про справедливість, чесність, обов’язок, а й тих, хто прагне ставитись справедливо до всіх незалежно від власних уподобань, ніколи не обманює, виступає проти насильства, зла, несправедливості.

Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) – відсутність або послаблення реагування на який-небудь несприятливий фактор в результаті зниження чутливості на його вплив [3]. Толерантність характеризується здатністю ставитися з терпінням до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки оточуючих. Толерантність проявляється у повазі до кожної людини: дитини і дорослих, близьких і незнайомих. Вона передбачає стриманість у словах і діях,

вміння визнавати свої помилки у ставленні до інших. Толерантність передбачає гуманне ставлення до людей іншої національності, віросповідання, різного світогляду. Толерантна людина завжди зважає на думки інших, не насміхається і не кривдить інших. Ця моральна якість є запорукою успішного самовираження і самореалізації особистості, що сприяє підняттю і перетворенню її в найвищу цінність.

Важливим показником ціннісного ставлення до людини виступає відповідальність, що виявляється у її ставленні до обов'язків, даного слова, певних зобов'язань тощо. Відповідальність може бути реалізованою за умови свободи волевиявлення, принциповості і рішучістю особистості, повагою до себе і людей. Відповідальна людина усвідомлює сутність понять „обов'язок”, „відповідальність”, охоче виконує свої обов'язки як вдома, так і в школі, вимоглива до себе та інших, відчуває, що можна робити, а що ні, ретельно виконує свої обов'язки без нагадувань і спонукань, дотримується слова, вміє передбачати наслідки власних дій, міру припустимої поведінки.

Ці категорії взаємопов'язані між собою, взаємодоповнюють та взаємопроникають одна в одну [4].

Відомий вітчизняний педагог І. Огієнко писав про важливість дисциплінувати людську душу, необхідність оволодіння вмінням любити, прощати, творити добро, бути милосердним. За ствердженням професора, «любити-то служити, тобто чинити ближньому чи народові добро» [5]. У творах І. Огієнка знаходимо поради, як любити ближнього - любити думкою, словом, ділом. «У кожному ближньому треба бачити свого брата, і служити йому треба як братові», або «Рідний народ - це твій брат, і служити йому, як рідному братові» [5, с.29].

Щодо виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів, то перед вихователем стоїть непроста задача не лише виховати бажані риси, а й настановити, що це потрібно для життя. Спершу дітей привчають до ввічливості зі знайомими, а надалі і з незнайомими людьми. Найперше це відбувається у взаєминах, спільній грі, інших діях з однолітками під час яких вони опановують елементарні норми поведінки в колективі. Усе це дає змогу дітям молодшого шкільного віку усвідомлювати моральну цінність правил поведінки, набувати досвіду взаємин з людьми на основі цих правил. Найефективнішою умовою усвідомлення правила є самостійне відкриття його дитиною у проблемно-ігровій ситуації, яка моделює реальні життєві відносини. Педагог також у свою чергу є прикладом для наслідування, адже діти часто хочуть бути схожими на нього. Тому кожен вчитель повинен проявити себе як високогуманна особистість, і дати зрозуміти кожній дитині її важливість та унікальність. Дитина ж відповідним чином ставитиметься і до своїх однолітків.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Наук. вид. - К.: Либідь, 2006. - 272 с.
2. Іванченко А. І. Тлумачний словник української мови. – 12-те виправлене видання – К., 2009.
3. Психология. Словарь. – М.: Издательство политической литературы, 1990.
4. Третяк О.П. Методика виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини в навчально-виховному процесі: метод. посіб. /Ольга Третяк; Ін-т проблем виховання НАПН України. – К., 2013. – 136 с.

5. Тюріна Т. Шляхи духовного формування особистості. – Львів: Сполом, 2005.- 106с.

Довбаш Анна,
студентка 34 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема бережливого ставлення до природи, охорони навколишнього середовища, поліпшення екологічного становища в Україні стає дедалі актуальнішою. Нам якомога швидше потрібно виховати покоління людей, які б свято берегли землю, повітря, ліс, воду.

Науково-технічний прогрес викликав бурхливий розвиток промисловості, сільського господарства, транспорту, зумовив появу великої кількості шкідливих речовин, побутових і виробничих відходів, які суттєво забруднюють і руйнують навколишнє середовище, викликають незворотні зміни в біосфері Землі. Тому суспільству сьогодні потрібні виховані, грамотні та культурні в екологічному відношенні люди. Перетворення навколишнього середовища має здійснюватися не стихійно, а з урахуванням об'єктивних законів природи, прогнозуванням побічних та віддалених впливів. Таке може забезпечити тільки людина, яка вихована у повазі до природи, яка усвідомила її універсальну цінність, необхідність використання ресурсів і готова брати активну участь у розв'язанні екологічних проблем.

Мета статті – проаналізувати проблему формування екологічної культури особистості у молодшому шкільному віці.

Сьогодні проблемі екологічної освіти приділяється велика увага. Наш час – це період тотального екологічного навчання. У більшості країн світу екологія стала обов'язковою дисципліною у всіх школах і вищих учбових закладах. Ще в 1975 році учасники міжнародного семінару з екологічної освіти у Белграді запропонували глобальну схему екологічної освіти. Відповідно до цієї схеми головною метою екологічної освіти має бути формування у людей усвідомлення того, що виникла глобальна проблема довкілля й усього, що з ним пов'язане, усвідомлення того, що довкіллям необхідно опікуватися, і що для цього потрібно мати відповідні знання, мотивацію та зобов'язання задля порятунку біосфери та запобігання майбутнім екологічним катастрофам.

Аналізуючи стан екологічного виховання у початковій школі, дослідники зазначають, що воно переважно спрямоване на інтелектуальний розвиток і меншою мірою торкається емоційно-чуттєвої сфери особистості. Водночас дотримання єдності впливу на інтелектуальну, емоційно-чуттєву, діяльнісну сфери особистості, має принципово важливе значення і визначає ефективність екологічного виховання. Психологічний аспект досліджуваної проблеми відображений у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, В. Віллонаса, О. Запорожця, О. Леонтьєва, В. М'ясищева. У наукових працях Ю. Приходько, А. Богуш, Л. Артемової, Т. Поніманської, О.Кононко, В. Котирло, Я. Неверович, З. Плохій, Н.

Яришевої підкреслюється особлива чутливість учнів до впливів довкілля, різноманітних емоційно-образних стимулів, їх емоційна реакція на безпосередні враження.

В молодшому шкільному віці йде активний процес цілеспрямованого формування знань, почуттів, оцінок, переживань, розвитку здібностей та інтересів. Сприйняття і готовність допомогти становлять найважливішу особливість тих, хто навчається. Відсутність власного соціального досвіду робить їх досить чутливими до виховних впливів.

Спілкування з природою викликає у школярів емоційний відгук, оскільки вона своєю яскравістю, багатоманітністю, динамічністю впливає на всі почуття. Проявляється симпатія і потяг до навколишнього світу, спостерігається зацікавленість, прагнення приблизити до себе, пізнати, зрозуміти.

Але в той же час частина дітей відноситься до природи вимогливо, жорстоко. Іноді приносять шкоду природі не з поганих умислів, а з незнання, не задумуючись над своїми вчинками і їх наслідками.

Ці приклади говорять про складність взаємовідносин «природа – діти», і тому інтересу і бажання бути з природою недостатньо для екологічного виховання [2, с.5-6].

Спираючись на свій досвід з проблеми екологічного виховання, на досвід вчителів передових шкіл, І. Старицький висловив таку думку: оптимальних результатів у здійсненні природоохоронної освіти можна домогтися лише при умові комплексного підходу до її реалізації, який передбачає чітке і всебічне змістове, методичне, психолого-педагогічне, матеріальне і кадрове її забезпечення, з виходом на підвищені результати у розвитку пізнавального, виховного і розвиваючого аспектів природоохоронної освіти [3, с.6].

Ще з дошкільного віку ми повинні привчати дітей берегти природу, а вже у дітей молодшого шкільного віку формувати не лише позитивне ставлення, а й усвідомлення важливості природи у житті людини, тобто її значення для людини.

Предмет «Природознавство» має формувати гармонійно розвинену особистість – ознайомлювати дітей із багатогранністю навколишнього світу, розвивати у них уявлення, що природа – єдине ціле, виробляти інтелектуальні та практичні вміння, виховувати шанобливе ставлення до природи. Як бачимо, знання різнопланові та їх можна успішно розв'язати під час:

- розповіді школярів про об'єкти природи своєї місцевості;
- розкриття екологічної цілісності природи.

Тобто встановлюються взаємозв'язки між її компонентами тому, що в природі все взаємопов'язане [1, с.25].

Ефективність уроків з природознавства полягає ще й в тому, що, окрім практичних цінностей рослин і тварин (дерева, молоко, шерсть), перед дітьми розкриваються й інші цінності: моральні, пізнавальні, гігієнічні, естетичні та екологічні. Такий підхід сприяє подоланню однобічного, споживацького ставлення людини до природи [1, с.26].

Робота з виховання емоційно-ціннісного ставлення повинна проводитися безперервно на всіх рівнях організації навчально-виховного процесу, з усіх предметів і ґрунтуватись на принципах:

- зв'язку теорії з практикою;
- науковості;

- міжпредметності;
- індивідуального підходу [3, с.40].

Школа покликана виховувати школярів у дусі любові до рідної природи, охорони навколишнього середовища.

Початкова школа – початкова ланка формування екологічної культури, екологічного мислення, засвоєння екологічних знань.

Дитина приходить до 1 класу. У неї ще не сформовані стійкі погляди, переконання, інтереси. Тому завдання вчителя – сформувати мислення та екологічну культуру кожного учня, навчити молоде покоління жити за законами природи, домогтися, щоб почуття особистої відповідальності за все живе на Землі, турбота про збереження природи стали рисами характеру кожної людини.

Навчання екології має бути активним, цікавим, раціональним, максимально наближеним до життя, а у навчальному матеріалі не повинно бути перенасиченості психічною інформацією, яку діти неспроможні належним чином сприйняти відоме і бережливе ставлення кожної людини до природи можливе тільки при наявності екологічної культури, широких екологічних знань, які повинні формуватись, починаючи з дитинства.

Екологічна культура молодшого школяра охоплює:

- знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини;
- розуміння необхідності берегти навколишнє середовище;
- уміння і навички позитивного впливу на природу;
- розуміння естетичної цінності природи ;
- негативне ставлення до дітей, що завдають шкоди природному середовищу.

Оволодіння екологічними знаннями – важливий ланцюг у процесі навчання і виховання дітей. В. Сухомлинський наголошував, що процес пізнання навколишньої дійсності є незалежним емоційним стимулом думки. Для дитини молодшого шкільного віку цей стимул відіграє винятково важливу роль. Результатом екологічного виховання мають стати розвинене емоційне сприйняття, бажання активно включатись у роботу з охорони й захисту об'єктів природи.

Охорона природи, раціональне використання людиною її багатств – важлива загальнодержавна і загальнонародна справа. Охорона природи – обов'язок кожної людини. Успіх у цій справі залежить, перш за все, від усвідомлення важливості цього завдання, від переконаності, вміння і звички постійно, на кожному кроці оберігати рідну природу, лікувати ті рани, які вже їй нанесено й не допускати нових [3, с.3].

Отже, природа має бути представлена у виховному процесі не лише як матеріальне середовище людського існування, а як і духовний, живий естетичний об'єкт почуттєво-емоційного пізнання, що сприятиме не лише засвоєнню основних її законів, а й формуватиме емоційно-ціннісне ставлення дітей до природи. Потрібно виховувати у дітей бережливе ставлення до природи та її багатств, а також прищеплювати любов до природи і виховувати дітей у гармонії з нею.

Список використаної літератури:

1. Бабіна І.В. Формування екологічної культури молодших школярів // Початкове навчання та виховання. – 2010. – № 23 (серпень). – С. 25 – 30.
2. Минаева В.М. Экологическое воспитание в начальных классах: Пособие для учителя. – Минск: Нар. асвета, 1987. – 112 с.

3. Писарчук Е.А., Кухта А.Т. Екологічне виховання учнів. – К.: Рад. шк., 1990.

Зарицька Олена,
студентка 34 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Багатогранність і значущість виховання моральних цінностей особистості зумовили посилену увагу до вивчення цієї проблеми. Вона належить до числа найбільш важливих проблем сучасної педагогічної науки. Її актуальність обумовлена гостротою стану моральності в українському суспільстві.

На всіх етапах розвитку суспільства мораль, як і право, політика, традиції, звичаї, табу, була важливим регулятором людської поведінки, людських відносин, а моральність – одним із критеріїв оцінки чеснот особистості.

Різні аспекти моральності особистості розкривають представники багатьох наук, до яких належать: загальнофілософські (М. Булатов, Г. Межуєв, Є. Маркарян, В. Лекторський), естетичні (В. Іванов, А. Канарський, М. Лейзеров, Л. Новикова, Ю. Лотман), загально психологічні (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, П. Гальперін, О. Леонтєв, С. Рубінштейн), педагогічні (В. Давидов, І. Лернер, О. Батюшкіна, Я. Пономарьов).

Теоретичні основи морального виховання учнів розробляли А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші видатні педагоги. Окремі аспекти проблеми формування моральних цінностей молодших школярів досліджували В. Білоусова, М. Болдирєв, В. Галузинський, В. Гурін, В. Горєєва, В. Кумарін, А. Мудрик та ін.

Стрижнева складова формування моральних цінностей учнів – розвиток моральної свідомості. Вона визначається як «відображення свідомості людини принципів моральності, тобто норм поведінки, що регулюють ставлення людей один до одного й до суспільства» [1, с.5].

Особливої значущості набуває формування моральної свідомості в дітей молодшого шкільного віку. Адже саме цей віковий період є найбільш чутливим до її розвитку, саме в цей час дитині притаманна внутрішня готовність до засвоєння моральних вимог.

І хоч моральне виховання дитини починається в сім'ї і в дошкільних закладах, де вона оволодіває першими моральними уявленнями, однак з початком шкільного віку настає якісно новий етап у її моральному становленні: з одного боку, відбувається збагачення й розвиток наявних уявлень, сформованих ще в дошкільному віці, а з другого – активний процес набування й засвоєння нових моральних уявлень і понять, тобто моральних знань.

Моральні знання становлять основу розвитку моральної свідомості в молодшому шкільному віці і є одним з основних її компонентів. Моральні знання допомагають дитині правильно діяти в тій чи іншій ситуації. Адже для того, щоб вчинки школяра відповідали вимогам моральних норм і правил, він повинен знати, що таке добре і що таке погано. Слід зазначити, що вплив моральних знань

на розвиток духовного світу дитини, звичайно, не обмежується рамками молодшого шкільного віку. В. Сухомлинський писав: «Знання, розуміння суті моральних цінностей є немов фундаментом, основою вироблення ідейних переконань» [4, с.31]. Розвиток і рівень зрілості моральної свідомості людини перебувають в органічній єдності із змістом моральних знань і глибиною оволодіння ними.

Своєрідною особливістю процесу засвоєння моральних знань молодшими школярами є те, що поняттєва форма мислення в дошкільників до початку шкільного навчання ще не сформована. Саме на період навчання у початковій школі припадає перший етап активного оволодіння

істотними ознаками понять, відбувається перехід від моральних уявлень до моральних понять. Засвоєння школярами цих понять має стати спеціальним завданням виховного впливу з перших днів її перебування в школі.

Вчитель може визначити ефективність процесу засвоєння моральних знань за такими показниками:

- оперування моральним поняттям при аналізі тієї чи іншої конкретної моральної ситуації, взятої з художнього твору, навколишнього життя, чи з власного морального досвіду;
- уміння дати визначення поняття, що свідчить про усвідомлення школярем істотних ознак;
- кількість моральних понять, якими оперує учень.

Розвиваючи моральну свідомість, цінності молодших школярів, вчитель має враховувати, що процес оволодіння моральними поняттями відбувається нерівномірно. Так, діти легше набувають уміння оперувати ними, у них інтенсивно зростає кількість застосовуваних понять. Проте вироблення вміння давати визначення поняття відбувається повільніше (першокласники найчастіше дають загальну недиференційовану його оцінку, наприклад, «чуйна – це хороша людина»). Характерним для них є визначення поняття за суто зовнішніми, функціональними ознаками («відповідальна людина – це та, яка відповідає»). Залежно від складності, ступеня абстрактності поняття виникають значні труднощі в усвідомленні школярами його ознак, особливо у визначенні – правильні чи неправильні, істотні чи неістотні ознаки. Тому треба застосовувати спеціальні методичні завдання, спрямовані на розвиток моральних цінностей дитини.

Навчити учнів любити життя, боротися за нього можна лише тоді, коли навчальна і позакласна робота, всі виховні заходи школи будуть тісно пов'язані з життям, з навколишньою дійсністю. Майстерність учителя в тому й полягає, що він повинен відкрити учням зміст життя, навчити їх бачити все те добре, що є в нашому світі, радіти йому, прагнути примножити загальнолюдські духовні цінності людства – доброту, правду, любов, чесність, гідність, красу, мудрість, справедливість.

Від того, яка міра духовності стане основою життя особистості, залежить майбутнє української нації. Адже моральність нації – основа духовної стійкості та спадкоємності її історичного буття.

Список використаної літератури:

1. Критерії моральної вихованості молодших школярів: Кн. для вчителя / За ред. І. Д. Беха С. Д. Максименка.– К.: Рад. шк. , 1989.– 95 с.

2. Нравственное сознание // Педагог. энциклопедия. – М., 1966. – Т. 3. – С. 130.
3. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа // Вибр. твори: У 5 т. – К., 1976–1977. – Т. 4. – С. 175.
4. Теоретико-методичні проблеми підготовки педагогічних кадрів у системі дошкільної та початкової освіти / за заг. ред. Н.А. Басюк, Н.П. Тарнавської. – Житомир: ФОП «Левковець», 2013. – 466 с.

Захарчук Софія,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ДИТЯЧА КНИЖКА У МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Падіння інтересу до читання – загальносвітова тенденція. Сьогодні, вивчаючи читання дітей і підлітків як соціальне явище, фахівці різних країн приходять до тривожних висновків. Чисельні соціологічні дослідження в Росії та Україні фіксують переміщення читання у структурі дозвілля дітей на 4-6-те місце. Це підтверджують проведені в Україні соціологічні опитування, здійснені Інститутом соціології НАН України. За їхніми даними, у структурі культурного дозвілля людей на перше місце виходить звернення до мас-медіа (телебачення, радіо, преса). Значно знизився соціальний статус книги.

Сьогодні юний читач – якісно новий тип читача. Змінилися дозвіллієві переваги дітей, їхні пізнавальні й читацькі інтереси, джерела одержуваної інформації. Однією з основних тенденцій дитячого читання сьогодні стало домінування «ділового» читання над читанням «для душі». Отже, можна зробити висновки, що учні прагнуть охопити тему цілком, розглянути її під різними кутами зору, прочитати щось додатково. Дитина не припиняє читати – просто її читання стає іншим – більш індивідуальним, прагматичним, інформаційним і поверхневим.

Одним із «винуватців» відлучення дітей від дозвіллевого читання називають комп'ютер – цей неперевершений компаньйон в іграх і пошуку цікавої інформації. Втім, бібліотекарі вже дійшли висновку, що краще не обвинувачувати ЕОМ у витісненні книги, а використовувати на користь читанню. Комп'ютер для бібліотекаря – це засіб та інструмент швидкого, точного, повного отримання інформації. Завдяки комп'ютеризації стало більш очевидно, що бібліотека – центр збереження і поширення не тільки самих документів інформації, а й орієнтир для читачів у пошуку інформації про документи, навіть тих, яких немає у наявності. Крім того, комп'ютер – це привабливий для дітей технічний засіб, ще один із шляхів залучення до бібліотеки, засіб пробудження інтересу до книги, до пізнання. Адже від знайденої за допомогою комп'ютера інформації читачі потім переходять до книжкових полиць. Такий своєрідний міст між віртуальним світом і реальною бібліотекою сприяє зростанню її популярності, поєднуючи старі форми з новітніми інформаційними технологіями, перетворюючи бібліотеку на особливе інтелектуальне середовище, що спонукає до здобуття знань.

Опрацювавши багато матеріалів колег та з власного досвіду можна стверджувати, що попри основні завдання (інформаційне забезпечення навчального процесу, робота з учителями щодо інформування про нову методичну і педагогічну літературу, підбір додаткової літератури до уроків і класних заходів, робота з батьками), бібліотекар навчального закладу відіграє важливу роль у первинному залученні дітей до читання. Шкільна бібліотека більш ніж, будь-яка інша, наближена до дитини. У публічну дитячу бібліотеку дитина піде у тому випадку, якщо в неї уже сформована потреба у читанні. Шкільну не мине ніхто.

Отже, якщо ми хочемо, щоб завтрашній читач захоплювався книгою і читанням, мав різнобічні інтереси, то сьогодні ми повинні приділяти увагу, дітям, їхньому ставленню до книги і бібліотеки. Батьки, як організатори дитячого читання, мають стати союзниками з відродження престижу читання у дітей та підлітків.

Відомий бібліотекознавець Г.П. Фонотов якось сказав, що якщо в країні дуже добре розвинені й ведуть педагогічну роботу шкільні бібліотеки, то про решту можна не турбуватися. Діти, що виросли в школі з такою бібліотекою, не допустять згасання культури, створять всі інші необхідні їм бібліотеки, школи, музеї. Хочеться сподіватися, що так коли-небудь буде. Будуть шкільні бібліотеки центром життя школи.

З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що для залучення дітей до книги батькам, вчителям, бібліотекарям необхідно спільно діяти у вихованні інтересу до читання. У бібліотеках поряд із традиційними формами роботи активно використовувати новітні інформаційні технології, проводити різноманітні цікаві заходи спрямовані на залучення дітей до читання, керівникам дитячого читання займатися самоосвітою адже «читання – шлях до успіху».

На державному рівні необхідне прийняття конкретних практичних заходів: створення урядових програм, що забезпечують видання й поширення книг для дітей і підлітків; проведення циклу виховних заходів у дитячих дошкільних установах, середніх і вищих навчальних закладах, бібліотеках, книгарнях-клубах; створення спеціальних теле- і радіопрограм, цільове використання ЗМІ, у першу чергу «книжкових» газет і журналів.

Книжка відіграє велике значення у моральному вихованні дітей і учнівської молоді.

Моральне виховання – виховна діяльність школи і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності.

Моральне виховання починається з перших кроків свідомого життя дитини. Саме в молодшому шкільному віці, коли душа дуже піддатлива до емоційних впливів, ми розкриваємо перед дітьми загальнолюдські норми моральності, вчимо їх азбуки моралі. Загальнолюдську азбуку моральності ми прагнемо одухотворити громадянською активністю і самодіяльністю.

Утвердити в кожній людині доброту, сердечність, чуйність, готовність прийти іншому на допомогу, чутливість до всього живого і красивого – елементарна, азбучна істина шкільного виховання, з цієї істини починається школа. Безсердечність породжує байдужість, байдужість породжує себелюбність, а себелюбність – джерело жорстокості. Щоб запобігти безсердечності, ми

виховуємо дітей у душі сердечної турботи, тривоги неспокою про живе і красиве – про росли, про квіти, про птахів, про тварин.

Молодший школяр, який виховується на творах морально-етичного спрямування, буде збагачуватися моральними знаннями і уявленнями, розширювати власний моральний досвід.

Оскільки діти молодшого шкільного віку ще не розрізняють відтінків у поведінці й вчинках інших, педагоги повинні постійно спрямовувати їхню увагу на усвідомлення позитивного і негативного. Найбільше впливає на них все те, що пов'язане з життям таких хлопчиків і дівчаток, як вони самі. Тому особливе місце в моральному вихованні школярів відводиться дитячій книжці. Діти їй довіряють, сприймають усе написане, як свої власні думки, власні почуття. Емоційне ставлення до прочитаного пояснюється відповідністю змісту твору особистим переконанням дітей, ціннісним орієнтаціям, смакам. Дитина здатна повністю ототожнювати себе з героєм твору, сприймати, як власні, його переживання, турботи, манери, зовнішність, що часом призводить навіть до втрати нею власного "я". "Близькі" теми, сюжети, ситуації, що викликають сильні емоції, учні молодших класів оцінюють дуже високо. Вони вірять образам справжніх, хороших людей: їм потрібен приклад того, як вирости сильним і сміливим. Сила прикладу – одна з головних сил, що визначають розвиток і формування дитини. Наслідуючи улюбленого героя в повсякденному житті, молодші школярі утверджують у собі вірність переконанням, виявляють співчуття, чуйність. Твори для дітей можна порівняти із сердечним словом педагога. Доступне й ясне, воно розкриває школяреві зміст вчинків і значення адресованих йому вимог. Бадьоре і впевнене слово мобілізує сили учня, надихає його вірою в самого себе. Змістовне й образне розширює дитячий світогляд, учить школярів відкривати нове в предметах, явищах, людях. Гнівне і палке викликає сором і каяття, гаряче бажання спокутувати свою провину. Дотепне і влучне активізує дитячу думку. Сердечне і чуйне слово примушує вихованців довірливо відкривати свою душу, ділитися почуттями і думками. Твори художньої літератури розкривають перед дитиною систему моральних понять через стосунки героїв з іншими людьми. Завдяки художньому слову учні вчаться розуміти внутрішній світ літературного героя, його почуття, вчинки, ставлення до інших людей і природи.

Особливого значення для формування моральних якостей особистості набувають твори, які розкривають етичні норми поведінки. На їхньому матеріалі школярі вчаться оцінювати вчинки героїв, а через них вчинки товаришів і власну поведінку.

Серед творів, які мають особливий вплив на дітей, можна виділити вірші, казки, прислів'я.

Казки – один з найбільш популярних серед дітей жанрів народної творчості. У них – міцна соціальна основа, життєствердний оптимізм. Герої казок, яким властиві високі моральні якості, завжди ведуть боротьбу з темними силами, що символізують соціальне зло й несправедливість.

Образи позитивних казкових персонажів давно стали для дітей втіленням кращих якостей людини. Молодший школяр уважно стежить за розвитком казкового сюжету, відверто реагує на вчинки героїв, проникається своєрідністю їхніх стосунків, думок і почуттів, віддає свої симпатії позитивним, засуджує негативних. Казка знаходить вірний шлях до серця школяра, впливає на розвиток

світогляду, ставлення дитини до навчання, товаришів, рідних, учить бути правдивим, чесним, відвертим, зневажати неправду, боротися з грубістю, лінню, байдужістю, одне слово, розкриває кращі душевні якості. Для школяра казкові персонажі й стосунки – мірило власної поведінки і поведінки товаришів. Казка стає першим пізнанням життя, його моральних основ, соціальних взаємовідносин. Те, що учень виявляє симпатію до одних персонажів і антипатію до інших, свідчить про становлення його власного "Я". Особливою любов'ю дітей користуються казки героїчного плану, в яких розкривається тема мужності, відваги, відданості батьківщині.

Казкових персонажів і ситуації для роздумів та обговорень дитина приміряє до себе і робить висновки на основі конкретних випадків, конкретної добре знайомої обстановки.

Особливо цінні в моральному вихованні молодших школярів казки В.О. Сухомлинського. Насичені глибоким етичним змістом, вони нагтовхують учнів на роздуми, примушують аналізувати власну поведінку, робити висновки.

Педагогічне значення літератури для дітей очевидне, і все – таки не слід чекати від неї моментального впливу на юного читача. Шлях цей дуже складний. Потрібен час і тонкий педагогічний вплив, щоб діти подолали межу між моральним знанням і моральним вчинком.

Отже, дитячі книги - скарби духовного багатства людей, найцінніше що створила людина на шляху до прогресу; в ньому виражені почуття, емоції, переживання людей. Дитяча література органічна частина загальної літератури, але вона специфічна. Дитяча література є засобом виховання, формування особистості дитини. «Книги, які пишуться власне для дітей, повинні входити в план виховання, як одна з найважливіших її сторін. Наша література особливо бідна книгами для виховання, тобто як навчальними, так і літературними дитячими книгами».

Список використаної літератури :

1. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі. – К.: Вища школа, 2002. – 407 с.
2. Киричок В.А. Моральне виховання другокласників Навчання і виховання учнів 2 класу Упоряди. Савченко О.Я. – К.: Видавн. «Початкова школа», 2003. – С.10 – 33.
3. Киричок В.А. Моральне-етичне виховання третьокласників Навчання і виховання учнів 3 класу Упоряди. Савченко О.Я. – К.: Видавн. «Початкова школа», 2004. – С. 47-60.
4. Куминський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – К.: - Знання, 2007. – 447 с. – С. 238- 254.

Іщенко Наталія,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗАГАРТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Здоров'я суспільства потрібно розглядати як ресурс національної безпеки, засіб, що дає людям жити благополучним та якісним життям. Здоров'я – одне з основних прав людини, передумова соціально-економічного розвитку, удосконалення особистості та один з основних критеріїв якості життя. Основна роль у веденні здорового способу життя належить людині.

Єдино правильного визначення здорового способу життя немає. Здоров'я людей лише частково залежить від рівня охорони здоров'я та медичного забезпечення. Укріплення здоров'я потребує зусиль уряду, організацій охорони здоров'я, не урядових та добровільних організацій, муніципальної влади, промислових підприємств та засобів масової інформації, а найголовніше – самої людини. Зниження захворюваності населення, зокрема дітей, залишається актуальною проблемою охорони здоров'я. Найбільш часто та тривало хворіють переважно діти дошкільного віку.

Заходи, що проводились раніше у відношенні дітей, які часто хворіють, педіатрами в дитячих поліклініках та навчальних закладах (антибактеріальна, гіпосенсибілізуюча, вітамінна, симптоматична терапія, фізіотерапія, масаж та лікувальна фізкультура – ЛФК) виявилися малоефективними. В цих умовах загартовування може бути використане як ефективний засіб підвищення працездатності та витривалості як дорослих, так і дітей.

Ще з давнини люди знали про цілющу силу холоду, укріпляли з його допомогою здоров'я, лікували від багатьох захворювань, продовжували собі молодість. Особливо дружили з холодом саме слов'яни. Льодяні процедури були популярні і в простого народу, і у видатних особистостей. Відомо, наприклад, пристрасть Єкатерини II до ванн з льодом. Купаннями в прорубу захоплювалися О. Суворов, І. Крилов, О. Пушкін, І. Рєпін та інші видатні особистості [1, с. 128].

Еволюція людини відбувалася під впливом різних метеорологічних факторів: охолоджень та нагрівань сонячного випромінювання, механічної дії переміщення повітря тощо. Позбавлення організму цих необхідних для його нормального функціонування зовнішніх подразників формує не тільки страх до холоду, але й призводить до зниження працездатності, підвищення захворюваності зі всіма негативними наслідками.

Загартовування є одним із найбільш доступних заходів, що підвищують працездатність та знижують сприйнятливості до простудних захворювань. Воно сприяє такій перебудові організму, яка робить людину несприятливою до перегріву, сильного охолодження, різких змін метеорологічних факторів.

Виникає природне запитання: чи може сучасна людина протистояти природній стихії, не занедужати в ситуації несприятливого метеорологічного впливу? Можна взагалі позбутися від простудних захворювань і вірусних інфекцій за допомогою єдиного і разом з тим самого надійного й ефективного методу - загартовування. Причому можна адаптувати організм до умов не тільки холодного, але і спекотного клімату.

Побутові умови життя сучасної людини досягли неймовірного рівня, усе більш віддаляючи і віддаляючи її від природи, витвором якої вона є. Вони (ці умови) знижують стійкість організму до зовнішнім факторів, зокрема до метеорологічних, які постійно змінюються. Відновити стійкість організму до несприятливих

факторів зовнішнього середовища можна винятково за допомогою впливів, що гартують.

Фізіологічна сутність загартовування полягає в повторному впливі на організм охолодження, високої чи температури почергових температурних впливів, а також дії сонячного чи світла штучного ультрафіолетового випромінювання. Процедури, що гартують, варто розглядати як один з ефективних способів акліматизації, які постійно змінюються метеорологічними умовами зовнішнього середовища. Цей процес повинен бути, власне кажучи, невід'ємним атрибутом діяльності будь-якої людини, його перманентною основою. Акліматизація - це не що інше, як пристосування (адаптація) організму взагалі до постійно діючих різноманітних факторів, і, зокрема, до несприятливих метеорологічних умов середовища проживання і життєдіяльності [2, с. 59].

Перше правило загартовування дітей шкільного віку – поступовість; для початку температура води повинна бути близько 24 градусів, а потім, можна довести її до 15-16. Друге правило – це систематичність водних процедур.

З точки зору фізіолога загартовування дітей шкільного віку – досить складний процес. При короткочасних загартовуючих процедурах спочатку настає стиснення шкірних судин, від чого кров переміщається в глибокозалягаючі тканини, до внутрішніх органів і оберігає їх від охолодження. Однак слідом за цим швидко настає зворотна реакція – судини розширюються, кров притікає до шкіри, зігріває її. Таке систематичне тренування нервово-судинного апарату і виробляє звичку переносити вплив холоду і різкі зміни температури.

Найбільш ніжною водною процедурою є обтирання. Мокрим рушником або губкою обтирають спочатку верхню половину тіла (шию, груди, руки, спину), насухо витирають її і розтирають сухим рушником до почервоніння, а потім в тій же послідовності – живіт, поперек, ноги. Рухи рук повинні бути спрямовані до серця. Тривалість процедур в шкільному віці – 3-4 хвилини, включаючи розтирання.

Наступний шабель загартовування – обливання. Тут до дії холоду приєднується невеликий тиск струменя води, що падає на поверхню тіла. Спочатку температура води повинна бути близько 32-35 градусів, поступово її можна знижувати до 20, а в старшому шкільному віці і до 15 градусів. Тривалість процедури з наступним розтиранням тіла не повинна перевищувати двох хвилин.

Найбільш сильну дію надає холодний душ. Механічне подразнення, викликане падаючим струменем води, досить значне, і тому душ викликає більш сильну реакцію, ніж попередня процедура. Тому душ рекомендується, головним чином, лише дітям старшого шкільного віку. Дітям молодшого шкільного віку теж можна приймати душ, але вода повинна бути теплішою.

Кращий час для водних процедур – ранок. Після сну або ранкової зарядки шкіра рівномірно зігріта, а це важливо для отримання необхідної судинної реакції. Крім того, ранкові водні процедури проганяють сонливість, створюють бадьорий настрій. Ввечері рекомендувати їх не можна – вони викликають збудження нервової системи і заважають спокійному сну.

Необхідно завжди пам'ятати, що головне в загартовуванні – інтенсивність подразнення, а не тривалість його дії. Чим холоднішою є вода, тим менше повинна бути тривалість водної процедури. Якщо обливання або душ викликають збудження, дратівливість, безсоння – значить, ви застосовуєте їх неправильно:

треба порадитися з лікарем і, у всякому разі, зменшити інтенсивність водних процедур [3, с. 356].

Таким чином, ефективність від загартовуючих процедур є беззаперечною. Проте в кожному методі загартовування для отримання позитивного ефекту необхідно дотримуватись чітко визначених правил.

Список використаної літератури:

1. Енциклопедія. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000.
2. Загартування – найдешевша профілактика простуди. – К., 1994.
3. Энциклопедия. - М.: Советская энциклопедия им. Б.В. Петровского, 1988.

Кирилюк Альона,
студентка 33 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Моральна вихованість школяра - результат тривалої систематичної роботи педагога. Звичайно успіх у вихованні залежить не тільки від виховних впливів дорослого, а й від внутрішньої роботи самого вихованця. Власне, виховні заходи вчителя і спрямовуються на те, щоб сформувати в дитини прагнення орієнтуватися на ту чи іншу моральну норму, перетворити її в дійовий регулятор поведінки. Адже часто трапляється так, що дитина знає моральні вимоги, але в своїй поведінці та діяльності не зважає на них. Це означає, що в дитини не сформовані моральні якості, переконання. Бо лише вони визначають її моральну вихованість.

У процесі багатовікової життєвої практики українського народу утворились провідні принципи морального виховання дітей засобами української народної казки, що представляють сукупність основних ціннісних положень і визначають принципове спрямування, зміст, організацію виховних дій. Свого часу ідею морального виховання на основі народності з використанням різноманітних творів фольклору відстоювали видатні педагоги, письменники, прогресивні діячі освіти та мистецтва. Це, зокрема, Х. Алчевська, Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Духнович, В. Карамзін, М. Костомаров, І. Котляревський, Т. Лубенець, М. Максимович, М. Пирогов, С. Русова, Г. Сковорода, Л. Українка, І. Франко та ін.

За допомогою казки у дитини формуються морально-естетичні почуття. Її потенціал містить у собі джерело моралі і водночас є народним засобом виховання (В. Даль, В. Сухомлинський, М. Чумарна). Значна низка досліджень присвячена методиці вивчення казок (А. Богуш, С. Бакуліна, Т. Гризоголова, М. Чумарна, А. Щербо та ін.). Але у наш час проблема використання народної казки та фольклору загалом у вихованні емоцій і почуттів дитини, зокрема морально-естетичних, значно актуалізувалася.

Аналіз педагогічної літератури і педагогічного досвіду показав, що у навчально-виховному процесі недостатньо використовуються виховні можливості народної казки, особливо у позаурочний час. Проблема оптимального використання української народної казки у вихованні морально-естетичних

почуттів потребує подальшого опрацювання, оскільки попередні дослідження торкалися або загальних проблем морально-естетичного виховання дітей, або фрагментів із системи морально-естетичного виховання, чи методики роботи з вивчення казок та пізнавально-виховної значущості народної творчості цілому. Чітко простежується невідповідність між теоретичною розробкою питань морального виховання (зокрема, виховання почуттів) засобами української народної казки і використанням їх у практиці навчальних закладів.

Моральні знання – складова частина моральної самосвідомості особи, без якої не може виробитись і її моральне ставлення до людей та навколишньої дійсності. Знання дитиною суспільно значущих моральних норм дає їй змогу правильно оцінювати себе. Моральні якості характеризують моральну вихованість особистості.

Моральний розвиток особистості - процес, що триває протягом усього його свідомого життя. Найвищий рівень моральної вихованості розглядається як мудрість людини. Мудра людина вміє правильно будувати свої стосунки з іншими людьми, спілкуватися, розв'язувати складні моральні проблеми, проявляти моральну творчість. Моральний розвиток молодших школярів перебуває лише на початковому етапі. Багато вчинків дітей є ще імпульсивними і залежать від конкретних ситуацій. Але моральні норми, засвоєні в дошкільному віці, вже починають глибше усвідомлюватись і перетворюватись у стійкі моральні утворення, що зумовлюється новим соціальним статусом: суспільство вперше ставить перед дитиною певні норми, реалізація яких потребує сформованості певної системи вмінь, навичок та моральних якостей. Моральне виховання дитини починається в сім'ї і в дошкільних закладах, де вона оволодіває першими моральними уявленнями. Однак з початком шкільного віку настає якісно новий етап у її моральному становленні: з одного боку, відбувається збагачення її розвиток наявних уявлень, сформованих ще в дошкільному віці, а з другого - активний процес набуття й засвоєння нових моральних уявлень і понять, тобто моральних знань [1].

Казки - це епічні оповідання чарівно-фантастичного, алегоричного і соціально-побутового характеру із своєрідною системою художніх засобів, підпорядкованих героїзації позитивних, сатиричному викриттю негативних образів, часто гротескному зображенню їх взаємодії. Казки відображають морально-етичні принципи трудового народу, його світогляд. Казка характеризується специфічними жанровими особливостями. Насамперед у живому фольклорному процесі вона сформувалася як твір усний, має своєрідний стиль і сюжет. Сюжети казок завжди закінчені, ідея торжества добра над злом утверджується оптимістичними за змістом, веселими кінцівками [2].

У казках проглядається велика кількість народних методів виховання, які за своєю сутністю не втратили актуальності й ефективності дотепер. Це ще раз підкреслює справедливість думки, що справжню дієву науку про виховання творить народ, а вчені-педагоги лише «аранжують» її. Пригадаймо українську народну казку «Лебідь, Рак і Щука». Сюжет казки дуже простий: зустрілись Лебідь, Щука й Рак, вирішили втриьох податися в теплі краї, аби пересидіти холодну зиму. Щоб не страждати від голоду в далекій дорозі, добули воза, склали на нього свої пожитки, насукали з трави посторонків. Рак прив'язав Лебедя за ногу, свого посторонка взяв у клешні, а Щука за третього вчепилася зубами. «Ну,

разом! Рушай! Рак шарпнув назад, хвостиком замелькав, Щука стрілою розігналась у воду, а глибину, а Лебідь, замазавши крилами, рвонувся вгору; обірвалися всі посторонки, не дали возові ходу. Хто з них був винен, а хто правий- цього ніхто не знав і судити їх ніхто не став. Тільки жаби добре насміялися й немало дивувалися, чого Рак і Щука не за своє діло бралися».

У цій казці народ використав метод прикладу. Пройшли тисячоліття, а наведений приклад залишається й тепер повчальним для людей, які беруться не за свою справу, між якими немає злагоди [3].

У кожного народу є чудові зразки казок. Розвиваючись однаковими шляхами, казки різних народів відобразили соціальні суперечності, елементи духовної і матеріальної культури різних епох. У процесі історичних взаємин постійно відбувався культурний обмін між народами, що впливало і на казкові твори. Ось тому цей жанр у різних народів має багато спільного в тематиці, ідейній проблематиці, художній структурі. Разом з тим у кожного народу казки глибоко самобутні, бо увібрали національні традиції, естетичні та етичні ідеали своїх творців. Як епічне оповідання казка характеризується специфічними жанровими особливостями. По-перше, в живому фольклорному процесі вона сформувалася як твір усний. По-друге, як епічний жанр вона характеризується розповідним стилем і сюжетністю [5].

Казки – один з найбільш популярних серед дітей жанрів народної творчості. У них - міцна соціальна основа, життєствердний оптимізм. Герої казок, яким властиві високі моральні якості, завжди ведуть боротьбу з темними силами, що символізують соціальне зло й несправедливість. Образи позитивних казкових персонажів давно стали для дітей втіленням кращих якостей людини. Молодший школяр уважно стежить за розвитком казкового сюжету, відверто реагує на вчинки героїв, проникається своєрідністю їхніх стосунків, думок і почуттів, віддає симпатії позитивним, засуджує негативних. Казка знаходить вірний шлях до серця школяра, впливає на розвиток світогляду, ставлення дитини до навчання, товаришів, рідних, учить бути правдивим, чесним, відвертим, зневажати неправду, боротися з грубістю, лінню, байдужістю, одне слово, розкриває кращі душевні якості. Для школяра казкові персонажі й стосунки-мірило власної поведінки і поведінки товаришів. Казка стає першим пізнанням життя, її моральних основ, соціальних взаємовідносин. Те, учень виявляє симпатію до одних персонажів і антипатію до інших, свідчить про становлення його власного «Я». Особливою любов'ю дітей користуються казки героїчного плану, в яких розкривається тема мужності, відваги, відданості батьківщині. Казкових персонажів і ситуації після роздумів та обговорень дитина приміряє до себе і робить висновки на основі конкретних випадків, конкретної добре знайомої обстановки [4].

Педагогічне значення казки для дітей очевидне, і все-таки не слід чекати від неї моментального впливу на юного читача. Шлях цей дуже складний. Потрібен час і тонкий педагогічний вплив, щоб діти подолали межу між моральним знанням і моральним вчинком. Отже, роль народної творчості в нашому житті величезна.

Список використаної літератури

1. Критерії моральної вихованості молодших школярів: Кн. для вчителя / За ред. І.Д. Бега, С.Д. Максименка. – К.: Рад. шк., 1989. – С. 3-4.
2. Дунаєвська Л.Ф. Українська народна казка. - К.: Вища школа, 1987.– С. 6.

3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – С. 286.
4. Богуш А.М., Смовська А.І. Етичні бесіди в 1-3 класах.- К.: Радянська школа, 1981.- С. 16.
5. Грицай М.С. Українська народно-поетична творчість. – К.: Вища школа, 1983. – С. 204-205.

Киричук Анастасія,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проблема формування особистості вчителя, його професіоналізму, світоглядної культури, духовно-морального обличчя – одна з найактуальніших у педагогіці й філософії освіти. І це зрозуміло. Адже саме від вчителя, його особистісних характеристик залежить реалізація навчальних планів, якість освітніх послуг, виховання учнів як у процесі навчання, так і в позанавчальний час. В Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, в Державній програмі „Вчитель” окремо наголошується на необхідності формування особистості вчителя відповідно до потреб сучасної практики, динамічних змін, що відбуваються в країні і світі. Зрозуміло, цей процес потребує теоретичного забезпечення. Актуальність дослідження обумовлюється необхідністю осмислити місце і роль вчителя в освіті, його особистісних характеристик та якостей в контексті модернізації, глобалізації та розгортання інформаційної революції.

В українській педагогічній літературі останніх років до проблеми формування особистості сучасного вчителя звертались такі вчені, як С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко, О. Сердюк, І. Надольний, В. Огнев'юк та інші. Однак, незважаючи на дослідження цих та багатьох інших вчених, проблема лишається актуальною. Як відомо, педагогічна наука конструє поняття особистості відповідно до методологічних засад, закладених філософією і психологією. Сучасна соціоантропософія і педагогіка прагнуть проникнути у той потаємний зміст поняття особистості, з яким вибудовували свої теорії видатні педагоги, продовжити їх пошуки через інтерпретацію якостей, актуалізованих новими соціальними обставинами. Я.А. Коменський, Й. Песталотці, Ф. Дістервег, Дж. Дьюї, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші видатні педагоги доклали багато зусиль, щоб не тільки адекватно зрозуміти сутність особистості, але й використати свої знання про неї у власній педагогічній діяльності. ХХ століття змінило пріоритети педагогіки в розумінні сутності особистості. З'явилися теорії громадянського (Г. Кершенштейнер), вільного (М. Монтессорі), нового (Е. Демолен) виховання особистості. Педагогіка особи (Г. Шаррельман), експериментальна педагогіка (В. Лай), педагогіка прагматизму (Д. Дьюї) та інші напрями прагнули адекватно осягнути особистість. Аналіз різних підходів дозволяє зробити висновок, що вони конструють своєрідні моделі особистості, кожна з яких має право на існування й

одночасно потребує доповнення іншою. Сучасна педагогічна наука прагне до цілісного бачення особистості, сформованого не як формальне поєднання різнопланових підходів, а як залучення здобутків (надбань), що відкривають ті чи інші грані особистості як цілісної істоти [3, с.116].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що в педагогіці, так само, як і в філософії та психології, поняття особистості увиразнює характеристики конкретної людини з огляду на її культуру, особливості характеру, поведінки, індивідуальних проявів життєдіяльності. Але, на відміну від філософії, педагогіка конкретизує граничне, філософське бачення особистості крізь призму реальних проявів діяльності й спілкування індивіда в царині навчання і виховання. Водночас теоретико-методологічний аналіз цього поняття свідчить, що воно виражає насамперед соціальні, а не лише психологічні характеристики індивіда. Відтак педагогічний ракурс дослідження поняття особистості є не тільки доцільним, але й необхідним [2, с.67].

Вирішальним фактором наближення вчителя до ідеалу є рівень володіння ним педагогічною технологією. Особистий технологічний потенціал педагога включає кілька компонентів. Інтелектуальний компонент полягає в поінформованості у питаннях освітніх технологій як традиційних, так й інноваційних, розумінні їх концептуального ядра. Дієво-практичний компонент – це володіння набором дидактичних методів, прийомів та організаційних форм, що складають основу професійної майстерності; надбання власної педагогічної техніки, що виробилася в індивідуальній професійній діяльності і стала змістовою характеристикою особистого досвіду; навчально-методичний супровід викладання предмету, підготовленому власноруч або нагромадженому в процесі роботи. Емоційно-особистісний компонент визначається пристосуванням своїх професійних можливостей до учнівського контингенту, врахуванням індивідуальних запитів учнів, особистим досвідом спілкування з ними; характерними рисами вдачі (темперамент, інтуїція, акторські та організаторські здібності), що підсилюють дієвий вияв професійних умінь.

Суспільний ідеал вчителя нерозривно пов'язаний із формуванням педагогом власного позитивного іміджу. Педагог повинен володіти технологією іміджування і постійно працювати над її вдосконаленням [2,43]. Це безпосередньо торкається його професійної компетенції і є суттєвим показником індивідуальної педагогічної майстерності. Позитивний імідж, професіоналізм і здатність адаптуватися поряд з рішучістю є головним ключем до успіху в будь-якій сфері діяльності. Вчитель, що наближається до ідеалу, повинен володіти мистецтвом вирішення педагогічних конфліктів. В екстремальних (з педагогічної точки зору) ситуаціях педагог контролює їх перебіг, втручається при потребі та згладжує їх. Вчитель має з позицій толерантності глибоко проаналізувати конфліктну ситуацію, безпомилково її розв'язати, а то й запобігти. Допомогти йому в цьому має володіння такими методичними прийомами, як жорстка позиція, компроміс, „третейський суд”, гумор тощо. Обов'язковою умовою виступають виваженість і аргументованість.

Вчителю неодмінно має бути притаманна така риса, як інтелігентність. Чим інтелігентніший вчитель як особистість, тим більше шансів, що і його вихованці виростуть людьми самостійно мислячими, внутрішньо довершеними, особистостями, які тонко сприймають прекрасне. Адже розбудити і викликати

інтерес до науки, літератури, мистецтва і природи може тільки висококультурна особистість. Педагог повинен не лише навчати й виховувати. Його місія – розкрити закладені природою здібності учнів, допомогти їм знайти своє покликання. Це під силу тільки справжньому майстрові педагогічної справи, який уміє самостійно аналізувати педагогічні явища, розчленовувати їх на складові елементи, бачить головне педагогічне завдання і шляхи його оптимального вирішення.

На думку Ш. Амонашвілі, бути справжнім майстром педагогічної справи означає мати вихідну педагогічну позицію своєї діяльності; володіти методикою, технологією реалізації вихідної позиції в педагогічному процесі; постійно шукати шляхів повного, вдалого, глибинного, точного, а деколи й витонченого вирішення проблем навчання і виховання, організації життя дітей, проблем роботи з батьками та громадськістю. Майстер педагогічної праці – людина широкого кругозору, чуйний, доброзичливий, принциповий. Він охоче використовує новітні форми і способи навчально-виховної роботи, легко перебудовується і позбавляється малопродуктивних форм і методів, а також прагне ділитися досвідом з усіма бажаними [5,120].

Відповідно до основних характеристик суспільного ідеалу вчителя, перед сучасною вищою педагогічною освітою постають широкомасштабні завдання. Вони полягають у формуванні всебічно розвиненої особистості, спроможної включитися в процес суспільних і професійних перетворень. Учителю сьогодні, зазначається в Концепції національного виховання, повинен бути професіоналом, здатним до багатоваріативності педагогічної дії, прогнозування можливих результатів, має володіти прийомами аналізу і самоконтролю, вміти педагогічно осмислити нові соціально-економічні умови виховання, реалії ринкових взаємовідносин, оцінити нові тенденції з позицій педагогічної діяльності, аби не дати ні політиці, ні ринку постати над педагогікою.

Вимоги до вчителя з боку держави і суспільства полягають також у тому, щоби педагог своєю творчою діяльністю в процесі навчально-виховної роботи вмів проектувати розвиток особистості, чітко уявляв, яким повинен стати його вихованець як громадянин. Досягаючи головної мети національного виховання – формування свідомого громадянина-патріота, вчитель має створювати умови для всебічного і гармонійного розвитку особистості, закласти основи громадянської свідомості, активності та відповідальності. Чільне місце в цьому процесі посідає формування громадянської відповідальності, яка передбачає добровільний вибір особистістю поведінки, що відповідає таким важливим категоріям, як обов'язок, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, вимогливість, принциповість.

Оцінки старшокласників відрізняються від критеріїв оцінювання педагогів учнями молодших класів. Ідеал вчителя в уяві старшокласника все більше наближається до ідеалу вчителя в моделюванні батьків.

Сучасний вчитель повинен прагнути втілити в собі якості ідеального педагога, постійно працювати над самовдосконаленням, спрямовувати навчально-виховну діяльність в русло інтелектуального посилення нації, формувати нову генерацію свідомих громадян України. Саме такий вчитель відповідає нагальним суспільним запитам.

В Україні сформувались певні державні й суспільні вимоги до підготовки вчителя. Водночас помітні застарілі підходи, що орієнтували вчителя на

оволодіння знаннями та вміннями з окремих спеціальних дисциплін і далеко не завжди забезпечували його професійну готовність до цілісного навчання і виховання учнів, творчого ставлення до справи, самовдосконалення власної особистості. Дещо повільно педагогічна освіта переорієнтовується відповідно до вимог, продиктованих сучасними глобалізаційними процесами, інформаційною революцією, демократичними і ринковими трансформаціям.

Для того, щоб бути привабливим і ефективним, особистість вчителя має відповідати потребам практики, вимогам часу, тим перспективам, які окреслюються в процесі суспільної трансформації. Відповідь на вимоги часу якраз і визначає основні напрямки формування та розвитку особистісних характеристик сучасного вчителя. Всебічний розвиток особистості сучасного вчителя передбачає формування загальнолюдських норм життєдіяльності, а також добра, краси, істини, свободи й совісті, поваги й любові. За цими показниками, тобто з позицій загальнолюдської моралі, в повсякденному житті оцінюється вихованість кожного суб'єкта, але вчителя – насамперед. Адже саме він має прищеплювати ці чесноти дітям, котрі обов'язково порівнюватимуть усе сказане ним з поведінкою самого педагога.

Список використаної літератури

1. Бичко А. К., Бичко І. В. Феномен української інтелігенції. – Дрогобич, 1997.
2. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. – К., 2002.
3. Діалог культур і духовний розвиток людини (матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції). – К., 1995.
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. – К., 2000.
5. Ильенков Э. В. Философия и культура. – М., 1991.

Козакевич Сніжана,

студентка 14 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Науковий керівник: Н.А. Басюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Актуальними питаннями сьогодення є питання естетичного виховання і розвитку естетичної культури підростаючого покоління. Особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає залучення молодшої людини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних питань естетичного виховання і естетичної діяльності та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості. Нині естетичне виховання належить до проблем, від вирішення яких багато в чому залежить подальший розвиток культури. Ця проблема вивчалась і вивчається різнопланово вченими: філософами, педагогами, психологами, мистецтвознавцями.

Естетичне виховання особистості є предметом наукового дослідження багатьох учених. Так, у працях філософів Ю. Борева, І. Зязюна, В. Розумного та вчених соціологічного напрямку В. Потапчика, Ю. Фохт-Бабушкіна, О. Семашка

естетичне виховання розглядається як засіб соціалізації молоді, залучення її до духовних цінностей суспільства. Проблеми формування у дітей естетичних ідеалів, потреб, ціннісних орієнтацій присвячені праці В. Бутенка, Н. Бутенко, Б. Лихачова, С. Мельничука, О. Рудницької, А. Щербо та ін.

У "Словнику з педагогіки" Г.М. Коджаспірова термін "естетичне виховання" описується так: «вироблення і вдосконалення у людині здатності сприймати, правильно розуміти, цінувати і створювати прекрасне в житті та мистецтві, активно брати участь у творчості, творенні за законами краси» [4, с.12]. С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику зазначає, що «естетичне виховання – складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування й виховання естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини» [5, с.5]. Естетичне виховання – це: по-перше, цілеспрямований процес, мета, завдання, зміст, засоби і методи якого визначаються і плануються та творчо реалізуються спеціально підготовленими педагогами для здійснення навчально-виховної діяльності, відповідно до завдань суспільства щодо формування підрастаючого покоління; по-друге, процес формування естетичних якостей особистостей, а саме: здатностей сприймати, оцінювати та створювати прекрасне, умінь та навичок естетичної діяльності, художнього смаку та ін.; по-третє, естетичне виховання необхідно розглядати, з одного боку, як головну складову процесу естетичного розвитку, а з іншого – як складову процесу загального розвитку особистості; по-четверте, у процесі естетичного виховання поряд з формуванням таких соціальних якостей, як естетичні здатності, естетичний смак, уміння, відбувається удосконалення зору, слуху, рухів людини. Водночас із формуванням естетичних здатностей здійснюється розвиток сутнісних якостей особистості, які впливають на її становлення.

Завданнями естетичного виховання є:

1. Формування естетичної свідомості, що включає в себе сукупність знань з основ естетики, світової та вітчизняної культури, здатність розуміти і відрізняти справді прекрасне у мистецтві, народній художній творчості, природі, людині від сурогату.

2. Формування естетичних почуттів, смаків; розвиток мотивацій (потреб, інтересів) і здібностей до художньо-творчої діяльності.

3. Формування способів художньо-творчої діяльності; підтримка обдарованих дітей: вироблення досвіду (умінь і навичок) організації середовища проживання, праці, навчання з урахуванням естетичних норм і потреб.

Головне ж завдання естетичного виховання – формування художньо-естетичних і творчих здібностей дітей.

Найбільш привабливими для молодшого шкільного віку є такі види художньо-творчої діяльності: малювання, ліплення, хореографія, музика, театральнo-художня діяльність, види ігрової діяльності. Саме ці види творчості сприяють розвитку уяви, фантазії, оригінальності мислення, здатності до перевтілення. Велике значення має використання прийому порівняння під час вивчення ліричних творів, прослуховування музики і розглядання картин. Слід спонукати учнів до оцінки цих творів, для з'ясування того, що дітям подобається в тому або іншому творі, яка картина або музична мелодія краща, - все це загострює

сприймання і спонукає до критичних думок. У вихованні естетичного сприйняття молодших школярів необхідно широко використовувати заучування напам'ять віршів, пісень, демонструвати репродукції з картин художників. Виховна робота щодо розвитку та зміцнення естетичних потреб, прагнення до сприйняття продовжується і в наступних класах, на вищому рівні. Художня література діє на читача за допомогою художніх образів і вважається особливою формою образно-емоційного пізнання дійсності. Вона не тільки повідомляє факти, розвиваючи мовлення, загальний світогляд дитини, її уяву, творчу фантазію, а й звертається до емоцій читача, впливаючи понад усе на його почуття. Причому виховання почуття прекрасного за допомогою літературного слова можливо здійснювати на основі пізнавальної інформації, тобто йдеться про паралельний розвиток інтелектуальної та емоційної сфер дитини.

Отже, в основі естетичного виховання, як бачимо, лежить розвиток емоційної чутливості до прекрасного. Одне з головних завдань мистецтва як засобу естетичного виховання – стимулювання творчих здібностей, ініціативи, самостійності. Особливість педагогіки мистецтва в тому, що творчості навчити не можна. Можна лише створити умови для пробудження, активізації в учнів творчих імпульсів, для пізнання радості творення. Чим раніше розпочати таку роботу з дітьми, тим більше шансів, що творчі можливості учнів не загаснуть, а розвиваються, щоб виявитися згодом у всіх сферах діяльності.

Список використаної літератури

1. Матвієнко О. Виховання молодших школярів, теорія і технологія. – К., 2002.
2. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька. – Тернопіль : Навчальна книга "Богдан", 2005. – 360 с.
3. Коджаспірова Г.М., Коджаспіров А.О. Словник з педагогіки. –М.: МарТ, 2005. - 448 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. –К.: Либідь, 1997,–375с.

Козир Анна,
студентка 33 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СІМ'Ї ТА ШКОЛИ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кожна сім'я бажає якнайкраще підготувати свою дитину до життя: дати їй хороший загальний розвиток, прищепити працьовитість і цілеспрямованість, любов до людей і оптимізм. Союзником сім'ї у вирішенні цієї найважливішої задачі є той дитячий колектив, членом якої стає дитина. Проблема морального виховання особистості належить до числа найбільш важливих проблем сучасної педагогічної науки. Її актуальність обумовлена гостротою стану моральності в українському суспільстві. На превеликий жаль, у багатьох наших сучасників спостерігається поверхове і пасивне ставлення до іншої особистості, відсутність людяності, невміння поводитися в суспільстві.

Сім'я - головний осередок суспільства. Вона відіграє надзвичайну роль у його життєдіяльності. У сім'ї створюється найбільше суспільне багатство - людина. Тут

вона народжується і формується як особистість. Педагогічне середовище розвитку дитини створюється в процесі сімейного виховання, залежить від типу сім'ї. Розуміння цього педагогами сприяє поглибленню зв'язків з нею, пошуку можливостей щодо корекції сімейного виховання, підвищення педагогічної культури батьків, захисту дитини від несприятливого впливу неблагополучної сім'ї.

Теоретичні основи морального виховання учнів розробляли Г. Ващенко, А. Макаренко, В.Сухомлинський, К.Ушинський та інші видатні педагоги. Окремі аспекти проблеми морального виховання учнів досліджували В.Білоусова, В. Галузинський, В. Гурін, А. Мудрик та інші.

Моральне виховання виступає основним чинником всебічного гармонійного розвитку особистості. Морально-духовні цінності особистості є її найбільшим надбанням. Тому й цінувати людину необхідно передусім за рівнем сформованості моральних цінностей. Завдання морального виховання – це оволодіння нормами й правилами моральної поведінки, формування почуттів та переконань, вироблення умінь і навичок моральної, адекватної поведінки в процесі суспільних відносин.

Моральне виховання з перших років життя дитини має бути спрямоване на формування її моральної позиції, ціннісних орієнтирів, інтересів і потреб. Адже на цьому етапі закладаються основи морального розвитку особистості, розвиваються уявлення, почуття звички, які спрямовують подальше її вдосконалення.

Ще В. Сухомлинський говорив про те, що необхідно займатись моральним вихованням дитини, навчати «вмінню відчувати людину». Він вважав, що непорушна основа морального переконання закладається в дитинстві і в ранній юності, коли добро і зло, честь і безчестя, справедливість і несправедливість доступні розумінню дитини лише при умові яскравої наочності, очевидності, моральної суті того, що вона бачить, робить та спостерігає [6].

Моральне виховання, на нашу думку, повинно розпочинатися в сім'ї, а продовжуватись у процесі соціалізації особистості. Моральне виховання передбачає формування в дітей почуття любові до батьків, Батьківщини, правдивості, справедливості, чесності, скромності, милосердя, готовності захищати слабших, благородства та інших чеснот.

Середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом матеріальної й емоційної підтримки, засобом збереження і передавання культурних цінностей від покоління до покоління є сім'я.

Найважливішою умовою родинного виховання є міцний фундамент сім'ї, який базується на авторитеті батька і матері, подружній вірності чоловіка і дружини, їхній любові до дитини та відданості обов'язку їх виховання.

Особливе місце в родинному вихованні належить матері. Саме вона має найсильніший вплив на дітей, особливо у сфері духовно - морального виховання. Без материнського тепла і ласки діти виростають похмурими, замкненими, злостивими та впертими. Не меншу роль у родинному вихованні відіграє і батько, особливо, коли йдеться про виховання хлопчиків. Повністю реалізувати свої виховні функції батько і мати можуть лише тоді, коли мають авторитет у дітей.

Повноцінне сімейне виховання можливе у повноцінній здоровій сім'ї. Якщо сім'я є неповною, не має достатніх матеріальних та комфортних житлових умов, це значно ускладнює процес виховання дітей. Негативно позначається також

невміння батьків знаходити адекватні вікові прийоми і методи виховання дитини, неузгодженість виховного впливу на дітей.

У сім'ях, де дитину виховує один із батьків, діти тривалий час недоглянуті, неконтрольовані, перебувають багато часу на вулиці і нерідко контактують з аморальними людьми.

Педагогічно пасивні сім'ї виявляють пасивність у вихованні власних дітей. Через об'єктивні чи суб'єктивні причини вони не можуть належно виховувати дітей. У таких родинах стосунки між батьками і дітьми напружені та конфліктні. Зусилля педагога у процесі роботи з такими сім'ями слід спрямувати на пробудження відповідальності батьків за виховання дітей, поліпшення психологічної атмосфери в сім'ї та усвідомлення батьками помилковості їх поглядів.

У сучасних умовах склався ще один тип сімей, що потребують особливої уваги з боку школи - це сім'ї, батьки яких займаються бізнесом. Вони забезпечують дитину всім, однак на виховання їм бракує часу.

Ефективність виховання залежить від здатності батьків уникати помилкових впливів на дітей.

Ділова близькість з однокласниками власної дитини виступає для них джерелом нових, радісних вражень. В домашній обстановці повніше виявляються людські якості, інтереси дитини, і товаришам відкриваються такі риси, які раніше не сприймалися. А це покращує ставлення до дитини однокласників, змінює краще положення в колективі. Для зміцнення колективної доброчливості корисні спільні прогулянки по чудових місцях міста, екскурсії в музеї та відвідування дитячого спектаклю. Головне, щоб в колективному спілкуванні періодично були присутні дорослі, тому що з ними спілкування дітей стає змістовнішим і дружнім. У багатьох школах склалася хороша традиція: до свят готувати концертні програми. Якщо батьки не відвідують організованих для них же свят, дитячі переживання знебарвлюються та пригнічуються.

Школа – це другий будинок дітей. І характер взаємовідносин у своєму класному колективі хвилює дітей так само сильно, як хвилюють їх стосунки всередині сім'ї. Тому внутрішньошкільні стосунки повинні знаходитися в центрі повсякденної, тактової уваги батьків.

У дітей потрібно запитувати не лише про те, що вони відповідали сьогодні на уроці, але і про те, що було хорошого і неприпустимого в колективних стосунках.

Найважливішими чинниками всебічного розвитку дітей є спілкування і діяльність. Різні види діяльності тому і організовуються школою, що в них відбувається найповніший розвиток вольових якостей, організаторських умінь і моральних потреб у дітей [5, с. 129-140] .

Без вольових якостей дитина не зможе свідомо регулювати свою поведінку, підпорядковувати її вирішенню навчальних завдань, організовано поводитися на уроці. Довільним, керованим має бути не лише зовнішня поведінка, але і розумова діяльність дитини - її увага, пам'ять, мислення. Дитині необхідні уміння спостерігати, слухати, запам'ятовувати, добиватися рішення поставленої вчителем задачі [3, с. 36].

Для того, щоб дитина росла чуйною і вдячною людиною, їй треба досвід турбот про інших, спочатку найближчих людей. У коло цих людей обов'язково повинен входити вчитель. Школи навчають своїх вихованців ніжному ставленню

до батьків. Аналогічну роботу повинна вести і сім'я. Культивування у дітей шанобливості, турботи по відношенню до вчителя, почуття вдячності до нього - один із святих обов'язків сім'ї по відношенню до школи.

Піклуючись про виховання в дітях глибокої поваги до вчителя, батьки повинні дотримуватися головного принципу стосунків «батько-вчитель»: висвічувати краще, що є в учителіві, берегти його репутацію в очах власної дитини і його однокласників.

Найстрашніше у вихованні, говорив В.А.Сухомлинський, коли дитина зростає тільки споживачем радості. Мудрість батьківської педагогіки в тому, щоб наполегливо вчити дітей вищої людської радості - радості безкорисливого добра для людей [5, с. 238-251] .

Взаємини у класі будуються переважно через вчителя: він визначає судження учнів одне про одного, організовує спільну діяльність і спілкування. Кожне слово вчителя є законом для дітей. Таким чином, вчитель виступає вищим авторитетом у всіх справах [1, с. 11] .

Переступивши поріг школи дитині важко зорієнтуватися , хто ж тепер важливіший – вчитель чи батьки. На цьому етапі вчитель користується більшим авторитетом. Саме в цей час дуже важливо виховувати дитину разом, щоб у неї не було роздвоєння між школою та сім'єю.

Тематичні вечори запитань і відповідей сприяють глибокому пізнанню методики сімейного виховання. На них запрошують працівників правоохоронних органів, лікарів, психологів, соціальних працівників, фахівців, що опікуються проблемами виховання молоді [2].

Дбаючи про ефективну взаємодію з батьками, вчитель повинен враховувати важливість таких чинників:

- Запрошення батьків до співробітництва;
- Дотримання позиції рівноправності;
- Визнання важливості батьків у співпраці;
- Вияв любові, захопленості дитиною;
- Пошук нових форм співпраці;

Якою б не здавалася вчителіві сім'я , він повинен бути тактовним, ввічливим, інформацію про сім'ю використовувати лише для допомоги батькам у вихованні дитини – опора на позитивні риси дитини, орієнтація на успішний розвиток особистості [4, с. 26] .

Від того, як батьки сприймають і розуміють дитину, її потреби, інтереси, психологічні стани й переживання , та відповідно взаємодіють з нею, залежить сприйняття й оцінка дитиною себе, формування позитивного або негативного образу «Я» , прийняття чи неприйняття себе.

Список використаної літератури

1. Басюк Н.А. Виховання почуття відповідальності в молодших школярів. Сходинки до відповідальності: Навчально-методичний посібник/ За ред. проф. Левківського М.В. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.- С.11-12.
2. Досвід роботи класних керівників з проведення класних виховних годин і годин спілкування// Позакласний час. - №7. – 2000. – С. 62.
3. Мухина В.С. Шестилетний ребенок в школе: Кн. для учителя начальных классов. – М.: Просвещение, 1986. – 144 с.

4. Педагогічні задачі і завдання для батьків / За ред.В.Г. Постового. – К.:Рад.школа, 1989. – 189 с.
5. Семейно – бытовая культура: Пособие для слушателей нар.ун-тов /Д. И. Водзинский, А.И.Кочетов, К.А.Куликович и др.; Под ред. Д.И. Водзинского. – Мн.:Нар.асвета, 1987. – 255с.
6. Сухомлинський В. Избранные педагогические сочинения: в 5 т. – М., 1980. – Т.2. - 492 с.

Корабцева Анна,
студентка 32 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

Найважливіша цінність суспільства – життя і здоров'я людини. Проблема збереження здоров'я населення й особливо молоді залишається однією з найбільш актуальних для держави. Стан здоров'я школярів у сучасній Україні викликає занепокоєння як у лікарів, так і в педагогів. Про це свідчать матеріали засобів масової інформації, а також статистичні дані.

Інтеграція України в європейський та світовий освітній простір обумовила необхідність переглянути деякі підходи до навчання школярів, проаналізувати фактори, що гальмують підвищення якості та формування життєвої спроможності особистості. У Національній доктрині розвитку освіти одним із пріоритетних напрямків державної політики в галузі освіти є пропаганда здорового способу життя. Метою освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» нової реакції Державного стандарту початкової загальної освіти «є формування здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвитку особистої фізичної культури».

Під поняттям здоров'язберігаючої компетентності слід розуміти характеристики властивостей учня, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення. Стародавній лікар і філософ Авіцена стверджував: «Головним скарбом життя є здоров'я, і щоб його зберегти, потрібно багато що знати» [2].

За роки навчання в школі учні мають здобути глибокі, різнобічні знання про здоров'я людини з різних галузей науки, що є підґрунтям для формування умінь і навичок, які допомагають людині підтримувати власне здоров'я. Школярі близько 80% часу проводять сидячи. Тривале сидіння спричиняє зменшення працездатності всього організму, особливо мозку: знижується увага, слабшає пам'ять, погіршується координація рухів. У малорухливих дітей порушується постава: розвивається сутулість і сколіоз. Значне навчальне навантаження в школі та вдома; нераціональне харчування, недотримання режиму сну, навчання, відпочинку – все це не сприяє правильному розвитку дитини, зміцненню її здоров'я.

Особливої уваги потребує стан здоров'я молодших школярів. Коли дитина тільки переступила поріг школи, їй важко звикати до уроку, режиму роботи, тут потрібна вмiла, чуйна і тактовна підтримка вчителя. Тому в своїй педагогічній діяльності треба створити сприятливі умови навчання дитини в школі; повноцінний раціонально організований руховий режим. Намагатися зробити все, що належить від вчителя для створення сприятливого мікроклімату, а саме: перевірити освітлення температурний режим, перевірити кімнату, дотримуватись правил гігієни, чистоти в класі. При розсаджуванні дітей за парти користуємося такими критеріями: вади здоров'я, зріст, психологічна сумісність. Впроваджуючи нові прогресивні технології та інтерактивні методи навчання, стараємося дотримуватися правил: «не нашкoдь, навчаючи» [1; 3]. Для цього під час навчального процесу стежимо за своєчасною зміною статичної напруги під час письма та читання (фізкультхвилинки, музичні паузи); забезпечуємо зміну різних видів навчальної діяльності, стараємося використовувати наочність з урахуваннями вимог гігієни; використовуємо позитивні емоції, які полегшують засвоєння матеріалу, що в свою чергу зменшує втому, стимулює вищу нервову діяльність.

Формування навичок здорового способу життя реалізуємо через інтегрований курс «Основи здоров'я». Потрібно частіше грати у рухливі ігри та естафети, що сприяють створенню гарного настрою, зміцненню здоров'я, виховують в учнів найкращі риси характеру, розвивають інтелект. Уміння і навички, що стосуються здорового способу життя і безпеки життєдіяльності, потребують багаторазового вправляння, тому в організації їх застосовування в нашій практиці переважають практичні вправи і ігрові ситуації, індивідуальна й групова діяльність. Практикуємо заучування приказок та прислів'їв про здоров'я. Обов'язковим є зв'язок із життєвим досвідом дітей, урахування умов в яких вони перебувають удома[4].

Особливе значення для реалізації програмових вимог має співпраця з сім'єю, мотивація дітей на самоконтроль у щоденному виконанні правил щодо збереження, безпеки життя свого й оточуючих. Здоров'я дитини починається в сім'ї, – такого висновку дійшла Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) на основі численних досліджень. Тому в сучасних умовах, на нашу думку, педагогічна просвіта батьків має стати водночас і формою, і умовою спільної праці школи і родини у розв'язанні проблеми формування здорового способу життя. З цією метою треба дібрати тематику класних батьківських зборів із питання формування здоров'язберігаючої компетентності молодших школярів: «Режим для першокласника», «Труднощі адаптації першокласників до школи», «Телевізор та комп'ютер у житті сім'ї та дитини» (2 кл.), «Емоційні стани дорослого і дитини, що приховано за ними» (3 кл.). «Дитячий травматизм і надання першої допомоги при травмах» (3 кл.), «Причини і наслідки дитячої агресії» (4 кл.) та інші. Ефективним є також навчання здорового способу не лише на уроках, а і в позаурочний час. Традиційним є проведення таких позакласних заходів: «Веселі старти», «В гостях у Нехворійка», «Це повинен кожен знати, щоб аварій уникати» та інші. З задоволенням діти приймають участь у конкурсі – малюнків корисних порад «Здоров'я – найгодовніше багатство» та тематичних практикумах: «Як вчинити у даній ситуації: битися чи не битися?», «Як вчинити у даній ситуації: тобі запропонували сигарету» та інші.

Досвідчені педагоги пропонують особистісну модель випускника початкової школи, на яку зорієнтована навчально-виховна діяльність:

Інтелектуальна сфера

1. Потреба в діяльності.
2. Розвиток нового пізнавального ставлення до навколишнього середовища.
3. Ознайомлення із засобами раціональної праці та їх використання.
4. Розуміння необхідності освіти.

Моральне здоров'я

1. Формування перших етичних настанов.
2. Виникнення стійкої форми поведінки, діяльності.
3. Виникнення дитячої спільності.
4. Достатній рівень вихованості.

Психічне здоров'я

1. Розвиток само оцінювання та рівня домагань.
2. Перевага довільності психічних процесів, мотивів поведінки.
3. Виникнення внутрішнього плану дій.

Фізичне здоров'я

1. Відповідність фізичного стану до вікової категорії.
2. Розуміння значення здорового способу життя.
3. Прагнення до спортивних досягнень.

Духовне здоров'я

1. Виховання почуття добра, краси, співчуття.
2. Формування поваги до старших.
3. Виховання любові до батьків, друзів, тварин.

Отже, проблема здоров'я завжди буде актуальною. Не потрібно забувати, що на 80% воно залежить від самої людини. Навчити дитину берегти своє здоров'я – завдання педагога. Тож саме від вчителів залежить доля, щастя й здоров'я нашого майбутнього покоління. Будуть здорові діти – буде здорова вся наша країна.

Список використаної літератури:

1. Борисенко А., Цвек С. Руховий режим учнів початкових класів: Навчально-методичний посібник. – К.: Радянська школа, 1989.
2. Валеологічна освіта та виховання: сучасні підходи, доступність і шляхи їх розвитку в Україні: Збірник науково-практичних статей / За заг. ред. В.М. Оржеховської. – К.: Майстер, 1999.
3. Єременко Г.М. Гігієнічні умови раціональної організації навчання й виховання 6-річних першокласників // Навчання і виховання 6-річних першокласників– К., 1990.
4. Качашкін В.М. Методика фізичного виховання. – М.: Просвіта., 1989.

Корсовецька Марина,

студентка 14 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Науковий керівник: Н.А. Басюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Проблема творчого розвитку особистості в сучасному світі стоїть гостро. Незважаючи на те, що проблема розвитку творчого начала в учнів досліджується вже давно, багато питань залишається не вирішеними. Потреби сучасного життя, нормативні документи вимагають розвивати творчі здібності кожної дитини. У творчості людина реалізує всі наявні у неї знання, уміння та природні здібності.

Творча особистість - це та, яка може реалізувати себе в різних аспектах, творчо показати себе в будь-яких ситуаціях та морально і духовно розвинена. Творчий потенціал людини є важливим аспектом в її житті, адже саме він може допомогти людині в різних ситуаціях. Сучасне суспільство відчуває потребу в креативних особистостях, які нестандартно мислять, виявляють творчу ініціативу, чутливість до проблем, знаходять оригінальні способи їх вирішення. Вони володіють більш високим рівнем адаптації й соціалізації та в більшій мірі відповідають вимогам сучасного світу, що постійно змінюється й оновлюється. Талант і творча обдарованість стають запорукою економічного процвітання й засобом національного престижу. Саме такі люди потрібні нашій країні, щоб зробити її набагато кращою. Так як найкращий період для розвитку творчих здібностей є саме шкільний вік, то це питання є дуже важливим і актуальним на сьогоднішній час.

Проблему розвитку творчості й творчих здібностей учнів в різні часи намагалися розв'язати не тільки відомі педагоги, але й дослідники, мислителі, філософи, науковці. Проблемами творчості з давніх-давен цікавилися Платон, Аристотель, Августин, Гегель та ін. Більш глибоке дослідження з питань творчості, особливостей творчої діяльності, умов формування творчої особистості почалося на межі 19-20 століття. Великий внесок у дослідження проблем творчості внесли П. Тюрренс, О. Леонтьєв, К. Пігров, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн та інші. Зокрема, П. Тюрренс під час своїх досліджень виявив, що для розвитку творчих здібностей дитини важлива підтримка оточення і, в першу чергу, батьків та інших дорослих. Сім'я здатна як розвинути, так і знищити творчий потенціал дитини ще в дошкільний період.

В. Сухомлинський під час своєї педагогічної праці досліджував розвиток творчих здібностей у молодших школярів. Він визначив засоби творчого розвитку дитини, виявлення її індивідуальності. Вчений приділив цьому питанню дуже багато часу. Враховуючи індивідуальні задатки дітей, він винайшов декілька вправ, які розвивають творчий потенціал у дитини молодших класів.

Слово «творчість» останніми десятиліттями входить до найбільш вживаних слів фахівцями різних галузей. Так, творчість є одним із засобів підвищення емоційного тону особистості, закріплення комплексу емоційно-вольової регуляції, а головне - актуалізації позитивної гами переживань, яка супроводжує ефективну працю, переживання радості від зробленого, досягнутого, почуття впевненості в своїх силах, у своєму творчому потенціалі й творчих здібностях.

Творчість - це процес створення суб'єктивно нового, заснованого на здатності породжувати оригінальні ідеї та використовувати нестандартні способи діяльності. Це здатність створювати будь-яку принципово нову можливість. Це здатність дивуватися, уміння знаходити вихід із нестандартних ситуацій, спрямованість на відкриття нового, спроможність усвідомити свій власний досвід.

На думку С. Рубінштейна, творчість – діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, які в свою чергу, мають суспільну значущість.

Протягом останнього часу робота початкової школи спрямована не на заучування, а на навчання, не на знання, а на вміння й навички, не на експлуатацію інтелекту, а на його розвиток, що сприяє формуванню творчої компетенції молодших школярів. Мета початкової школи-формувати людину, яка хоче й уміє самостійно вчитися, сприймати інформацію, працювати з нею, узагальнювати її, осмислювати, творити. Завдання сучасної початкової школи – розвивати кожну дитину як неповторну індивідуальність, формувати творчий потенціал, вміння ставити і вирішувати проблеми. Тільки творчий учитель може виховати творчу особистість дитини. Свою діяльність учителі початкових класів освітніх закладів спрямовують на пошук наукових новинок, на створення творчої атмосфери, модернізацію форм, методів і засобів навчання та виховання дітей, а головне - на реалізацію принципу рівноправного діалогу між учителем і учнем. Зусилля учителів спрямовані на розвиток пізнавальної самостійності учнів, формування творчої особистості. Кожен педагог як творець та ініціатор уроку забезпечує навчально-виховний процес таким змістом, який максимально сприяє активізації всіх видів діяльності учнів. Сучасний вчитель повинен вміло знаходити стежину для творчого розвитку кожного учня, якою дитина буде йти до самореалізації.

Творчість не приходить до дітей з якогось натхнення. Творчості треба вчити. Теоретичний аналіз літератури показав, що у формуванні стійких моральних і духовних орієнтирів у період дорослішання важливу роль відіграє дозвілля учнів. Коли вільний час дитини заповнений цікавою, пізнавальною, розвивальною діяльністю, тож і в майбутньому вона стане організованою, успішною, отримуватиме задоволення від своїх досягнень. Також неабияке значення має виховання під час уроків і в позаурочний час. Навчальний процес – це один з факторів розвитку творчого потенціалу дитини, який можна розвивати під час програвання сценки, під час розвивальних ігор. Також вчитель має сприяти духовному розвитку дитини: спланувати відвідування музеїв і театрів. Позакласна діяльність: вчитель дає поради дитині щодо відвідування центрів дитячої творчості, спрямовує їх на те, щоб брати участь у виставках дитячої творчості.

Організація дозвілля: вчитель має проводити індивідуальну творчу роботу з юними школярами, створювати розвивально-пізнавальні ігри та програми, направляти учня до занять у гуртках.

З метою виявити творчо обдарованих учнів у школі організовуються олімпіади. Вони проводяться з метою розкрити природі здібності молодших школярів, формують їх пізнавальну мотивацію, розвивають їх інтелектуальні здібності, допитливість, стимулюють бажання вчитися.

Завданням олімпіад є :

- виявити та підтримати талановитих і здібних до інтелектуальної праці дітей;
- розкрити та розвинути індивідуально-пізнавальні інтереси учнів початкових класів;
- цілеспрямовано формувати життєву та соціальну компетентності здібних та обдарованих дітей;

- виробити в початковій школі позитивне та свідоме ставлення до процесу пізнання, стимулювання творчого самовдосконалення, саморозвитку та самоосвіти.

Розвитку творчих здібностей молодших школярів сприяють: ігрові технології, технологія критичного мислення, технологія ейдетики, які використовують у навчальному процесі.

Ігрові технології – одна з унікальних форм навчання, що дає змогу зробити цікавими і захоплюючими не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й роблять позитивною, емоційно забарвленою монотонну діяльність із запам'ятовування, повторення, закріплення чи засвоєння інформації, а емоційність ігрового дійства активізує всі психічні процеси і функції дитини. Ігри розвивають мислення, кмітливість, збагачують уявлення учнів, спонукають їх до пошуку, активізують клас під час вивчення нового і закріплення вже вивченого матеріалу. Вони сприяють розвитку творчих здібностей, розумової діяльності учнів. «Знання є фактором розумового розвитку, якщо перетворюються на глибокі переконання особистості. Без творчої думки й корисної праці вони нічого не варті. Важливою умовою розвитку мислення є те, щоб діти пізнавали якнайбільше незрозумілого. Правильно організоване навчання може й повинне сприяти розвитку розумових здібностей учнів» [3, с.107]. До вподоби молодшим школярам робота з кросвордами, ребусами, шарадами, анаграмами.

ЄЦАЗЬ (засць)

ЦИСИЛЯ (лисиця)

КВИНП (півник)

Дидактичні ігри, ігрові вправи і прийоми дають можливість учителеві не тільки підвищити активність учнів на кожному етапі уроку, а й залучити пасивних до творчої розумової діяльності.

Технологія ейдетики. Ейдетика-це технологія формування ейдетичного мислення, в основі якого – запам'ятовування інформації через образи, асоціації й відчуття. В учнів розвиваються уява та фантазія, гнучкість мислення, здатність створювати об'ємні й яскраві образи. Можна запропонувати учням перевтілитися на деякий час на печерних людей, уявити те, що потрібно запам'ятати і створити образ, зашифрувати інформацію і передати її у вигляді символів. Потрібно пам'ятати, що основа пам'яті – уява, тому технологія ейдетики базується саме на цьому.

Технологія критичного мислення. Критичне мислення – це мислення вищого порядку, яке спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших. Мета технології полягає в формуванні власної точки зору, впевнено вести дискусію, приймати виважені рішення, самостійно здобувати знання, відкрито спілкуватися, логічно мислити та аргументувати. Можна використати читання з передбаченням (використовується перед першим читанням тексту): учитель вибирає з тексту, що має вивчатися, 8-10 ключових слів і пропонує учням самостійно або в парах скласти оповідання, у якому використовуються дані слова.

Для правильної організації дитячої творчості надзвичайно велике значення має врахування вікових особливостей. Творчість є великою потребою людини, саме вона дає насолоду й радість життя. Важливо розвивати свою уяву і творчі здібності. Діти відвідують різні гуртки, де співають, танцюють, виконують ролі у

лялькових виставах тощо. І, таким чином, вони розвиваються. Заняття творчістю дарують радість, задоволення, поліпшують настрій і здоров'я.

Отже, врахування педагогом вікових особливостей молодших школярів, застосування сучасних інтерактивних технологій, особистий приклад учителя – усе сприятиме розвитку творчих здібностей в учнів початкової школи.

Список використаної літератури

1. Каменєва І.Л. Розвиваємо творчі здібності у молодших школярів // Початкова освіта. – 2014. - №7-8 (березень).
2. Нечипоренко І. І творчість, і праця, і успіх // Початкова освіта. – 2014. - №1 (січень).
3. Савченко О.Я. Розвиток особистості школяра – стрижнева проблема творчості В.О. Сухомлинського / О.Я. Савченко // В.О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія / Упоряд.: О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко; авт.. кол.: О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко, В.С. Курило, І.Д. Бех та ін. - Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. - С. 105-112.
4. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. - К.: Рад. школа, 1976. – Т.1. – 400 с.

Косинська Інна,

студентка 34 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Науковий керівник: Н.А. Басюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Однією з актуальних проблем сучасної методики викладання іноземних мов є організація навчання дітей різного віку за допомогою ігор. У початкових класах закладаються основи знань, умінь і практичних навичок, які необхідні для подальшого навчання, формуються моральні риси і якості, вміння дітей самостійно оволодівати знаннями, пробуджується інтерес до навчання, до творчих пошуків. Але цей процес ускладнюється віковими особливостями молодших школярів: слабким переключенням уваги, її нестійкістю, незадовільністю пам'яті та мислення.

Саме навчальні ігри є засобом підтримки у учнів інтересу до матеріалу й активізації їхньої діяльності протягом усього заняття. Ще К.Д. Ушинський радив включати елементи цікавості, ігрові моменти в серйозну навчальну працю учнів для того, щоб процес пізнання був продуктивнішим. Гратися – це завжди весело й цікаво. Під час гри дитина позасвідомо, без напруження засвоює й закріплює надзвичайно багато інформації.

Ігри розвивають різні інтелектуальні якості: увагу, пам'ять, особливо зорову; вміння знаходити залежності й закономірності, класифікувати й систематизувати матеріал; здатність до комбінування, тобто вміння утворювати нові комбінації з нових елементів, деталей, предметів; вміння знаходити помилки й недоліки; просторове уявлення та уяву; здатність передбачати наслідки власних дій. У

сукупності ці якості очевидно, й становлять те, що називають кмітливістю, винахідливістю, творчим складом мислення [1, с 16].

Роль ігрової діяльності в навчанні іноземної мови висвітлювали у своїх працях відомі методисти, такі як Є.І. Пассов, І.М. Верещагіна, М.М. Скаткін, Є.І. Негневицька та ін. «Важливо усвідомлювати, вирішенню яких дидактичних завдань повинна сприяти дана гра, на розвиток яких психічних процесів вона спрямована», – зазначав М.М. Скаткін [2]. На думку Є.І. Пассова, «гра – це лише оболонка, форма, змістом якої повинне бути навчання, оволодіння видами мовної діяльності». Він виділяє такі характерні риси ігрової діяльності, як мотивованість, відсутність примусу; діяльність, що індивідуалізувалася, глибоко особиста; навчання і виховання в колективі і через колектив; розвиток психічних функцій і здібностей; навчання, що захоплює [3].

Найбільший теоретик ігрової діяльності Д.Б. Ельконін наділяє гру чотирма найважливішими для дитини функціями: засіб розвитку мотиваційно-споживальної сфери; засіб пізнання; засіб розвитку розумових дій; засіб розвитку довольної поведінки. Саме в грі діти засвоюють норми поведінки, гра вчить, змінює, виховує [4].

За допомогою гри розвивається інтерес до іноземної мови та відбувається перше зіткнення з мовним світом іншої країни. Під час гри легше зосередити увагу учнів, залучити їх до активної роботи. Це пов'язано з психологічними особливостями дитячого організму. Гра надає можливість зробити процес повторення лексики та граматичних конструкцій захоплюючим для учнів. Використання розвиваючих ігор надає можливість активно мислити, розширювати творчі здібності під час виконання завдань. Використання ігор як засіб навчання усного мовлення у початковій школі дозволяє вчителю формулювати такі мовленнєві задачі, в яких є мотив і мета мовленнєвої дії і які диктують використання необхідних зразків спілкування.

Гру можна використовувати на різних етапах уроку. Гра, яка використовується під час перевірки знань, дозволяє більш творчо підходити до їх оцінювання, а також залучати до роботи всіх учнів класу. Інколи гра може бути фоном для побудови всього уроку. Коли ж учні стомлені, їм доцільно запропонувати рухливу гру. Проте слід пам'ятати, що окремі ігри занадто збуджують емоції дітей, надовго відволікають від мети уроку.

Приклади ігор на уроках англійської мови:

«What is missing». На килимі розкладаються картки із словами, діти їх називають. Вчитель дає команду: «Close your eyes!» і прибирає 1-2 картки. Потім дає команду: «Open your eyes!» і запитує: «What is missing?» Діти згадують зниклі слова.

«Pass the card». Діти розсаджуються півколом і передають один одному картку, називаючи її. Попереднє слово називає вчитель. Для ускладнення завдання діти можуть вимовляти : «I have ...», «I have ... and ...».

«Board game». На дошку прикріпити картки в ряд. Дітей розділити на дві команди. Ведучий називає одну з карток, прикріплених на дошці. Перші дві дитини з кожної команди підбігають до дошки і доторкаються до картки. Якщо картка показана вірно – команда отримує очко.

«Blocks». Гра проводиться з кубиками. На кожній стороні кубика слово на певний звук. Діти, кидаючи кубик, називають слова, які «випали» (можна грати по командах, використовуючи два/три кубики).

«Words road». На килимі розкладаються картки одна за одною, з невеликими проміжками. Дитина йде по «доріжці», називаючи всі слова.

«Story». Використовуються всі слова на певний звук. З них складається розповідь. Коли в історії зустрічається слово на звук – його показують дітям на картці, і вони називають його хором. Наприклад: Жив-був (Rabbit). І була у нього чудова (rope). Наш (Rabbit) просто обожнював скакати через свою (rope) по довгій (road). А уподовж (road) росли надзвичайно красиві (roses). Кожного ранку, якщо не було (rain), наш (Rabbit) збирав прекрасні (roses) і відносив своїм друзям! Etc.

«Let's change!». Діти сідають в коло і перед кожним з них кладеться картка із словом (одяг/їжа). Вчитель пропонує дітям назвати свої картки: «What are you wearing?» і діти по колу – по черзі відповідають на питання. Потім вчитель називає гравців по парах і пропонує їм помінятися місцями: «Lena and Dima, change your places! Sergey and Sveta, change your places!» Після цього вчитель знову пропонує дітям назвати свої картки.

«Find the house». На килимі розкладаються картки (5-6) із словами на 2-3 звуки, а на дошці розміщують картки з відповідними звуками (будиночки). Діти, піднімаючи картку із словом, називають його і кладуть у відповідний «будиночок», т. д. під карточку зі звуком, на який це слово починається.

«Colour letters». На аркуші паперу малюють звуки/літери різними кольорами. Вчитель дає команду: «Find yellow», дитина встає на літеру вказаного кольору і називає її (для ускладнення, окрім літери дитина може називати слова, які на неї починаються).

«Mine it». Вибрати одного з дітей ведучим. Ведучому показується одна з карток, яку він повинен запам'ятати. Картки помістити на дошку. Решта дітей ставить ведучому питання: «Is it ...?» На що ведучий відповідає: «No, it's not ...» - якщо картка не вгадана і «Yes, it's ...» – якщо картка вгадана вірно.

«Opposites». Вчитель називає слово, а діти відповідають протилежним по значенню (можна грати по командах: одна команда називає слово, а інша підбирає протилежне по значенню).

«Eat Don't eat» («їстівне – неїстівне»). Ведучий кидає м'яч одному з гравців, і якщо ведучий називає їстівне – м'ячик треба зловити, якщо неїстівне – ні [5, с. 29].

Важливе місце в системі уроків англійської мови посідає рольова гра. Для учнів рольова гра – це діяльність, в якій вони беруть на себе певні ролі та виконують їх. Навчальний характер цієї діяльності дітьми не усвідомлюється. Така гра має велике виховне значення. Вона допомагає згуртувати учнівський колектив, залучаючи до активної діяльності сором'язливих чи неспілих. Під час рольової гри виховується свідомість, дисципліна, взаємодопомога, уміння відстояти свою точку зору. Під час рольової гри можна використовувати різноманітні картки та малюнки, де представлена інформація щодо опису ролі, яку буде виконувати учень.

Бавлячись і граючи, дитина знаходить себе і усвідомлює себе особистістю. Для школярів гра – сфера їх соціальної творчості, полігон громадського і творчого самовираження. Ні в яких інших видах діяльності людина не демонструє такого самозабуття, оголення своїх психофізіологічних, інтелектуальних здібностей, як у

грі. Гра – регулятор всіх життєвих позицій дитини. Школа гри така, що в ній дитина - і учень, і вчитель одночасно.

Вчитель не повинен зупинятися на досягнутому, він завжди має бути у пошуку, дбати про те, щоб учні хотіли йти до нього на урок, бажали зустрічі з новим, прекрасним, невідомим, щоб кожен урок приносив їм радість, був для них маленьким святом.

Список використаної літератури:

1. Никитин Б.П. Развивающие игры. – М.: Педагогика, 1985. – С.16.
2. Скаткин М.М. Школа и всестороннее развитие детей. –М., 1980.
3. Пассов Е.И. Урок иностранного языка в средней школе. – М., 1989.
4. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М., 1978.
5. Дзюбенко Людмила Ігри на уроках англійської мови // Рідна мова. – 2010. – № 1-2 – С. 29.

Кот Альона,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ МОЖЛИВОСТІ КАЗОК

Чому ми читаємо дітям казки? Тому, що нам їх теж читали в дитинстві. Тому, що це залучення до рідної культури. Відповідей може бути безліч. Але насправді ми читаємо дітям казки тому, що без казок дитина просто не в змозі нормально розвиватися.

Науковий інтерес до казок спалахнув у ХІХ столітті, після появи двох основних збірок казок братів Грім у Німеччині і Шарля Перро у Франції. З тих пір про казки написані гори літератури.

Багато прихильників має гіпотеза про те, що казки - це звироднілі міфи, що втратили своє сакральне значення. До неї примикає версія про те, що казки - це стилізований опис давно забутих первісних ритуалів. Так, Баба-Яга, що дає золоте веретенце нареченій Фініста - Ясного Сокола, фея, що наряджає Попелюшку на бал, мрець, що дарує Іванові меч, - виконують ту саму функцію Дарувальника. Кількість функцій, що зустрічаються в казках, обмежена. Вони створюють основну складову частину казки. Послідовність функцій завжди однакова. Крім того, В. Пропп виділив сім ролей, що зустрічаються в казках. Відповідно, казка - це "добуток, у якому діють усі чи трохи із зазначених семи героїв, а сюжет містить у собі тридцять одну функцію (з можливими пропусками) у зазначеній послідовності" [1].

Казки дійшли до нас з неймовірно далекого минулого, і не втратили своєї актуальності. Що зв'язує нас і тих людей? Д. Соколов у своїй роботі "Казки і казкотерапія" писав: "Я не уявляю, як могла казка так зберегтися і продовжувати жити в культурі, буквально всім відрізняючись від тієї культури, де вона спочатку виникла, якби вона не була наповнена якимсь важливим психологічним змістом. У нас і в тих древніх народів усе різне - мова, держава, звичаї і т.д. - і важко уявити, що нас може поєднувати, якщо не пристрій психіки" [2]. А в книзі Марії-Луїзи

фон Франц "Психологія Казки", говориться про те, що чарівні казки так важливі для нас, "тому що в них представлена загальнолюдська основа життя" [3].

Казки в символічній формі описують процеси, що відбуваються в нашій психіці. Але різні теорії розглядають психіку по-різному. Принцип з «Ріпки»: не виходить - спробуй ще раз, залучаючи будь-які доступні ресурси. З «Колобка»: як далеко можна відійти від мами. На крок - нічого, на два - спокійно, на три - нормально, на чотири - з'їдять.

З погляду класичного психоаналізу, орієнтованого на Фрейда, казка - це світ, побачений очима маленької дитини. Мама, з феї перетворюється в Бабу-ягу, доросле життя - у темний ліс, сексуальні стосунки - вовк, що з'їсть і забуде виплюнути.

Трансактний аналіз звертає основну увагу на рольові взаємодії в казках. Іншими словами, кожен персонаж може описувати реально окрему людину, точніше - визначену роль, що людина може грати чи навіть брати в основу свого життєвого сценарію. Е. Берн чудово описав, як може поводитися в житті Червона Шапочка чи Спляча Красуня.

Юнгівська психологія розглядає героїв казки як частини "Я" однієї людини. Усе, що відбувається в казці, можна представити як внутрішній процес, у якому, наприклад, принц (свідомість) - шукає принцесу (аніму), жіночий початок - і в процес втягнуті його власна мудрість (лісовий дідок-порадник), сліпа агресія (дракон) і так далі.

Ті, хто приділяють основне значення емоціям, також часто розглядають казкових героїв як персоніфіковані емоції. Якими б вигаданими не були персонажі та їхні дії, викликані ними емоції зовсім реальні. При цьому найчастіше говорять про те, що в казці дитина проживає такі емоційні стани, яких йому не вистачає в зовнішньому житті.

Гіпнотична школа звертає увагу на подібність між наведенням трансу і прослуховуванням, проживанням казки. Сама атмосфера часто майже та сама: дитина слухає казку, засинаючи, від людини, якій вона довіряє.

Важливою рисою казки є те, що в ході її відбувається трансформація. Хтось маленький і слабкий до кінця перетворюється в сильного, значимого і багато в чому впевненого. К. Юнг говорив про подібне, коли основним мотивом казки вважав процес індивідуалізації. Це не просто дорослішання - це цілком конкретна його стадія, на якій вже оформлена й відокремлена свідомість повертається до своєї підсвідомої основи, оновлюючи і поглиблюючи їхні взаємні зв'язки, розширюючи, знаходячи доступ до нових архетипічних образів і енергій.

Дія казки відбувається не в реальному світі, а скоріше є персоніфікацією внутрішнього життя дитини. За словами самого К. Юнга "у міфах і казках, як і в сновидіннях, душа оповідає свою власну історію" [5]. Узагалі К. Юнг часто інтерпретував сновидіння, виходячи з його подібності до якою-небудь відомої казки. Дуже цікава його теорія про улюблену казку дитинства, за сценарієм якої людина несвідомо будує своє життя. На відміну від С. Фрейда, К. Юнг вважав: багато з того, що відбувається в щиросердечному житті, може бути виражене тільки за допомогою символів, а отут якраз і підходить казка.

На долю великий вплив робить "сценарій життя". У кожного з нас є свій життєвий сценарій, своя роль - чи переможця чи невдахи. За таким сценарієм

переможець просто приречений на перемогу - інакше який же він переможець? А невдаха приречений на провал, "роль зобов'язує", так закладено за сценарієм.

На зміст того чи іншого сценарію впливають походження, обставини народження, виховання, оточення, у якому людина росте. Та - як не здається дивним, - казки, що ми самі читали чи нам читали в дитинстві. У кожного з нас були улюблені казки. Саме вони змушували особливо емоційно переживати за героїв, ставати на сторону слабого чи сильного, хвилювали душу й будили фантазію. І дотепер вони несуть нам свій емоційний, енергетичний і інформаційний заряд.

У кожного з нас є власна "казка" - життя. І наше життя, на думку деяких психологів, складається нерідко саме за сценарієм улюбленої в дитинстві казки. Вона наче закладає в нашу свідомість визначену програму, задає напрямок у житті. Слухаючи казку, дитина ототожнює себе з якимось героєм. І уже в дорослому житті людина робить так, як і його улюблений герой, роблячи його "подвиги" і повторюючи його помилки. Казка закладає долю, поведження і характер, веде людину по життю. І від її впливу позбутися дуже нелегко. Хочемо ми того чи не хочемо, казка часто стає реальністю. І не завжди кращою. Наприклад, чарівна казка "Спляча красуня" може закласти у свідомість негативну програму пасивного очікування і відсутності будь-якого вибору. Дівчина, улюбленою героїнею якої була Спляча красуня, може так і не "прокинутися", поки не прийде "принц". На жаль, у житті "принц" часто і не здогадується, що він повинен прийти, і чекаючи на нього "красуня" так і буде "спати" все життя.

Казки описують те, що у визначений момент часу відбувається в психіці кожної людини. Вони вчать дитину дорослішати і переборювати страхи зовнішнього світу, відриватися від матері і входити в соціум. Страшно й небезпечно проходити цей шлях наодинці, а казки говорять про те, що всі ми проходимо той самий шлях, і з цієї безнадійної ситуації - дитина в дорослому світі - є цілком прийнятний вихід.

Казки персоніфікують внутрішній світ людини. У наш час люди часто замикаються на ідеї, що існує тільки зовнішній світ, "даний нам у відчутті", а крім нього, немає нічого, а якщо і є, то чи варто звертати на це увагу. А казки говорять дитині - подивися у середину себе, там теж є багато цікавого.

Життя кожної окремої людини унікальне й неповторне, і все-таки основні етапи розвитку проходять усі люди. Кожен після періоду повної залежності від матері переживає процес відокремлення й самоствердження; кожний вирішує проблеми пробудження сексуальності і взаємин із протилежною статтю; кожний зіштовхується з проблемою середнього віку, коли основні досягнення вже є, і треба навчитися жити з тим, що є. А наприкінці життя всім так чи інакше доводиться зіштовхнутися з неминучістю швидкого переходу в інший світ. У новій, що часто лякає, ситуації людина намагається знайти найдоцільніше рішення. Через казки до нас на допомогу приходить світ колективних образів, нам підказуються рішення, вироблені людством за довгі роки існування. Треба тільки зрозуміти, що говорять нам казки.

Список використаної літератури

1. Пропп В.Я. Морфологія казки. – Ленінград, 1928.
2. Соколов Д.Д. Казки і казкотерапія. – К., 2008.
3. М.-Л. фон Франц Психологія казки. – М., 1998.

4. Обухів Я.Л. Для чого потрібні страшні казки//Школа здоров'я. – 1997. - № 3.
5. Юнг К.Г. Казка як засіб казкотерапії. – К., 1928.

Кравченко Ірина,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

НАРОДНА КАЗКА ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства особливе значення має виховання високоморальної особистості, відродження духовності. Це спонукає до пошуку нових, оптимальних шляхів морального виховання школярів на основі дослідження і відродження суспільно-історичного досвіду та культурно-педагогічних надбань українського народу.

У різні історичні періоди педагоги-практики та науковці постійно зверталися до педагогічної мудрості й народного досвіду виховання дітей. У працях Я.А. Коменського, Й.Г. Песталоцці, О.В. Духновича, К.Д. Ушинського обґрунтовані принципи народності виховання. Моральному вихованню школярів присвячені різнопланові педагогічні дослідження Ш.А. Амонашвілі, В.Т. Бабич, В.О. Білоусової, О.С. Богданової, О.В. Бондаревської, В.С. Заслуженюка [3].

Моральне виховання — це виховний вплив школи, сім'ї, громадськості, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі та практичної діяльності, це процес, спрямований на цілісне формування та розвиток особистості дитини, і передбачає становлення його відносин до Батьківщини, суспільства, людей, праці.

У моральному вихованні молодших школярів слід враховувати, що діти починають активно, самостійно розбиратися в різних життєвих ситуаціях. В. О. Сухомлинський говорив: «У молодшому віці, коли душа дуже піддатлива до емоційних впливів, ми розкриваємо перед дітьми загальнолюдські норми моральності, вчимо їх азбуки моралі» [1].

Важливе місце у моральному вихованні дітей належить казці. Простота, щирість, безпосередність казки відповідають аналогічним властивостям психіки дитини і тим самим дозволяють досягти гармонійного поєднання розумового та морального розвитку.

Казка як своєрідний жанр народної та літературної творчості посідає значне місце у фольклорі всіх країн світу. На думку В. Гнатюк, «казки належать до найдавніших витворів людського духу і сягають у глибину таких далеких від нас часів, якої не досягає жодна людська історія. Казка – невід'ємна складова народної педагогіки». Б. Д. Грінченко був видатним педагогом, який з повагою ставився до народної педагогіки, вважаючи, що вона виховує людину чесною, працьовитою, сміливою та відданою народові [5].

Створюючи казки, народ прагнув відобразити в них свої найкращі риси, ідеали, цінності, принципи та передати їх підростаючому поколінню. Працьовитість, колективізм, скромність, щедрість, правдивість, людяність - все це

оспівається у казках, а протилежні їм якості висміюються і засуджуються. Казкова, незвична картина життя дає дитині можливість порівняти її з реальністю, з оточенням, в якому існує вона сам. Це необхідно для розвитку мислення, так як воно стимулюється тим, що дитина порівнює, перевіряє і узагальнює. Прагнучи пробудити в дітях найкращі почуття, уберегти їх від байдужості, народ барвисто малював в казках боротьбу сил зла і добра. Щоб загартувати душевні сили дитини і вселити в неї впевненість у неминучість перемоги добра над злом, казки розповідали, яка важка боротьба, що мужність, стійкість і відданість обов'язково перемагають зло. У казках піднімається також і багато інших проблем морального виховання.

Казка - це одна з форм естетичної творчості у дітей, яка розкриває рамки звичайного життя, що дозволяє на досяжному для дітей рівні пізнати складні явища.

У казках мимоволі розповідається про те, що переживає дитина - казки втілюють в образі те, що є в душі дитини. Казка для дитини - це реальність світу почуттів, що дозволяє на доступному для дітей рівні пізнати складні явища, це символічний банк життєвих ситуацій. Для дітей - це ні з чим не порівнянні уроки моральності, для дорослих - це уроки, в яких казка виявляє свій вплив на дитину [4].

У шкільній програмі є спеціальні уроки присвячені читанню казок. Структура уроків читання казок нічим не відрізняється від будови опрацювання оповідань. Діти читають казку намагаються зрозуміти її суть і переказати те, що зрозуміли. Сам процес читання привчає учнів до прекрасного, до образності мови. На уроках діти вчаться сприймати навколишній світ через художній образ. Дізнаються про художні засоби мови..

Позакласне читання - невід'ємна складова курсу читання в початковій школі. Провідною ідеєю позакласного читання було і буде поглиблення інтересів до художньої літератури. Дітям намагаються прищеплювати любов до різних жанрів літератури, зокрема казки. До позакласного читання входить: ознайомлення учнів із творами рекомендованими програмою початкових класів, розширене читання творів письменника, який вивчається за програмою.

Читання казки за ролями є одним із основних завдань в початковій школі. У роботі над казкою широко застосовуються прийоми інсценізації і драматизації. Діти читаючи казку за ролями розвивають мовлення, вчаться правильного читання реплік героїв твору [2].

В початкових класах діти не лише читають уже знайомі їм казки, але і власноруч створюють їх. Важливо, щоб кожен учень брав участь у колективному обговоренні змісту казки: уважно слухав думки і міркування своїх однокласників. Вчився висловлювати власні міркування щодо прочитаного, виявляти толерантність, повагу до однолітків під час діалогу.

Таким чином, вивчення казок у початкових класах є дуже важливим для дітей молодшого шкільного віку. Казки розвивають дитяче мислення вчать їх гарним манерам. Вони подають приклади сміливості, доброти, безкорисливої любові, чесності та справедливості. Казка — це думка, втілена в художнє слово. Вона запалює вогник дитячої творчості. Під її впливом дитина починає бачити навколо себе незвичайні взаємозв'язки між предметами і явищами, досягаючи єдності образів. У казці дитина утворює свою гідність мислення. Саме в казці

сконцентровано основні категорії моралі: добро і зло, правда й кривда, щастя та біда, які кожна людина повинна зрозуміти з перших кроків життя. Використання основних розвивальних завдань казки дає змогу дитині впоратись зі складними проблемами; формує вміння дитини бачити навколишній світ у взаємозв'язку моральних та етичних норм суспільства.

Список використаної літератури:

1. Духнович О. Народна педагогія – Ужгород - Закарпаття, 2003. – 566 с.
2. Кіт Г. Г. Українська народна педагогіка. Курс лекцій : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Г. Г. Кіт, Г. С. Тарасенко. – Вінниця: ПП “Едельвейс і К”, 2008. – 208 с.
3. Лопатіна О. Родинне виховання. 32 уроки доброти / О. Лопатіна, М. Скребцова. – Х.: Вид. група “Основа”, 2007. – 160 с.
4. Матвієнко О. В. Основи виховання моральності у молодших школярів / О. В. Матвієнко. – К.: Стилос, 1999. – 232 с.
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посібник. 3-є видання, доповнене, 2001. - С. 443- 448.

Кривіцька Катерина,
студентка 11 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДИТИНИ ТА ФОРМУВАННІ ЇЇ СВІТОГЛЯДУ

У наш час проблеми родини та сімейного виховання мають велику актуальність. Соціальна криза погіршила демографічну ситуацію у світі. Родина значною мірою втратила свою цінність. Одна з основних функцій сім'ї — освітньо-виховна. Вона полягає у задоволенні потреб у батьківстві та материнстві, контактах з дітьми, їх вихованні, самореалізації в дітях. Однак зараз важливість родини поступово зростає: усвідомлюється її роль у розвитку підростаючого покоління, адже саме в родині в дитини формуються моделі майбутнього життя, тому дуже багато чого залежить від батьків й інших близьких.

Над проблемою сімейного виховання працювали багато вчених: Ю. Азаров, Ф. Байков, Е. Васильєва, В. Гуров, Е. Каган, Т. Куликова, П. Лесгафт, А. Харчев, Т. Шеляг, О. Макаренко й інші.

Родина являє собою малу соціальну групу, засновану на шлюбному союзі й кровному спорідненні, члени якої зв'язані спільністю побуту, взаємною допомогою, морально відповідальністю. Цей найдавніший інститут людського суспільства пройшов шлях розвитку: від родоплеменних форм гуртожитку до сучасних форм сімейних відносин.

Родина — складна багатофункціональна система, вона виконує ряд взаємозалежних функцій. Функція родини — це спосіб прояву активності, життєдіяльності її членів. До функцій родини належать: репродуктивна, господарсько-економічна, регенеративна, освітньо-виховна, сфера первинного соціального контролю, рекреативна, духовного спілкування, соціально-статусна, психотерапевтична.

Люди завжди гордились своїми сім'ями, високо підносили добродієвності кожного члена родини. Соціальне здоров'я суспільства, держави в цілому залежить від виховної діяльності сім'ї. На жаль, з розвитком суспільних відносин ХХ ст., коли з'явилась широка мережа дошкільних виховних закладів, загальноосвітніх шкіл, інститути суспільного виховання, роль сім'ї у вихованні була звужена. З батьків по суті зняли моральну відповідальність за виховання своїх дітей. У системі казарменого, класово-партійного виховання спостерігався процес руйнування сім'ї як провідного соціального інституту виховання дітей. Сьогодні батьки часто позбавлені економічних умов для ефективного виховання [2, с.370].

Зараз основним завданням батьків є створення в дитини впевненості в тому, що її люблять і про неї піклуються. Батьки можуть як позитивно, так і негативно впливати на виховання дитини. Все залежить від самих батьків. Особистості батьків відіграють велику роль у житті кожної людини, адже вони становлять перше суспільне середовище дитини. Виховання дитини залежить від моральності та вихованості самих батьків, їх культури, планів, ідеалів. Відомо, що дитина не народжується з готовою моральною свідомістю, їй не властиві жодні моральні погляди, вона не має уявлення про добро і зло, не знає про існування принципів і норм моралі, правил поведінки. Все це людина здобуває у процесі свого життя, діяльності й спілкування завдяки цілеспрямованим виховним впливам, у першу чергу батьків [3, с.4].

Сімейні відносини охоплюють усі види діяльності: від навчання до відпочинку. В різних сім'ях можуть бути різні типи відносин, але потрібно досягти того, щоб відносини будувались на позитивних емоціях та спільних інтересах. Батьки повинні приділяти велику увагу вихованню своїх дітей. Адже діти — це майбутні мати й батько, які також будуть виховувати своїх дітей.

Взаємини в сім'ї — форма і умови співіснування родичів, що дозволяє в тій чи іншій мірі реалізувати функції — продовження і виховання роду. Взаємини в сім'ї визначаються ступенем взаємного розуміння, поваги, підтримки, допомоги, співпереживання і взаємовпливу. Взаємини в сім'ї накладають відбиток на психічне й духовне здоров'я родичів, їх характери та вчинки, створюють більш або менш благополучні передумови виховання дітей [1, с.25].

Типи сучасного спілкування дітей і батьків:

1. Сім'ї, які поважають дітей. Дітей у таких сім'ях люблять. Батьки поважають їх, звертають велику увагу на їхню думку, на те, що їх турбує. Це найкращі для виховання сім'ї. Діти ростуть щасливими, ініціативними, незалежними, доброзичливими.

2. Матеріально-орієнтовані сім'ї. Головна увага в сім'ї приділяється матеріальному благополуччю. Дітей з раннього віку привчають дивитися на життя прагматично, у всьому бачити свою вигоду. Їх змушують добре вчитися з єдиною метою — вступити до вузу. Духовний світ батьків і дітей збіднених.

3. Ворожі сім'ї. До дітей проявляється неповага, недовіра, стеження, тілесні покарання. Вони ростуть скритними, недружніми, погано ставляться до батьків, не ладнають з однолітками, не люблять школу, можуть йти з сім'ї. Поведінка, життєві прагнення дітей викликають родинні конфлікти, і при цьому скоріше праві батьки. Такого роду ситуації пов'язані з віковими особливостями дітей, коли вони не можуть оцінити досвід батьків, їх зусиль на благо родини.

4. Антисоціальні сім'ї. Батьки ведуть аморальний спосіб життя: пиячать, крадуть, б'ються, погрожують один одному і дітям. Батьки займають конфліктну позицію, не бажаючи пригнічувати свої недоліки. Це проявляється в нервозності, гарячковості, нетерпимості до іншої думки. Вплив таких сімей вкрай негативний. Діти з таких сімей зазвичай беруться під опіку держави.

Батьки повинні створити оптимальні умови для соціального розвитку дитини, тому що саме з ранніх років формується її світогляд, вона засвоює певні моральні норми поведінки. Кожен батько та мати повинні розуміти, що саме вони відіграють вирішальну роль у вихованні дитини. У них немає більшого обов'язку, ніж виховання своєї дитини. Успішне виховання відбувається в такій сім'ї, в якій панують повага, взаємопорозуміння та любов, де дітям прищеплюють з самого дитинства найкращі риси.

Взаємини батьків відіграють першорядну роль у вихованні дітей. Якщо батько та мати ставляться один до одного з любов'ю і повагою, здійснюють єдину лінію у вихованні - це позитивно впливає на формування особистості дитини. У сім'ях, де панує несумісність батьків між собою, сварки, діти стають свідками образ, принижень, що негативно позначаються на їх вихованні [3, с.6]. Важливим чинником у сімейному вихованні є спільна трудова діяльність дітей і батьків. Дітей треба залучати до активної трудової діяльності, вони повинні мати свої певні обов'язки. У сім'ї велику увагу потрібно приділяти навчанню дитини. Успіх у навчанні залежить багато в чому від правильної організації їх дня, самостійної роботи вдома. Батьки мають звертати велику увагу на фізичне виховання дітей, повинні створити всі належні умови для зміцнення здоров'я та фізичного розвитку дітей.

Отже, сім'я відіграє провідну роль у вихованні дитини та формуванні її світогляду. Педагогічна культура батьків допомагає успішно виховувати дітей. Для дитини, особливо в перші роки її життя, вплив сім'ї визначає весь життєвий шлях. Таким чином, атмосфера в сім'ї та правильне виховання дитини цілком залежить від її батьків.

Список використаної літератури

1. Гребенников И.В., Ковинько Л.В. Семейное воспитание: Краткий словарь.— М.: Политиздат, 1990. — 319 с.
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. — К.: Знання, 2007. — 477 с.
3. Скнар О.І. Педагогічна культура сім'ї. — К.: т-во "Знання" УРСР, 1984. — 48 с.— (серія VII "Педагогічна культура"; №6).

Купріяненко Анжела
студентка 702 групи

відділення: «Медична сестра магістр»
Житомирського інституту медсестринства
Науковий керівник: доктор мед. наук В.Й.Шатило

РОЛЬ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ – СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Одним з головних напрямів реформи охорони здоров'я, що проводиться з метою виконання конституціональних гарантій населенню в охорони здоров'я, є реформа первинної медичної допомоги. Формування в цьому контексті єдиного медичного простору дасть можливість максимально наблизити медсестринський догляд як до окремого пацієнта, так і до його родини в цілому. Комплексний медичний моніторинг за здоров'ям усіх членів сім'ї від народження й до самої смерті є тим концептуальним стрижнем, який забезпечує перебудову існуючої системи охорони здоров'я. [1, с. 2]

Розвиток сімейної медицини потребує зміни підходів до функцій медичної сестри. З "технічних" виконавців медичні сестри повинні перетворитися на повноправних партнерів сімейних лікарів, а це, в свою чергу, вимагає від них сучасних знань, навичок, усвідомлення нової ролі і відповідальності. Інтегрований підхід з точки зору складу, компетенції, повноважень і відповідальності медичних працівників в процесі лікування та профілактики захворювань зумовлює необхідність подолання стереотипного уявлення про медичну сестру, як тільки виконавця лікарських призначень.

Ця проблема на етапі становлення сімейної медицини є вкрай актуальною, оскільки раціональна організація роботи сімейної медсестри має на меті створення умов для якісного здійснення нею своїх функцій і обов'язків у відповідності до вимог державних стандартів.

Системи первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД) в різних країнах Європи різні, в залежності від історичних умов розвитку, однак більшість з них базується на принципах загальної практики – сімейної медицини (ЗП/СМ). Набутий досвід цих країн дозволив таким впливовим організаціям як ВООЗ і WONCA (Міжнародна організація загальної практики/сімейної медицини) визначити головні принципи і сформувати загальну концепцію сімейної медицини [3, с.4].

Світовий досвід свідчить, що в умовах дефіциту фінансових і кадрових ресурсів розвиток первинної медико-санітарної допомоги (ПМСП) на засадах загальної практики/ сімейної медицини є для багатьох країн виходом із кризової ситуації в охороні здоров'я.

Сьогодні, мабуть, немає жодного медичного працівника, який не чув би про сімейну медицину. Зараз цей напрямок визначений як пріоритетний для розбудови первинної ланки сучасної системи охорони здоров'я. У галузі відчувається дефіцит по-новому підготовлених медичних сестер нової генерації. Тому час подбати про медичну сестру як самостійну одиницю в системі охорони здоров'я: це дасть змогу не тільки поліпшити рівень медичної допомоги населенню, а тісний контакт між лікарем, медичною сестрою та пацієнтом, піднесе на новий якісний рівень фах медичної сестри.

Сімейна медицина сприяє забезпеченню безперервності медичної допомоги, як кажуть, від моменту зачаття до останньої хвилини життя, коли медична сестра зобов'язана, в силу своїх можливостей, допомогти людині підійти до моменту завершення свого життєвого шляху [5, с.11].

Надаючи допомогу декільком поколінням пацієнтів із однієї сім'ї, сімейна медсестра неминуче стає свідком і внутрішніх проблем родини, і тісно стикаються з ними. Відношення сім'ї до питань здоров'я її членів, впливи екологічних факторів, спорту, особливостей харчування, значущості для здоров'я шкідливих звичок тощо – має постійно контролюватися медичним працівником, який повинен передбачувати як очікувані, так і непередбачувані переходи кожного із членів сім'ї в зону ризику [2, с.68].

Прогнозування ризику розвитку окремих захворювань, доклінічна їх діагностика, своєчасність інформування пацієнта, а також прийняття профілактичних заходів – найважливіші складові елементи щоденної роботи медичної сестри.

Медична сестра нової генерації повинна являти з себе кваліфікованого практика, незалежна роль якого полягає в наданні допомоги пацієнтові та його сім'ї на високому фаховому рівні, у забезпеченні профілактики захворювань, адекватного догляду та реабілітації.

Медична сестра загальної практики повинна добре розуміти, як сім'я впливає на здоров'я пацієнта і як здоров'я пацієнта відображається на його сім'ї. Співробітництво із сім'єю буде означати, що з боку медичних працівників з'явиться розуміння і поважливе відношення до емоційних переживань і наслідків, які обов'язково виникають при захворюванні одного із членів сім'ї. Усвідомлення хвороби одного із членів сім'ї неможливо відокремити від адекватної реакції членів його сім'ї, рідних йому людей. Безумовно, відношення пацієнта до своєї хвороби, її розуміння та значення, яке він її надає, визначається його соціальним оточенням. З іншої сторони, хвороба пацієнта здійснює вплив на його близьких і соціальне оточення. Це єдиний, нероздільний процес із зворотними зв'язками. Сімейна медична сестра повинен не розхитувати цю систему, а приводити її у стан рівноваги [4, с.12].

Сучасна медична сестра - унікальна особистість, яка самостійно виконує широке коло визначених обов'язків на високому професійному рівні. Саме медична сестра з її знаннями, уміннями, досвідом функціонально забезпечує належний медичний догляд за хворими.

Сімейна медицина, безперечно, не просто має право на існування, вона є єдиною запорукою підвищення якості надання медичної допомоги населенню, авторитету і соціального статусу сучасної медичної сестри, яка вирішила присвятити свою професійну діяльність саме цій галузі охорони здоров'я.

Для досягнення мети нами проведено медико-соціологічне дослідження (анкетування) 120 медичних сестер центрів первинної медико-санітарної допомоги. Нами встановлено, що переважна більшість (87,4%) опитаних розуміють, що на сьогодні цей напрямок визначений як пріоритетний для розбудови первинної ланки сучасної системи охорони здоров'я.

У зв'язку, цим підвищується роль медичної сестри загальної практики - сімейної медицини і покращується якість надання медичної допомоги, що дозволить:

- поліпшити стан здоров'я населення, знизити рівень передчасної смертності та інвалідності за рахунок ефективного використання ресурсів охорони здоров'я та їх перерозподілу в напрямку пріоритету первинної медико-санітарної допомоги;
- посилити профілактичну спрямованість охорони здоров'я;

- підвищити якість, доступність та безперервність медико-санітарної допомоги міському та сільському населенню;

- змінити відношення і підвищити відповідальність за здоров'я населення владних структур, працедавців та кожного громадянина.

Втілення такого підходу має дати не лише позитивний економічний ефект, але й підняти суспільний статус медичної сестри як соціально-професійної категорії, а також престижність самого фаху до вищого рівня.

Список використаної літератури

1. Волошин А.Н. Чи відбуваються реформи в медицині? // Ваше здоров'я - Газ. - 1999. - № 93. - С. 1 - 2.
2. Лехан В.М., Іпатов А.В., Духовенко К.К. (1996) Напрямки реформи первинної медико-санітарної допомоги в Україні. Медичні перспективи, 1: 68–71.
3. Москаленко В.Ф. Реалізація концепції розвитку сімейної медицини // матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції "Сімейна медицина - досягнення і перспективи". - Харків. - 2002. - С. 3-4.
4. Слабкий Г.О. (ред.) (2011) Ситуаційний аналіз розвитку сімейної медицини в Україні. 2010 рік. Київ, 28 с.
5. Шегедин М.Б. Медсестринство у світі. - Львів, 1998. - 288 с.

Лук'янчук Марина,
студентка 13 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Науковий керівник: Н.А. Басюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

КАЗКА У ВИХОВАННІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Дуже рано дитина починає знайомитися з творами мистецтва, зі скарбницею української та світової літератури, з кращими зразками усної народної творчості. І як добрий, мудрий друг в її життя входить казка. У народних казках відображені педагогічні поняття, висновки, міркування. Перш за все, слід відзначити прагнення народу до знань. У казках зустрічається думка, що книги – джерело знань і народної мудрості. У народних казках знаходять відображення деякі прийоми впливу на особистість, визначається зміст морального виховання.

«Жив –був старий у свого сина і невістки. Був у нього онук. Старий набрид своєму сину й невістці, не хотілося їм за ним доглядати. І ось одного разу син за порадою своєї дружини посадив батька на санчата і вирішив відвезти його в глибокий яр. Його супроводжував онук старого. Зіштовхнув син сани з батьком вниз у яр і зібрався було вже йти назад додому. Але його затримав маленький син, він кинувся в яр за санками, незважаючи на сердите зауваження батька про те, що він купить нові санки. Хлопчик витягнув з яру санки і сказав, що батько повинен йому купити нові санчата. Ці ж сани він буде берегти, щоб через багато років, коли постаріють його батько й мати, доставити їх у цей самий яр». Основна думка казки в тому, що людина повинна за свій злочин отримати покарання по заслугах, адже покарання є природним наслідком його злочину.

Прагнучи пробудити в дітях кращі почуття, уберегти їх від черствості, егоїзму, байдужості, народ барвисто змальовував у казках боротьбу сил зла з силою добра, представленої найчастіше в образі звичайної людини. Щоб загартувати душевні

сили дитини і вселити в неї впевненість у неминучість перемоги добра над злом, казки розповідали, як важка боротьба, мужність, стійкість і відданість обов'язково переможуть зло, яким би страшним воно не було.

Казки - благодатні і нічим не замінні джерела виховання любові Батьківщини. Патріотична ідея казки – в глибині її змісту. Створені народом казкові образи, що живуть тисячоліттями, доносять до серця і розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу.

Казка – це духовне багатство народної культури, пізнаючи яке дитина пізнає серцем рідний народ. Здається, що казка побудована на чисто «побутовому» сюжеті: дідусь і бабуся посадили ріпку..., дідусь вирішив обдурити вовка, зробив солом'яного бичка..., але кожне слово цієї казки – як найтонший штрих на безсмертній фресці, в кожному слові, в кожному образі – гра творчих сил народного духу.

У народних казках проводиться думка про те, що людиною може називатися лише той, хто працює. У праці й боротьбі людина набуває своїх найкращих якостей. Працьовитість – одна з головних людських характеристик. Без праці людина перестає бути людиною. У казках просто і природно ставляться до проблем виховання у молоді почуття прекрасного, формування моральних рис. Казка вселяє дітям, що життя жорстоко карає за легковажність тих, хто не цінує найголовнішого в житті – повсякденного і не цінує основної якості людини – працьовитості. Таким чином, казка не вичерпала своїх виховних можливостей.

У науці про фольклор був поширений погляд на казку як сукупність усіх видів і форм усної прози – таке трактування казки входило в навчальну літературу. Ю. Соколов вважав можливим казкою будь-яку усну розповідь: «Під народною казкою в широкому сенсі цього слова ми розуміємо усно-поетичну розповідь фантастичного, авантюрно-новелістичного і побутового характеру» [1]. Однак незабаром таке тлумачення цього жанру було піддано сумнівам, оскільки воно не розкривало специфічних властивостей жанру і називало його тематичними різновидами. Під таке визначення підходили і бувальщина, і легенда, і билиця, і навіть проста розповідь побутового характеру.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виділити основні підходи до трактування поняття «казка»:

1. Оповідальний твір усної народної творчості про вигадані події (зазвичай з участю чарівних сил).
2. Вигадка, неправда, небилиця [3, с. 102]. Казка – один з основних жанрів усної поетичної творчості.
3. Казка – прозаїчні художня усні розповідь фантастичного, авантюрного чи побутового характеру з установкою на вигадку [4, с. 356].

Казка – зазвичай народно-поетичний твір про вигадані обличчя та події, переважно за участю чарівних, фантастичних сил [5, с. 94]. Казки виникли в незапам'ятні часи. Про давність казок говорить такий факт: у необроблених варіантах відомого «Теремка» в ролі теремка виступали кобиляча голова, яку слов'янська фольклорна традиція наділяла багатьма чудовими властивостями. Іншими словами, коріння цієї казки йде у слов'янське язичництво. При цьому казки свідчать зовсім не про примітивність народної свідомості, а про геніальну здатність народу створити єдиний гармонійний образ світу, зв'язавши в ньому все

сущє – небо і землю, людину і природу, життя і смерть. Мабуть, казковий жанр виявився такий життєздатний тому, що діти чудово підходять для вираження і збереження фундаментальних істин, основ людського буття. Переказування казок було поширеним захопленням на Русі, їх любили і діти і дорослі. Оповідач, розповідаючи про події і героїв, жваво реагував на ставлення своєї аудиторії і тут же вносив якісь поправки в розповідь. Ось чому казки стали одним із самих відшліфованих фольклорних жанрів. Для того, щоб максимально ефективно використовувати казку з метою виховання моральних якостей дітей, необхідно знати особливості казки як жанру. Зупинимось на найбільш характерних.

Багато казок вселяють впевненість у торжестві правди, у перемозі добра над злом. Оптимізм казок особливо подобається дітям і посилює виховне значення казки як засобу. У казці неодмінно торжествують істина і добро. Казка завжди на боці скривджених і пригноблених, про що б вона не оповідала. Вона наочно показує, де проходять правильні життєві шляхи людини, в чому її щастя і нещастя, яка її розплата за помилки і чим людина відрізняється від звірів і птахів. Кожен крок героя веде його до мети, до фінального успіху. За помилки доводиться розплачуватися, а розплатившись, герой знову отримує право на удачу. У такому русі казкового вимислу виражена істотна риса світосприймання народу – тверда віра в справедливість, в те, що добре людське начало неминуче переможе все, що йому протистоїть. Найбільше приваблює дітей казковий герой. Зазвичай, це людина ідеальна: добра, справедлива, красива, сильна, вона обов'язково добивається успіху, долаючи усілякі перешкоди не лише за допомогою чудових помічників, але, перш за все, завдяки особистим якостям – розумом, силою духу, самовідданості, кмітливості. Такою б хотіла стати кожна дитина, й ідеальний герой казок стає першим зразком для наслідування. Для дітей зовсім не важливо, хто герой казки: людина, тварина чи дерево. Важливо інше: як він себе поводить, який він – красивий і добрий чи потворний і злий. Казка учить дитину оцінювати головні якості героя і не вдається до психологічних ускладнень. Найчастіше персонаж втілює якусь одну якість: лисиця хитра, ведмідь сильний, Іван в ролі дурня щасливий, а в ролі царевича безстрашний. Персонажі в казці контрастні, що і визначає сюжет: старанну, розумну сестрицю Оленку не послухався братик Іванко, випив води з козячого копитця і став козликом, - з довелось його виручати. Так виникає ланцюг дій і дивовижних казкових подій. Казка будується за принципом ланцюгової композиції, що включає в себе, як правило, триразові повтори. Найімовірніше, цей прийом народився в процесі розповідання, коли оповідач знову і знову надавав слухачам можливість пережити яскравий епізод. Такий епізод не просто повторюється, щоразу в ньому посилюється напруженість. Іноді повтор здійснюється у формі діалогу, тоді дітям, якщо вони грають у казку, легше перевтілитися в її героїв.

Часто казка включає пісеньки, примовки, і діти запам'ятовують насамперед саме їх. Казка має власну мову – лаконічну, виразну, ритмічну. Завдяки мові створюється особливий фантастичний світ, в якому все подано крупно, опукло, запам'ятовується відразу й надовго – герої, їхні взаємини, що оточують персонажі і предмети, природа. Півтонів немає, є глибокі, яскраві кольори. Вони притягують до себе дитину, як усе барвисте, позбавлене одноманітності і побутової сірості. «У дитинстві фантазія, писав В. Белінський, - це здатність і сила душі, головний її діяч і перший посередник між духом дитини і світом дійсності» [6, с. 31].

Ймовірно, цією властивістю дитячої психіки – тягою до всього, що чудесним чином допомагає подолати розрив між уявним і дійсним, - і цим пояснюється століттями незгасаючий інтерес дітей до казки. Тим більше, що казкові фантазії є реальними прагненнями і мріями людей. Діти знаходять глибоке задоволення від того, що їх думка живе в світі казкових образів. П'ять, десять разів дитина може переказувати одну і ту ж казку, і кожного разу відкриває у ній щось нове. У казкових образах втілюється перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного. Дитина знає, що у світі немає ніякої Баби Яги, Царівни-жаби, Косяї Безсмертного, але вона втілює в ці образи добро і зло, і кожного разу, переповідаючи одну й ту ж казку, висловлює своє ставлення до поганого і хорошого. Казка невіддільна від краси, сприяє розвитку естетичних почуттів, без яких немислимо благородство душі, серцева чуйність до людського нещастя, горя, страждань. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, але й серцем. І не тільки пізнає, але й відгукується на події та явища навколишнього світу, виражає своє ставлення до добра і зла. У казках схема подій, зовнішніх зіткнень і боротьби досить складна. Ця обставина робить сюжет захоплюючим і приковує до нього увагу дітей. Образність – важлива особливість казок, яка полегшує їх сприйняття дітьми, ще не здатними до абстрактного мислення. Образність часто поєднується з гумором. Усе це перетворює казку на ефективний педагогічний засіб.

Список використаної літератури

1. Анікін В.П. Російська усна народна творчість. – М.: Вища школа, 2001.
2. Глібова Л.С. Педагогічний енциклопедичний словник. – М.: Велика енциклопедія, 2003.
3. Євгенієва А.П. Словник російської мови. 0 М.: Російська мова, 1999.
4. Підласий І.П. Педагогіка. – М.: Владос, 2004.
5. Ігнатієва Т.В. Програмно-методичні матеріали // Читання. – М.: Дрофа, 2000.
6. Арзамасцева І.М. Дитяча література. – М.: Академія, 2000.

Марченко Галина,
студентка 34 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СІМ'Ї І ШКОЛИ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Виховання дітей – дуже складна, тонка і відповідальна справа. Молодший шкільний вік – особливий етап у формуванні ставлення людини до навколишнього світу, коли визначається спрямованість особистості – громадська, колективістська, чи, навпаки, егоїстична, індивідуалістська. Цей вік сприятливий для формування основ культури поведінки. Молодші школярі вже здатні сприймати вимоги до себе, вони піддатливі зовнішньому впливові, схильні до наслідування.

Особливості молодшого шкільного віку найбільш глибоко й змістовно подано в роботах Д. Ельконіна, В. Давидова та їх співробітників та послідовників (Л. Андарова, А. Маркова, Ю. Полуянов). Д. Ельконін зазначає, що коли дитина

приходить до школи, в неї відбувається перебудова всієї системи стосунків із дійсністю. У дошкільника існує дві сфери соціальних стосунків: “дитина-дорослий”, “дитина-діти”. Ці системи – сфери пов’язані з провідною діяльністю – ігровою. Результати гри суттєво не впливають на стосунки дитини з батьками, стосунки всередині дитячого колективу також не визначають взаємин із батьками. У школі виникає нова структура цих стосунків – система “дитина-дорослий” диференціюється: “дитина-вчитель”, “дитина-батьки”, а система “дитина-діти” залишається певною мірою автономізованою [3, с. 68].

Система “дитина-вчитель” починає визначати ставлення дитини до батьків і до дітей, тобто конструє стосунки дитини з дорослими й однолітками. Вперше відношення “дитина-вчитель” робиться відношенням “дитина-суспільство”. В межах взаємин в сім’ї є нерівність стосунків, в дитячому садку дорослий виступає як індивідуальність, а в школі діє принцип «всі рівні перед законом». У вчителів втілені вимоги суспільства, в школі існує система однакових еталонів. За словами Гегеля, прихід в школу – це приведення людини до суспільної норми [3, с. 69].

У дитини, що вступила до школи, виникають нові взаємини з оточуючими людьми, з’являються нові пов’язані зі школою серйозні обов’язки. Вона повинна прокидатися в суворо певний час і йти до школи, займатися тими предметами, які визначені шкільною програмою, неухильно слідувати шкільному режимові, підкорятися шкільним правилам поведінки, доброго засвоєння призначених за програмою знань і навичок.

Провідною діяльністю дитини стає навчальна діяльність. Навчальна діяльність (діяльність учня) – це діяльність, спрямована на засвоєння науки і культури, що нагромаджені людством. Вона не дається в готовій формі, а створюється поступово, в процесі переходу від простого до складного.

Моральне виховання дитини починається в період дошкільного дитинства. Знання про взаємини між людьми молодші школярі здобувають з книжок, від учителя, батьків, інших людей, з власного досвіду спілкування з дорослими і ровесниками. В школі він вперше зустрічається з системою моральних вимог, виконання яких контролюється. Діти цього віку вже готові до виконання цих вимог. Завдання вчителя полягає в тому, щоб при організації навчальної діяльності піклуватися не тільки про засвоєння предметних знань та відповідних їм умінь, але і про становлення і розвиток соціально спрямованої мотивації, про формування відповідальності за виконуваними ними завдання, про вміння рахуватися з іншими, думати про їх інтереси.

В подальшому дитина молодшого шкільного віку вже не тільки знає, але й безпосередньо відчуває, як треба вчинити в тому чи іншому випадку, навіть якщо вона не може усвідомити своє почуття або довести правильність свого переконання, заснованого на цьому почутті. Саме на етапі молодшого шкільного віку починає формуватися ядро, база моральної поведінки, моральних почуттів і моральних переконань, що дозволяють дитині орієнтуватися й робити правильність свого переконання, заснованого на цьому почутті [3, с. 71].

Робота з виховання дитини – процес систематичний. Важливо, щоб діти, систематично отримуючи моральні знання і уявлення, опинялися в життєвих ситуаціях, які б сприяли емоційному переживанню отриманих знань, їх усвідомлення і закріплення. Необхідно, подаючи дитині знання, одночасно виховувати в ній почуття власної гідності, гуманізму, працелюбності,

дисциплінованості, чуйності, милосердя, відкритості, вчити поважати інших, співпереживати їм.

Ефективність виховної роботи педагога у багатьох випадках залежить і від його уміння працювати з батьками, знаходити спільну мову, спиратися на їх допомогу і підтримку. Тому паралельно з виховною роботою в класі потрібно проводити роз'яснювальну роботу з батьками. Форми і методи роботи з батьками різноманітні. Це і проведення батьківських зборів, групові і індивідуальні бесіди з батьками, залучення батьків до безпосередньої роботи з дітьми, спільні справи класу.

Адже сім'я – це найбільша вихователка підростаючих поколінь за всіх часів і у всіх народів, плекальниця високої духовності та гуманізму, національного духу, свідомості та патріотизму [5, с. 8].

Головною метою морального виховання дітей в сім'ї є набуття молодим поколінням морального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення культури міжособистісних і міжнаціональних взаємин.

Зміст морального виховання в сім'ї полягає у вихованні любові до рідної землі, народу, його культури та мови; у вихованні братерського ставлення до інших народів, нетерпимості до національної та расової несприятливості; у вихованні гуманних почуттів, доброзичливого ставлення до людей; у формуванні свідомої дисципліни, відповідального ставлення до своїх обов'язків; у вихованні скромності, чесності, правдивості [5, с. 44].

Специфіка морального виховання дітей в сім'ї полягає у вихованні поваги та любові до батьків та родичів. На відміну від методики шкільної виховної роботи, засоби впливу в сім'ї мають свою специфіку: вплив на дитину відбувається індивідуально, з урахуванням конкретних вчинків дитини; вибір методів виховання залежить від індивідуальності батьків, їх характеру, педагогічної підготовки, уявлень про життєві цінності духовної культури, стилю відносин у сім'ї тощо; використання різних методів виховання пов'язане з тією метою, яку ставлять батьки [5, с. 37].

Коли дитина іде в школу, то вона потрапляє у сферу іншого впливу. Учитель! Який великий авторитет учителя для шести-семирічної людини, які серйозні ці нові для неї стосунки, скільки радощів і прикрас можуть вони принести не тільки дитині – родині! Звичайно, здебільшого батьки повинні орієнтуватися на шкільні вимоги – педагогічно вивірені, грамотні, продумані. І дітей орієнтувати на слухняність, на розуміння цих вимог. І насамперед треба поважати нелегку, нервову працю вчителя, поважати в кожному людину й поводитися тактовно й доброзичливо. Вчитель, відчувши батьківську чуйність і тактовність, стане спокійніший, лагідніший. Адже кожній людині потрібна атмосфера співчуття й доброзичливості [2, с. 74].

Дуже важливо, щоб батьки розуміли, що тільки спільні, єдині вимоги вчителя й батьків приведуть до бажаної мети: виховання здорової в моральному й фізичному розумінні дитини. Позитивним результатом співробітництва для вчителів є підвищення поваги з боку батьків і суспільства, покращення міжособистісних взаємовідносин з ними, підвищення авторитету в очах дітей, батьків і шкільної адміністрації, підвищення задоволеності своєю працею. Для батьків позитивним результатом є підвищення самооцінки й самосхвалення, краще знання шкільних програм, впевненість у тому, що при навчанні

враховуються думки батьків і їх побажання, відчуття своєї значущості в школі, схвалення ролі, яку вони відіграють у навчанні дітей, підвищення їхньої батьківської компетентності і одержання схвалення своєї ролі батьків в укріпленні сім'ї і покращенні спілкування з дітьми в цілому і в школі окремо.

Якщо батьки разом з учителем не подають дитині швидкої і загальної – в школі і дома – допомоги, «вторинний дефект» неминучий. Оскільки школа стоїть у центрі дитячого життя, кожна поразка на цьому головному напрямі веде до деформації всієї особистості. То ж не лише саме по собі відставання в лічбі, не лише повільність у читанні небезпечні, а й свідомість своєї неповноцінності і небажані зміни в характері, що тільки формується [1, с. 178].

Потрібно пам'ятати, що моральне виховання – цілеспрямований двосторонній процес, що триває протягом усього свідомого життя особистості, спрямований на формування моральної свідомості, розвитку моральних почуттів і вироблення навичок і звичок моральної поведінки. Тому доречними будуть слова Сухомлинського, що “сім'я - це те первісне середовище, де людина повинна вчитися творити добро. Сім'я щодня, щогодини, доторкається до духовного життя шкільного колективу; школа не може обійтися без сім'ї, моральна культура колективізму в стінах школи в багатьох відношеннях є плодами тих квіток, які квітнуть у сім'ї” [4, с. 134].

Список використаної літератури:

1. Диалоги о воспитании: Кн. для родителей / О. Г. Свердлов, В. М. Столетов. – К.: Рад. школа, 1985. – 304 с.
2. Вовчик-Блакитна М. В. Ви – Батьки. – К.: Радянська школа, 1974. – 147 с.
3. Матвієнко О. В. Основи виховання моралі у молодших школярів. – К.: Стило, 1999. – 232 с.
4. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. – К.: Рад. школа, 1981. – 382 с.
5. Шанскова Т. І. Соціально-педагогічна підготовка до роботи з батьками учнів: Методичні рекомендації для студентів і викладачів факультетів підготовки майбутніх вчителів початкових класів вищих педагогічних навчальних закладів / За ред. докт. пед. наук О. А. Дубасенюк – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2000. – 100 с.

Микитенко Людмила,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Поміж пріоритетних завдань молоді Української держави чи не найголовнішими є збереження незалежності, захист соціальних інтересів свого народу та виховання високоморальної, духовно багаті особистості, патріота-громадянина. Причому без реалізації останнього завдання втрачають сенс два попередні.

Моральність виступає внутрішньою ціннісною основою духовності, культури суб'єкта, яка спрямовує людську активність на утвердження самоцінності

особистості, усвідомлення обов'язків людини перед іншими людьми, перед Батьківщиною, суспільством, природою. У ставленні до особистості моральність виступає метою, перспективою її вдосконалення і, насамкінець, вимогою.

Пріоритет сучасної моральності – загальнолюдські гуманістичні цінності. Критеріями цих цінностей виступають не лише уявлення про такі моральні якості, як доброзичливість, повага до людської гідності, милосердя, доброта, людяність, толерантність, порядність, вміння прощати, не чинити зла, а й практичні дії, вчинки, мотиви, стимули і наміри людей. Особливе значення має сформованість (розвиток) потреби в емоційному та духовному контактах з людьми, потреба у самоповазі, співчутті і співпереживанні людям. Але чільне місце поміж названих цінностей посідають гуманна поведінка, виявлення поваги до людської гідності, людяність, бажання допомогти, прояви довіри, толерантності.

Моральність є основою, базовим компонентом духовного світу особистості.

Значний внесок у розробку питань моралі, її структури, структури моральної свідомості, педагогічної моралі зробили О.Ф. Гоноболін, Е.О. Гришин, Н.В. Кузьміна, А.І. Титаренко та ін. Дана проблема знайшла висвітлення у багатьох джерелах. Активно обговорюється вона на сторінках психолого-педагогічних журналів (І. Бех, О. Матвієнко, М. Іванчук, Т. Гризоголазова, В. Салко, Р. Павелків та інші). Всі ці вчені з позиції теорії та практики розглядають особливості морального виховання дітей.

Важливою складовою для дітей молодшого шкільного віку є утвердження істин, норм, правил моральної культури у повсякденному житті.

Моральна культура – це засвоєння особистістю моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки (Матвієнко О.В.).

Структуру моральної культури особистості складають знання, почуття, відношення, поведінка, світогляд. Тому змістом виховної діяльності педагога по становленню моральної культури учнів є формування у них системи моральних знань, почуттів, ставлень, поведінки.

Формування моральної культури школярів здійснюється у різноманітних видах діяльності: навчальній, трудовій, громадській, особливо в таких її видах, де учні усвідомлюють необхідність надання допомоги слабшим, молодшим, хворим, а також старшим людям.

Не менш важливою складовою для дітей молодшого шкільного віку є умова розвитку моральних знань. В цей період формуються нові операції мислення – аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Все це справляє позитивний вплив на формування моральних переконань у молодших школярів [2, с. 385].

Головною передумовою формування у дітей елементів моральних переконань є сформованість у них моральних почуттів.

Моральні почуття – запити, оцінки, відношення, спрямованість духовного розвитку особистості, які лише тоді стають компонентом моральних переконань особистості, коли вони виступають внутрішнім стимулом до моральної поведінки.

Ще однією складовою є моральні звички – корисні для суспільства стійкі форми поведінки, що стають потребою і здійснюються за будь-якої ситуації та умов.

Звички як стереотипні дії, що визначаються зміцнілими потребами дітей, дають їм змогу без великого нервового напруження виконувати дії, які відповідають засвоєним знанням і оціночним відносинам.

Водночас, враховуючи особливості моральної свідомості учнів молодшого шкільного віку потрібно спеціально формувати у дітей прийоми аналізу, синтезу, порівняння і узагальнення моральних явищ. Для цього, крім аналізу природних моральних ситуацій, які виникають у спілкуванні з дорослими та однолітками, необхідно здійснювати цілеспрямовану виховну роботу. При цьому важливими є такі форми роботи, як колективне читання і обговорення оповідань з моральним змістом, створення на уроках та заняттях спеціальних проблемних ситуацій, які б навчили дітей аналізувати поведінку і почуття героїв, порівнювати моральну ситуацію в літературному творі з аналогічними життєвими ситуаціями.

Отже, важливими складовими компонентами моральної вихованості молодших школярів є моральні почуття, моральні звички та моральна культура. Всі вони, безперечно, взаємопов'язані, оскільки, наприклад, моральні почуття є головною умовою для становлення моральної свідомості у дітей.

Необхідною умовою формування моральної культури є врахування вікових та індивідуальних особливостей їх розвитку, при цьому слід наголосити на важливості особистісно-орієнтованого та системного підходу, коли в центрі виховного процесу знаходяться інтереси дитини, її потреби та можливості.

У молодшому шкільному віці починає формуватися ядро, база моральної поведінки, моральних почуттів і моральних переконань, що дають дитині змогу орієнтуватися й усвідомлювати правильність свого переконання, заснованого на почутті.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1:Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч. метод. посібник. – К.: Либідь, 2003.
2. Критерії моральної вихованості молодших школярів: Книга для вчителя / За ред. І.Д.Беха,С.Д.Максименка. – К.: Рад. школа, 1989.
3. Матвієнко О.В. Формування моральної культури молодшого школяра. – К.: Стило, 1999.
4. Вікова та педагогічна психологія / О.В. Скрипченко: - К.: Просвіта, 2001. – 358 с.
5. Чистякова М. І. Психогимнастика. – М.: Просвещение, 1990.

Мойсієнко Олена,

студентка 14 групи

навчально – наукового інституту педагогіки

Науковий керівник: Н.А. Басюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБИСТИЙ ПРИКЛАД БАТЬКІВ ЯК МЕТОД МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Проблема морального виховання особистості завжди була однією з актуальних, а в сучасних умовах, зважаючи на системну кризу, яка охопила наше суспільство, вона набуває особливого значення. Адже, незважаючи на те, що людина живе у матеріальному світі і тому, напевно, має насамперед потреби

матеріальні, духовні ідеали завжди вважалися вищими, важливішими цінностями. Проте останнім часом спостерігається суттєве погіршення моральних взаємин між людьми, зростання цинізму, брутальності, жорстокості, агресивності, невміння зрозуміти одне одного, виявити повагу, толерантність, милосердя, справедливості. Ці риси, на жаль, дедалі частіше проявляються у поведінці не тільки «збагачених» відповідним досвідом дорослих, юнаків, а й підлітків і навіть дітей. Одним з основних завдань сучасної школи є формування у дітей загальнолюдських духовних цінностей та орієнтирів. Серед них - доброта, любов до ближніх, повага до навколишніх.

Як зазначають багато дослідників (А.К. Дусавицький, Д.І. Фельдштейн), останнім часом відбулася інтенсивна примітивізація моральної самосвідомості дітей. Спостерігається зростання цинізму, брутальності, жорстокості, агресивності. За цими зовнішніми проявами приховані внутрішні, глибинні переживання дітей: тривога, відчуженість, самотність, нерозуміння. «Практично будь-яка діяльність має моральне забарвлення», - вважає О.Г. Дробницький, в тому числі і навчальна, яка, на думку Л.І. Божович, «має великі виховні можливості».

Молодший шкільний вік вважається найкращим періодом у житті людини для формування її моральної сфери. У результаті регламентованого характеру навчального процесу, обов'язкового систематичного виконання навчальних доручень у молодшого школяра складаються моральні знання, моральні відносини. За своєю психологічною сутністю молодший шкільний вік належить до відносно стабільних періодів життя, що характеризуються пластичністю та узгодженістю психічних процесів.

Для того, щоб успішно здійснювати моральне виховання учнів, педагог повинен ознайомитись з поетапністю цього процесу. На першому ступені відбувається засвоєння початкових правил поведінки школярами, розвиваються моральні почуття; на другому – формуються етичні поняття; на третьому – виробляються моральні переконання, стійкі звички поведінки, продовжується розвиток моральних почуттів. Ступені морального виховання не завжди збігаються з віковими ступенями розвитку, тому й особливістю морального виховання має стати одночасне, а не по чергове формування моральних якостей, як єдності і взаємозв'язку свідомості, почуттів і поведінки.

Моральне виховання – це завжди активний, двобічний процес. Основи морального виховання людини закладаються в дошкільному віці, коли їй бракує власних критеріїв, вони тільки формуються. У дитини немає критичного підходу до моральних оцінок, але вона „хоче знати, що добре, що погано”. В цьому віці вона виробляє основи своєї етики. Систематичне моральне виховання діти дістають у школі. Зміст і завдання його визначаються любов'ю до Батьківщини, колективізму і непримиреності до порушень громадського обов'язку. Початок шкільного навчання серйозно позначається на розвитку психіки дитини, її особистості. Під впливом навчання і виховання змінюється поведінка учнів, збагачується їхній соціальний досвід, формується свідоме, відповідальне ставлення до своїх обов'язків. Цьому сприяють психо-фізіологічні особливості учнів початкових класів. Моральне виховання молодших школярів є одним з найскладніших, тому що об'єктом праці є найтонші сфери духовного життя особистості - розум, почуття, воля, переконання, самосвідомість. Впливати на ці

сфери можна тільки так само – розумом, почуттям, волею, переконанням, свідомістю.

Особлива роль позитивного прикладу у морально – етичному вихованні молодших школярів належить сім'ї, адже вона – колиска морального виховання. «Сім'я утворює ґрунт морального виховання, у ній дитина здобуває правила поведінки; в сім'ї розвиваються внутрішні – гарні й погані – почуття, і удача набирає рішучого напрямку в той або інший бік» - вважав Я. Ф. Чепіга[3, с.64].

Перший образ – це батьки, їх вчинки – могутній зразок, який дитина спочатку наслідує, а потім формує свої моральні й розумові здобутки. А коли батьки прикладають свої природничі здібності до виховання молодших школярів, скрізь і в усьому показують свої високі моральні зразки, то моральне й розумове виховання молодшого школяра забезпечено високими зразками батьків. Українські педагоги закликають батьків до глибокого, вдумливого вивчення педагогіки й психології, тому що великою мірою правильному вихованню перешкоджає брак у батьків потрібних знань. Тому треба всі свої вчинки погодити з науковими вимогами до виховання, бо невдале, погане виховання може викликати стрес у зовсім здорової дитини.

У процесі виховання роль батька і матері має бути однаковою. Вони для молодшого школяра – нерозривне ціле. Їх окремі впливи переплітаються, доповнюються. Обов'язок батьків бути завжди і в усьому високоморальним прикладом думок, звичок, поведінки, дій для своїх дітей. Батькам варто пам'ятати, що той світ, у якому росте й розвивається молодший школяр з раннього дитинства, впливає на все його подальше життя. Основне завдання сім'ї у вихованні молодшого школяра – створення для нього таких життєвих умов, де б він розвивався вільно, нормально й гармонійно.

Особистий приклад батьків є одним з важливих методів виховання. Дитина стає кращою або гіршою не сама по собі і не від повчальних нотацій дорослих, а в залежності від того, що відбувається з дорослими – з її батьками. Гірші стають батьки – гірші стають діти. Виростити досконалих дітей можуть тільки досконалі батьки. Ця думка чітко простежується в працях відомих педагогів. «Виховувати - не означає говорити дітям гарні слова, наставляти і повчати їх, а насамперед самому жити по – людськи. Хто хоче виконати свій обов'язок перед дітьми, той повинен почати виховання із самого себе» (Д. Остроградський). На жаль, не усі батьки це розуміють.

Сьогодні до школи приходять першокласники з різних типів сімей. Як свідчить опитування вчителів, переважають батьки з невисоким рівнем загальної культури, недостатньою освітою та педагогічною підготовленістю. Зрозуміло, що саме такі батьки потребують підтримки і допомоги педагога у розв'язанні складних питань сімейного виховання, налагодженні взаємостосунків зі школою. Тому постає необхідність у налагодженні систематичної співпраці школи з родинами вихованців. Допоможуть батькам у поповненні педагогічних знань батьківські лекторії, педагогічні практикуми для батьків, батьківські збори, обмін досвідом сімейного виховання та інші форми роботи.

Список використаної літератури:

1.Чепіков В.Т. Виховання моральних якостей молодших школярів. - Гродно: ГрГУ, 2001. - 189 с.

2. Харламов І.Ф. Моральне виховання школярів: Посібник для клас. керівників. - М.: Просвещение, 2003.
3. Чепіга Я. Моральне виховання у справі виховання / Я. Чепіга // Збірник психолого - педагогічних статей. – К. 1913. – Кн. 1. –С. 61–76.

Нечаюк Олександра,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Як відомо, молодший шкільний вік вважається особливо благодатним для формування основ культури поведінки. Діти цього віку більш свідомо, ніж дошкільники, спроможні сприймати вимоги до своєї поведінки. До того ж вони характеризуються підвищеною сприйнятливістю до зовнішніх впливів, здатністю до наслідування. Власний моральний досвід молодших школярів відносно обмежений. Тому вони надзвичайно вірять у істинність того, що говорять дорослі, насамперед учитель, у безумовність і необхідність моральних норм. Саме це й відіграє вирішальну роль в успішному сприйнятті дітьми правил культурної поведінки. Починаючи роботу з учнями, не можна забувати, що досвід моральної поведінки, набуті ними до школи культурні навички та звички неоднакові. Тому вчитель молодших класів перші дні перебування дітей у школі повинен присвятити вивченню рівня їхньої вихованості. З цієї метою він має визначити, які у дітей уявлення про правильну поведінку, якими навичками вони володіють, які прогалини мають місце у їх вихованні. Результати вивчення сприятимуть правильній організації виховної роботи з школярами з урахуванням їх індивідуальних особливостей [1, с. 18].

Важливою умовою успішного формування культури поведінки учнів молодших класів є продумана система у виховній діяльності вчителя. Безсистемність призводить до того, що увага дітей нерідко акцентується на другорядному, а найважливіші правила залишаються поза увагою учнів і не засвоюються ними. Відомо, що знання та навички, які подаються без необхідного логічного зв'язку й нерегулярно, не закріплюються і надзвичайно швидко втрачаються [2, с. 22].

Істотною особливістю мислення учнів 1-3 класів є його конкретність, ситуативність. Тому в роботі з ними не можна обмежуватись абстрактними повчаннями. Слід не тільки ставити вимоги і розкривати зміст кожного правила культурної поведінки, а й конкретизувати кожну вимогу, роз'яснювати й показувати, як саме треба поводитись у різних ситуаціях. Дитина повинна чітко уявляти, якої саме поведінки вимагають від неї у тих чи інших обставинах. У цьому аспекті цікавими й корисними для вчителя молодших класів будуть поради дитячого письменника О.О. Дорохова, викладені у книзі «Как себя вести». Добре вивчивши психологічні особливості молодших школярів, письменник радить учителям починати розмову з учнями 1-3 класів з конкретних подій, з яких випливає необхідність дотримання правил культурної поведінки, на конкретних

прикладом показувати, як саме слід поводитись у тих чи інших обставинах. Але лише розповідей, нехай і яскравих, для успішного виховання культури поведінки учнів недостатньо. Кожну з них необхідно доповнювати показом, вимагати від дітей повторення за прикладом учителя певних форм поведінки, поки вони не стануть звичними. Формування правильних навичок і звичок поведінки — одне із важливих завдань, яке необхідно розв'язувати, виховуючи культуру поведінки молодших школярів. При цьому не можна забувати, що звички виробляються надзвичайно повільно, а їх закріплення вимагає постійних вправлянь. Тому робота вчителя і батьків повинна спрямовуватися на наполегливе, терпляче вправлення дітей у добрих вчинках і правильних способах поведінки в процесі всієї різноманітної їх життєдіяльності.

Наслідувальна здатність молодших школярів вимагає від учителя бути прикладом для них в усьому. Виховуючи у дітей звичку до порядку та дисципліни, повагу до шкільних правил, доброзичливе ставлення до людей, культуру мови, педагог насамперед сам повинен бути в цьому зразком для учнів. Зміст роботи з учнями початкових класів по вихованню у них культури поведінки визначається умовами шкільного життя, новою соціальною роллю дитини, більш широкими, порівняно з дошкільним віком, її можливостями. Тому за своїм змістом робота може проводитися по таких основних напрямках: ознайомлення з правилами поведінки у школі; правилами особистої гігієни та охайності; правилами спілкування з людьми; правилами поведінки вдома, на вулиці та у громадських місцях.

Важлива роль в організації виховного процесу в початковій школі, як слушно зауважив В.Сухомлинський, належить людинознавчим курсам, які дають змогу дітям краще пізнати себе й світ людей, по-іншому побачити взаємодію людини з природою, з суспільством, враховує її органічні зв'язки з сім'єю, родичами, що сприяє формуванню дитини. Таким курсом у сучасній початковій школі є предмет «Я у світі», який реалізується освітньою галуззю «Суспільствознавство» і вивчається учнями 3 - 4 класів. Він має інтегрований характер, бо поєднує у собі зміст народознавства, етики, права, інших соціально-гуманітарних дисциплін, є пропедевтичним для учнів основної школи і характеризується чітко визначеною виховною спрямованістю. Під час вивчення навчальної дисципліни «Я у світі» молодші школярі ознайомлюються з морально-етичними нормами культурної поведінки. Важливе місце у системі роботи по формуванню у дітей культури поведінки займає ознайомлення їх з правилами для учнів та формування у них звички дотримуватися цих правил. Кожне правило школярі повинні не тільки зрозуміти та усвідомити необхідність його виконання, а й конкретно знати, як виконувати, яких способів поведінки дотримуватись. Поряд з роз'ясненням, показом і вправленням необхідно також застосовувати різні форми контролю. Істотну роль у засвоєнні дітьми правил для учнів відіграють такі форми роботи, як збори групи та етичні бесіди на теми: «Що означає вчитися сумлінно», «Як треба готувати домашні завдання», «Чому не можна запізнюватись на заняття», «Як я допомагаю мамі», «Моя допомога товаришам» тощо. Запам'ятовувати і втілювати у життя дітей правила для учнів допомагають різні ігри, в тому числі рольові [3, с. 8].

Успіх в роботі з молодшими школярами по прищепленню їм навичок і звичок культури поведінки можливий лише тоді, коли одночасно з виховною роботою в

дитячому колективі ведеться роз'яснювальна робота з батьками, спрямована на те, щоб навички, які прищеплюються учням у школі, закріплювалися вдома. Необхідно на батьківських зборах, заняттях університету для батьків провести цикл бесід, наприклад, за такою тематикою: «Поведінка батьків у сім'ї — головний фактор успішного морального виховання дитини», «Про вироблення в учнів культури спілкування з дорослими і товаришами», «Культура мови», «Виховання ввічливості, точності й обов'язковості», «Формування у дітей навичок особистої гігієни та охайності», «Про поведінку учнів на вулиці та в громадських місцях», «Правила поведінки та обов'язки дитини у сім'ї».

Список використаної літератури:

1. Горєва В.М. Виховання культури поведінки школярів. —К.: Т-во «Знання», 1988. — 48 с. (Сер VII Пед.; №7).
2. Георгієвський В.А., Шитиков Л.И. Проведение праздников в навчальних классах. —М.: Просвещение, 1993. — 160 С.
3. Мацулевич В.П. Програма і методичні рекомендації по вихованню культури поведінки, навичок свідомої дисципліни, морально-етичних норм в учнів 1-4 кл. — К.: «Радянська школа», 1986. — 54 с.

Носюк Оксана,
студентка 14 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ГРУПА ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сьогодні режим продовженого дня заявляє про себе як про педагогічно значиму виховну систему. Група продовженого дня є однією із форм виховання дітей і допомагає організувати найсприятливіші умови для їхнього відпочинку, навчання і виховання, поєднання навчально-виховної роботи на уроках і в позаурочний час. Вона забезпечує, враховуючи вікові особливості, їхній розумовий, моральний, естетичний, фізичний, духовний розвиток, створює умови для організації продуктивної праці, відкриває можливості всебічного виявлення і розвитку індивідуальних, здібностей, запитів та інтересів дітей. Вона буває двох видів:

1) одновікова група охоплює школярів двох і більше класів з одної паралелі. У такій групі, як правило, швидко встановлюються контакти між дітьми.

2) різновікова група продовженого дня об'єднує учнів двох або декількох класів різних паралелей. Головна перевага різновікової групи продовженого дня полягає в тому, що тут досвід більш старших дітей дуже органічно передається молодшим.

Такі педагоги як К. М. Вентуель, П. Наторп, А. С. Макаренко вважали, що тільки тісна і добре організоване професіоналами співпраця сім'ї, школи, позашкільних дитячих організацій призведе до правильного соціального виховання. Група продовженого дня загальноосвітньої установи створюється з метою надання всебічної допомоги сім'ї у навчанні навичкам самостійності, у вихованні та розвитку творчих здібностей учнів. Виховання у групі продовженого

дня має максимально спиратися на індивідуальність. А. С. Макаренко, закликаючи будувати навчально-виховну роботу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, говорив про педагогіку "індивідуальної дії", розрахованої на кожну конкретну особистість. Разом з тим він підкреслював, що індивідуальний підхід - це не "парна педагогіка", не камерне виховання, не "розрізнена метушня з кожним вихованцем".

Основними завданнями, які розв'язує сьогодні школа, зокрема групи продовженого дня, є забезпечення сучасної якості навчання та виховання, зміцнення розумового, фізичного, естетичного розвитку дитини. У групах продовженого дня міцніше згуртовується колектив дітей. Для учнів початкових класів навчально-виховний процес у таких групах – це фрагмент реального життя із системою конкретних стосунків. Група продовженого дня відкриває широкі можливості для органічного поєднання навчання і виховання учнів, заохочує їх брати участь у цікавих позакласних і позашкільних заходах, сприяє розвитку індивідуальних здібностей дітей.

У групі продовженого дня вся навчальна і позакласна робота учнів проводиться у раціональному режимі під керівництвом вихователя, а також за постійної активності дитячого колективу. Всі ці фактори у сукупності позитивно впливають на учнів. У групах більш ефективно вирішують навчальні і виховні завдання: підвищення якості знань, розвиток інтересів і здібностей школярів, підготовка учнів до суспільно-корисної праці, фізкультурно-оздоровчої роботи, виховання колективізму і взаємодопомоги.

Важливим компонентом ГПД є індивідуальна робота з дітьми. Особливе значення в індивідуальній роботі зі школярами мають такі моменти:

1) у спілкуванні з ними дуже важливо тепле, сердечне, доброзичливе ставлення.

2) вчителю необхідно вміти виявляти те позитивне, що є в особистості кожного школяра.

Про необхідність педагогічного оптимізму (який дозволяє бачити щось хороше у будь-якого "поганого" учня) в роботі з запущеними дітьми спеціально вказує А.І. Кочетов. Виявити і використовувати те позитивне, що є в особистості будь-якого школяра, не завжди легко, зате цей прийом виховання дуже ефективний.

Особлива організаційна форма роботи молодших школярів у режимі продовженого дня - самопідготовка. Самопідготовка - щоденне навчальне заняття учнів у групі продовженого дня, що передбачає виконання завдань вчителів. Як і всяка форма освітнього процесу, самопідготовка покликана виконувати кілька функцій: освітню (систематизація і закріплення знань учнів); розвиваючу (розвиток пізнавальних сил учнів: їх уваги, пам'яті, мислення, мови); виховну (виховання стійких мотивів навчальної діяльності, навичок культури розумової праці, самоорганізації і самоконтролю, цілого ряду значущих якостей особистості: чесності, працьовитості, відповідальності, самостійності та ін.) Початок самопідготовки визначає організаційний момент. Це, перш за все, підготовка дітьми робочого місця до заняття: розміщення необхідних книг, зошитів, письмового приладдя в порядку на робочому столі.

Результативність і спрямованість навчально-виховного процесу залежить від того, наскільки узгоджено працюють вчителі та вихователі групи продовженого

дня. Головне завдання педагога - це створення атмосфери взаєморозуміння, взаємовиручки, поваги і любові, що є основою комфорту, затишку, спокою, самореалізації особистості кожної дитини. Спеціальність вихователя групи продовженого дня за складом професійних знань складна і багатогранна. Практика показує, що вихователь повинен вільно орієнтуватися в найрізноманітніших сферах знань: шкільної педагогіки, вікової психології, шкільної гігієни, дитячій літературі та ін.

Вчені Л. І. Новікова, Н. А. Селіванова, В. А. Караковський відзначають, що виховна система ГПД базується на комплексі виховних цілей, співдружності людей, їх діяльності, спрямованої на досягнення цих цілей; відносин, що виникають між учасниками діяльності; тієї частини навколишнього середовища, яка освоєна школою для реалізації поставлених завдань. Дитина прагне сприйняти, засвоїти і освоїти вимоги її соціального середовища; завдяки діяльності (тобто, навчившись робити що-небудь самостійно), дитина відділяється і психологічно усвідомлює себе. Проблема соціального розвитку молодших школярів знаходить своє в відображення у працях таких науковців як Н. Голованова, С. Осіпова, С. Тарасова та ін.

Соціальний розвиток – це процес і результат незворотних кількісних і якісних змін у виявленні симпатії (антипатії), товариськості (неприятності), дружби (ворожості), любові (ненависті); рівень соціально-психологічної адаптації в контактній соціальній групі; сформованість умінь сприймати і розуміти погляди інших, аргументовано відстоювати свою позицію.

Проблема розвитку соціальної активності молодшого школяра здатного «знайти» місце в суспільстві, накопичувати індивідуальний та формувати соціокультурний досвід, що визначатиме спрямованість життєдіяльності особистості, є надзвичайно актуальною. Людині, щоб стати і залишатися культурною та розумною особистістю, необхідна взаємодія в соціальному середовищі, що містить поведінковий досвід і накопичені знання, як засіб виявлення і задоволення індивідуальних потреб, включаючи інтелектуальне і емоційне спілкування.

Отже, робота школи продовженого дня, як соціальної установи, в даний час вимагає відповідних підходів до організації режиму навчально-виховного процесу протягом дня, тижня і року. Практика показує, що групи продовженого дня в школі є необхідною формою організації позаурочного часу учнів молодших і середніх класів.

Група продовженого дня – це середовище соціального розвитку молодших школярів, яке моделює особистість, його вплив є вирішальним не лише на формування розвитку дітей, але й особистості в цілому.

Список використаної літератури

1. Солодько С. Діяльність груп продовженого дня у навчальному закладі // Практика управління закладом освіти: спеціалізований журнал. –2013. –№9. –С. 16-24.
2. Киричук О.В., Коберник О.М. Психолого-педагогічна діагностика розвитку учнів та колективу школи. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 54.
3. Кошкарьова О. Група продовженого дня // Початкова школа. –1973. –№7.

Пилипчук Наталія,
студентка 13 групи,
навчально-наукового інституту педагогіки,
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДІ

Характерною ознакою сьогодення є зростання ролі засобів масової інформації в житті суспільства та окремої особистості. Засоби масової інформації – це певна система взаємопов'язаних елементів, що представлені телебаченням, радіомовленням, пресою, комп'ютерними мережами, за допомогою яких інформація поширюється на великі аудиторії. Комунікація як процес обміну осмисленими повідомленнями в знаковій формі – необхідний елемент соціального буття людини.

На межі XX-XXI ст. телебачення перетворилося не тільки у засіб передачі інформації, воно стало напрочуд важливим соціальним інститутом. Телебачення як комунікативний засіб доступне майже будь-кому. Воно впевнено ввійшло у повсякденні соціальні практики мільйонів людей. Наразі перегляд телевізійних програм в житті сучасної людини посіло одне з основних місць серед головних форм комунікації.

Зміни в комунікативній діяльності викликали низку трансформацій у трансляції соціального досвіду, і телебачення як соціальний інститут почало помітно впливати на результат соціалізації особистості.

Телебачення має можливість впливати на зміст культурних і соціальних систем, беручи участь у створенні і трансляції певного ряду соціальних ролей, норм поведінки і цінностей. Телевізійна інформація у вигляді життєвих історій містить певні соціальні моделі поведінки, соціальні ролі, картини світу.

Завдяки емоційній привабливості телевізійних образів та історій відбувається посилений вплив на свідомість індивіда і відтак сприяє формуванню певних соціальних якостей й зразків поведінки.

Можна вважати, що сучасні мас-медіа, зокрема телебачення, визначають духовний клімат суспільства, є частиною його духовної культури. Усвідомлюючи те місце, яке телебачення посідає у житті сучасної дитини, можна без перебільшення стверджувати, що за рівнем свого впливу на духовний розвиток особистості, воно випередило інші засоби масової інформації [1].

Отже, сучасну людину можна назвати „залежною” в розумінні її прив'язаності до медіасвіту, це насамперед стосується молодого покоління. Ситуація суспільної нестабільності задають багатовекторність життєвих орієнтирів молоді, що загострює проблему визначення ціннісного підґрунтя життєздійснення. Найбільш чітко ця проблема окреслюється у підлітковому та юнацькому віці, оскільки саме ці вікові періоди є синзитивними щодо життєвого самовизначення особистості.

Саме тому дослідження інформаційних можливостей сучасних ЗМІ в плані впливу на молодь є вельми актуальними передусім з практичної точки зору.

Системний аналіз наукової літератури доводить, що сьогодні триває новий етап розширення та зміцнення позицій засобів масової інформації і, перш за все, телебачення. І це стає об'єктом пильної уваги науковців психолого-педагогічного

напрямку (О. Квашук, Л. Масол, О. Невмержицька, Д. Попова, С. Шандрук), філологів (М. Андрющенко, Л. Городенко, К. Кошак, І. Пенчук, Н. Темех), політологів (В. Зінчук, А. Костирев), культурологів (Є. Субота, Ю. Усенко). Останні розглядають роль і місце телебачення у формуванні культури та духовності особистості.

Телебачення від певного часу стало популярною масовою енциклопедією культурного життя. Так чи інакше воно перетворилося на могутній соціальний інститут, що має величезний вплив на духовне життя молоді.

Духовність особистості: методологія, теорія і практика вдосконалення глядацької аудиторії. Телебачення бере активну участь у формуванні та розвитку особистості. Широко відомі основні його функції, серед яких:

- комунікативна (функція спілкування);
- ідеологічна, пов'язана з прагненням впливу на світоглядні основи та ціннісні орієнтації молоді аудиторії на їх свідомість, ідеали, мотивацію поведінки тощо;
- культурно-освітня (трансляція у суспільстві культурних цінностей, виховання на зразках загальнолюдської культури, а відтак, сприяння індивідуальному розвитку);
- рекламно-довідкова, спрямована на задоволення практично-утилітарних потреб особистості;
- рекреативна, пов'язана зі світом розваг, зняття напруження, отримання задоволення [2].

Натомість вплив телебачення на культуру загалом і духовне становлення особистості, зокрема, неоднозначне. Цей засіб масової інформації працює на багатомільйонну аудиторію глядачів й намагається бути цікавим кожному. Відтак маємо трансляцію нескладних форм (серіали, чисельні розважальні шоу різноманітного напрямку), які досить часто є зразками дурного смаку, що, безсумнівно, шкодить культурі. Але ж є й інший бік. Велике значення для зростання й демократизації культури має той факт, що мешканці навіть найвіддаленіших районів мають можливість зустрітися на екранах своїх телеприймачів з політичними та громадськими діячами, науковцями, митцями, побачити шедеври театрального і кіномистецтва, відвідати відомі музеї світу. Отже, телебачення і формує культуру суспільства, і пристосовується до його попиту, тобто є своєрідним індикатором рівня культури, що домінує в тому чи іншому суспільстві.

Різним аспектам розвитку та суспільних функцій телебачення, зокрема українського, присвячено значний масив наукової літератури. Останнім часом особливо активізувалися дослідження політологічної спрямованості. І це зрозуміло, адже українське суспільство наразі переживає період демократичних трансформацій. Натомість культурологічний аспект висвітлений не досить широко. Так, Ю. Усенко у своєму дослідженні розкрила проблему українського телебачення як засобу масової комунікації у процесі його становлення та розвитку.

Одночасно слід констатувати стійкість багатьох національно-специфічних, ментальнісних рис, прагнення відродити у сучасній духовній практиці багатовікові культурні традиції, повернути до життя численні перлини художньої спадщини. Водночас, реальний стан національного телевізійного поля, його

відповідність духовно-політичним потребам сучасного суспільства не є адекватними вимогам часу, передусім через неухильну увагу держави до сфери телебачення, неналежне матеріальне й ідеологічне забезпечення телестудій тощо. Це, у свою чергу, спричинює засилля на вітчизняному екрані іноземного теле- і кінопродукту, здебільшого не найвищого гатунку, що в сьогоденному процесі національного відродження духовності та культури українського народу стає неабиякою перепоною [3].

Соціокультурний аспект становлення та розвитку недержавного телебачення Харківщини висвітлив у дисертаційному дослідженні Є. Субота, адже саме на Харківщині вперше було розпочато трансляцію програм недержавними телеканалами. Автор розглянув недержавне телебачення з позиції його місця та ролі в розвитку культури регіону та формуванні духовної культури особистості. Дослідження виявили, що найбільшою увагою серед молоді користуються розважальні й інформаційні авторські телепередачі. Водночас зазначено, що соціально-інформаційний рівень таких телепередач – низький або нижчий за середній. Для них характерними є прихована реклама, орієнтація на західну культуру, розважальний характер, популяризація масової культури, стереотипність мислення, пропаганда насилля та згубного способу життя. Значна частина молоді є здебільшого пасивним споживачем медіаінформації, що передається телеканалами, і духовність особистості: методологія, теорія і практика неспроможна до її самостійного, критичного осмислення. Поступово, в процесі пасивного сприйняття телеінформації, відбувається переоцінка цінностей особистості, виникають стереотипні судження. Дослідник акцентує увагу на тому, що відсутність належної уваги до проблем медіаосвіти в регіонах негативно впливає на формування особистісної культури телеглядачів і пропонує шляхи вирішення проблеми.

Розглядаючи феномен недержавного телебачення в ракурсі його впливу на формування культури та духовності молоді, Є. Субота окреслив коло перспективних напрямів своєї проблеми: визначення напрямів подальшого розвитку недержавного телебачення як порівняно нового виду медіакультури і масової комунікації, ролі недержавного телебачення в розвитку культури окремих регіонів, його місця в мас-медійній інфраструктурі регіону, шляхів оптимізації змісту інформаційних програм, напрямів розвитку культурницької і освітньої діяльності; вирішення проблеми активізації діяльності недержавного телебачення щодо пропаганди здорового способу життя, особливо дітей і молоді, реалізації програм з етико-естетичного виховання глядачів та інших актуальних питань соціокультурного розвитку українського суспільства [4].

Засоби масової інформації, зокрема телебачення, хоча й відносяться до мезафакторів розвитку особистості, є потужним інструментом впливу на формування її культури і духовний розвиток.

На мас-медіа покладається важлива роль у донесенні до широких мас, перш за все, позитивної культури, її цінностей і пріоритетів. Слід пам'ятати, що, якщо існує духовний розвиток, то за природним законом є й зворотний процес – духовна деградація. Отже, слід підвищити вимоги до діяльності ЗМІ, запроваджувати заходи щодо попередження їхнього негативного впливу, натомість сприяти ефективному використанню ЗМІ для утвердження духовних загальнолюдських цінностей.

Список використаної літератури:

1. Масол Л. Формування естетичного смаку засобами телебачення і радіо / Шкільний світ. – 2003. – № 38–39. – С. 34–41.
2. Прохоров Е.П. Введение в теорию журналистики. – М., 1995. – С. 48–72.
3. Субота Є.В. Становлення та розвиток недержавного телебачення Харківщини в умовах незалежності України: соціокультурні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. культурології : спец. 26.00.04 „Українська культура” / Є.В. Субота. – Харків, 2010. – 13 с.
4. Усенко Ю.В. Становлення та розвиток українського телебачення як засобу масової комунікації: дис. ... кандидата іст. наук: 17.00.01 / Усенко Юлія В'ячеславівна. – Київ, 2006. – 170 с.

Пільчук Анастасія,

студентка 13 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Науковий керівник: Н.А. Басюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Серед важливих проблем сучасності, що турбують людство, особливо виділяються екологічні. Від їх розв'язання залежить подальше його існування. Саме тому, важливого значення набуває в школі екологічна освіта, основною метою якої є формування екологічної культури школярів.

Систему екологічних знань, навичок, поглядів, переконань, моральних почуттів, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності.

Одним із шляхів формування екологічної культури школярів є звернення до надбань педагогічної спадщини видатного українського педагога, заслуженого учителя України В. Сухомлинського, до його досвіду у сфері екологічного виховання учнів.

Проблемою екологічного виховання В. Сухомлинський займався впродовж своєї педагогічної діяльності, і довів, що природа сама собою не виховує. Виховує лише активна взаємодія дитини з нею. Тому екологічне виховання та екологічна культура тісно пов'язані з природоохоронною діяльністю.

Великий педагог вважав, що самих екологічних знань з охорони навколишнього середовища, якщо вони не втілюються на практиці недостатньо. Важливо, щоб вихованці брали участь у збереженні і збагаченні природи рідного краю, тільки у цьому разі у них формуються необхідні уміння і навички, розвинеться відповідальне, бережне ставлення до навколишнього середовища. Перспективність екологічного виховання – це одна з передових педагогічних ідей великого педагога, варті подальшого застосування у практиці побудови школи 21 століття, що і переконливо доводять сучасні дослідники педагогічної майстерності В. Сухомлинського. Це відображено у працях педагогів-дослідників, вчених О. Савченко, А. Степанюк, Г. Василенко, Н. Калініченко, Л. Руденко, О. Вознюк, Т. Гладюк, Л. Бондар, І. Жаркової, та багато інших. Вчені, досліджуючи спадщину екологічного виховання В. Сухомлинського, приходять сьогодні до висновку, що

метою екологічного виховання великого педагога і природолюбів було цілеспрямоване формування у його вихованців міцних екологічних знань, розуміння та органічного взаємозв'язку і єдності людини з навколишнім середовищем як єдиної гармонії, ролі природи у житті дітей, необхідність її охорони, виховання особливої відповідальності за стан навколишнього середовища. І тільки з дитячих років, коли маленькі душі як губка, втягують у себе знання, слід прищеплювати і виховувати в дітях екологічно чистий світогляд. У шкільні роки найбільш активно формується світогляд людини, її характер, звички, відношення до навколишнього світу. Досліджуючи "Книгу природи" В. Сухомлинського, вони доводять, що це не просто сторінки, а це яскраві спостереження, які западають в душу і виховують добрих і чуйних, лагідних і цікавих діточок, які не зможуть просто так зірвати квітку чи зламати деревце, бо для дітей, вихованих на творчості В. Сухомлинського, це вже жива істота, яка відчуває біль і їй потрібно берегти.

В. Сухомлинський на ґрунтовному фактичному матеріалі розглянув і проаналізував процес екологічного формування людини в роки її дитинства та ранньої юності, переконливо розробив психологію хлопчиків і дівчаток різного віку, особливості розвитку їхнього сприймання, мислення, почуттів, інтересів, прагнень, вольових інтересів, що допомагають використовувати принципи екологічного виховання запропоновані В. Сухомлинським.

Перспективність принципів екологічного виховання – це одна з передових педагогічних ідей великого педагога щодо екологічного виховання, потребує надалі подальшого застосування у практиці побудови школи ХХІ століття, що того вимагає сучасна наша природа і екологічна система Землі.

Фундаментом принципів екологічного виховання, за В. Сухомлинським, є неповторність кожної дитини. Великий педагог говорив у своїх працях про відсутність нездібних, бездарних і лінивих дітей, бо у кожній особистості є задатки, талант і їм треба вміло розвивати і направляти у потрібне русло, особливо, коли мова йде про екологічне виховання школярів.

За В. Сухомлинським, метою екологічного виховання є цілеспрямоване формування у кожній дитині міцних екологічних знань, розуміння взаємозв'язку і єдності дитини з природою; ролі навколишнього середовища у житті та потреби його охорони.

Дитячі роки найбільш сприятливі для цього, бо дитина у своє дитяче серце і душу вбирає те, що каже вчитель, що її оточує у житті. Саме у шкільні роки формується світогляд, характер, звички, відношення до навколишнього світу, де не останнє місце займає і відношення до природи. Гармонійне спілкування дітей з природою у подальшому житті не дозволить їм необдуманно зірвати квітку, зламати деревце або ж знищити гніздечко пташки.

В методиці екологічного виховання за В. Сухомлинським можна виділити наступні принципи: принцип природовідповідності; принцип цілісності; принцип неперервності.

Принцип природовідповідності – це відповідність людини до природи. Людина складається з основних елементів природи, вона світ у зменшеному вигляді. Також навчально-виховний процес повинен відбуватися у відповідності з законами природи, у процесі виховання використовувати природні, вікові та індивідуальні особливості дітей.

Принцип цілісності – це цілісність людського і природного середовища, їх взаємодія, взаємозалежність. Тісне спілкування між ними допомагає в навчанні і вихованні. Виходячи з цього, природа – єдине ціле. “У цьому цілому – своя гармонія і постійність, взаємозв’язки і залежності, вона єдина і нерозривна з нами, з людиною. Кожен з нас – “природа, що стала людиною”. Людина доти могутня й непереможна, поки вона вірна законам природи ” [5, с.554].

В.О.Сухомлинський формував цілісне ставлення до природи, виховував почуття відповідальності за стан довкілля. Підтвердженням цього є такі висловлювання педагога: „ Ми вважали дуже важливим виховним завданням те, що наші вихованці, бачили свою єдність з природою, переживали турботу і тривогу про збереження і примноження природних багатств. ...Думка про те, що ми діти природи, повинні бути дбайливими і вдячними, особливо виразна і хвилююча тоді, коли діти бачать плоди землі, замислюються, як треба оберігати джерело, з якого п’ємо” [2, с.557]. А тому і спілкування з природою молодших школярів було проникнуте співчуттям, Любов’ю до живих істот, спрямоване на їх збереження та охорону. Головним у екологічному вихованні є створення умов, за якими дитина могла торкнутися природи не тільки рукою, а й розумом, серцем і душею. “Маленька людина, в якій відкрилися очі на світ, бачить корінь, стебло, листя і міркує про те, як взаємопов’язані ці частини рослини як єдиного цілого ” [5, с.554].

Принцип неперервності – це неперервна взаємодія навчання і виховання природою які постійно потрібно вкладати в систему навчання і виховання яка:

- а) супроводжує людину впродовж усього життя;
- б) дає можливість формувати творчий потенціал особистості;
- в) визначає цілісність навчального, виховного і творчого процесу усього життєвого циклу.

Переконливою є ідея В. Сухомлинського взаємозв’язку духовного і матеріального з природою. У своїх дослідженнях він вказує на те, що природа це колыска дитячої думки і треба прагнути у своїй роботі, щоб кожна дитина пройшла школу дитячого мислення, щодо спілкування з природою. Важливим є те, щоб діти, бачачи і розуміючи свою єдність з природою, переживали, оберігали і примножували природні багатства. Екологічне виховання, за В. Сухомлинським, - це розгляд навчально – виховного процесу як складної системи, при якій дитина без уваги не залишить жодної травинки, пташки, вчиться робити не тільки висновки, а й аналізувати.

Постійно працюючи над екологічним вихованням В. Сухомлинський відкривав перед своїми вихованцями джерело, без якого неможливе повноцінне духовне життя школярів. Працюючи з класом В. Сухомлинський найважливішим принципом екологічного виховання підростаючого покоління вважав пізнання та вивчення природи рідного краю і активну практичну діяльність. Він створив у Павлівській школі кімнату казок, куточок краси, куточок підводного царства, казкову гору. Діти складали самі казки, оповідання, вірші, пов’язані з природою.

Щоб запобігти безсердечності, павлівських школярів виховували у дусі турботи, тривоги, неспокою про живе і красиве. “З перших днів перебування в школі, - писав В. Сухомлинський, - ми спонукаємо до такого: якщо ти побачив, що на дереві надламана гілочка, дбайливо підв’язи її, змаж рану; якщо це зроблено вміло і своєчасно гілочка приживеться. Ми постійно вчимо це робити, але це лише

один бік справи. Головне в тому, щоб у дитини заболіла душа, коли вона побачила пошкоджене деревце” [4, с.156].

Екологічне виховання за В.О.Сухомлинським це отримання позитивних почуттів від навколишнього світу, які в подальшому будуть мати велике значення для духовного зростання дитини. “Природа здатна створити стан духовної готовності дитини до сприймання того, що потрібно вкласти в її розум, зробити здобутком її думки” [5, с.545].

Екологічне виховання – це тяжка і дуже кропітка справа. На сьогоднішній день, на нашу думку, екологічне виховання стоїть у школах України ще не належному рівні. Багато чого залежить від вчителя, від його особистості і навіть від відношення до природи. Екологічне виховання потрібно систематично вивчати ще з молодших класів, а може й з дитячого садочка, з кожним роком поглиблювати знання, адже екологія – це новий спосіб мислення. З віком дитину слід переконувати в тому, що вона не має морального права заподіяти шкоду іншій людині, звірині, природі, це значить зробити світ безпечнішим, довговічнішим. Тому, педагогічна спадщина В.Сухомлинського в наш час має велике і неоціненне значення.

Список використаної літератури

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України [Текст] : Підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / Ред. Л.Л.Сісіна. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
2. Безносьок О.О. В.О. Сухомлинський про відповідальність у науково-педагогічних дослідженнях [Текст] // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка. Сер. Педагогічні науки / Гол. ред. В.О.Пашенко. – Полтава : ПДПУ, 2005. – Вип. 5 (44). – С. 267-274.
3. Бех І. Життя як цінність у культурно-виховній інтерпретації В.О.Сухомлинського [Текст] // Рідна школа, 2007. – № 1. – С. 7-8.
4. Бех І. Моральна самосвідомість особистості як предмет педагогічних зусиль В.О.Сухомлинського [Текст] // Рідна школа, 2005. – № 12. – С. 13-15.
5. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям [Текст]. – К.: Рад. школа, 1984. – 288 с.

Причепя Надія,

студентка 33 групи

навчально-наукового інституту педагогіки.

Н.А.Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНИХ ВЗАЄМИН В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Природа колективних відносин у будь-яких спільнотах досить складна. У них виявляється як суто індивідуальні якості особистості – її емоційні і вольові властивості, інтелектуальні можливості, так і засвоєні особистістю норми і цінності суспільства. У колективних відносинах людина реалізує себе, віддаючи суспільству сприйняте в ньому. Саме активність особистості, її діяння є найважливішою ланкою таких відносин. Дитина живе, росте і розвивається в переплетенні різного роду зв'язків і відносин. Поведінка підлітка в групі, колективі регулюється його самооцінкою, а самооцінка формується в ході спілкування з оточуючими людьми, а, перш за все, з сприйняттям однолітка як зразка, який ближче, зрозуміліше, доступніше в порівнянні з дорослою людиною.

Людина не може існувати ізольовано від суспільства. Вона постійно знаходиться в русі, здобуває нові знання і обмінюється інформацією з оточуючими. Протягом життя існування людини постійно змінюється, у неї формуються нові погляди, інтереси. Ще з самого дитинства, з народження людину оточує сім'я, яка виховує в неї почуття поваги та любові і поступово відкриває шлях у дорослий світ. Від того, в якому оточенні перебувала людина, які поради та настанови вона отримала, залежатиме її життя. Буде зрозуміло, чи зможе вона досягти чогось у житті і стати тим, ким прагне бути. Тож, як бачимо, проблема колективу доволі актуальна і потребує обговорення. В галузі педагогіки цим питанням займалися найбільше Я.А. Коменський та К.Д. Ушинський. В галузі соціології проблемою колективу та колективних відносин та їхні взаємодії займалися Моренно, А. Донцов.

Мета статті – з'ясувати особливості формування колективу підліткового віку.

Колектив – це не просто сума індивідів, а це особливий єдиний цілісний організм, що живе по своїх законах. Саме взаємозв'язку, відношення і переваги дають можливості колективу придбати певну структуру, емоційний тон, особливий «дух» [2, с.25]. Не можна не врахувати в шкільному вихованні вплив колективу. А для цього необхідно знати, згідно яким закономірностям він структурується і функціонує, в яких феноменах виявляється. Це знання дає можливість вчителю або шкільному психологові знаходити нові виховні методи, шляхи, прийоми. Дозволяє будувати виховну роботу з учнями з урахуванням знання закономірностей розвитку колективу і розвитку кожної окремої особи в ньому.

Колектив є соціальною системою, яка виконує такі функції:

- а) організаторську (полягає в об'єднанні особливостей для виконання певних завдань);
- б) виховну (спрямована на створення оптимальних умов для всебічного виховання, психічного й соціального розвитку особистості);
- с) стимулюючу (сприяє формуванню морально-ціннісних стимулів діяльності особистості, регулює поведінку членів колективу, впливає на формування в особистості цілеспрямованості, волі, гуманності, працьовитості, совісності, чесності, гідності тощо).

Колективні відносини учнів підліткового віку розширюються, набирають свідомішого характеру. В умовах колективної творчої діяльності в них формується складний комплекс моральних понять і почуттів. Не одноразово повторюючись, цей комплекс зрештою стає невід'ємною рисою характеру особистості. Для виникнення у вихованців таких понять і переживань треба, щоб уся їх діяльність проходила в добре організованому колективі і щоб кожен учень розглядав свою різноманітну роботу як складову частину діяльності колективу. У такій колективній діяльності виховуються складні переживання, які становлять основу для формування характеру, моральної поведінки учня.

Колективи можуть бути одновікові й різновікові. У традиціях народної педагогіки – виховання особистості в різновіковому колективі, де старші за віком і соціальним статусом передають свій досвід молодшим, турбуються про їх захист, допомагають долати труднощі. Молодші прагнуть оволодіти соціальним досвідом старших, відчують відповідальність перед ними.

Кожний із колективів сформований на якійсь основі. Тобто колектив створюється чи за особистими інтересами, чи за професійними, освітніми, а може бути й таке, що він створився в результаті тих обставин в яких людина знаходиться. Кожен вид колективу має свій обсяг людей, якщо ж кількість осіб менша або перевищує, вірогідніше, що ця кількість людей вже чи ще не буде колективом. Але, яким би не був вид колективу та які б не виконував функції все ж головним, на мою думку, є врахування саме об'єктивних чи суб'єктивних психологічних ознак колективу.

В ідеалі класний колектив самодіяльний і самокерований. Велике значення має позитивне емоційне відношення підлітків до суспільно корисної діяльності в класі. Успішність вирішення групою своїх завдань може визначатися моментом зрілості групи або рівнем групового розвитку. Рівень групового розвитку одночасно є характеристикою сформованості міжособистісних стосунків, результатом процесу формування групи. Різноманітні підходи до аналізу сформованості групи примушували дослідників розглядати її залежно від часу існування, від частоти комунікацій різних членів групи за певний період часу і так далі. А. Донцов вказує на те, що до колективних властивостей можна віднести «стійкість існування, переживання інтеграційних тенденцій, достатню виразність групових меж, виникнення відчуття «Ми», близькість норм і моделей поведінки та ін.» [3, с. 180]. Ставлення до справи, до спільної діяльності позначається на зрілості колективу і виявляється у взаєминах. Отже, колективом можна назвати не кожену групу, а тільки відповідну деяким критеріям. Найважливішими критеріями виступають, по-перше, просоціальність колективної діяльності, заданість її ширшим контекстом соціальних стосунків, по-друге, успішність вирішення групою своїх групових завдань, по-третє, наявні можливості для самовизначення кожної особи, по-четверте, сприятливий, здоровий клімат колективу, що позначається на мотивах взаємин старшокласників, на розумінні ними один одного, на здатність співчувати і об'єднуватися в скрутну хвилину. Колектив є соціальною системою, яка виконує організаторську, виховну, стимулюючу функції. Однією з найважливіших властивостей колективу його згуртованість.

Список використаної літератури

1. Особистість у системі колективних відносин // Матвієнко О.В. Виховання школярів.- К., 2005.
2. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу. – К.: Радянська школа, 1971.
3. Донцов А.И. О понятии группы в социальной психологии // Социальная психология: Хрестоматия /Сост. Е.П. Белинская, О.А. Тихомандрицкая – М., 2003.

Прокопович Ольга,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЗНАЧУЩІСТЬ МУЗИКИ Й СПІВУ У ГАРМОНІЙНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства особливе значення має виховання громадянина-патріота, високоморальної особистості, та відродження духовності. Виховання – це, передусім, «вбирання кожною особистістю в себе духовності і культури рідного народу, його національного буття».

Завдання вчителя у вихованні громадянина-патріота полягає у методичному впливі на дітей з метою розвитку в них духовної, емоційно-моральної й освіченої особистості. Засобом для реалізації цього завдання є, з одного боку, організація відповідних умов на уроках і позаурочний час, а з іншого – особистий приклад учителя.

Значне місце в педагогічній діяльності В.О. Сухомлинський відводив саме урокам музики та співам. Ця тема є дуже актуальною на сьогоднішній час, адже система освіти на даний час не піднесена на належний рівень. А щоб удосконалювати систему освіти, нам потрібно використовувати ефективні методи, засоби і форми в навчанні і вихованні. Адже, які основи ми закладемо в душу дитини в школі, такою людиною буде ця дитина в майбутньому.

В.О. Сухомлинський вважав, що музика здатна виховувати, змінювати характери людей, стимулювати їх до добрих вчинків та високих почуттів. В тяжкий післявоєнний час йому довелося перевиховувати дітей-сиріт, які були бездомними голодними та холодними. Великий педагог неодноразово підкреслював, що музика, її мелодика, краса та задушевність здатні перевиховувати, змінювати на краще маленькі серця його підопічних. Вона є першочерговим засобом морального та розумового виховання людини, джерелом благородства серця та чистоти душі.

Необхідною умовою навчання на уроках музики В.О. Сухомлинський вважав дотримання основних положень методики проведення уроку, а саме:

- 1) правильний підбір творів, які б відповідали пізнавальним можливостям учнів;
- 2) образний зміст твору слід розкривати в ході художньо-педагогічного аналізу. Ефективність цього процесу досягається за рахунок обговорення вчителем разом з учнями нового матеріалу;
- 3) в ході заняття потрібно звертати увагу на ті завдання, які розвивають спостережливість та збуджують інтерес до різних жанрів музичної творчості. Пізнання світу почуттів неможливе без його розуміння і переживань, які закладені в музиці; без глибокої духовної потреби слухання музики і отримання насолоди від цього.

Великий педагог навіть створив оригінальну систему виховання підростаючого покоління, а саме через пізнання навколишнього середовища, насамперед, природи, через засоби української народної пісні, танцю, тощо. Він організовував своїм підопічним екскурсії, походи на лоно природи, де вони співали українські пісні, замислюючись над їх змістом, глибиною почуттів та образів; вчилися любити рідний край та милуватись його лісами, озерами, горами та природою свого народу. Мелодія та слово рідної та зрозумілої пісні допомагали йому достукатись до сердець своїх вихованців.

Вдосконалення системи музичного виховання молоді торкнулось, насамперед, питань використання українського національного фольклору. Педагогічна

спадщина видатного українського педагога В.О. Сухомлинського безумовно залишається актуальною і сьогодні та широко використовується багатьма педагогами не лише нашої країни, але й в усьому світі.

В.О. Сухомлинський був одним з перших українських педагогів, який комплексно вивчав та масштабно впроваджував засоби мистецтва у художньо-естетичному розвитку дітей всіх вікових груп.

Педагогічні поради В.О. Сухомлинського щодо гармонійного всебічного розвитку дітей пройшли довгий шлях надання конкретних порад щодо виховання дітей засобами мистецтва («Серце віддаю дітям») до створення цілісної, авторської, оригінальної, самобутньої системи гармонійного виховання у Павлівській середній школі («Павлівська середня школа»).

В.О. Сухомлинський писав, що одним із засобів гармонійного розвитку особистості, формування її культури є музика. Вона збуджує думки і почуття, викликає натхнення і насолоду, збагачує духовний світ людини, адже «музика – це джерело думки..., музика – це найсприятливіший фон, на якому виникає духовна спільність вихователя і дітей».

В.О. Сухомлинський висловив думку, що кожна людина талановита і завдання вчителя полягає в тому, щоб знайти «родзинку» в кожній дитині.

Творча особистість формується тільки творчою особистістю, якій притаманні різноманітні емоції, почуття. Тому лише педагог-творець (особливо педагог музики й співу) може формувати активну, творчу особистість.

Не можна не погодитись з думкою видатного педагога В.О. Сухомлинського, що «виховання – творіння Людини», а тому необхідна гармонія творіння Людини. В.О. Сухомлинський був переконаний, що потенціал мистецтва тісно пов'язаний із художньо-естетичним і морально-етичним вихованням, що неможливо здійснювати гармонійний розвиток людини засобами мистецтва, не враховуючи досвід минулих поколінь. Впевненість, вірність певним ідеалам неможливі без високої емоційної культури, доброзичливості, гуманізму.

«Об'єкт нашої праці – найтонші сфери духовного життя особистості, яка формується – розум, почуття, воля, переконання, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна тільки так само – розумом, почуттям, волею, переконанням, самосвідомістю. Найважливіші інструменти нашого впливу на духовний світ школяра – слово вчителя, створення обставин, у яких найяскравіше виражаються почуття» [6,с.212].

Видатний педагог порівнював мистецтво з часом і простором, в якому живе краса людського духу. На власному практичному досвіді він переконувався, що мистецтво випрямляє душу людини як гімнастика тіло.

В.О. Сухомлинський підкреслював, що пізнання навколишнього світу не може бути безпристрасним, без емоційним. Твори музичного мистецтва утверджують в душі молоді почуття краси. Краса – могутній засіб виховання чутливості душі [4,с.414]. Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, переживає естетичну насолоду. Педагог вказував, що дитяча душа однаково чутлива і до рідного слова, і до краси природи, і до музичної мелодії. Донесені в ранньому дитинстві до серця маленької людини багатогранні відтінки людських почуттів, зможуть підняти її на такий щабель культури, якого вона не досягне ніякими іншими засобами і в інші періоди життя. У роки дитинства, отрочтва особливо важливо, щоб дитина знайшла, відчула,

усвідомила в собі красу, пережила захоплення красивим, людським в самій собі. Через красиве – до людського. Серед засобів виховання дітей краса стоїть на першому місці.

Одним з провідних видів мистецтва, що має великий вплив на людину, В.О. Сухомлинський вважав музику: «Музика поєднує моральну, емоційну та естетичну сфери людини. Музика є мовою почуттів. Мелодія передає найтонші переживання, недосяжні слову. Музика починається там, де закінчується слово».

В.О. Сухомлинський справедливо вважав першими та найяскравішими сторінками для читання мови почуттів народні пісні. Чарівною силою володіє народні пісня, що висловлює захоплення та величність природи (наприклад, українські народні пісні «Місяць на небі», «Ніч яка місячна, «Стоїть гора високая» тощо). Народна пісня, що увібрала в себе голос люблячого серця, захопленого, зачарованого красою жінки, виховує у молоді романтичне, чисте, благородне почуття ніжності. У павлівській середній школі естетичне виховання здійснювалося багатьма засобами, через систему різноманітних видів творчої діяльності: слухання музики, спів пісень, підготовку та проведення багато численний концертів, шкільних ранків, вечорів, свят родин, гру на музичних інструментах (у шкільному оркестрі, в інструментальному ансамблі, у сольному виконанні, у музикуванні у вільний час : «В тихие зимние вечера мы слушали песню А. Лядова «Колыбельная», созданную по мотивам народной русской колыбельной песни... Дети услышали в «Колыбельной» не только размеренное покачивание люльки, а и тихое, спокойное дыхание ребенка, нежное, бережное прикосновение рук матери к детскому телу. Нет слов, какими можно было бы передать материнские чувства, выраженные в прекрасной мелодии этой песни. Они играют, волнуют сердца подростков. При помощи музыки мальчики и девочки познают глубину, тонкость, сердечность отношения человека к человеку...»

У своїй практичній роботі В.О. Сухомлинський використовував методику, яка забезпечувала належну якість навчально-виховного процесу. Він будував її на повазі, терпінні, на використанні природних даних кожної дитини, врахуванні особливостей її емоційної сфери.

У наш час погляди В.О. Сухомлинського мають не меншу актуальність, ніж за життя видатного педагога. Адже тепер педагогами стоїть віковічне завдання – виховувати молоде покоління, яке має високі якості особистості та міцні знання.

На його думку: «Найважливіше завдання естетичного виховання – навчити дитину бачити в красі навколишнього світу духовне благородство, доброту, сердечність і на основі цього утверджувати прекрасне в собі...».

Це звучить як настанова для поколінь майбутніх освітян та виокремлює пріоритетні завдання сьогодення: розвиток художньо-естетичного сприймання, асоціативно-образного мислення, уяви, фантазії, інтуїції, художнього смаку, відчуття характеру, темпу і форми музично-хореографічних композицій, здатності отримувати естетичну насолоду від творів хореографічного мистецтва.

В реалізації зазначених завдань важливо пам'ятати заповіді педагога:

дитина – це факел, який потрібно запалити, а не посудина, яку потрібно наповнити; вихованець – це особистість, поважайте її; навчіться глибоко проникати у внутрішній світ дитини; дайте можливість дитині мати своє обличчя; використовуйте заохочення; хваліть дитину, навіть за скромний її успіх; у

кожного є щось хороше; підкресліть його цікаву думку, вдало сказане слово, намагайтеся зробити дитину кращою у її власних очах; виховуючи та навчаючи дітей, будьте оптимістами, не втрачайте доброти і віри в успіх.

За словами В.О. Сухомлинського, кожна дитина – унікальний світ, який потребує від вихователя використання нестандартного, а особливого педагогічного «ключика». «Знати дитину – це та найголовніша точка, де стикаються теорія і практика педагогіки, де сходяться всі нитки педагогічного керівництва дитячим колективом» [5, с.125].

Таким чином, у формуванні особистості дітей важливу роль відіграє музика, яка як засіб виховання надає естетичного забарвлення духовному життю людини. На думку видатного педагога В.О. Сухомлинського, саме музика виступає першоосновою виховання людини. Він писав: «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику і діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури.

Список використаної літератури:

- 1.Белобородова В.К. Музичне сприйняття до теорії питання. Музичне сприйняття школярів / Белобородова В.К. – М., 2000.
2. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / Сухомлинський В.О. – К.: Рад. Шк., 1970.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. / Сухомлинський В.О. – К., Рад. Школа, 1976 – Т.3.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / Сухомлинський В.О. – К.: Рад. Школа, 1977.
5. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання / Ростовський О.Я. – К., 1997.

Романюк Даша,
студентка 34 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

«Казка – це, образно кажучи, свіжий вітер,
що роздмухує вогник дитячої думки й мови.

Діти не лише люблять слухати казку,
вони її творять».

В. Сухомлинський

У періоди зміни суспільних формацій порушується спадкоємність поколінь у вихованні дітей і, перш за все, у сфері передачі морального досвіду, головних життєвих цінностей і установок. Сформованість моральних цінностей є найважливішим показником цілісної особистості, істинно самостійної і відповідальної, здатної створити власне уявлення про своє майбутнє. Сьогодні, як

126

ніколи, широко усвідомлюється відповідальність суспільства за виховання підростаючого покоління. Будь-яке суспільство зацікавлене в збереженні і передачі накопиченого досвіду. Збереження цього досвіду багато в чому залежить від системи виховання та освіти, яка, у свою чергу, формується з урахуванням особливостей світогляду і соціально-культурного розвитку суспільства.

Духовно-моральне становлення нового покоління, підготовка дітей та молоді до самостійного життя – найважливіша умова розвитку України.

Метою статті є розкрити зміст поняття про моральне виховання, значення казки у моральному вихованні, показати важливість вивчення казок у початковій школі.

Моральне виховання – основа розвитку і формування особистості, що усвідомлювалася з давніх-давен народною педагогікою та вченими-дидактами, які наголошували, що підготовка людини-громадянина не може зводитися тільки до її освіти і розумового розвитку. Ще відомий давньоримський філософ Сенека радив: «Навчи спершу добрих правил моралі, а потім – мудрості, бо без перших важко навчитися останніх» [2, с. 56].

Серед ефективних засобів у вихованні моральності є фольклор. Однак звернення до народної творчості у морально-естетичному вихованні іноді розуміється надто вузько. Вчителі пропонують незрозумілий і нецікавий учням матеріал, впроваджують окремі народні традиції, які не відповідають віку дитини, що суперечить принципу доступності. Тому дуже важливо грамотно застосувати фольклор як засіб виховання. Через усну народну творчість дітям відкривається краса навколишнього світу, душа рідного народу.

Особливо актуальним є досвід В. Сухомлинського, який радить використовувати фольклор як могутню виховну силу, що розкриває перед дитиною народні ідеали і сподівання.

Дитячий фольклор – багатожанрова система, що складається із прозових, речитативних та ігрових творів, скоромовок, загадок, казок. Все це збагачує творчу уяву дитини, формує навички усного мовлення, дотепність, пробуджує фантазію, гумор, природний потяг до спілкування.

Отже, проблема морально-естетичного виховання не нова для сучасної педагогіки. Сьогодні більшість учителів зрозуміли необхідність відродження духовності як найвищої цінності, збагачення навчального процесу фольклористичною інформацією, що є могутнім засобом морального виховання учнів.

Різні аспекти роботи з казкою висвітлені у працях психологів (О. Запорожець, Н. Карпинська, Т. Рубцова, Н. Молдавська) та педагогів (А. Абдуліна, Н. Бібко, М. Львова, Н. Светловська). У низці досліджень (А. Богуш, С. Бакуліна, С. Литвиненко, А. Щербо) казка розглядається як засіб морального виховання.

Фольклор як результат духовної праці багатьох віків є надзвичайно цінним культурним надбанням українського народу: пронизаний гуманними і волелюбними ідеями, він розвиває і підносить все, що є доброго і гарного в людській душі, плекає почуття краси, виховує національну свідомість [4, с. 19-20].

Моральне виховання дитини розпочинається задовго до вступу її до школи. Але тут вона зустрічається з чіткою та розгорнутою системою вимог, виконання яких постійно контролюється. В молодшому шкільному віці починається цілеспрямоване формування суспільної спрямованості особистості на основі

раніш отриманих моральних понять та звичок. Однак у дітей 6-10 років найчастіше зустрічаємо розрив спочатку між знаннями і переживаннями, а потім між переконаннями і діями.

Останнім часом дедалі більше вчителів початкових класів зауважують, що діти, приходячи до школи, не знають казок, на яких раніше виховувались покоління, зокрема їхні батьки. Отже, напрашується висновок, що батьки не приділяють достатньої уваги розповіданню казок. Їх замінив телевізор, комп'ютер, мультфільми. Стали дуже поширені мультфільми закордонного виробництва [1, с. 24].

Казка – не лише цікава фантастична розповідь. Це чудова метафора для передачі інформації. Втілюючи в життя цей вид мовленнєвої діяльності, відчувається природна потреба дитини саме в такій творчості. При цьому доцільно використовувати казку для формування світогляду та особистих якостей дитини.

У методичній літературі казки належать до групи творів на основі уяви (складання казки за сюжетними малюнками, за даним початком, серединою, кінцем тощо). Фантазуючи, одухотворяючи навколишній світ, дитина пізнає, усвідомлює об'єктивну дійсність власного «Я». Тому фантазування та складання казок сприяють пізнанню навколишньої дійсності і розвитку особистості загалом, адже світ казкових героїв дітям близький і знайомий ще з малку [5, с. 51].

Широке використання казок у початковій школі зумовлюється тим, що їх зміст викладений у цікавій формі. Існує чіткий поділ персонажів на добрих і поганих, сутність вчинків яких легко розуміється дітьми і дає змогу визначити якості кожної дійової особи. Це полегшує юним читачам змогу правильно оцінити моральність вчинку. Вона формує у дитячій свідомості модель світу, образ мами і тата, друга та ворога, добра і зла, всього того, на що дитина буде зорієнтована все своє життя. Вона може навчати дітей бути добрими, поважати дорослих, допомагати друзям, залежно від того, яку суть закладено в ту чи іншу казку. Навіть звичайне читання казок має неперевершений ефект, допомагає краще розібратися в собі, у своїх стосунках з іншими, побороти життєві труднощі [1, с. 25].

Казки – найпопулярніші в народі твори. Їх люблять всі: від маленьких дітей, котрі ще ходити не вміють, але вже з великим інтересом слухають і “Курочку рябу”, і “Козу-дерезу”, і “Солом'яного бичка”, до стареньких дідусів та бабусь, які залюбки читають своїм онукам та правнукам казочки.

Основою жанрового поділу казок у сучасному східнослов'янському, зокрема і в українському, фольклорі є класифікація російського дослідника народної творчості В. Проппа: казки про тварин, чарівні казки, новелістичні казки.

В одній зі своїх статей К. Ушинський писав про народні казки: “Багато з них, мабуть, народ переробив або заново склав спеціально для дітей. Це - перші і блискучі спроби народної педагогіки, і я не думаю, щоб хто-небудь був спроможний змагатися в цьому випадку з педагогічним генієм народу. Народну казку діти читають легко вже тому, що в усіх дитячих народних казках безперервно повторюються ті самі дитячі слова та звороти, і з цих безперервних повторень, що якнайбільше задовольняють педагогічне значення оповідання, складається щось ціле, струнке, що легко оглянути, сповнене руху, життя й інтересу. Ось чому народна казка не тільки цікавить дитину, не тільки становить прекрасну вправу в самому початковому читанні, весь час повторюючи слова й

звороти, але надзвичайно швидко відбивається у пам'яті дитини з усіма своїми мальовничими деталями й народними висловами... У народній казці велика, сповнена поезії дитина – народ – розповідає дітям свої дитячі та, принаймні, наполовину вірить сам у ці мрії” [2, с. 56].

“Українськими засобами виховати розумну працювиту дитину, не одірвану від свого народу, а навпаки – пов'язану з ним пошаною до усього свого, знанням усього того, серед чого вона виросла”, – це кредо поборників українського шкільництва М. Драгоманова, С. Русової, П. Чубинського якнайкраще засвідчує всю вартість народної педагогіки для української інтелігенції. У статті “В оборону казки” С. Русова писала: “Казка й дитина щось таке споріднене. Вони так одне з другим зрослися, що як би педагоги не намагалися вигонити казку з дитячої хати, вона таки пануватиме, бо вона природно відповідає вимогам дитячого розуму...” [2, с. 56].

І. Франко неодноразово вказував, що педагогічні ідеї українського народу виростають на таких культурних національних традиціях, які мають першочергове значення у формуванні в молодого покоління почуття любові до власного народу, до своєї рідної землі. У формуванні моральності засобами фольклору І. Франко особливо виділяв казки, за мотивами яких він створив низку чудових творів: “Коли ще звірі говорили”, “Лис-Микита”, “Кішка”, “Казка про казку” та ін. Високо цінуючи педагогічне значення народних казок, поет писав: “Я бажав би, щоб наші діти в інтересах здорового й морального розвитку як можна більше витали фантазією в тому світі простих характерів і простих відносин...” Звідси вони винесуть міцні основи захоплення і чесності, правдивості, справедливості...” [2, с. 55-56]. На думку І. Франка, моральні норми і категорії повністю залежать від конкретних історичних умов, суспільного розвитку життя.

На матеріалі народних казок, що крокують поруч із нами з дитинства, варто навчати дитину складати свої казки. Спочатку це можуть бути невеликі емоційні оповідання повчально-розважального змісту, де добро обов'язково перемагає зло, невеселі герої звеселяються, ледарі починають працювати тощо [5, с. 54].

Отже, зміст казок значною мірою впливає на моральне виховання молодших школярів. Саме казка є тим відправним пунктом, який формує особистість школяра. Доречно буде згадати мудрі слова В. Сухомлинського: “Я поставив перед собою завдання вчити такого читання, щоб дитина, читаючи, думала. Читання має стати для дитини дуже тонким інструментом оволодіння знаннями і водночас джерелом духовного життя” [3, с. 40].

Список використаної літератури

1. Безпарточна В. Роль казки в житті дитини // Психолог. Шкільний світ. – 2010. – № 44. – С. 24-25.
2. Гагарін М. Критерії добору укр. нар. казки для виховання морально-естетичних почуттів // Початкова школа. – 2006. – №1. – С. 55-58.
3. Захарчук З., Пищечкіна Т. Урок читання казки з використанням елементів театральної педагогіки // Початкова школа. – 2001. - №12. – С. 37-41.
4. Науменко Т. Методика і практика // Початкова школа. – 2008. - №6. – С. 19-22.
5. Никоненко М. Творимо казку// Початкова освіта. – 2014. – №1. – С. 51-54.

Романюк Ольга,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Розбудова нової, демократичної, сильної і незалежної України висуває на чільне місце всього суспільного життя проблему зміцнення інституту сім'ї. Сім'я – це основа формування людської особистості, основний виховний осередок. Саме вона вводить дитину в світ соціальних відносин, формує ставлення до оточуючих, певні моральні принципи, проектує сімейні виховні взаємини, в процесі яких здійснюється трансляція соціального міжпоколінного досвіду.

У наш час сім'я переживає загальну кризу свого розвитку, яка виявляється як в кількісних (зменшення показників народжуваності дітей, значна кількість розлучень тощо), так і в якісних показниках (трансформація суспільних і сімейних цінностей, послаблення виховної функції, психологічні проблеми членів сім'ї та ін.).

Основою змісту гармонійних взаємин в родині є система суб'єкт-суб'єктних відносин між батьками та дітьми, метою яких є створення психологічно сприятливих умов для розвитку особистості.

Взаємини – це спосіб стосунків між окремими людьми, що базується на симпатії або антипатії, і виражає позицію кожної особистості, що спрямована на контакт. Оскільки поняття „взаємини” є двостороннім, те, якими вони будуть, залежить як від підлітків з одного боку, так і від їх батьків з іншого. Розглянемо участь кожного з батьків у вихованні та їх вплив на дитину для того, щоб визначитися, що потрібно для формування гармонійних взаємин між підлітками та їх батьками.

Батько і мати реалізують різні функції виховання, які обумовлені цілим рядом історичних та культурних причин. Дуже важливо, щоб батько виконував саме свої, батьківські функції, не ставав замісником матері, щоб батьківські ролі Були чітко диференційовані.

Батьківство - інтегральна сукупність соціальних та індивідуальних характеристик особистості, яка передбачає всі рівні життєдіяльності людини, однією з найважливіших характеристик якої є комплексність, а також соціальна детермінованість. Батьківство як соціально-культурний феномен, який характеризується певною системою продиктованих культурою і суспільством норм і правил, що регулюють розподіл функцій виховання дітей у сім'ї. Батьківство визначається як кровна спорідненість між батьком та його дитиною.

На сьогодні науковці виділяють соціальний інститут батьківства, що свідчить про те, що батьку характерна особлива роль у родині, яку більше ніхто не може виконати. Традиційне батьківство здебільшого було авторитарним, зараз же найбільш сприятливим для розвитку дитини вважається авторитетний стиль. Раніше батько був більше помічником для матері, або носієм соціальних вимог і очікувань гарної поведінки, зараз батько стає рівноправним вихователем, який має близький емоційний контакт з дитиною.

В структуру батьківства входять наступні компоненти: потребнісно-емоційний (біологічні та соціальні аспекти мотивації, потреба в контакті, емоційні реакції, переживання), операційний (обізнаність та вміння, операції по догляду за дитиною та спілкування з нею), ціннісно-смысловий (ставлення батька до дитини, екзистенціальні переживання).

Недостатність батьківської уваги, слабкий вплив батька на формування психічного та духовного обліку дитини призводить по появи в характері хлопчиків-підлітків рис, які не є характерними чоловічому характеру: безвідповідальності, нерішучості, слабкодухості, конфліктності, коливання настрою, намагання виділитись, упертість, несамотійність, пасивність.

Відсутність у родині прикладу чоловічої поведінки, а також емоційного та інтелектуального контакту з батьком негативно впливає на формування психічного розвитку і чоловічих рис характеру хлопчиків, а також на їхній фізичний розвиток. Бажання принизити слабшого – не що інше, як маскуванню жорстокістю власної неспроможності. Відсутність материнської турботи може призвести до появи фізичних та психічних захворювань. У зв'язку з відсутністю чоловічого еталону в родині самотня мати намагається компенсувати сину цей недолік зміною батьківської ролі. Проте жінка неспроможна суміщати материнську функцію любові, толерантності та теплоти з чоловічою, яка заснована на строгості, вимогливості та авторитарності. Як результат, у цьому випадку може втратитися авторитет не лише батька, а й матері.

У словнику сімейного виховання термін „материнство” визначається як основа сімейних відносин, сенс їх особистого існування. Для дівчинки мати – приклад майбутньої жінки, для хлопчика – майбутньої супутниці життя.

Сьогодні мати все більше бере на себе відповідальність за добробут дитини та за її поведінку і, на нашу думку, результатом цього є зміщення соціальних ролей. На думку науковців, мати є не тільки основною людиною, яка піклується про дитину (навіть якщо працює), а також вона виконує роль найголовнішого посередника у процесі соціалізації дитини. Надмірний материнський вплив може мати негативні наслідки: хлопчики виростають безініціативними, дівчата – лідерами.

Як же зробити дітей щасливими? А.С. Макаренко писав: «Лише у щасливих батьків виростають щасливі діти. Виховання неминуче перестає бути які мають, якщо знищує задоволення, як у наставників, так і у вихованців».

Для розвитку всебічно і гармонійно розвинутої особистості необхідна участь обох батьків, а відсутність одного з них може негативно позначитися на взаєминах з іншим, а часткове вирішення цієї проблеми ми бачимо у організації педагогічної просвіти з метою набуття як матерями, так і батьками з неповних сімей теоретичних знань та практичних умінь і навичок стосовно повноцінного виховання дитини в умовах неповної родини, роз'ясненні важливості батьківського спілкування з підлітками для встановлення гармонійних взаємин, які є передумовою розвитку гармонійної особистості.

Сила любові до людини особливим світлом висвітлює справді щасливе виховання, ми маємо на увазі і любов до дітей, і неодмінно у відповідь їх почуття. Їх здатність зробити нас щасливими. Їх готовність отримати насолоду від принесення радості іншим; рідним, близьким, товаришам, суспільству. Праця, морально-громадянський вчинок в ім'я Батьківщини, колективу, сім'ї, товаришів.

Чим яскравіше життя вихованця, чим більше позитивних емоцій, тим повноцінніше і здоровіше виховання. Дитинство є особливим психічним станом, у якому почуття і розум злиті: постійні відкриття, невгамовна енергія, готовність переносити труднощі. Рішення приходять миттєво, відкриття відбуваються на кожному кроці. Становлення особистості нагадує в чомусь політ птаха у весняну пору: начебто знає куди летить, а начебто й ні - то, набравши висоту, каменем падає вниз, то стрімко несеться під хмари. Дивовижна концентрація радості, сили, енергії!

Список використаної літератури

1. Захаренко О.А. Енциклопедія шкільного роду: Автобіографічні дані, спогади, роздуми. – Сахнівка. – 2001.
2. Захаренко Олександр Поради колезі, народжені в школі над Россю: Роздуми педагога. – Черкаси, 2005.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.
4. Фляк М.М. Моральнісне підґрунтя галицької педагогіки 30-х років XX століття: Дис. канд. філософ. наук. – К., 2003.

Руда Інна,
студентка 11 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ОПТИМАЛЬНА УМОВА ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Оскільки мета виховання підростаючого покоління - формування всебічно розвиненої особистості, сім'я, як і школа, здійснює моральне, розумове, трудове, естетичне і фізичне виховання. Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей. Сім'я - це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Це об'єднання людей, зв'язаних спільністю побуту та взаємною відповідальністю, об'єднання, що ґрунтується на шлюбі або кровній спорідненості. З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набуті власного досвіду поведінки й діяльності.

Сімейне виховання - одна з найважливіших форм виховання підростаючого покоління, яка забезпечує здійснення виховних впливів на дітей, в ході якого здійснюється передача дорослими членами сім'ї соціального досвіду і моральних норм, формування наукового світогляду і ціннісних орієнтацій [2]. На необхідності сімейного виховання як оптимальної умови гармонійного розвитку дитини свого часу наполягали видатні педагоги-гуманісти - Г. Майнер, П. Лесгафт, А. Макаренко, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Вони доводили, що сім'я є одним із найважливіших інститутів соціалізації дитини, персональним навколишнім середовищем її розвитку, оскільки саме в сім'ї беруть

початок світогляд, морально-естетичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтири дитини, тобто усі ті якості, які згодом становитимуть її сутність як людини. Особливості соціалізації дитини у сім'ї розглядалися вітчизняними і зарубіжними науковцями: М. Алексеєвою, І. Бехом, Є. Бондаревською, Р. Гуровою, І. Коном, Н. Карплюк, М. Лукашевичем, Р. Прімою, В. Титаренко, А. Харчевим, В. Шепелем та іншими. Педагогічним проблемам формування особистості дитини в умовах родинного виховання присвячені праці Ю. Азарова, Т. Алексеєнко, В. Постового, С. Тищенко, І. Трухіна та інших.

Метою статті є розгляд впливу сімейного виховання на повноцінний розвиток дитини. Сімейне виховання (у широкому змісті слова) - це одна з найбільш давніх форм соціалізації і виховання дітей, яка органічно об'єднує об'єктивний вплив культури, традицій, звичаїв, поглядів народу, сімейно-побутових умов і взаємодію батьків з дітьми, у процесі якої відбувається повноцінний розвиток і становлення їхньої особистості. Під сімейним вихованням у вузькому змісті слова (виховною) розуміється взаємодія батьків з дітьми, яка ґрунтується на родинній інтимно-емоційній близькості, любові, турботі, повазі і захищеності дитини і сприяє створенню сприятливих умов для задоволення потреб у повноцінному розвитку і саморозвитку особистості дитини.

Сімейне виховання - одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту [1]. Специфіка сімейного виховання включає своєрідність сім'ї як соціального інституту виховання, засоби і процес реалізації мети та завдань виховання, особливості сім'ї як об'єкта педагогічного впливу з боку школи і громадськості [3]. Сімейному вихованню притаманні неперервність і довга тривалість, неперервне поєднання цілеспрямованих педагогічних впливів батьків та інших дорослих на дітей, сімейне виховання має більш емоційний характер через неформальний характер. Головним завданням сімейного виховання є підготовка дітей до життя в реальних соціальних умовах, набуття ними потрібних для цього знань, умінь та навичок. Але ми можемо говорити про те, що завдання сімейного виховання повинні змінюватися відповідно до віку дитини та її потребами, провідної діяльності. Вплив сім'ї на дитину має особливе значення на ранньому етапі її життя. Саме в цей час закладаються морально-етичні ідеали дитини, культура поведінки та спілкування, норми поведінки, ціннісні орієнтації. Формується життєва позиція та громадська свідомість. У взаємостосунках батьків і дітей наявні чотири функції, кожна з яких має домінуючий вплив на дитину у певний віковий період розвитку:

- для немовлят батьки виступають джерелом емоційного тепла і підтримки,
- у ранньому і дошкільному віці батьки - це влада, найвища інстанція, розпорядник всіх благ,
- у молодшому і середньому шкільному віці батьки є зразком і прикладом для наслідування,
- з настанням наступних періодів життя батьки повинні бути другом і наставником.

Соціальне мікросередовище сім'ї як фактор впливу на становлення особистості дитини, має певні характеристики:

- структура сімейного колективу, яка визначає місце кожного члена сім'ї по відношенню один до одного;

-система взаємостосунків, яка використовується у подальшому дорослому житті [4].

На виховання дітей у сім'ї впливає приклад батьків, їх стосунки, ставлення, загальний і культурний рівень, батьківський потенціал тощо. Структура стосунків у сім'ї певною мірою визначає особливості позицій і ролей її членів. Прийняття тієї чи іншої ролі батьками по відношенню до дитини, визначає стиль виховання. Стиль виховання дитини у сім'ї утворюється за сукупністю установок батьків, їхнього емоційного ставлення до дитини, сприйняття дитини батьками і відповідних способів поводження з нею. В науковій літературі виокремлюють декілька стилів сімейного виховання: авторитетний, авторитарний, ліберальний, демократичний. Під стилем сімейного виховання треба розуміти найбільш характерні засоби відносин батьків до дитини, застосовуючи певні засоби і методи педагогічного впливу, які виражаються у своєрідній манері словесного звертання і взаємодії.

На вибір стилю родинного виховання впливають:

- типи темпераментів батьків;
- традиції сімей, в яких виховувались самі батьки;
- педагогічна компетентність батьків;
- рівень освіти батьків;
- педагогічна культура батьків.

У сімейному вихованні батьки мають гармонічно поєднувати всі перелічені напрями виховання з метою повноцінного розвитку дитини як члена суспільства. Процес виховання не може бути стихійним. Чітке усвідомлення батьками того, що вони хочуть і чого не хочуть допоможе сформулювати їм свою позицію як вихователів і намітити стратегію виховання. Головні принципи це:

-Дитина повинна знати, чого хочуть від неї батьки; що в її поведінці їх задовольняє, а що ні. Претензії батьків слід аргументувати цими вимогами.

-Не можна карати дитину за те, чого вона не знала. Відповідальність дітей за вчинки має базуватись на їх розумінні скоєного.

-Перш ніж чогось вимагати від дитини, треба впевнитись, що вона на це здатна.

-Не можна карати дитину за поведінку, в якій немає злісної непокори.

-Щоразу після вирішення конфлікту дитину необхідно пригорнути і приголубити, показати їй свою любов.

Загальна стратегія повинна виходити з гуманістичних уявлень про дитину молодшого шкільного віку як самоцінну особистість, яка має свою волю, характер і світосприймання. Досягнення поставленої виховної мети має спиратися на встановлення чітких правил, тобто норм поведінки, прийнятих для сім'ї і суспільства в цілому. Не допустиме приниження достоїнства дитини, постійне нею невдоволення, яке виявляється в гніві, сльозах, репетуванні та фізичних покараннях. Відповідно до періодизації розвитку дитини в онтогенезі існує певна стратегія її виховання.

Отже, в основі виховної діяльності дорослим необхідно керуватися принципами любові і вимогливості, розумної міри відповідальності і самоконтролю для кожного віку, батьківського керування без зайвого крику, поваги до особистості і достоїнства дитини, реальних вимог і спокійної

послідовності при їх виконанні, справедливого використання арсеналу стимулів і покарань. У цьому виявляється педагогічна культура батьків.

На сьогодні через вплив різних чинників ускладнюються внутрішньосімейні стосунки, зростає кількість конфліктів у сім'ї, порушується загальний мікроклімат сім'ї. На цей процес впливає:

- послаблення родинних зв'язків,
- зміна стандартів поведінки,
- зміна сімейних цінностей,
- велика кількість розлучень [3].

Зміни, що відбуваються у сім'ї, впливають на виховання та формування особистості дитини.

Багато сімей, говорячи про труднощі у вихованні, виділяють матеріальні нестатки, недостатність часу, недоступність і недостатність спеціальних знань щодо виховання дітей, погані житлові умови, негативний вплив неформальних груп, відсутність допомоги. Також можемо зазначити, що на виховання дитини впливає і те, що батьки не в достатній мірі приділяють час на проведення сімейного дозвілля, спілкування у колі сім'ї, обговорення питань чи проблем кожного члена сім'ї. Проведення часу батьків з дітьми на сьогодні досить одноманітне. У багатьох сім'ях відсутні єдині погляди на виховання дитини, відсутній розподіл обов'язків у вихованні дитини (у більшості випадках основна турбота лежить на матері) [1].

Отже, вище перераховане впливає на закріплення у дитини певного стилю поведінки, рис характеру і не завжди цей вплив є позитивний. Одним із компонентів попередження сімейного неблагополуччя є формування і впровадження відповідального батьківства серед дітей, молоді та подружжя через системний підхід.

Список використаної літератури

1. Кравченко Т.В. Допомога батькам у вихованні дітей: Методичні рекомендації для соціальних працівників. / Кравченко Т.В., Трубавіна І.М. - К.: ДЦССМ, 2004. - С. 29-34.
2. Педагогічний словник для молодих батьків. - К.: ДЦССМ, 2003.- С.292-294.
3. Родинна педагогіка: Навчально-метод. посібник / А.А. Марушкевич, В.Г. Пустовий, Т.Ф. Алексеєнко та ін. - К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. - С.95-107.
4. Соціальна педагогіка: Підручник / За ред. проф. А.Й. Капської. - К.: Центр учбової літератури, 2009 - 292 с.

Рябич Ольга,
студентка ІІ групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВА ВИХОВАНOSTІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

«Кожна мить тієї роботи, що називається
виховання – це творіння майбутнього і погляд в майбутнє».
В.О. Сухомлинський

Проблема морального виховання особистості належить до числа найбільш важливих проблем сучасної педагогічної науки. Її актуальність обумовлена гостротою стану моральності в українському суспільстві. На превеликий жаль, у багатьох наших сучасників спостерігається поверхове і пасивне ставлення до іншої особистості, відсутність людяності, невміння поводитися в суспільстві. Йдеться про кризу світогляду, зміну пріоритетів і переоцінку цінностей. Проблеми морального виховання мають бути головною турботою кожної людини і всієї спільноти в цілому. З погляду актуальності цих проблем необхідно використовувати різні шляхи та засоби, які можуть впливати на процес морального становлення. На сучасному етапі суспільство поглинене проблемами ринкових відносин, нестабільністю економіки, політичними складнощами, які руйнують соціальні зв'язки і моральні підвалини. Це веде до нетерпимості і жорстокості людей, руйнує внутрішній світ особистості.

Різні аспекти моральності особистості розкривають представники багатьох наук, до яких належать: загальнофілософські (М. Булатов, В. Лекторський, Є. Маркарян, Г. Межуєв, Є. Юдін), естетичні (Ю. Боров, С. Гольденштріхт, В. Іванов, А. Канарський, М. Кіященко, М. Лейзеров, Ю. Лотман, Л. Новикова), загальнопсихологічні (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, П. Гальперін, М. Каган, О. Леонтьєв, Б. Ломов, В. Ротенберг, С. Рубінштейн), педагогічні (В. Давидов, І. Лернер, В. Ледньов, Я. Пономарьов, О. Батюшкіна).

Теоретичні основи морального виховання учнів розробляли Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші видатні педагоги. Окремі аспекти проблеми морального виховання учнів досліджували В. Білоусова, М. Болдирев, В. Галузинський, В. Гурін, В. Горєєва, В. Кумарін, А. Мудрик, Т. Цвєлих та ін. Серед сучасних учених, які вивчали тему морального виховання у контексті проблематики національної школи, слід відзначити працю І. Потапової, де наголошується на необхідності забезпечення взаємозв'язку морального виховання й вивчення предметів природничо-математичного циклу шляхом залучення учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності у загальноосвітній школі. Цікавим також є дослідження М. Гагаріна, у якому автор доводить доцільність використання української народної казки у забезпеченні ефективності виховання морально-естетичних почуттів.

Формування системи морального виховання в історичному аспекті досліджувала Я. Бельмаз. У своїй дисертаційній роботі дослідниця на основі аналізу численних джерел з історії, теорії й практики морального виховання проводить історико-генетичний аналіз теорії морального виховання підлітків у школах США.

Поняття «моральне виховання» всеосяжне. Воно пронизує всі сторони життєдіяльності людини. «Моральне виховання - це цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття і поведінку вихованців з метою формування в них моральних якостей, які відповідають вимогам суспільної моралі». Моральна вихованість – це якість особистості, яка визначає в повсякденній поведінці людини її відношення до інших людей. В основі такого відношення лежать повага і доброзичливість до кожної людини. Молодший шкільний вік – особливий етап у формуванні ставлення людини до навколишнього світу, коли визначається спрямованість особистості – громадська, колективістська, чи, навпаки, егоїстична, індивідуалістська. Цей вік сприятливий для формування

основ культури поведінки. Молодші школярі вже здатні сприймати вимоги до себе, вони піддатливі зовнішньому впливові, схильні до наслідування. В молодшому шкільному віці необхідно прищепити дітям прості норми моральності. Насамперед діти повинні зростати працелюбними, виконувати обов'язки, поважати і чуйно ставитись до старших, бути чесними, скромними, ввічливими. Велику роль відіграє духовне спілкування з учнем. Воно вимагає від педагога вміння спілкуватися з дитиною, поважати її думки, вникати в проблеми. Виховна робота має одночасно спрямовуватися й на всебічний моральний розвиток учнів, і на розв'язання цілком конкретних для певного етапу виховання завдань. Про рівень вихованості можна судити з їх висловлювань і міркувань про себе, однокласників, інших людей з різноманітних питань етики й моралі, безпосередньої поведінки різних ситуаціях. Розвиток дитини відбувається постійно. Щоб вміло керувати становленням дитини, необхідна чуйна увага до світу її думок, дійсне знання усього, чим вона живе.

Метою морального виховання у початковій школі є формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності. Моральне виховання особистості - складний і багатограний процес, що включає педагогічні та соціальні явища. Однак процес морального виховання певною мірою автономний. На цю його специфіку свого часу вказував А.С. Макаренко:

Основні завдання морального виховання:

1. формування моральної свідомості;
2. виховання і розвиток моральних почуттів;
3. вироблення умінь і звичок моральної поведінки.

В молодшому шкільному віці необхідно прищепити дітям прості норми моральності. Моральне виховання повинно бути свідомим. Методи морального виховання - це своєрідний інструмент в руках вчителя, вихователя. Вони виконують функції організації процесу морального розвитку та вдосконалення особистості, управління цим процесом. І.С. Мар'єнко назвав такі групи методів виховання, як методи привчання і вправи, стимулювання, гальмування, самовиховання, пояснювальні - репродуктивні та проблемно-ситуативні. У процесі морального виховання широко застосовуються вправи і переконання. Вправа забезпечує вироблення і закріплення необхідних навичок та звичок, втілення навичок і звичок на практиці. Переконання - направлено на формування етичних понять, на роз'яснення моральних принципів, на вироблення етичних ідеалів.

І.Г. Щукіна виділяє три групи методів:

- Методи формування свідомості (розповідь, пояснення, роз'яснення, лекція, етична бесіда, умовляння, навіювання, диспут, доповідь, приклад);
- Методи організації діяльності і формування досвіду поведінки (вправа, доручення, виховують ситуації);
- Методи стимулювання (змагання, заохочення, покарання).

Отже, цілеспрямований процес залучення дитини до моральних цінностей людства і конкретного суспільства повинен починатися у ранньому дитинстві. Його успішність залежить від єдності моральної свідомості і поведінки. Він має бути заснованим на принципах рівноцінності особистостей педагога і дитини, гуманістичності змісту і засобів виховання, довіри і поваги в процесі виховання,

створення позитивної емоційної атмосфери, творчої взаємодії педагога і дитини. Визначальною у цьому процесі є роль дорослого як "соціального провідника", зразка для наслідування, організатора соціального досвіду дитини. Навчити учнів любити життя, боротися за нього, за щастя людини можна лише тоді, коли навчальна і позакласна робота, всі виховні заходи школи будуть тісно пов'язані з життям, з навколишньою дійсністю. Майстерність учителя в тому й полягає, що він повинен відкрити учням зміст життя, навчити їх бачити все те добре, що є в нашій дійсності, радіти йому, прагнути примножити загальнолюдські духовні цінності людства – доброту, правду, любов, чесність, гідність, красу, мудрість, справедливість.

Моральне виховання, здійснюване в школі, громадських організаціях, позашкільних установах та сім'ї, забезпечує формування любові до Батьківщини, дбайливого ставлення до всього різноманіття власності та творчого ставлення до праці. Його результатом є колективізм, здоровий індивідуалізм, уважне ставлення до людини, вимогливість до себе, високі моральні почуття патріотизму, поєднання громадських і особистих інтересів. Моральне виховання - безперервний процес, він починається з народження людини і продовжується все життя, і спрямований на оволодіння людьми правилами і нормами поведінки.

Список використаної літератури

1. Бабанський Ю.К. Педагогіка. - М., 1988.
2. Григорович Л.А. Педагогіка і психологія. - М., 2001.
3. Довгун А.І. Про деякі умови успішного використання методів виховання / / Моральне виховання школярів. – К., 1976. - № 12. - С.56.
4. Мар'єнко І.С. Моральне становлення особистості. - М., 1985.
5. Харламов І.Ф. Педагогіка. - М., 1990.

Савицька Олександра,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк
кандидат педагогічних наук, доцент

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.СУХОМЛИНСЬКОГО

Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей, що робить украй актуальною проблему зміни ставлення людства до природи. Цій меті служить екологічне виховання.

Екологічне виховання - систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури. Завдання екологічного виховання полягає у формуванні екологічних знань, вихованні любові до природи, прагненні берегти, примножувати її, формуванні вміння і навичок діяльності в природі.

Екологічне виховання передбачає розкриття сутності світу природи - середовища перебування людини, яка повинна бути зацікавлена у збереженні цілісності, чистоти, гармонії в природі. Це передбачає уміння осмислювати екологічні явища, робити висновки про стан природи, розумно взаємодіяти з нею. Естетична краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності.

Здійснюється вона на всіх етапах навчання у школі, кожному з яких, з огляду на вікові особливості школярів, властиві певна мета, завдання, методика.

У молодших школярів воно покликане формувати перші уявлення про навколишній світ, живу і неживу природу, ставлення до природи, що виявляється в конкретній поведінці на емоційному рівні. На другому (5-7 класи) і третьому (8-9 класи) етапах відбувається нагромадження знань про природні об'єкти, закономірності розвитку та функціонування біологічних систем, формування навичок аналізу і прогнозування нескладних екологічних ситуацій, закріплення нормативних правил поведінки у навколишньому середовищі. У цей період поглиблюються і розширюються знання про явища і закони природи, причини екологічної кризи, а також про шляхи збереження природних комплексів. Протягом четвертого етапу (10-12 класи) завершується узагальнення здобутих екологічних знань.

Природа – могутнє джерело пізнання, яке через спілкування розкриває людині свої таємниці й робить її більш чутливою до навколишнього світу. Людина – частина природи, потяг до всього живого закладений у ній від самого народження, та чи не найяскравіше виявляється в дитячому віці.

У формуванні екологічної свідомості відповідальна роль належить початковій школі, яка є однією з перших ланок становлення людини – громадянина. Основні риси характеру особистості формуються у ранньому дитинстві, і спілкування з природою має у вихованні дитини першорядне значення. Для успішного екологічного виховання молодших школярів необхідно визначити екологічний потенціал кожного навчального предмета. Основну роль при цьому слід відвести природознавству, під час вивчення якого необхідно закласти наукову основу природоохоронної діяльності дітей [5, с. 10].

В наш час багато науковців та педагогів – практиків присвятили свої дослідження проблемі екологічного виховання, серед них: Н. Лисенко, Н. Яришева, Н. Глухова, В. Скребець, В. Фокіна, С. Ніколаєва, З. Плохій, Н. Кондратьєва та ін..

У цьому плані не можна залишити поза увагою педагогічний досвід та великий внесок у розв'язанні проблеми екологічного виховання молоді видатного педагога В. Сухомлинського. Його твори насичені матеріалом, який містить алгоритм розв'язання означеної проблеми. Саме В. Сухомлинським широко, повно і вичерпно були закладені основи не лише теорії, а й практики екологічного виховання молодого покоління.

У педагогічній спадщині В. Сухомлинського особливе місце належить природі як об'єкту пізнання та активної діяльності. Великий педагог вказує на необхідності формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи засобом творіння добра на благо природи через виховання почуттів. Він радить починати ще з дитинства виховувати у дітей добрі почуття: «Добрі почуття своїм корінням сягають у дитинство, а людяність, доброта, лагідність, доброзичливість народжуються у праці, турботах, хвилювання про красу навколишнього світу. Добрі почуття, емоційна культура – це серцевина людяності... В дитинстві людина повинна пройти емоційну школу – школу виховання добрих почуттів» [1, с.61].

Уся система навчання і розумового розвитку у школі В. Сухомлинського виховувала у дітей естетичні почуття, бережливе ставлення до природи, як

джерела краси, гармонії і життя, сприяла створенню життєрадісного емоційного фону та оптимальних умов для всебічного розвитку кожного учня. Тому подорожі у світ природи учений називав «уроками мислення», які приносили дітям дивовижні відкриття, розвивали їх мовлення, логічне мислення. Учні розмірковували над причинами і наслідками природних явищ, дізнавались про наявні в природі взаємозв'язки, їм прищеплювалися почуття цінності всього живого, співпереживання, необхідності бережного ставлення до людини і природи. Однак В. Сухомлинський зазначав: «Природа сама собою не виховує. Марно було б, залишивши людину наодинці з природою, чекати, що вона під її впливом стане розумною, морально прекрасною, доброю, непримиренною до зла. Виховує тільки активна взаємодія людини з природою» [1, с.546].

Відомий педагог вважав, що для того, щоб екологічне виховання краще засвоювалося учнями, потрібно залучати їх в багатогранну гурткову роботу, пов'язану з дослідництвом, винахідництвом, системою трудових традицій і свят. Особлива увага – фізичній праці на відкритому повітрі, у безпосередньому контакті з природою, що дає «повноту життєвих радощів», розвиває дитяче мислення, дитяче бачення світу.

У екологічному вихованні школярів В. Сухомлинський велику увагу приділяв ролі учителя. Він уважав, що успішне розв'язання проблеми виховання любові і бережного ставлення до природи залежить від особливої майстерності педагога. Звернемось до прикладу. У початкових класах Павлівської школи навчався хлопчик Павлик. Учень не відчував інтересу до знань, творчого піднесення і натхнення, а класний керівник характеризував Павлика, як ледачу і недбайливу дитину. З великими труднощами хлопчик перейшов до 5 класу. Учитель біології пізнав і розкрив задатки учня, дозволив йому підготуватися і поставити цікавий дослід, по закінченню якого Павлик зробив таке повідомлення: щоб виростити багато сіянців, треба брати гілочки з верхівок дерев. Педагог був у захопленні: «У мене навіть серце завмерло, коли я почув ці слова. Адже це справжній дослідник, майбутній вчений або талановитий садівник! Він не просто добивався поставленої мети, але вивчав, досліджував явища природи. Звичайно, по-своєму, по дитячому» [3, с.84].

Фундаментом принципів екологічного виховання, за В. Сухомлинським, є неповторність кожної дитини. Великий педагог говорив у своїх працях про відсутність нездібних, бездарних і лінивих дітей, бо у кожній особистості є задатки, талант і їх треба вміло розвивати і направляти у потрібне русло, особливо, коли мова йде про екологічне виховання школярів.

В.Сухомлинський писав, що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Уже через це ми повинні берегти і поновлювати природні багатства, які маємо.

Вивчаючи твори В. Сухомлинського, бачимо, що письменник великого значення в екологічному вихованні учнів надавав казці. Ось як поетично він про це пише: «Кожен день приносив нові відкриття в навколишньому світі. Кожне відкриття втілювалося у казку, творцем якої були діти. Казкові образи допомагали малюкам відчувати красу рідної землі. Краса рідного краю, що відкривалося завдяки казці, фантазії, творчості, – це джерело любові до Батьківщини. Розуміння

і відчуття величі, могутності Батьківщини приходять до людини поступово і мають своїм джерелом красу» [4, с. 38].

Опрацьовуючи творчий доробок В. Сухомлинського, педагоги початкової школи широко використовували як на уроках, так і в позакласній діяльності казку. Це різноманітні методи і прийоми роботи з казкою: виразне читання казок видатного педагога про навколишній світ; ознайомлення учнів з творами В. О. Сухомлинського шляхом інсценізації казок ляльковим театром; створення учнями нових казок про красу природи, її збереження та презентація їх перед однокласниками.

Отже, вчителі школи плідно вивчають педагогічну спадщину В. Сухомлинського і творчо впроваджують її в практику екологічного виховання. Аналіз педагогічного доробку В. Сухомлинського дає змогу стверджувати, що його ідеї і сьогодні є досить актуальними, мають велике практичне і теоретичне значення для розв'язання проблеми екологічного виховання учнів загальноосвітньої школи.

Список використаної літератури:

1. Бондарчук О.І., Бондарчук Л.І. Основи психології та педагогіки: Курс лекцій. – К.: МАУП, 1999.-168 с.
2. Сухомлинський В. О. Школа і природа / В. О. Сухомлинський //Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 536–551.
3. Сухомлинський В. О. Людина неповторна / В. О. Сухомлинський //Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 80–96.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 7–279.
5. Федотова Н. Цікаві задачі з природничим змістом / Н.Федотова // Початкова школа. - 2000. - №6. - С.8-10.

Сарнавська Вікторія,

студентка 12 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Науковий керівник: Н.А. Басюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

МІСЦЕ І РОЛЬ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Проблематика сім'ї - її соціально-психологічні характеристики, що пов'язані з динамікою сімейних відносин, особливостями їх впливу на розвиток особистості дитини, надання психологічної допомоги сім'ям у важких ситуаціях є стабільно актуальною у психолого-педагогічній науці від початку ХХ ст. На сьогодні виникають труднощі і недоліки виховання дітей в сім'ї, викликані такими чинниками: неповна сім'я, погані житлові умови, недостатнє матеріальне становище, невміння батьків знаходити адекватні для віку дитини прийоми і методи виховання, неузгодженість виховного впливу дорослих членів сім'ї.

З огляду на те, що сім'я - основний осередок виховання та формування особистості дитини, неможливо не враховувати її специфічні соціальні обставини. За останні роки спостерігається тенденція до зростання розлучень, позашлюбних народжень, смертності населення, що збільшує кількість неповних сімей. На сьогодні в наукових дослідженнях недостатньо уваги ще приділяється питанню

визначення психологічних особливостей розвитку дітей в неповних сім'ях. Актуальність проблеми, обумовлена недостатньою теоретичною розробленістю, практичною потребою практики у розробці методів рекомендацій щодо сприяння повноцінного особистісного розвитку дітей.

Відомо, що у різні часи до проблем сімейного виховання зверталися філософи, політики, письменники, вчені: представники філософської думки стародавнього світу, діячі епохи Відродження Я.А. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці. Зарубіжна класична педагогіка в особі своїх кращих представників сприяла не лише розробці теорії становлення інституту сімейного виховання, а й реалізації його положень у різних країнах світу. Високо підніс ідею сімейного виховання видатний

швейцарський педагог І. Песталоцці, знаменитий соціально-педагогічний експеримент якого цілком побудований на ідеї сімейного виховання. Механізм та умови його позитивного впливу на формування дитини, розвиток суспільного виховання і школи розкрив І. Песталоцці у таких своїх працях, як «Лінггард і Гертруда», «Як Гертруда навчає своїх дітей», «Керівництво для матерів» та інші [5, с.51].

Сучасні науковці вирізняють такі функції сім'ї як соціального утворення:

- Біологічна функція пов'язана, в першу чергу, з зародженням, ембріональним розвитком і народженням дитини.

- Соціальна функція реалізується шляхом створення оптимальних умов для соціального розвитку дитини, посилення відповідальності батьків за їх вихованням.

- Економічна функція пов'язана з соціальною і передбачає створення матеріальних умов для достатнього забезпечення своїх дітей житлом, харчуванням.

- Репродуктивна функція сім'ї забезпечує відтворення й продовження людського роду, фізичне й духовне поновлення суспільства.

- Виховна функція - полягає у передачі дітям дорослими членами сім'ї соціального досвіду, забезпечення їх входження в систему суспільних відносин. Родина передає своїм нащадкам знання, уміння, навички, норми, цінності, необхідні для самостійного життя в суспільстві.

- Комунікативна функція задовольняє потребу членів сім'ї у спілкуванні. Від характеру внутрішньо сімейного спілкування, морально-психологічного клімату сім'ї залежить моральне і психічне здоров'я людини, її емоційна культура [1, с.42].

Значення сім'ї в розвитку особистості дитини полягає в тому, що сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передавання культурних цінностей від покоління до покоління.

З перших днів появи дитини на світ сім'я покликає готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набуті власного досвіду поведінки й діяльності.

Оскільки мета виховання дитини — формування всебічно розвиненої особистості, сім'я, як і школа, здійснює моральне, розумове, трудове, естетичне і фізичне виховання.

Духовно-моральне виховання передбачає формування у дітей високої духовності та моральної чистоти. Складність цього завдання в тому, що воно вирішується, як правило, через добре поставлене в духовно-моральному аспекті життя сім'ї, суспільного ладу, вчинки людей, приклад батьків. Власне, духовність виховується духовністю, мораль — моральністю, честь — честю, гідність — гідністю.

Правильно поставлене розумове виховання в сім'ї розкриває перед дітьми широкий простір для накопичення знань як бази для формування наукового світогляду; оволодіння основними розумовими операціями (аналізом, синтезом, порівнянням); вироблення інтелектуальних умінь (читати, слухати, висловлювати свої думки усно і на письмі, рахувати, працювати з книгою, комп'ютером) готує їх до розумової діяльності.

Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від створення в ній належних умов. Головна умова сімейного виховання — міцний фундамент сім'ї, що базується на її непорушному авторитеті, подружній вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя.

Важливим у сімейному вихованні є те, наскільки родина живе інтересами всього народу, інтересами держави. Діти прислухаються до розмов батьків, є свідками їхніх вчинків, радіють їхнім успіхам чи співчувають невдачам.

Виховний вплив сім'ї зростає, якщо батьки цікавляться не лише навчанням, а й позанавчальною діяльністю своїх дітей. За таких умов інтереси сім'ї збігаються з інтересами суспільства, формується свідомий громадянин країни.

Дієвим чинником сімейного виховання є спільна трудова діяльність батьків і дітей. Дітей слід залучати до сімейної праці, вони повинні мати конкретні трудові обов'язки, адекватні їх віковим можливостям. Така співпраця дітей з батьками має сильніший виховний вплив, ніж словесні повчання [3, с.24].

Різноманітність сімейних відносин обумовлює появу багатьох видів сім'ї. В соціологічних дослідженнях їх класифікують за різними критеріями й характером спорідненості; консангвінальна (кровноспоріднена); кон'югальна (подружня чи шлюбна); проста або нуклеарна — подружня пара з дітьми, які ще не одружені. Найбільш розповсюджений тип сім'ї в сучасному суспільстві — розширена сім'я, що складається з трьох і більше поколінь; повна, неповна; бездітна, одnodітна, багатодітна; партнерська — заснована на взаєморозумінні подружжя і добровільному розподілі ролей у відповідності з можливостями і схильностями кожного з них; матрицентрична — центральне місце займає мати через обмежену включеність батька в сімейне життя; патерпальна — центральне місце займає батько, він піклується про інших членів сім'ї, ставиться до них поблажливо як до слабших; автономна — така, що є самодостатньою, самостійною одиницею; гетерономна — така, котра не є економічно самодостатньою, засоби до життя забезпечує один чи декілька її членів, характеризується чітким розподілом обов'язків, а отже, дотриманням норм, правил, що запроваджені іншими [2, с.35].

Не можна протиставляти сімейне виховання шкільному. Батьки, не розуміють цього, допускають серйозні прорахунки у вихованні дітей. Попередження та запобігання таких помилок, правильна організація сімейного виховання - принципове завдання школи.

Успішна виховна робота з дітьми неможлива без постійного співробітництва школи і сім'ї. В сучасній педагогіці використовують різноманітні форми і методи роботи з батьками учнів: відвідування батьків удома; запрошення батьків до навчального закладу; день відкритих дверей; батьківські збори групи та інші.

Таким чином, сім'я – це надзвичайно важливий елемент соціальної структури суспільства. Зміни, які відбуваються в сім'ї, впливають на характер суспільних відносин, на стан і розвиток самого суспільства. Сімейна діяльність регулюється і спрямовується традиціями, звичаями, нормами, що панують у суспільстві за певних історичних умов.

Список використаної літератури:

1. Боришевський М.Й. Сімейне виховання як гарант морального становлення особистості // Рідна школа. - 1995. - № 4. – С.4.
2. Коваль А.Г., Зверєва І.Д., Хлебнік С.Р. Соціальна педагогіка. Соціальна робота. — К., 1997.
3. Постовий В.Г. Сім'я і діти. - К., 1997. - 53 с.
4. Страшний В. Взаємодія школи і сім'ї // Школа і родина. – 2001. – № 7. - С.56.
5. Федяєва В. Сімейне виховання як об'єкт історико - педагогічних досліджень // Шлях освіти . - 2004.- № 2. – С. 50.

Семенчук Катерина,

студентка 34 групи

навчально-наукового інституту педагогіки

Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

«Екологія», «екологічні проблеми», «екологічне виховання та освіта» - сьогодні ці та інші вирази, в яких вживається слово «екологія», доводиться чути майже щодня. Ці слова ми чуємо на вулиці, мимоволі стаючи свідками чужих розмов, чуємо із екранів телевізорів та з динаміків радіо, читаємо про це в різноманітних друкованих ЗМІ, а також в Інтернеті. Але разом з тим ми бачимо, що екологічна ситуація в країні не те що не покращується, а й навіть можна сказати, що погіршується. Шукаючи причини цього, все більше і більше людей приходить до думки, що екологічну освіту та виховання потрібно розпочинати ще зі шкільного віку, а то й навіть з дитячого садка. Сьогодні переважна більшість науковців, які займаються системою екологічної освіти на державному рівні, та представників екологічних громадських організацій переконані у тому, що процес екоосвіти та виховання має розпочинатися в якомога ранньому віці.

Головним аспектом отримання в майбутньому людини, яка буде не лише дбайливо, а й з любов'ю ставитися до природи є те, що процес екологічної освіти та виховання має бути безперервним. Тобто після народження дитини цим мають займатися батьки, згодом дитячий садок, потім школа, при цьому батьки не виключаються з цього процесу на протязі всіх цих етапів. Даючи знання дитині про природу, про процеси, що відбуваються в ній, про взаємозв'язок всього живого, про харчові ланцюги та різноманітність як тваринного так і рослинного світів, можна спокійно думати, що це в кінцевому результаті призведе до

формування з маленької людини дорослого громадянина, який буде любити і оберігати навколишній світ. Хоча в деякої частини дітей саме через знання і прокидається ця любов до природи, але для більшості дітей знання про довкілля - це лише інформація для засвоєння, як математики чи фізики.

Успіх екологічного виховання молодших школярів значною мірою залежить від того, який зміст знань про досить складний і багатоманітний світ природи їм пропонують. Л. С. Виготський наголошував: знання засвоюватимуться дитиною та сприятимуть її розвитку лише за умови врахування психічних та фізичних можливостей дитини, способів її орієнтації у довкіллі, характеру педагогічного впливу.

Зміст екологічного виховання включає два аспекти: засвоєння екологічних знань та їх трансформацію у ставленні. Екологічні знання сприяють формуванню усвідомленого ставлення й закладають початок екологічної свідомості. Екологічні знання допомагають людині усвідомити причини можливих екологічних змін, підказують шляхи запобігання їх.

Ознайомлення із законами природи має розпочинатися з дошкільного віку. Можливість та успішність цього процесу доведено численними психолого-педагогічними дослідженнями. Психолого-педагогічними основами формування первинних екологічних уявлень у дошкільників є ідеї провідних учених С.Л. Рубінштейна, Л.С.Виготського, О.В. Запорожця та інших. Їх короткий зміст:

1) дітей дошкільного віку можна ознайомлювати з будь-якою сферою дійсності за умови, що її об'єкти та зв'язки між ними представлені наочно і є можливість включити їх у практичну діяльність дитини;

2) добираючи зміст та обсяг інформації, слід урахувати особливості інтелектуального розвитку та мислення дітей, в яких переважає дієвість та образність;

3) зміст має ускладнюватися не за рахунок розширення засвоєних фактів, а через установлення зв'язків та залежностей між об'єктами та явищами дійсності.

У початковій школі широкі потенційні можливості має освітня галузь «Природознавство», яка реалізується одноманітним навчальним курсом. Його мета - формувати гармонійно розвинену особистість, ознайомлювати дітей із багатогранністю навколишнього світу, розвивати у них уявлення, що природа - єдине ціле, виробляти інтелектуальні і практичні вміння, виховувати шанобливе ставлення до природи.

Розглядаючи систему екологічного виховання, хотілося б відмітити шляхи, якими можлива реалізація цього процесу. Основними напрямками екологічного виховання є навчальна і пізнавальна робота, робота з батьками, співпраця з різноманітними офіційними, державними установами і дитячими екологічними громадськими організаціями. Так незаперечним фактом є те, що у школах проводяться різноманітні екологічні заходи, але в основній своїй масі вони зводяться до святкування Дня Довкілля, Дня трагедії на ЧАЕС і ще можливо паратрійка інших акцій. Перебуваючи постійно у коловороті екологічних заходів, новин та подій, громадські екологічні організації повинні у співпраці з вчителями заповнювати різноманітними цікавими заходами весь вільний час, який дитина проводить у школі.

Екологічне виховання в дитячих навчальних закладів включає необхідні і бажані складові:

1) Створення у початковій школі умов для екологічного виховання: розвивального середовища, фонду методичних, наочно-ілюстративних матеріалів.

2) Організація «екологічного простору» в приміщенні початкової школи: групові куточки природи, зимовий сад, теплиця, кімната природи, акваріум (модель прісноводного водоймища, штучно створена мініекосистема), живий куточок, в якому зберігається екологічний принцип утримання тварин, устаткування їх приміщень під природні умови життя, правильний догляд.

3) Організація та обладнання «екологічних просторів» на території школи: майданчика природи, мікроферми, «куточка незайманої природи» (лісу, луку, пустиря), екологічної стежки, «лікарських грядок», городу, географічного майданчика.

4) Створення умов для праці дітей і дорослих у природній зоні початкової школи [3].

У роботі з дітьми практикується використання наочності. Це різноманітні ілюстрації, гербарії, альбоми (таблиці, схеми, карти, макети, фотографії, натуральні природні об'єкти).

Добрі результати дає використання індуктивного методу пізнавальної діяльності. Спочатку діти отримують інформацію під час спостережень, експериментування і тільки після цього проводяться підсумкові заняття, на яких встановлюють причинно-наслідкові зв'язки, діти доходять певних висновків. Екологічні заняття принесуть більше користі, якщо дитина самостійно робить маленькі відкриття і знахідки [4, с. 11].

Екологічні знання дитині доцільніше отримувати у пізнавальній діяльності. Її основними видами є екологічні екскурсії, спостереження, прогулянки.

Спостереження - основний метод ознайомлення дітей з природою. Це активна форма пізнання навколишнього світу, що має на меті накопичення факторів, початкових уявлень про об'єкти і явища природи, внаслідок чого воно може розглядатися як пізнавальна діяльність і як метод навчання.

Прогулянки - повсякденна форма роботи, де діти, спостерігаючи, ознайомлюються з тими ознаками об'єктів природи, явищами, які відбуваються на протязі тривалого часу [4].

Форми роботи з батьками з екологічного виховання: традиційні форми (батьківські збори, консультації, бесіди); нетрадиційні (ділові ігри, бюро педагогічних послуг, круглий стіл) [7].

Перш ніж розпочинати роботу слід зрозуміти, з ким передусє співпраця, тобто дізнатися освітній рівень батьків, психологічний стан сім'ї, її мікроклімат. Традиційні форми роботи залучають велику кількість батьків до вирішення важливих питань, знаходження спільних правильних відповідей. Як зазначалось, для формування екологічної культури потрібно дати дітям елементарні наукові знання про природу, підтримувати інтерес до пізнання оточуючого, навчити бачити в буденному прекрасне, викликати естетичні переживання, співпереживання живим істотам. Одним словом, ми повинні закладати у свідомості дітей відчуття оточуючого світу як домівки. Саме тому можна запропонувати батькам серію спостережень у природі і спеціальних занять типу: прислухатись до голосів птахів, помилуватися фарбами заходу [7, с. 4].

Сьогодні можна стверджувати: екологічне світорозуміння формується в процесі засвоєння екологічної культури суспільства, яка відображає досвід

взаємодії людини і природи. Засвоюючи елементи екологічної культури, особистість стає екологічно вихованою. Це нова якість особистості, яка виявляється в системі особистісних утворень, у свідомості, діяльності, в емоціях і почуттях. Отже, формування екологічної відповідальності у молодших школярів - це, передусім, навчання екологічній культурі, яку ми визначаємо як форму адаптації етносу до природних умов творення свого довкілля. Таким чином, екологічна освіта – це безперервний процес засвоєння цінностей і понять, що спрямовані на формування умінь, які необхідні для усвідомлення і оцінки взаємозв'язків між людьми, їхньою культурою і довкіллям. Вона передбачає формування умінь приймати екологічно відповідальні рішення.

Список використаної літератури

1. Бабаніна І.В. Формування екологічної культури молодших школярів // Початкове навчання та виховання. – 2010. - №23 (серпень). – С. 25-30.
2. Бурова Н.В. Уроки природознавства з використанням інтерактивних методів навчання. 4 клас // Початкове навчання та виховання. – 2010. - №27 (вересень). – С. 6-15.
3. Веретеннікова О.О. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою / О.О. Веретеннікова – К.: Вища школа. – 1979. – 365 с.
4. Дяченко Т. Мандруємо екологічного стежиною / Т. Дяченко // Дошкільне виховання. 2002. – № 5.– С. 28.
5. Вашуленко Т. Екологічні ланцюжки // Дошкільне виховання. - 1997. -№7.– С. 18 – 20.
6. Бурова Н.В. Взаємодія дитячого садка і сім'ї з питань екологічного виховання // Дитячий садок. – № 25 – 26. – 2004. – С. 50 – 67.
7. Білан О. І. Екологічне виховання дітей дошкільного віку / О. І. Білан. – Львів, 1996. – 71 с.

Стратійчук Діана,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА КОЛЕКТИВУ В РЕТРОСПЕКТИВІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Вивченням процесу формування особистості та факторів, що впливають на нього, займалися представники різних наук - психології, соціології, філософії, педагогіки. Одним з найбільш значущих досягнень у цьому напрямку є розробка теорії колективу, яка стверджує, що розвиток особистості людини зумовлено розвитком системи його взаємовідносин з іншими людьми - колективу. Вперше подібна думка була висловлена в працях К.Маркса, який визначав колектив специфічною формою організації людей соціалістичного суспільства. Згодом вона знайшла продовження в працях психологів і педагогів, таких як А. Макаренко, В. Сухомлинський, А.Петровський. Протягом усього радянського періоду вітчизняної історії велось активне вивчення ролі колективу у формуванні особистості, розглядалися різні аспекти цієї теорії. Після розпаду СРСР популярність цієї проблеми пішла на спад, змінилося ставлення до колективу як

форми організації людей. Однак, незважаючи на велику кількість нових підходів до визначення чинників розвитку особистості, роль колективу не заперечується. Таким чином, вивчення ролі колективу у формуванні особистості залишається актуальним і в сучасних умовах.

Колектив (від лат. *collectivus* — збірний)— група людей, об'єднаних спільною метою і соціально значимою спільною діяльністю [1]. Спільна діяльність є формою задоволення різних потреб людини. Так, у соціальній сфері зародились общини, громади, сходи, козацькі круги, сім'я; виробничо-економічній — артілі, бригади, трудові об'єднання, кооперативи; суспільно-політичній — гуртки, союзи, фонди, партії, громадські організації; культурно-спортивній — клуби, гуртки за інтересами, товариства, команди, ансамблі; релігійній — монастирські братії, приходи, собори тощо. Більшість людей входить до тих чи інших об'єднань, які є фактично колективами. У цьому розумінні колектив є явищем нормального сукупного людського співіснування, формою ділової і товариської взаємодії, досягненням людської цивілізації. Колективність — якість людини, яка проявляється в її здатності до взаєморозуміння, взаємодії, прояві солідарності, взаємодопомоги, відповідальності. Світове розуміння колективності — загальнолюдська солідарність. Довгі роки державна доктрина Радянського Союзу стверджувала пріоритет колективно-суспільного над індивідуальним. Відповідно до відомої тези К. Маркса, Ф. Енгельса «...лише в колективі індивід одержує засоби, які дають йому можливість всебічно розвивати свої задатки, і, отже, тільки в колективі можлива особиста свобода» ставилося завдання виховувати людей у дусі колективізму, рішуче переробляти їх. Виховання в дусі колективізму стало провідним принципом педагогіки, формування колективу — головною метою виховної роботи, а сам колектив — основним засобом і формою досягнення цієї мети. Відмова від орієнтації на особистість вважалася великою перевагою соціалістичної системи виховання і значним кроком уперед у розвитку теорії і практики виховання. Педагогічні основи організації і виховання дитячого колективу розробили Н. Крупська, А.Макаренко, В.Сухомлинський та інші видатні педагоги.

Особливо вагомий внесок у розробку теорії і практики колективу вніс А. Макаренко. Він довів, що «ніякий метод не може бути виведений з уявлення про пару: вчитель + учень, а може бути виведений із загального уявлення про організацію школи і колективу». Він першим глибоко обґрунтував концепцію виховного колективу, пронизану гуманістичними ідеями. Педагогічні принципи, покладені ним в основу організації дитячого колективу, забезпечували чітку систему обов'язків та прав, що визначають соціальну позицію кожного члена колективу. Система перспективних ліній, принцип паралельної дії, відносини відповідальної залежності, принцип гласності та інші були спрямовані на те, щоб викликати краще в людині, забезпечити йому радісне самопочуття, захищеність, впевненість у своїх силах, сформувані постійну потребу руху вперед.

Послідовний розвиток ідеї А.С Макаренка отримали в педагогічних працях і досвіді В. О. Сухомлинського. Вбачаючи завдання школи в забезпеченні творчого саморозвитку особистості школяра в колективі, він зробив і реалізував вдалу спробу побудови цілісного педагогічного процесу. В основу своєї виховної системи творчого розвитку особистості В.О. Сухомлинський поклав ідею спрямованого розвитку у дитини суб'єктної позиції.

Багаторічна педагогічна діяльність В.Сухомлинського як директора школи і вчителя дозволила йому сформулювати сукупність принципів, які повинні бути покладені в основу формування шкільного колективу: організаційну єдність шкільного колективу; керівна роль шкільного колективу; керівна роль педагога; багатство відносин між учнями та педагогами;самодіяльність, творчість, ініціатива; постійне множення духовних багатств; гармонія високих, благородних інтересів, потреб і бажань; створення і дбайливе збереження традицій, передача їх від покоління до покоління як духовного надбання; інтелектуальне, естетичне багатство взаємовідносин міжшкільним колективом та іншиміколективаминашогогосуспільства;емоційнебагатствоколективногожиття; дисципліна і відповідальність особистості за свою працю та поведінку.

В даний час досліджуються такі питання теорії колективу, як масове, групове і індивідуальне в колективі, проблема колективного цілепокладання; формування соціальної спрямованості особистості і розвиток творчої індивідуальності членів колективу; єдність педагогічного керівництва, самоврядування і саморегуляції; тенденції розвитку колективу як суб'єкта виховання та інше. В основі згуртування дитячого колективу може лежати не тільки праця, а й спілкування, пізнання, гра та інші види діяльності організації, яким необхідно приділяти спеціальну увагу.

У пострадянський період стався переворот у поглядах на колектив. Ідеї свободи і незалежності, притаманні сучасному демократичному мисленню, призводять до нового розуміння його ролі у формуванні особистості. Так, колектив більше не вважається головним дисциплінарним органом і підмогою вихователя у вирішенні виникаючих проблем. І хоча людина протягом життя може належати до декількох різних колективах, жодному з них він не підкоряється, і підкорятися не повинен. Традиції колективної педагогіки піддаються критиці, оскільки вона, на думку багатьох, була націлена на придушення особистості, а не на її піднесення і всебічний розвиток.

Список використаної літератури.

1. Варламова А.Я. Педагогіка: Навчально-методичний посібник. - К.: Вид-во ВолДУ, 2004. -74 С.
2. Зуєва І.В. Теорія виховного колективу у вітчизняній педагогіці 1946-1991 рр.: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. - М.: РДБ, 2004.
3. Казакина М.Г. Взаємозв'язок процесу розвитку колективу і морального формування особистості. Л. - 1983. С. 19.
4. Моргаевская О.М. Розвиток теорії колективу у вітчизняній педагогіці: Автореферат дис ... канд. пед. наук: 13.00.01. - СПб., 2009. - 22 с.

Тимченко Таїсія,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Проблема громадянина-патріота давня, як світ. Вона постала перед людством тоді, коли виникла перша держава. Патріотичне виховання створює певні

передумови громадянської поведінки. Однак це лише передумови. Любов до Вітчизни починається з любові до своєї Малої Батьківщини – місця, де людина народилася.

Вік молодшого школяра як період становлення особистості має свої потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів, до яких і відноситься почуття патріотизму.

Дослідження духовних цінностей, виховного ідеалу розкривається в працях: Г.Сковороди, С.Русової, Г.Вашенка, В. Сухомлинського, С.Карпенко, О. Лучанінова, Е.Помиткін.

Для того, щоб визначити специфіку процесу формування у дітей любові до Вітчизни, необхідно визначитися у природі самого патріотичного почуття, його структурі, змісті, а також простежити його народження, джерела (на основі яких почуттів воно формується або, точніше, без якої емоційно-пізнавальної основи не може з'явитися це складне інтегральне почуття). Справді, якщо патріотизм – це почуття приязні, відданості, відповідальності і т.д. до своєї Батьківщини, то дитину ще в молодшому шкільному віці необхідно навчити бути приязною (до чого-небудь, бути відповідальною в її малих справах, вчинках).

Перш, ніж дитина навчиться співпереживати бідам та проблемам Батьківщини, вона повинна навчитися співпереживанню взагалі як людському почуттю. Захоплення просторами країни, її красою та природними багатствами виникає тоді, коли дитину навчили бачити красу безпосередньо навколо себе. Також, перш ніж людина навчиться трудитися на благо Батьківщини, необхідно навчити її добросовісно виконувати трудові доручення, прищеплювати любов до праці.

Таким чином, базовим етапом у формуванні в дітей любові до Батьківщини необхідно вважати накопичення дитиною соціального досвіду проживання у своїй Вітчизні та засвоєння усталених норм поведінки, взаємовідносин.

Патріотичне почуття за своєю природою багатогранне, воно об'єднує всі сторони особистості: моральну, трудову, розумову, естетичну, а також фізичний розвиток і передбачає вплив на кожну із сторін для отримання єдиного результату.

До основних завдань патріотичних почуттів молодших школярів належать:

- формування любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, школи, міста);
- формування духовно-моральних взаємин;
- формування любові до культурного спадку свого народу;
- виховання любові, поваги до своїх національних особливостей;
- почуття власної гідності як представників свого народу;
- толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших.

У поняття патріотичних почуттів входять когнітивний, емоційний, поведінковий компоненти, які реалізуються у сфері соціуму та природи. При цьому для молодших школярів провідним є емоційний компонент. Когнітивний компонент, забезпечує зміст, а поведінковий виконує контрольню-діагностичну функцію. Якщо розглядати патріотизм через поняття „ставлення”, можна виділити декілька напрямків:

- 1) ставлення до природи рідного краю, рідної країни;
- 2) ставлення до людей, які живуть в рідній країні;
- 3) ставлення до моральних цінностей, традицій, звичаїв, культури;

4) ставлення до державного устрою.

Кожен із цих напрямків може стати змістом освітньо-виховної діяльності з дітьми, і кожен внесе свій внесок в соціалізацію особистості дитини за умови врахування особливостей розвитку дітей.

Поглиблений аналіз знань учнів із патріотичного напрямку засвідчує, що в них недостатньо розвинені почуття:

- пошани до національних і державних символів;
- любові до рідного краю, Батьківщини, рідної мови;
- поваги до пращурів, учителів, ветеранів війни та праці;
- інтересу до історії рідного краю, минулого країни;
- поваги до народних і релігійних традицій, звичаїв, національних і родинних свят;
- дбайливого ставлення до національних багатств, рідної природи;
- поваги до праці батьків, всього українського народу;
- гордості за свою Вітчизну;
- відповідальності, ініціативності, доброзичливості, правдивості, старанності, наполегливості тощо.

Узагальнюючи результати останніх досліджень, можна констатувати, що виховати патріотичні почуття в молодших школярів можливо, якщо:

- розробити технологію патріотичного виховання з використанням різноманітних форм і методів;
- розробити та впровадити програму з патріотичного виховання молодших школярів у позаурочній роботі;
- підготувати вчителів до роботи з патріотичного виховання, забезпечити їх методичною літературою, програмами та практичними розробками;
- залучити родину учнів до участі у виховній роботі школи;
- задіяти громадськість, ветеранів війни та праці, народних умільців, діячів культури;
- систематично використовувати елементи народної педагогіки, традиції національного виховання;
- створити банк творчих робіт, музеї чи куточки історії школи (села, селища, міста) як результат проведеної роботи з патріотичного виховання.

Найефективнішими засобами, що стимулюють процес формування патріотичних почуттів у молодших школярів в умовах позаурочної роботи, виявилися: бесіди про родину (маму, тата, бабусю, дідуся та інших родичів); народні та сюжетно-рольові ігри („Ласкаві слова рідним”, „Як підняти настрій мамі”, „Іду на Січ”, „Опанас” та ін.); участь у народних обрядах, релігійних та родинних святах; різні види екскурсій (краєзнавчі, на підприємства, по історичних місцях, у природу тощо); бесіди про державні та народні символи, їхнє походження; знайомство з музичним мистецтвом тощо. Проведені дослідження доводять: патріотичні почуття, що виникають завдяки апробованим засобам, відіграють у житті молодшого школяра роль внутрішнього стимулятора, який є найкращим і найсильнішим двигуном його громадянського ствердження на основі природного потягу до родини, рідного міста, краю, країни та Батьківщини в цілому.

Неможливо говорити про виховання любові до Батьківщини без повідомлення дітям певних знань про неї. Зміст занять також можливо визначити в декількох

напрямах. Дитина молодшого шкільного віку може і повинна знати, як називається країна, в якій вона живе, її головне місто, столицю, своє рідне місто чи село, які в ньому є найголовніші визначні місця, яка природа рідного краю та країни, де дитина живе, які люди за національністю, за особистими якостями населяють її країну, чим прославили вони рідну країну і увесь світ, що являє собою мистецтво, традиції, звичаї її країни.

Склалася думка, що шлях до виховання любові до Батьківщини формується за логікою „від близького до далекого” – від любові до батьків (точніше рідного дому), до дитячого садка, до вулиці, міста, любов до рідної країни. Необхідно замислитися, чи дійсно цей „територіальний підхід” ефективний у вихованні такого складного та багатогранного соціального почуття, як любов до Батьківщини. Очевидно, справа не у розширенні „території”, а в тому, щоб створити умови для вирішення завдань патріотичного виховання, для формування у дітей почуттів і ставлень, що складають зрештою патріотизм: приязнь, вірність, почуття власності та усвідомлення того, що ти свій, ти потрібен.

Таким чином, молодший шкільний період – найбільш сприятливий для формування громадянських рис особистості. Завдання педагогів – формування дитини як громадянина України, гармонійно розвиненої, рівноправної, національно свідомої особистості. Перш за все, виховання громадянина має бути спрямоване на формування у дітей патріотизму, тобто любові до свого народу, до Батьківщини. Патріотизм як комплексна якість людини має конкретно-історичний, суспільно-політичний, національний характер. Без національних ознак патріотизм перетворюється в абстрактно-бюрократичний, чиновницький. Патріотизм починає зароджуватися з любові до матері і батька, рідної мови, культури, природи. Патріотичні погляди, переконання, ідеали є одними з найважливіших компонентів світогляду дітей. У зв'язку з цим велику увагу слід приділяти формуванню національної свідомості та самосвідомості. Кожен громадянин суверенної України повинен мати свою національну свідомість і самосвідомість. Без духовного багатства, сконденсованого в цих поняттях, неможливий повноцінний внутрішній світ людини-громадянина. У минулі десятиріччя ці фундаментальні поняття замовчувалися, чим штучно збіднювався духовний світ поколінь. Національна самосвідомість – це усвідомлення кожною людиною себе як представника певної нації, носія національної культури, історії. Національна свідомість формується всіма засобами рідної мови, історії, культури, мистецтва, народними традиціями і звичаями тощо. Необхідно зважати на те, що відсутність національної свідомості нерідко спричиняє оманливе, ілюзорне відчуття «меншовартості», «другорядності» рідної мови, культури, врешті, самого себе, народжує комплекс національної і громадянської неповноцінності.

Список використаної літератури

1. Антоненко М.Я. Проблеми формування національної свідомості // Рідна школа. – 1991. – № 2. – С. 5–9.
2. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 144–150.
3. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави // Рідна школа. – 2001. – №2. – С. 9–14.
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання. – 2003.- № 2.

5. Основи національного виховання / За ред. В.Г.Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчук. – К., 1998.
6. Фіцула М.М. Педагогіка. – Тернопіль: „Навчальна книга – Богдан”, 1997. – 190 с.

Ткаченко Катерина,
студентка 34 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Н.А. Басюк, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Екологічне виховання молодого покоління сьогодні, як ніколи, є надзвичайно актуальним. Нині науковці визначають істинне призначення людини – бути органічною часткою природи, жити і діяти за її законами. Перетворення навколишнього середовища має здійснюватись не стихійно, а з урахуванням об'єктивних законів природи, прогнозуванням побічних впливів. Таке може забезпечити тільки людина, вихована у повазі до життя, яка усвідомила універсальну цінність природи, необхідність раціонального використання її ресурсів і готова брати активну участь у розв'язанні екологічних проблем. Роль навчальних закладів у підготовці такої людини незаперечна. Тому завданням сучасної школи є виховати в кожного учня свідоме ставлення до природи, почуття відповідальності за довкілля як загальнолюдську цінність.

В.О. Сухомлинський писав: „Пізнання природи, оволодіння знаннями про неї заховує в собі ще не використані досі можливості для того, щоб знання формували позиції людини – соціально-політичні, моральні, естетичні, а ці позиції, по суті, є світоглядом в дії. Природа не лише середовище навколо нас, а й всенародне добро і багатство, за яке відповідає кожен громадянин нашого суспільства – це червона нитка світоглядних переконань, від яких залежить громадянська позиція людини.” [3, с. 27].

Екологічна освіта і виховання є основою для формування людини з високим почуттям обов'язку перед суспільством, людини, здатної відстояти свою соціальну позицію в умовах, коли стан довкілля катастрофічно погіршується і гостро відчувається дефіцит культури населення. Тому одним із головних завдань сучасної педагогіки, безсумнівно, є виховання екологічної культури людини.

Для формування нового гуманно-морального ставлення до природи потрібно розвивати екологічну свідомість та мислення школярів, практичний досвід раціонального природокористування, вміння приймати екологічно доцільні рішення у майбутній професійній діяльності. Однією з умов успішної організації екологічного виховання школярів є чітке визначення його мети. Головною метою екологічного виховання має стати формування екологічного світогляду, мислення, здатності до системного аналізу екологічних проблем і творчого їх розв'язання. Кінцевою метою екологічного виховання є: формування особистості з високим рівнем екологічної культури, стрижнем якої є система суспільно важливих цінностей. Складовими екологічної культури є екологічна свідомість, екологічні переконання, екологічний світогляд, готовність до екологічної діяльності, відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Відповідно до Концепції екологічної освіти України формування екологічної культури особистості включає :

- виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави і світу, усвідомлення їх важливості, актуальності і універсальності;
- відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах з довкіллям, виховання любові до рідної землі;
- формування усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку й необхідності заміни її на екологічну, яка базується на розумінні єдності всього живого і неживого в складноорганізованій глобальній системі гармонійного співіснування й розвитку;
- формування розуміння необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків, подолання споживацького ставлення до природи;
- розвиток особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому, регіональному, національному і глобальному рівнях, вміння прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей та колективів;
- розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки, виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження [1, с.35].

Загальноосвітньому навчальному закладу відводиться провідна і найважливіша роль у вихованні екологічної культури учнівської молоді. У початкових класах забезпечуються елементарні знання про природу та взаємозв'язки у ній, взаємодію і взаємовплив людини і природи; розуміння погіршення стану навколишнього середовища внаслідок нераціональної господарської діяльності та особистої причетності до екологічних проблем; розвиток ціннісного ставлення до природи як джерела задоволення естетичних, пізнавальних, рекреаційних та інших потреб особистості; формування елементів здорового способу життя та навичок екологічно доцільної поведінки [3, с.27].

Саме в процесі безпосереднього залучення учнів до практичної природоохоронної діяльності відбувається найефективніше засвоєння екологічних норм і вимог, усвідомлення наслідків будь-яких заходів наукового, виробничого та соціального змісту, пов'язаних із впливом на довкілля. Залучення учнів до виконання таких конкретних природоохоронних заходів, як здійснення моніторингу довкілля, екологічні конкурси, вікторини, ігри, виконання творчих завдань екологічного спрямування тощо дозволяють учителям найкраще виявити пізнавальні екологічні інтереси школярів. Тим самим закладаються основи для виховання особистості з високим рівнем екологічної обізнаності, культури формування нового типу екологічного мислення та поведінки в навколишньому середовищі. Можливість збагачувати свої знання про природу рідного краю, вивчати і досліджувати її, розвивати екологічну культуру учнів надають екскурсії по мальовничим куточкам області та України. В ході екскурсії школярі вчаться поводитись у природі не завдаючи їй шкоди, отримувати естетичну і моральну насолоду від спілкування з природою. Таким чином, екологічна освіта і виховання спрямовані на забезпечення потреб особистості у творчій самореалізації, формування особистості з високим рівнем загальнолюдської культури, підготовку до активної професійної та громадської діяльності [1, с.34].

Значну роль у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи у молодших школярів відіграє сам учитель, його приклад. З цього приводу Ш.О. Амонашвілі зазначав: «Різні цінності, знання, морально-етичні норми не доходять до дітей у стерилізованому вигляді, а несуть у собі особистісні риси вчителя, його оцінки, ставлення, його світогляд. Для дитини знання не існують без учителя, і якщо малюк полюбить свого вчителя, то значить, потягнеться і до знань. Якщо він недолюблює вчителя, боїться його, не бачить у ньому друга, то навчання втрачає для нього всяку цінність. Завоювати любов дітей - пекуча турбота першого (і всякого наступного) вчителя, тому що тільки через любов до свого вчителя дитина входить у світ знань і засвоює моральні цінності суспільства» [2, с.25].

Список використаної літератури:

- 1.Бенека А. Екологічна освіта: стан і завдання // Рідна школа – 1995.- №6.-С.33-35.
2. Амонашвілі Ш.А. Роздуми про гуманну педагогіку.-М., 2001.
3. Філіпова В. Виховання екологічної культури / Початкова школа. – 2010.- №28 (жовтень).- С.26-29.

Ткачук Вероніка,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність дослідження обумовлюється необхідністю осмислити місце і роль вчителя в освіті, його особистісних характеристик та якостей в контексті утвердження постіндустріального вектора суспільного поступу, глобалізації та розгортання інформаційної революції. Епоха постіндустріалізму потребує від учня засвоєння не стільки знань як таких, скільки оволодіння технологіями їх набуття і функціонування. Побудова моделі особистості „нового вчителя”, спроможного забезпечити особистісне становлення учня в постіндустріальну епоху, якраз і є тим безпосереднім завданням, яке слід розв’язати в ході нашого дослідження.

Нові вимоги до особистості вчителя диктуються процесами, об’єднаними таким фундаментальним поняттям, як глобалізація. Їх суть – в універсалізації вимог, підвищенні якості освітніх послуг, прозорості функціонування знання й методик моніторингу його освоєння на рівні навчально-виховного процесу тощо. Нині педагогові мають бути притаманні такі риси, як толерантність, демократизм, розуміння учня і повага до нього, полікультурність і відкритість у спілкуванні.

Як відомо, інформаційна революція несе з собою інформаційні педагогічні технології, котрі змінюють місце і роль вчителя в навчально-виховному процесі. Вчитель перестає бути єдиним або основним джерелом знань. У цій якості утверджується комп’ютер. То ж яку роль і значення має відігравати вчитель і якими якостями має він володіти, щоби відповідати вимогам інформаційної революції? Дослідження цієї проблеми все ще перебуває на початковій стадії.

В українській педагогічній літературі останніх років до проблеми формування особистості сучасного вчителя звертались такі вчені, як С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко, О.

Сердюк, І. Надольний, В. Огнев'юк та інші. Однак, незважаючи на дослідження цих та багатьох інших вчених, проблема лишається актуальною.

Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ф. Дістервег, Д. Дьюї, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші видатні педагоги доклали багато зусиль, щоб не тільки адекватно зрозуміти сутність особистості, але й використати свої знання про неї у власній педагогічній діяльності.

Мета статті – розглянути загально-філософські проблеми особистості, особистість вчителя як ідеал і реальність, напрямки та фактори формування особистісних характеристик педагога в сучасних умовах.

На початку ХХ століття у вітчизняній літературі намітилась тенденція створення національного ідеалу вчителя. Формується так званий реальний ідеал, згідно з яким ідеальним вважався вчитель, який повинен бути духовно довершеною особистістю, комунікабельним, високоморальним, професіоналом своєї справи, широко ґрунтованим. В контексті національного відродження перед українським вчителем ставилися завдання знати історію, мову, культуру і традиції рідного народу, мати чітку громадянську позицію, працювати над пробудженням національної і політичної свідомості вихованців (Г. Ващенко). Що стосується шляхів наближення вчителя до ідеалу, то основним із них тогочасна педагогічна думка вважала особисте самовдосконалення. У прагненні до ідеалу вчитель має синтезувати низку властивостей. Він повинен бути: науковцем (володіти підходами і методами дослідницької роботи); педагогом (знати та вміти застосовувати на практиці педагогічну теорію); психологом (знати основи психології, вікові та індивідуальні психологічні особливості учнів); технологом (володіти методикою і технологією навчально-виховного процесу, втілюючи наукові ідеї в практику); організатором (володіти навичками управління-менеджера для управління учнівським колективом); трішки медиком (знати фізичні і розумові межі дитячого організму, рамки психологічного навантаження); артистом (уміти перевтілюватися, володіти правильною дикцією, художнім словом) тощо.

Педагог повинен володіти технологією іміджування і постійно працювати над її вдосконаленням. Це безпосередньо торкається його професійної компетенції і є суттєвим показником індивідуальної педагогічної майстерності. Позитивний імідж, професіоналізм і здатність адаптуватися поряд з рішучістю є головним ключем до успіху в будь-якій сфері діяльності. Вчитель, що наближається до ідеалу, повинен володіти мистецтвом вирішення педагогічних конфліктів. В екстремальних (з педагогічної точки зору) ситуаціях педагог контролює їх перебіг, втручається при потребі та згладжує їх. Вчитель має з позицій толерантності глибоко проаналізувати конфліктну ситуацію, безпомилково її розв'язати, а то й запобігти. Допомогти йому в цьому має володіння такими методичними прийомами, як жорстка позиція, компроміс, гумор тощо. Обов'язковою умовою виступають виваженість і аргументованість.

Вчителю неодмінно має бути притаманна така риса, як інтелігентність. Чим інтелігентніший вчитель як особистість, тим більше шансів, що і його вихованці виростуть людьми самостійно мислячими, внутрішньо довершеними, особистостями, які тонко сприймають прекрасне. Адже розбудити і викликати інтерес до науки, літератури, мистецтва і природи може тільки висококультурна особистість. Педагог повинен не лише навчати й виховувати. Його місія –

розкрити закладені природою здібності учнів, допомогти їм знайти своє покликання. Це під силу тільки справжньому майстрові педагогічної справи, який уміє самостійно аналізувати педагогічні явища, розчленовувати їх на складові елементи, бачить головне педагогічне завдання і шляхи його оптимального вирішення.

На думку Ш. Амонашвілі, бути справжнім майстром педагогічної справи означає мати вихідну педагогічну позицію своєї діяльності; володіти методикою, технологією реалізації вихідної позиції в педагогічному процесі; постійно шукати шляхів повного, вдалого, глибинного, точного, а деколи й витонченого вирішення проблем навчання і виховання, організації життя дітей, проблем роботи з батьками та громадськістю. Відповідно до основних характеристик суспільного ідеалу вчителя, перед сучасною вищою педагогічною освітою постають широкомасштабні завдання. Вони полягають у формуванні всебічно розвиненої особистості, спроможної включитися в процес суспільних і професійних перетворень. Учитель сьогодні повинен бути професіоналом, здатним до багатоваріативності педагогічної дії, прогнозування можливих результатів, володіти прийомами аналізу і самоконтролю, вміти педагогічно осмислити нові соціально-економічні умови виховання, реалії ринкових взаємовідносин, оцінити нові тенденції з позицій педагогічної діяльності, аби не дати ні політиці, ні ринку постати над педагогікою.

Вимоги до вчителя з боку держави і суспільства полягають також у тому, щоби педагог своєю творчою діяльністю в процесі навчально-виховної роботи вмів проектувати розвиток особистості, чітко уявляв, яким повинен стати його вихованець як громадянин. Досягаючи головної мети національного виховання – формування свідомого громадянина-патріота, вчитель має створювати умови для всебічного і гармонійного розвитку особистості, закласти основи громадянської свідомості, активності та відповідальності. Чільне місце в цьому процесі посідає формування громадянської відповідальності, яка передбачає добровільний вибір особистістю поведінки, що відповідає таким важливим категоріям, як обов'язок, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, вимогливість, принциповість.

Учні цінують такі якості педагога, як глибокі фахові знання, загальна ерудиція, логіка мислення, критичний підхід до розв'язання проблем, переконаність, власна точка зору, принциповість, чітка громадянська позиція, вміння спілкуватися, почуття гумору. Педагог виступає носієм знання, яке він повинен зробити надбанням вихованців. Знання є змістом педагогічного впливу. Тому батьки бажають, щоб учитель передав вихованцям якомога більшу суму знань. Педагог повинен досконало володіти своїм предметом, бути ерудованим, постійно працювати над власним самовдосконаленням. Ідеальний вчитель, на думку батьків, має здійснювати індивідуальний підхід до кожного учня. Це дозволить йому не допустити затримки в розвитку обдарованих дітей і відставання слабших з метою засвоєння усіма вихованцями нормативного освітнього мінімуму, сприятиме становленню індивідуальності як головної характеристики особистості. Батьки висувають вимогу, щоб учитель був професійно та педагогічно компетентним, що є запорукою результативного навчально-виховного процесу.

Сучасний вчитель повинен прагнути втілити в собі якості ідеального педагога, постійно працювати над самовдосконаленням, спрямовувати навчально-виховну діяльність в русло інтелектуального посилення нації, формувати нову генерацію

свідомих громадян України. Він повинен розширювати коло своїх інтересів, цікавитись подіями поза школою, відвідувати виставки, концерти, знайомитися з новинками літератури тощо. Важливо, щоб вчитель відчував себе творчою особистістю, а не інструментом реалізації інструкцій, вказівок, програм та планів. З точки зору вчителів, найсуттєвішими якостями особистості ідеального вчителя є справедливість, вимогливість, чесність, розуміння вихованців, організаційні здібності, впевненість у собі, врівноваженість, почуття гумору.

Труднощі соціально-економічного розвитку, які долає наша країна, наклали відбиток на образ сучасного вчителя. Система освіти вимагає належної державної підтримки в аспекті посилення кадрового потенціалу та поліпшення фінансування, насамперед гідної оплати праці педагогічних працівників, а також забезпечення навчальних закладів сучасними навчальними та інформаційними засобами, зміцнення їх матеріально-технічної бази. Внаслідок нинішніх негативних чинників спостерігається вплив висококваліфікованих педагогічних кадрів до інших сфер діяльності. Загрозливою є тенденція втрати професією вчителя престижу через невідповідність суспільної ролі педагога його соціальному статусу. Відчутною стає нестача вчителів, вихователів, майстрів виробничого навчання тощо.

Склалася непроста ситуація: з одного боку, суспільство висуває надзвичайно високі вимоги до психолого-педагогічної підготовки вчителя, рівня його зальної та професійної культури, а з іншого – не створило оптимальних умов для самовдосконалення педагога, всебічного розвитку майбутнього фахівця.

Особливо складним є початок педагогічної кар'єри. Дослідники називають складові „шоку професійного старту” молодого вчителя: здивування від того, як важко встановити контакт з учнями; проблема недооцінювання, пов'язана зі створенням в учнів мотивації до навчання; переоцінка власної здатності забезпечити дисципліну учнів; неувага і невідповідність до „паперової” роботи; несподівано велика кількість адміністративних обов'язків; емоційна та фізична перенапруга тощо.

В Україні сформувались певні державні й суспільні вимоги до підготовки вчителя. Водночас помітні застарілі підходи, що орієнтували вчителя на оволодіння знаннями та вміннями з окремих спеціальних дисциплін і далеко не завжди забезпечували його професійну готовність до цілісного навчання і виховання учнів, творчого ставлення до справи, самовдосконалення власної особистості. Деяко повільно педагогічна освіта переорієнтовується відповідно до вимог, продиктованих сучасними глобалізаційними процесами, інформаційною революцією, демократичними і ринковими трансформаціями.

Для того, щоб бути привабливим і ефективним, особистість вчителя має відповідати потребам практики, вимогам часу, тим перспективам, які окреслюються в процесі суспільної трансформації. Відповідь на вимоги часу якраз і визначає основні напрямки формування та розвитку особистісних характеристик сучасного вчителя. Серед них, зокрема, слід виокремити: поглиблення і розширення наукового світогляду вчителя; підвищення загальної його культури – політичної, моральної, естетичної; постійне оновлення наукових знань, раціональної складової особистості; кристалізацію вольових якостей; підвищення педагогічної майстерності; поглиблення органічного зв'язку вчителя з життям, соціальною практикою; утвердження активної життєвої позиції.

Таким чином, всебічний розвиток особистості сучасного вчителя передбачає формування загальнолюдських норм життєдіяльності, а також добра, краси, істини, свободи й совісті, поваги й любові. За цими показниками, тобто з позицій загальнолюдської моралі, в повсякденному житті оцінюються вихованість кожного суб'єкта, але вчителя – насамперед. Адже саме він має прищеплювати ці чесноти дітям, котрі обов'язково порівнюватимуть усе сказане ним з поведінкою самого педагога.

Список використаної літератури:

1. Бичко А.К., Бичко І.В. Феномен української інтелігенції. – Дрогобич, 1997.
2. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. – К., 2002.
3. Діалог культур і духовний розвиток людини (матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції). – К., 1995.
4. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. – К., 2000.
5. Ильенков Э.В. Философия и культура. – М., 1991.

Фалалєєва Любов,
студентка 13 групи

навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

МІСЦЕ І РОЛЬ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДИТИНИ

Сім'я - надзвичайно важливий елемент соціальної структури суспільства. Зміни, які відбуваються в сім'ї, впливають на характер суспільних відносин, на стан і розвиток самого суспільства. В усі часи педагоги минулого відводили сім'ї одне з пріоритетних місць у формуванні особистості. І це не випадково. Адже саме сім'я виступає першим виховним інститутом, зв'язок з яким людина тримає впродовж всього життя. Саме в сім'ї закладаються основи моральності людини, формуються норми поведінки, розкривається внутрішній світ та індивідуальні якості особистості. Сім'я сприяє не лише формуванню особистості, але й самоствердженню людини, стимулює її соціальну, творчу активність, розкриває індивідуальність. Від вирішення проблем сім'ї багато в чому залежить майбутнє кожної держави. Видатний філософ-просвітитель Г. Сковорода вважав, що першими вихователями дітей мають бути батьки. Обов'язковою та необхідною умовою морального виховання, за Г. Сковородою, є виховання у дітей вдячності. Він вважав, що моральна, добродісна, світла почуттями людина легше входить у людський світ, адаптується в ньому, ніж аморальна, з пустим внутрішнім світом, без любові людина.

Розвиток теорії сімейного виховання висвітлений і у педагогічній спадщині А. Макаренка. А. Макаренко вважав, що виховання дітей - найважливіша галузь нашого життя. «Наші діти - це майбутні батьки і матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Правильне виховання - це наша щаслива старість; погане виховання - це наші сльози, майбутнє горе, провина перед суспільством, Всевишнім, усією країною (бо ми виховуємо громадянина України)»[3]. Особливу увагу він звертав на мету виховання в сім'ї. Те, що дитина здобуває в сім'ї, вона зберігає протягом усього свого життя. Важливість родини як інституту виховання

обумовлена тим, що в ній дитина знаходиться протягом значної частини свого життя. «Мета і мотив виховання дитини - це щасливе, повноцінне, творче, корисне людям життя цієї дитини» - визначав А. Макаренко [4]. Видатний педагог розробив цілу систему трудового виховання в сім'ї. Він вважав, що особливо важливою умовою для цього є участь дитини в господарських справах. Свою концепцію сімейного виховання А. Макаренко описав у роботі „Книга для батьків" (1937 рік) та „Лекції про виховання дітей", які педагог встиг прочитати по радіо, але в друкованому вигляді вони побачили світ вже після смерті автора.

В. Сухомлинський також розглядав виховання дітей у сім'ї як важливу соціальну проблему. Видатний педагог наголошував, що сім'я - це найменша клітинка нашого суспільства, в якій відображається все життя нашої країни. В. Сухомлинський твердив, що зміцнення сім'ї, вдосконалення родинного виховання - одна з найважливіших соціальних проблем, від розв'язання якої залежатиме майбутнє нашого суспільства, моральне обличчя молоді. Наприкінці свого життя педагог розпочав роботу над дуже потрібною книжкою - енциклопедією сімейного виховання «Батьківською педагогікою», в якій повинні були висвітлюватися найактуальніші сучасні проблеми виховання дітей у сім'ї, педагогічної освіти батьків і дорослих, соціальної педагогіки. Та не встиг педагог підготувати до друку задуману ним працю. Вже після його смерті вдалося зібрати рукописні та деякі надруковані статті й підготувати видання «Батьківської педагогіки». В. Сухомлинський вважав, що Батьківщина починається із сім'ї, що найважливіші риси і якості громадянина-патріота своєї Батьківщини зароджуються в сімейному вихованні, що діти - продовження не тільки нашого роду, а й нашого соціального ладу, наших завоювань і благородних намірів. І від того, які духовні цінності візьме від нас молодь, залежатиме майбутнє нашого народу і суспільства.

Головні функції сім'ї: економічна, репродуктивна, реактивна, комунікативна, регулятивна, виховна, рекреативна.

Економічна функція забезпечує статус сім'ї як повноправної виробничо-господарської одиниці і є необхідною умовою добробуту, фізичного, морального й духовного розвитку усіх її членів.

Репродуктивна функція сім'ї забезпечує відтворення й продовження людського роду, фізичне й духовне поновлення суспільства. Репродуктивна (демографічна) функція сім'ї полягає у відтворенні життя, продовженні людського роду, тобто в народженні дітей.

Реактивна функція - це взаємна фізична, матеріальна, морально-психологічна підтримка членів родин із метою збереження їх здоров'я, життєвого тону; дотримання режиму праці і відпочинку, харчування, особистої гігієни тощо; захист сім'ї і кожного з її членів від усіх негараздів і бід.

Комунікативна функція сім'ї передбачає створення сприятливого сімейного мікроклімату, необхідного для психічно-емоційного відтворення сил членів сім'ї, внутрішньо-сімейного спілкування подружжя, батьків і дітей, сім'ї та оточуючого мікро- і макросередовища, а також її спілкування з духовними та інтелектуальними надбаннями суспільства (засоби масової інформації, література, мистецтво тощо).

Регулятивна функція забезпечує систему регулювання взаємовідносин між членами сім'ї, в тому числі первинний соціальний контроль діяльності всіх членів сім'ї та реалізацію влади й авторитету батьків.

Рекреативна функція сім'ї - це організація вільного часу та відпочинку сім'ї. Вона виконує роль збереження сім'ї як цілісної одиниці, зміцнює сім'ю, закріплює кращі традиції, має велике значення у вихованні дітей, емоційному єднанні подружжя. Крім того, ця функція має значення для розвитку інтересів і потреб особистості, виконує культурну роль, формуючи, розвиваючи та виховуючи культурні, моральні й виховні цінності та норми.

І основна функція - виховна. Вона полягає у передачі дітям дорослими членами сім'ї соціального досвіду, забезпечення їх входження в систему суспільних відносин. Виховання - велика справа - ним вирішується участь, доля людини. Правильне сімейне виховання розвиває здібності, здорові інтереси та потреби дитини, формує правильний світогляд, позитивне ставлення до праці, сприяє прищепленню гуманних, моральних якостей, розумінню необхідності дотримуватися правових і моральних норм життя, поведінки, що сприяє розвитку фізичної досконалості дітей, зміцненню їхнього психічного здоров'я, виробленню навичок санітарно-гігієнічної культури. Ця функція - одна з найважливіших. Отже, ми розглянули основні форми життєдіяльності сім'ї - її функції. Як видно, із зробленого аналізу, всі функції між собою тісно пов'язані. Немоżliвість виконання сім'єю однієї функції веде за собою прорахунки у виконанні іншої функції.

Отже, сім'я - це результат, і ще більшою мірою - творець цивілізації. Сім'я - найважливіше джерело соціального та економічного розвитку суспільства. Вона виробляє головне громадське багатство людини.

Список використаної літератури

1. Макаренко А.С. Книга для батьків. - К.: Рад. шк., 1980
2. Савченко О.В. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. - К.: Абрис, 1997.

Філімончук Вікторія,
студентка 12 групи

навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ВАЖЛИВІСТЬ МУЗИКИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства особливе значення має виховання громадянина-патріота, високоморальної особистості, та відродження духовності. Виховання – це, передусім, “вбирання кожною особистістю в себе духовності і культури рідного народу, його національного буття” у поєднанні з загальнолюдськими культурними цінностями [5].

Завдання вчителя у вихованні громадянина-патріота полягає у впливі на дітей з метою розвитку в них духовної, емоційно-моральної й освіченої особистості.

В. Сухомлинський вважав, що музика здатна виховувати, змінювати характери людей, стимулювати їх до добрих вчинків та високих почуттів. В тяжкий післявоєнний час йому довелося перевиховувати дітей-сиріт, які були бездомними, голодними та холодними. Великий педагог неодноразово підкреслював, що музика, її мелодика, краса та задушевність здатні

перевиховувати, змінювати на краще маленькі серця його підопічних. Вона є першочерговим засобом морального та розумового виховання людини, джерелом благородства серця та чистоти душі.

Необхідною умовою навчання на уроках музики, В. Сухомлинський вважав дотримання основних положень методики проведення уроку, а саме:

1) правильний підбір творів, які б відповідали пізнавальним можливостям учнів;

2) образний зміст твору слід розкривати в ході художньо-педагогічного аналізу. Ефективність цього процесу досягається за рахунок обговорення вчителем разом з учнями нового матеріалу;

3) в ході заняття потрібно звертати увагу на ті завдання, які розвивають спостережливість та збуджують інтерес до різних жанрів музичної творчості. Пізнання світу почуттів неможливе без його розуміння і переживань, які закладені в музиці; без глибокої духовної потреби слухання музики і отримання насолоди від цього [3].

На думку видатного педагога В. Сухомлинського, саме музика виступає першоосновою виховання людини. Він писав: «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику і діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури» [2].

«Музика є самим чудодійним, самим тонким засобом залучення до добра, краси, людяності. Слухаючи музику, людина пізнає себе, і пізнає насамперед, що вона, людина, прекрасна, народжена для того, щоб бути прекрасною, і якщо в ній є щось погане, та це погане треба перебороти; відчуті погане в самому собі і допомагає музика.» – говорив В. Сухомлинський [4].

«Як у живому, трепетному слові рідної мови, так і в музичній мелодії перед дитиною відкривається краса навколишнього світу. Але мелодія, - пише В. Сухомлинський, - доносить до дитячої душі не тільки красу світу. Вона відкриває перед людьми людську велич і достоїнство. У хвилини насолоди музикою дитина відчуває, що вона дійсно людина» [4].

Музична грамотність – це здатність сприймати «музику як живе, образне мистецтво, народжене життям і нерозривно з життям пов'язане» [5]. Це особливе «відчуття музики», що дозволяє сприймати її емоційно, відрізняючи в ній хороше від поганого. Це здатність на слух визначити характер музики і відчувати внутрішній зв'язок між характером музики і характером її виконання, здатність на слух визначити автора незнайомої музики, якщо вона характерна для даного автора, його творів, з якими учні вже знайомі. Введення учнів у цю тонку сферу музичної культури вимагає обережності, послідовності і великої точності у виборі композиторів та їх творів.

Музика і життя – це генеральна тема, свого роду «надзавдання» шкільних занять музикою, яку у жодному випадку не можна виділяти в самостійний, більш-менш ізольований розділ. Вона повинна пронизувати всі заняття у всіх ланках від першого до останнього класу, так само як їх будуть пронизувати ідеї патріотизму та інтернаціоналізму, формуючи світогляд учнів, виховуючи їх моральність і душевне благородство. Музичний матеріал, що звучить на заняттях, коментарі

вчителя, спостереження і роздуми самих учнів, що направляються вчителем, - все має сприяти поступовому вирішенню цього «надзавдання» [5].

Але, відкидаючи «загальні слова», не можна заперечувати величезну роль у навчально-виховній роботі простого, розумного і щирого слова вчителя. «Слово вчителя - нічим незамінний інструмент впливу на душу вихованця. Мистецтво виховання включає, перш за все, мистецтво говорити, звертаючись до людського серця!» [1].

Одна-дві лаконічні, але подібні фрази, сказані вчителем під час звучання у класі музичного твору, западуть у свідомість дітей, в їх душу, викличуть у них благородні думки й емоції. А приводів для потрібних слів, імпульсів для власних емоцій вчитель знайде скільки завгодно в будь-якому музичному творі [3].

Для патріотичного виховання корисно використовувати народні ігри зі співами і рухом. Ці ігри розвивають інтерес до співу, пам'ять, почуття ритму, вміння правильно передавати мелодію. В іграх такого плану діти вчаться передавати в русі художній образ. Але найголовніше - через гру українська народна пісня входить в побут сім'ї, в якій виховуються учні. У народних іграх діти вчаться спілкуватися, долучаються до народних традицій, виявляють взаємовиручку, знайомляться з малими жанрами народної творчості.

Кожного ранку і щовечора ми чуємо по радіо Державний Гімн України. Учні, звичайно, зможуть самі розповісти про те, в яких особливо урочистих випадках звучить Гімн - музичний символ нашої держави, який виховує патріотичну свідомість, засновану на гуманістичних цінностях свого народу. Обов'язковим моментом є і те, як правильно і у доступній формі пояснити школярам, що коли звучить Державний Гімн, не тільки ті, хто його виконують, але і всі, хто при його виконанні присутні, встають і слухають його стоячи. Ця музика покликана об'єднати весь народ. У гімні відображені головні ідеї - єдності, непорушності, свободи [5].

Музика – це могутнє джерело думки. Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини. Першоджерелом музики є не тільки навколишній світ, а й сама людина, її духовний світ, мислення, мова. Музичний образ по - новому розкриває перед людьми особливості предметів і явищ дійсності. Увага дитини немовби зосереджується на предметах і явищах, які в новому світлі відкрила перед нею музика, і її думка малює яскраву картину; ця картина проситься в слово.

Дитина творить словом, черпаючи в навколишньому світі матеріал для нових уявлень і роздумів. В. Сухомлинський писав: "Музика - уява - фантазія - казка - творчість – така доріжка, йдучи якою, дитина розвиває свої духовні сили. Музична мелодія пробуджує в дітей яскраві уявлення. Вона ні з чим не зрівняний засіб виховання творчих сил розуму. Слухаючи мелодію Е. Гріга, діти малювали в своїй уяві казкові печери, непролазні ліси, добрих і злих істот... Музика будила енергію мислення навіть у найінертніших дітей. Здавалося, вона вливає в клітини мислячої матерії якусь чудодійну силу. В цьому піднесенні розумових сил під впливом музики я бачив емоційне джерело мислення" [2].

Успішне навчання і виховання молоді сьогодні неможливе без глибокого вивчення і творчого впровадження в життя педагогічної спадщини В. Сухомлинського, яка стає особливо актуальною в умовах розбудови національної

освіти. Цікаві ідеї і традиції, започатковані видатним педагогом, продовжують жити. Та інакше й бути не може.

Таким чином, роль музики у розвитку особистості молодшого школяра величезна. Дитина живе у світі звуків, музики, повсякчас чує її звучання із засобів масової інформації. Завданням педагога є дібрати до уроків музики ті твори музичного мистецтва, які б сприяли інтелектуальному розвитку молодшого школяра і вихованню якостей його особистості.

Список використаної літератури:

1. Белобородова В.К. Музичне сприйняття до теорії питання. Музичне сприйняття школярів / Белобородова В.К. – М., 2000.
2. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / Сухомлинський В.О. – К.: Рад.шк., 1970.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. / Сухомлинський В.О. - К.: Рад.школа, 1976. – Т. 3.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / Сухомлинський В.О. – К.: Рад.школа, 1977.
5. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання / Ростовський О.Я. –К., 1997.

Фомюк Яна,
студентка 14 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Фізичне виховання учнів є невід'ємною частиною всієї навчально-виховної роботи школи і займає важливе місце у підготовці учнів до життя, до суспільно корисної праці. Робота з фізичного виховання в школі відрізняється великим різноманіттям форм, які вимагають від учнів прояву організованості, самодіяльності, ініціативи, що сприяє вихованню організаційних навичок, активності, винахідливості. Здійснюване в тісному зв'язку з розумовим, моральним, естетичним вихованням і трудовим навчанням, фізичне виховання сприяє всебічному розвитку школярів.

Засновник науково обґрунтованої теорії фізичного виховання П. Лесгафт одним з основних завдань фізичного виховання вважав формування у дітей умінь з найменшою витратою зусиль і в найменший проміжок часу свідомо виконувати найбільшу роботу.

Фізичне виховання молодших школярів має свою специфіку, обумовлену їх анатомо-фізіологічними і психологічними особливостями, а також тим, що, приходячи до школи, учні потрапляють у нові умови, до яких їм потрібно пристосуватися, звикнути. З початком навчання значно зростає обсяг розумової праці дітей і в той же час істотно обмежується їх рухова активність і можливість перебувати на відкритому повітрі. У зв'язку з цим фізичне виховання в молодшому шкільному віці є не лише необхідною умовою всебічного

гармонійного розвитку особистості учня, а й дієвим фактором підвищення його розумової працездатності.

Метою фізичного виховання є всебічний гармонійний розвиток особистості. Воно тісно пов'язане з розумовим, моральним, трудовим і естетичним вихованням. Раціонально організовані заходи з фізичного виховання в режимі дня розширюють функціональні можливості організму дитини, підвищують продуктивність розумової праці, зменшують стомлюваність.

Завдання фізичного виховання у початковій школі такі:

- 1) зміцнювати здоров'я і сприяти правильному фізичному розвитку;
- 2) формувати рухові вміння та навички;
- 3) озброювати учнів знаннями з фізичної культури, гігієни, розучувати і дотримуватися правил загартовування;
- 4) розвивати рухові (фізичні) якості;
- 5) формувати інтерес до фізкультури і потребу займатися нею;
- 6) виховувати позитивні морально-вольові якості;

Успішне вирішення завдань фізичного виховання молодших школярів можливе лише в тому випадку, якщо воно стає органічною частиною всього навчально-виховного процесу школи, предметом загального занепокоєння педагогічного колективу, батьків, громадськості, коли кожний педагогічний працівник виконує свої обов'язки. Зміцнення здоров'я та сприяння правильному фізичному розвитку учнів є важливим завданням початкової школи. Фізичний стан дитини, його здоров'я є тією базою, на якій розвиваються всі його сили і можливості, в тому числі і розумові. Правильне фізичне виховання учнів - необхідна умова нормального розвитку всього організму. Завдяки руховій активності забезпечується розвиток серцево-судинної системи та органів дихання, поліпшується обмін речовин, підвищується загальний тонус життєдіяльності. Відомо, що коли діти мало рухаються, вони відстають у розвитку від своїх ровесників, які мають правильний руховий режим. Видатний педагог В. Сухомлинський велике значення надавав діяльності школи, вчителів, спрямованої на поліпшення здоров'я школярів, особливо учнів молодших класів. Він вважав, що дбати про здоров'я дітей - найважливіше завдання вчителя. Завдання зміцнення здоров'я дитини передбачає загартовування її організму. З цією метою заняття фізкультурою по можливості слід проводити на повітрі, а проводячи їх у приміщенні, дотримуватися гігієнічних вимог.

Рухова активність, яку дитина здійснює в процесі фізичного виховання, є необхідною умовою нормального розвитку його центральної нервової системи, засобом удосконалення аналізаторів і розвитку взаємодії їх. Недарма кажуть, що м'яз виховує мозок, нервову систему. Існує тісний взаємозв'язок між руховою діяльністю дитини та її розумовим розвитком. Виконання цілеспрямованих рухових дій займає важливе місце в житті дітей молодшого шкільного віку і є одним із дієвих чинників розвитку їх емоційно-вольової сфери.

Здобуття учнями знань з фізичної культури є необхідною умовою свідомого оволодіння навчальним матеріалом з цього предмету, прищеплення інтересу і звички систематично займатися фізичними вправами. Особливу роль грають знання учнів з фізичної культури у формуванні в них умінь самостійно виконувати фізичні вправи, у виробленні в учнів переконання про необхідність систематично займатися фізкультурою, загартовувати організм за допомогою використання

природних факторів (сонця, повітря, води). Все це сприяє не тільки фізичному розвитку і зміцненню здоров'я учнів, а й виховує у них правильне ставлення до свого здоров'я і до здоров'я інших людей, сприяє запобіганню або ліквідації шкідливих для здоров'я звичок. Постійне виконання фізичних вправ призводить до вироблення системи звичних дій і емоційно-психічних станів. Коли учень починає вивчати якусь вправу, особливо складну, він часто відчуває невпевненість, страх. У процесі освоєння вправи ці почуття проходять, натомість з'являється задоволення від вміння виконувати засвоєні дії. Однак сама система звичних дій і емоційно-психічних станів ще не забезпечує морального розвитку особистості. Для досягнення цього в учнів формують моральну свідомість, яка визначає спрямованість їх діяльності. Використовуючи набуті знання і вміння під час змагань між командами, класами чи школами, учень переживає задоволення не тільки від своїх ефективних практичних дій, а й від зробленого ним в інтересах колективу. Така організація справи ставить всіх учнів в умови особистої відповідальності за успіх колективу.

Теоретичний аналіз проблеми дозволяє зробити такі висновки:

- Одне з провідних місць в системі засобів фізичного виховання і навчання дітей молодшого шкільного віку належить грі. Саме ігри сприяють засвоєнню самих різних знань, умінь, розвитку рухових здібностей. Взаємозв'язок ігри і вчення виявляється у впливі гри на формування елементів навчальної діяльності.

- Зміст уроків фізичної культури в молодших класах повинен бути наповнений казковими та ігровими сюжетами, що дає можливість підтримувати високий емоційний настрій учнів, підвищувати інтерес до рухової діяльності на заняттях і в позаурочний час, легко і успішно адаптуватися до шкільного життя.

- На уроках фізичної культури в молодших класах рекомендується проводити загальноорозвиваючі вправи різної спрямованості з використанням музичного супроводу. Особлива увага повинна приділятися спеціальним вправам для формування правильної постави та корекції плоскостопості.

- З учнями молодших класів доцільно проводити на уроках фізкультури ігри у поєднанні з вправами. Це ігри з бігом, зі стрибками, з лазіння, ігри з метанням і ловлею та ін. Щоденне проведення таких ігор дозволяє успішно вирішувати проблеми перевантаження учнів, раціональної організації фізичного і трудового виховання, активного повсякденного відпочинку, такого необхідного для гармонійного розвитку дітей.

- Доцільно з дітьми молодшого шкільного віку проводити свята, дні здоров'я, спортивні розваги, походи. Вони сприяють підвищенню функціональних та адаптаційних можливостей дитячого організму, надають загально зміцнювальний вплив, виступають як потужний засіб формування всебічно розвиненої особистості.

Список використаної літератури

1. Козленко М.П., Вільчковський Е.С., Цвек С.Ф. Теорія і методика фізичного виховання. - К., 1984. - 220 с.
2. Янсон Ю.А. Педагогіка фізичного виховання школярів. - Ростов н / Д, 1993. - 240 с.
3. Качашкін В.М. Методика фізичного виховання. - М., 1980. - 304 с.
4. Матвєєв Л.П. Теорія і методика фізичної культури. - М., 1991. - 443с.

Хаюк Ангеліна,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк
кандидат педагогічних наук, доцент

ВИХОВАННЯ ОСНОВ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У сучасному світі виховання толерантності у громадян стало однією з головних цілей освітньої політики. У 1995 році ЮНЕСКО прийнято декларацію принципів толерантності, в якій йдеться про необхідність зміцнення духу толерантності та формування ставлення відкритості, поваги і правильного розуміння; багатого різноманіття культур, форм самовираження; та способів прояву людської індивідуальності. Проблема культури міжетнічної взаємодії та толерантності особливо актуальна для поліетнічних регіонів нашої країни. Це одна з найбільш складних проблем з тих, з якими будь-коли стикалися педагоги. За таких обставин вкрай важливим стає виховання вже в молодших школярів толерантності, оскільки утвердження принципів і норм толерантності є необхідною умовою взаєморозуміння між людьми, взаємодії, злагоди, згуртування і консолідації суспільства, а отже, майбутнього держави.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується інтенсивним зростанням потоку інформації, появою нових технологій, значними змінами в системі освіти. Українське суспільство переживає складний період свого саморозвитку, позначений труднощами періоду становлення, коли демократичні, гуманістичні цінності утверджуються суперечливо і надто повільно. Це зумовлює падіння моралі, культури взаємовідносин, нетерпимості між людьми, криміналізацію суспільних відносин тощо. Значні суперечності особливо позначаються на молодших школярах, в свідомості й поведінці яких ще тільки формуються позитивні установки й мотиви, значущі ціннісні орієнтації.

Проблема толерантності як однієї з провідних якостей особистості на сучасному етапі розвитку суспільства є предметом вивчення філософії, соціології, психології, культурології та інших наук. Різні сторони толерантності сьогодні вивчені набагато ширше, порівняно з педагогічними. Для педагогіки ж, толерантність набула особливого значення лише в останнє десятиліття в умовах гуманістичного виховання. Отже, вихованню і формуванню якостей толерантності у підростаючого покоління, а особливо виховання її основ у молодших школярів на сьогодні приділяється незначна увага. Тому актуальність, недостатня теоретична розробленість проблеми та необхідність подолання виявлених суперечностей у шкільному колективі зумовили вибір і мету такої теми. Метою статті є також приклади критеріїв, що є визначними у вихованні толерантності молодших школярів, прийоми та методи, які допоможуть вчителям початкових класів у вирішенні цього питання.

Вперше питання про педагогічну толерантність порушив М. Бубер. Він виділив низку важливих якостей толерантності, показав зв'язок толерантності з життєдіяльністю людей у малих групах, виявив риси толерантної та інтолерантної

особистості. Поступово виникла необхідність створення нового напрямку в педагогічній науці – педагогіки толерантності.

Разом з тим, питання формування такої важливої риси особистості сучасного школяра як толерантність знайшли певне відображення в психолого-педагогічних дослідженнях, зокрема: загальні питання педагогіки толерантності (М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, Л. Шайгерова та ін.); етнічна толерантність (О. Байбаков, О. Докукіна, З. Малькова, В. Подобед, Ю. Римаренко, В. Тишков та ін.); технологічні питання виховання толерантності (Т. Білоус, С. Герасимов, О. Кашенко, Б. Рієрдон, В. Сітаров, І. Сковородкіна, О. Скрябіна, П. Степанов, Г. Шеламова та ін.); гуманітарні дисципліни, як засіб формування толерантності (Л. Алексашкіна, Л. Ванюшкіна, С. Метліна та ін.); вивчення досвіду виховання толерантності у зарубіжних країнах (А. Джуринський, З. Малькова, О. Матієнко та ін.) [4; с.5].

Однак проблему виховання толерантності не можна назвати достатньо вивченою, оскільки такий її аспект, як виховання толерантності в учнів початкової школи, до останнього часу взагалі не досліджувався.

На даному етапі розвитку психолого-педагогічної думки в Україні, проблемою толерантності у дітей молодшого шкільного віку в умовах політкультурного середовища займається О.Грива. Відомі його праці щодо формування толерантності у дітей цієї вікової категорії, ним розроблені моделі виховання толерантності особистості та соціально-педагогічної підготовки фахівців до роботи в умовах політкультурності. Враховуючи характер соціально-педагогічної технології, особливості політкультурного середовища України та специфіку соціальної роботи з дітьми, автор запропонував такі технології: «Виховання толерантної особистості в умовах політкультурного суспільства», «Формування культури гуманних відносин засобами сімейного виховання».

Одне з головних педагогічних завдань – це створення умов для виховання толерантності. Цій проблемі присвячені окремі педагогічні дослідження. Так, П.Степанов у своїй дисертаційній праці (2008) аналізує педагогічні умови формування толерантності у молодших школярів. Зокрема виділяє:

1. Організацію ознайомлення школярів з іншими культурами у середовищі, привабливому і цінному для молодших школярів.

2. Надання допомоги школяреві в оволодінні необхідними вміннями, які дають змогу йому бути активним учасником при зустрічах з представниками інших культур, у розв'язанні проблемних ситуацій у дискусіях.

О.Скрябіна аналізує педагогічні умови формування комунікативної толерантності молодших школярів, пропонує впровадити конативний (поведінковий) критерій, який передбачає безпосередню активну участь молодших школярів у взаємодії і виявляється у конкретних вчинках: прагненні беззаперечно приймати індивідуальність іншого; відсутності агресивності, консерватизму та категоричності в судженнях та оцінках людей; вмінні знаходити спільну мову з різними дітьми (відсутність «мовного шаблону») та ін..

П.Колмогоров акцентує увагу на педагогічних умовах, які сприяють формуванню толерантності. Виділяє такі педагогічні умови: формування ціннісних орієнтацій; знання про сутність та історичні форми толерантності; формування вмінь та навичок толерантної взаємодії, формування установки на толерантність.

Сензитивність молодшого шкільного віку щодо виховання толерантності зумовлена тим, що з приходом дитини до школи починає складатися взаємодія між учнями, які є представниками різних мікросоціумів із певним життєвим досвідом, що впливає на загальний розвиток особистості; змінюється співвідношення нервових процесів збудження і гальмування, що виступає основою для формування самоконтролю, свідомої регуляції поведінки. Саме в цьому віці продуктивно відбувається оволодіння регіональною культурою у зв'язку з активним формуванням характеру, установок, стереотипів поведінки і мислення, світогляду особистості.

Проблема виховання толерантності складна й різноманітна. Вона розглядається в контексті ціннісного ставлення до людей, незалежно від раси, національності, соціального стану, політичної орієнтації, культурної приналежності. Окремі спроби в цьому напрямі зводяться переважно до проголошення локальних освітніх концепцій або організаційно-управлінських заходів.

Результати аналізу практики виховної роботи з виховання основ толерантності підтверджують, що цьому аспекту у початковій школі не надається належна увага, оскільки відсутня системність у вихованні толерантності учнів, переважають вербальні форми й методи виховання. Отже, виникають суперечності між об'єктивними потребами сучасного суспільства у вихованні толерантної людини на всіх рівнях сучасного життя та відсутністю розроблених теоретичних і методичних аспектів процесу виховання толерантності в молодших школярів; між потенціалом щодо можливостей виховання толерантності в учнів початкової школи і його низькою реалізацією в практиці зазначених установ; потребою у нових інтерактивних засобах виховання, в тому числі виховання толерантного відношення учнів початкових класів один до одного та недостатньою кількістю спеціальних методик виховання толерантності в умовах сучасного інтерактивного простору.

Характеризуючи саму сутність поняття «толерантність», знаходимо кілька підходів, зокрема: визначається як принцип правового, соціально-політичного аспекту (М. Мчедлов), певна філософія (В. Лекторський), категорія відносин (О. Клепцова, В. Маралов, В. Сітаров, О. Соколова, Г. Солдатова), толерантна свідомість (О. Асмолов, О. Газман, О. Грива, О. Кондаков, О. Насиновська), пізнавальна стратегія (А. Коржусь, Н. Кудзієва, В. Попков, М. Поташник), основа свободи, поваги до прав іншої людини, терпимість, ненасильство, культура компромісу, діалог, особистісна або суспільна характеристика, яка припускає усвідомлення того, що світ і соціальне середовище багатомірні (В. Тішков) [3; с.45].

У статуті ЮНЕСКО зазначено: «Світ повинен базуватися на визнанні чеснот й цінностей людської особистості... і з цією метою виявляти толерантність та жити в злагоді... А освіта повинна сприяти взаєморозумінню та дружбі між людьми». Термін «толерантність» (від лат. *tolerantia* – терпіння) – у загальному значенні здатність приймати щось, не схвалюючи це. На індивідуальному рівні – це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших [4; с.5]. Терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань є умовою стабільності

та єдності суспільств, особливо тих, які не є гомогенними ні у релігійному, ні в етнічному, ні в інших соціальних вимірах [2].

На нашу думку толерантність – це повага, прийняття та визнання рівноправності людської особистості, культури, норм цінностей, вірування та різноманіття їх виявлення; відмова від домінування та насильства. Толерантність передбачає готовність прийняти інших такими, які вони є, та взаємодіяти на основі згоди. Виховання основ толерантності у дітей – це шляхи до гуманізації суспільства, партнерства, співпраці. Школа повинна навчити дітей толерантності, а саме:

- Навчати розуміти й визнавати інших людей;
- знаходити шляхи взаємодопомоги і взаємодії;
- використовувати мирні засоби для розв'язання конфліктів;
- сформувати навички для самостійного пізнання світу;
- виховувати моральні якості особистості: доброту, співчуття, чуйність, милосердя, дружелюбність.

Нині педагогам необхідно працювати експериментально, перевіряючи ефективність виховання толерантності у молодших школярів в умовах інтерактивного педагогічного простору; визначитися з критеріями, показниками та рівнями сформованості толерантності; впроваджувати у навчально-виховний процес початкової школи інтерактивні методи, що сприяють вихованню толерантності молодших школярів завдяки суб'єкт-суб'єктним стосункам усіх членів навчального процесу – вчитель → учень → учень → вчитель тощо; уточнювати та науково обґрунтовувати педагогічну сутність понять «толерантність», «толерантне відношення», «толерантність молодшого школяра» тощо.

Проблема виховання основ толерантності у молодшого школяра є однією з найактуальніших у педагогіці XXI століття. Наразі здійснюється активний пошук оптимальних шляхів удосконалення структури і змісту початкової освіти. Відбувається переорієнтація когнітивного підходу в організації навчально-виховного процесу, що характеризується засвоєнням певної системи знань, умінь та навичок.

Із вище сказаного можна зробити висновок, що діти мають бажання до пізнання нового. Хоча коло знань про соціальний світ, ціннісне ставлення до людини у дітей є обмеженим. Більшість дітей не помічає морального аспекту в навколишній дійсності, проявляє бездушність, байдужість, душевну черствість.

Виховання ціннісного ставлення до людини до рівня самостійного, усвідомленого прийняття рішення повинно стати перспективною метою у роботі з молодшими школярами. Учнім треба доносити думку про те, що сама толерантність вже передбачає наявність деяких вищих етичних орієнтирів і цінностей, що й втримують її в «силовому полі» справжньої людяності [2].

Таким чином, виховання толерантності у дітей молодшого шкільного віку є актуальним напрямком у сучасній практиці виховання і потребує розробки відповідних виховних методик і технологій.

Список використаної літератури

1. Бех І. Виховання у дітей вміння жити в мирі та злагоді / І. Бех // Освіта України. – 1999. – 11 серпня (№ 33–34). – С. 5.

2. Виховання толерантності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/technol/1117>.
3. Вишневська Л. Деякі аспекти методології толерантності /Л. Вишневська // Рідна школа. – 2009. – № 4. – С. 43–45.
4. Волошина О. Проблема формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях / О. Волошина // Рідна школа. – 2007. – № 3. – С. 4–6.
5. Корінний М. М. Короткий енциклопедичний словник з культури / М. М. Корінний, В. Ф. Шевченко. – К. :Україна, 2003. – 384 с.

Шатонська Наталія,
студентка 12 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У наш час перед вчителем стоять завдання державної ваги: виховання соціально-активної підростаючої молоді, формування в учнів прагнення й уміння регулярно займатися самовихованням. До самовиховання закликали ще давньогрецькі й давньоримські вчені й філософи такі, як Сократ, Платон, Арістотель. Проблема самовиховання посідає чільне місце і в дослідженнях психологів. Зокрема, великий внесок у розробку теоретичних засад самовиховання, розуміння його змісту зробили Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, М. Грушевський, І. Стешенко, С. Русова [2, с.245]. У класичній педагогіці ідеї самовиховання активно розроблялись такими науковцями, як П. Блонський, П. Каптерев, М. Монтессорі, В. Сухомлинський, Л. Толстой, К. Ушинський. Питанням самовиховання характеру, волі приділяється увага в дослідженнях В. Крутецького, І. Рувинського, С. Хохлова [3, с.578].

Самовиховання - це процес засвоєння людиною досвіду попередніх поколінь за допомогою внутрішніх душевних факторів, що забезпечують розвиток. Виховання, якщо воно не насильство, без самовиховання неможливо.

Найбільш важливою умовою виникнення потреби у професійному самовихованні для майбутнього вчителя є перехід його з позиції учня на позицію спеціаліста. Самовиховання учителя розпочинається з розуміння невідповідності між "я реальним" та "я ідеальним" [2, с.232].

Психолого-педагогічний аналіз самовиховання майбутнього вчителя дає підстави розглядати його як систему, що характеризується цілісністю, взаємозв'язками всіх частин. Результати самовиховання - це ті зміни, які відбулися в особистості внаслідок самовиховання.

Щоб отримати бажаний результат і наблизити свій реальний образ до ідеалу, слід уміти керувати власним розвитком. Це означає насамперед уміння взяти на себе відповідальність за власне життя. Перекладаючи цю відповідальність на інших, людина потрапляє в залежність від них, і її розвиток сповільнюється [3, с.95].

Професійне самовиховання передбачає таку послідовність дій: вибір особистісно значущих цілей і завдань самовиховання; планування діяльності і

створення програми самовиховання; вибір методів і прийомів самовиховання; зіставлення досягнутих результатів з очікуваними; корекція програми самовиховання з урахуванням результатів самоконтролю і самооцінки.

Основним завданням вчителя є вдосконалення професійно значущих якостей особистості: розширення світогляду, збереження і зміцнення професійного здоров'я, підвищення рівня методичної підготовки, формування своєї духовної культури, педагогічного мислення, творчості тощо.

Програма професійного самовиховання визначає найважливіші і змістові компоненти педагогічної діяльності, склад професійних умінь і слугує орієнтувальною основою для складання вчителем індивідуального плану самовиховання з урахуванням особливостей і рівнів розвитку в собі необхідних умінь і здібностей [4, с.139].

Програма самовиховання й саморозвитку майбутнього вчителя має відображати основні вимоги до педагогічної професії, до того, що становить у ній загальне, особливе та індивідуальне.

В. Леві запропонував п'ять перших кроків самовдосконалення як основу для програми самовиховання й саморозвитку: самооздоровлення, самоспілкування, самоосвіта.

Визначивши мету самовиховання, необхідно правильно обрати методи, прийоми і засоби власного удосконалення. Для реалізації програми самовиховання використовують такі методи: самопостереження, самоаналіз, самотестування, порівняння себе з іншими людьми та ін.; самостимулювання; самопрограмування; методи і прийоми самовпливу (самонаказ, самоконтроль, самозаохочення, самопокарання, самозаборона, самозауваження, самопереконання, самонавіювання, аутотренінг, самозвіт, ведення щоденника самовиховання тощо).

Педагогічною основою самовиховання є взаємозв'язок між процесом зовнішнього виховання і самовихованням. Виникнення свідомого прагнення до самовиховання є наслідком попереднього зовнішнього виховання. Адже зовнішнє виховання — це прояв об'єктивного впливу суспільства на індивідуум через суб'єктивну діяльність вихователів. Проте на перших етапах виховання ці зусилля нерідко стикаються з пасивними формами сприйняття. В цих випадках виникає невідповідність свідомості та поведінки, яка має безліч конкретних відтінків. Педагогічний аспект при цьому виступає як результат і умова правильно організованого виховання, в якому формуються соціальні та особистісно значущі цілі, стимули, мотиви, якості, створюються сприятливі умови, необхідні для успішної роботи над собою [1, с.179].

А. Кочетов вважає, що самовиховання — вища форма самовдосконалення особистості, коли функції вихователя вона виконує сама. Розглядаючи діалектику виховання і самовиховання, він, як і ряд інших дослідників, приходить до висновку, що це два взаємопов'язані процеси.

Педагогічно правильно організоване самовиховання сприяє тому, що виховний процес набуває яскраво вираженого особистісно-зорієнтованого характеру протікання. Як зазначає І. Бех, "виховний процес, який не забезпечує належних умов для розвитку самовиховання, здебільшого будується на безпосередньому підкоренні, приниженні гідності людини, в кінцевому результаті не сприяє її моральному становленню, а навпаки, викликає спалахи агресивності " [3, с.439].

"Будь-яка ефективна виховна робота має своєю внутрішньою умовою власну роботу вихованця", – писав С. Рубінштейн [2, с.131].

Педагогічне керівництво усвідомленим самовихованням учнів полягає в ознайомленні їх з ідеями самовиховання та засобами самовдосконалення.

Таким чином, самовиховання має важливе значення для всебічного розвитку особистості педагога. Помилково стверджувати, що педагоги від природи бувають "поганими" "посередніми" чи "хорошими". Дуже добре, якщо "посередній" або "поганий" педагог займається самовихованням, саморозвитком. Але кепсько, коли "посередній" (або "хороший") "тупцює" на місці. Шкода, що у педагогічному мистецтві педагог не може миттєво виміряти результати своєї праці, бо мірилом нашої діяльності може бути лише суб'єктивна оцінка учнів: учитель переконав, захопив, розбудив душу, викликав естетичне почуття, передав крихти свого досвіду. Здається, що мастер – педагог робить це просто, легко і природно. Насправді, це професійне вміння досягається повсякденною працею. Адже талант – це передусім постійна і напружена праця над власним самовдосконаленням, іншими словами – процес систематичного самовиховання і самоосвіти.

Список використаної літератури:

1. Вітенко І.С., Борисюк А.С., Вітенко Т.І. Основи психології. Основи педагогіки: Навчально-методичний посібник. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 200 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: Видавничий центр "Академія", 2003. — 576 с.
3. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2005. - 670 с.
4. Омельяненко В.Л. Педагогіка. - К.: Знання-Прес, 2003. - 435 с.

Юхимчук Анастасія,

студентка 13 групи

навчально-наукового інституту педагогіки,

Науковий керівник: Н.А. Басюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ МУЗИКИ ТА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ідеї естетичного виховання зародилися в глибокій старовині. Уявлення про сутність естетичного виховання, його завданнях, цілі формувалися з часів Платона та Арістотеля і до наших днів. Воно передбачає розвиток в людини почуттів прекрасного, вміння розуміти і сприймати красу, формування вмінь і навичок творити прекрасне, а головне жити за законами духовної краси і використовувати знання у повсякденному житті.

Останніми роками зросла увага до проблем теорії і практики естетичного виховання. Вона обумовлена тенденціями нового світогляду сучасної людини. Розвиток освіти в Україні та процес її інтеграції у європейську і світову спільноту потребує істотного удосконалення духовної культури людини. Тобто, одним із основних завдань в сучасній школі є виховання дитини як людини культури з розвиненим естетичним і етичним ставленням до навколишнього світу і самої себе. Початкова школа має забезпечити всебічний розвиток дитини, становлення її як особистості, виявити і розвивати її здібності, нахили.

Для того, щоб система естетичного виховання впливала на дитину найефективніше і досягала поставленої мети, виділяють наступну її особливість. Система естетичного виховання повинна бути, перш за все єдиною, об'єднуючою всі предмети, всі позакласні заняття, все суспільне життя молодшого школяра, де кожний предмет, кожний вид заняття має свою чітку мету в справі формування естетичної культури і особистості молодшого школяра. Це означає, що естетичне виховання пов'язане з моральним, громадянським і політичним вихованням, з гармонією між істиною, добром і красою. І тільки за умови взаємозв'язку між цими компонентами можливе ефективне естетичне виховання. Але у всякій системі є основа, на яку вона спирається. Такою основою в системі естетичного виховання молодших школярів ми вважаємо мистецтво: музику, архітектуру, скульптуру, живопис, танець, кіно, театр та інші види художньої творчості. Можна сказати, що мистецтво є головним змістом естетики як науки, і що краса є основне естетичне явище.

Проблема естетичного виховання саме в педагогічному аспекті була висвітлена багатьма видатними педагогами та діячами освіти. Серед українських педагогів можна відмітити праці Е. Водовозової, П. Каптерева, С. Лисенкової, К. Ушинського. З точки зору психології цю проблему досліджували Б. Ананьєв, Л. Божович. Значний внесок зробили видатні вчені і педагоги, такі як Ю. Боров, В. Вансалов, І. Долецька, М. Каган, В. Сухомлинський, В. Шестакова. Саме вони визначили основні поняття і проблеми системи естетичного виховання.

У загальній системі естетичного виховання одне з найважливіших місць відводиться саме мистецьким дисциплінам. Зокрема, образотворчому мистецтву і музиці. Саме мистецькі дисципліни допомагають розвивати дитину в духовній, моральній, естетичній, емоційній сферах. У процесі естетичного виховання важливо навчити учнів розуміти й сприймати красу. Спостерігаючи прекрасне, людина не може залишатися байдужою, вона переживає, відчуваючи любов або ненависть до спостережуваного. Тому треба, щоб діти вміли розрізняти справді красиве і потворне.

Під час естетичного сприймання виникають певні емоції. Завдання виховання - створення умов, які б сприяли формуванню емоційної сфери учнів. Багатство емоційної сфери людини свідчить про її духовне багатство.

Складною є проблема формування сприймання мистецтва. Щоб сприймати художній чи музичний твір, треба мати елементарну теоретичну підготовку. Краще сприймається те, що зрозуміле, про що є певні знання. Цей принциповий підхід слід узяти за основу при використанні в естетичному вихованні музики, образотворчого мистецтва. В естетичному вихованні школярів використовують різні джерела:

1. Твори образотворчого мистецтва. Під час спостереження певної картини в дитини розвивається не лише сприйняття навколишнього світу (природа, життя людей, суспільні процеси), а й фантазія, образне мислення. Дитина мислить, доповнює побачене власними образами. Вже у процесі навчання малюванню діти засвоюють способи виокремлення форми з загального вигляду предмета, визначають її властивості, зіставляють з найбільш підходящою геометричною фігурою, варіюють її при зміні пропорцій і положень предмета. Все це призводить до більш правильного зображення предмета, до виникнення і розвитку творчої

уяви, адже дитина повинна багато змінювати під впливом задуму, який у неї виникає.

2. Твори музичного мистецтва. Музика відображає дійсність за допомогою звуків, мелодій, тембру та інтонацій. Саме цим музика впливає на емоційний стан дитини, змушує замислитись над різноманітними речами, допомагає зрозуміти навколишній світ, впливає на поведінку і вчинки. Розвиток музичних здібностей при навчанні співу, грі на музичних інструментах допомагає дітям вслухатися в звуки. Дорослий привертає увагу дитини до різних властивостей музичних звуків і їх сполучень і пов'язує з певними просторовими уявленнями (вище-нижче, довше-коротше). При цьому завжди підкреслюється виразне значення музичних звуків. У цілому розвиток залежить від сприйняття найпростіших звуків до більш активного усвідомлення красивих музичних поєднань.

Одним з головних шляхів естетичного виховання молодших школярів є навчальна робота. Школярів залучають до різних видів позакласної діяльності. В деяких школах створюються малі академії народних мистецтв, фольклорні ансамблі, вертепи, хори, гуртки типу «Умілі руки», танцювальні гуртки, студії образотворчого мистецтва. Багато вчителів практикують методи навчання В. Сухомлинського: проводять уроки на природі, години творчості. Останнім часом у школах та гімназіях створюють спеціалізовані класи гуманітарно-естетичного напрямку. У процесі естетичного виховання традиційно використовують різні форми роботи: уроки, семінари, гуртки, екскурсії, конференції, бесіди, диспути, колективні творчі справи, конкурси та ін.

Видатний педагог В. Сухомлинський називав музику могутнім засобом естетичного виховання. Він писав, що вміти слухати і розуміти музику – одна з елементарних ознак естетичної культури, без якої не можливо уявити цілісного повноцінного виховання. «Музика – могутнє джерело думки. Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини... Розвиваючи в дитини чутливість до музики, ми ошляхетнюємо її думки і прагнення» [3,с.182]. Отже, музика є засобом формування інтелекту, культури почуттів, моралі школярів.

Музичне виховання здійснюється в різних формах: слухання музики, виконавчо-творча, музично-пізнавальна, суспільно-корисна діяльність. Методи В. Сухомлинського використовували відомі педагоги і діячі: Д. Огородновий, В. Попов, С. Крижанівський, Е. Виноградова та інші. Щоб полегшити дитині шлях до музичного мистецтва, потрібно викликати цікавість до нього, закріпити любов, розбудити інтерес до пошуку нової музики. Важливою умовою є дотримання певних вимог до подання матеріалу: від простого до складного, від легкого до важкого, від малого до великого, від короткого до тривалого, від конкретного до абстрактного. Порушення цих простих правил може призвести до втрати дитиною цікавості до музики, бажання займатися нею. Виконавчо-творча форма поділяється на спів, гру на музичних інструментах, музично-ритмічні рухи, ігри і танці. Спів поділяється на хоровий, ансамблевий і сольний. Хоровий спів є найдоступнішим видом музичного виконавства, він є видом колективної творчості, тому об'єднує і здружує учнів. Подібний йому є ансамблевий. Гра на музичних інструментах розширює музичний кругозір і будить бажання працювати в колективі. Музично-ритмічні рухи допомагають виразити емоційний стан від прослуховування музики в рухах. Музично-пізнавальна діяльність полягає в

засвоєнні музичної грамоти. Суспільно корисна діяльність полягає в тому, щоб учні застосовували свої знання і навички в підготовці і проведенні різноманітних вечорів, ранків, виступах на конкурсах і фестивалях.

Потужним потенціалом для творчого розвитку учнів початкової школи, як відомо, є мистецтво. Завдяки своїй універсальності воно впливає на розвиток інтересів, уявлень учнів, їхнього образного мислення, емоційності, на оволодіння мовою мистецтва як засобом вираження - свого ставлення до тих чи інших явищ життя. В. Сухомлинський по-новому використовував природу як широкий засіб загального розвитку дитини. Головним завданням таких уроків серед природи був розвиток у дітей здатності до кольорового та просторового відчуттів. Педагог не просто вчив дітей спостерігати, але й спонукав помічати у звичайному - незвичайне, відчувати й емоційно переживати гаму різноманітних кольорів і відтінків. Завдяки його методиці діти вже в першому класі займалися творчістю: складали розповіді до своїх малюнків, малювали казку. Це допомагає розкрити творчий потенціал навіть дуже сором'язливих дітей. Вже в другому-четвертому класах діти починали писати творчі письмові роботи на основі своїх спостережень за природою. Це значно розширює кругозір дітей, допомагає виразити свої думки не лише словом, але й малюнком. Малюнок дуже допомагає на багатьох уроках. Коли вчитель не має змоги принести деякі рослини на природознавство, не має прикладу одягу стародавніх народів, не може показати певні історичні події за допомогою кінофільму - він вдається до малюнка, який допомагає зрозуміти дітям матеріал. Особливістю образотворчого мистецтва є те, що воно впливає на психіку, емоції та фізіологію людини. Заняття образотворчим мистецтвом мають вплив на інтелектуальний розвиток особи, формують художній смак. Образотворче мистецтво має багато різновидів, серед яких : малювання, аплікація, ліпка з глини та пластиліну. Вони допомагають дитині своєрідно сприймати світ і відтворювати його в своїх творчих роботах.

Одним з найвідоміших дослідників емоційної дії кольору на людину є швейцарський психолог Макс Люшер. Він встановив, що певний колір може викликати в людини відповідні емоції (наприклад, жовто – червоні – створюють відчуття схвилюваності, а сині і сірі - діють заспокійливо). Згідно з даними досліджень, сприйняття кольору в людини залежить від способу його життя і взаємодії з оточуючим світом. Тобто, проаналізувавши роботи школярів, можна дізнатись про їхні особливості характеру, емоційний стан, який переживали учні, коли створювали роботу.

Образотворче мистецтво - спосіб самовираження. Учні молодших класів відтворюють світ не точно, іноді не акуратно, проте вони відтворюють на папері своє, індивідуальне бачення навколишнього світу. Образотворче мистецтво є дуже важливим, адже воно допомагає долати різні психологічні розлади. Існує арт-терапія - метод, що використовується при лікуванні. Малювання, ліпка, фотографія, книги давно лікують від депресії. Займаючись такою діяльністю можна уникнути небажаних емоцій, виплеснути агресію і внутрішні переживання на папері, творчо розкритися. Такий метод буде дуже корисним і для дітей в початковій школі. Адже в сучасному світі діти переживають велику кількість стресів, є перенавантаженими у навчанні. Арт-терапія не вимагає особливих навичок, у ній використовується техніка спонтанного малюнка. Це значно спрощує завдання і допомагає реально оцінити свій емоційний стан.

Отже, естетичне виховання – важлива частина становлення особистості, розвитку дитини. Розуміння прекрасного, насолода мистецтвом (як предметами, так і процесом творіння) – без цього неможливо уявити собі всебічно розвинену особистість, виховання якої – мета педагогічного процесу. На всіх етапах свого розвитку дитина досягає навколишній світ і з погляду його краси, естетики. Введення в навчальну програму інтегрованих уроків з образотворчого мистецтва допоможе виховати покоління, яке буде всебічно розвиненим і естетично обізнаним.

Список використаної літератури:

1. Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку [зб. наук. праць] . - Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. - С.384-387.
2. Кузьмінський А., Омеляненко В. Педагогіка. - К., 2007. - С.304-311.
3. Кушка Я. Методи музичного виховання дітей. - Вінниця: «Нова книга», 2007. - С.75-77.
4. Сухомлинський В. Сто порад вчителю. - К.:1979.
5. Сухомлинський В. Як виховати справжню людину // Вибрані твори: в 5 т. - К.,1976. - Т.2.

Яцюк Інна,
студентка 13 групи
навчально-наукового інституту педагогіки
Науковий керівник: Н.А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДИТИНИ

З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набуті власного досвіду поведінки і діяльності.

Оскільки мета виховання підростаючого покоління — формування всебічно розвиненої особистості, сім'я, як і школа, здійснює моральне, розумове, трудове, естетичне і фізичне виховання.

Не можна залишити без уваги думки видатних педагогів-філософів про роль найголовнішої соціальної інституції - сім'ї у вихованні дітей. Питанням сімейного виховання приділяли увагу такі педагоги-філософи, як давньогрецький мислитель Конфуцій, Песталотці, Г.С. Сковорода, О.В. Духнович, С.Ф. Русова, Г.Г. Ващенко, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський.

Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від створення в ній належних умов. Головна умова сімейного виховання — міцний фундамент сім'ї, що базується на її непорушному авторитеті, подружній вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя.

Успіх сімейного виховання значною мірою залежить від організації домашнього побуту, традицій сімейного життя: порядку в сімейному господарстві, залучення дітей до розподілу бюджету сім'ї, загального режиму дня, визначення для кожного робочого місця, зокрема для навчальних занять, дотримання певних

сімейних правил (кожна річ має своє місце, прийшов з прогулянки — вимий руки та ін.). Домашній затишок облагороджує дітей.

Провідну роль у сімейному вихованні відіграє мати. Саме вона найсильніше впливає на дітей, особливо в сфері духовно-морального виховання. Діти, які виростають без материнського тепла і ласки, похмурі, як правило, замкнені, злостиві, вперті.

Не меншим є й вплив батька, особливо коли йдеться про виховання хлопчиків. Проте виконати свої виховні функції батько і мати можуть лише за умови, що вони є справжнім авторитетом для дітей.

Виховання дітей в сім'ї не завжди успішне. Негативний вплив на нього мають об'єктивні (неповна сім'я, погані житлові умови, недостатнє матеріальне забезпечення) та суб'єктивні (слабкість педагогічної позиції батьків) чинники. Найвагомішою серед об'єктивних причин є неповна сім'я, яка з'являється в силу того, що в усіх вікових групах від 20 до 50 років смертність чоловіків більш як утричі вища, ніж жіноча, а у віковій групі 30—34 роки — в чотири рази. Разом з великою кількістю розлучень це призводить до збільшення кількості сімей, у яких мати (рідко — батько) виховує дітей сама. У неповній сім'ї процес виховання ускладнюється, оскільки діти значну частину часу бездоглядні, неконтрольовані, перебувають на вулиці, нерідко контактують з аморальними людьми.

Негативно позначаються на вихованні дітей і погані житлові умови сім'ї. Як свідчать дані спеціального обстеження, в Україні більше половини молодих сімей не мають окремого житла навіть через 10 років подружнього життя, майже половина сімей проживає з батьками в незадовільних для виховання дітей житлових умовах. У таких сім'ях батьки часто не можуть забезпечити дитину постійним робочим місцем, тому їй важко зосередитися над завданням, з'являється роздратованість, незадоволення, а згодом і небажання виконувати його.

Значна частина сучасних сімей припускається помилок у вихованні дітей. Родини, які продукують так званих педагогічно занедбаних дітей, з погляду педагогіки можна поділити на такі три групи: педагогічно неспроможні, педагогічно пасивні та антипедагогічні.

Перша група — сім'ї, в яких батьки намагаються виявити певну активність у вихованні дітей, проте роблять це невміло. Їх виховний вплив непослідовний, педагогічно необґрунтований. Найчастіше вони керуються власним досвідом, якого набули, коли свого часу їх виховували батьки (авторитарний стиль, обмеження свободи, погрози і покарання або вседозволеність, потурання примхам).

Друга група — сім'ї, які не виявляють особливої активності у вихованні дітей, тобто педагогічно пасивні. Вони з об'єктивних (хвороба, зайнятість, часта відсутність) або суб'єктивних (відсутність єдиної точки зору на виховання, розлад між батьками, часті конфлікти та ін.) причин не можуть належним чином виховувати дітей. У таких сім'ях стосунки між батьками напружені, конфліктні. За сімейними негараздами вони не знаходять часу для виховання дітей, втрачають контроль за ними.

Третя група — сім'ї, що характеризуються антипедагогічними, аморальними умовами виховання дітей. У таких сім'ях панує дух неповаги до правил моралі та вимог законів. Батьки своєю поведінкою (пияцтво, злочинство, розпуста тощо) створюють у сім'ї антипедагогічну обстановку, намагаються виправдати

відхилення від норм поведінки у своїх дітей, протиставляють вимогам школи свої сімейні вимоги.

Сім'я функціонує на основі спільного побуту, економічного, морально-психологічного укладу, виховання дітей, взаємної відповідальності. Вона забезпечує соціалізацію людини, самореалізацію особистості, захист від проблем, сприяє формуванню особистості з усталеною поведінкою.

Сучасні сім'ї різноманітні, і від того, в якій саме живе дитина, залежить, яким змістом наповнюється процес формування її особистості. Умовно сім'ї поділяють на благополучні та неблагополучні.

Благополучна сім'я — сім'я з високим рівнем внутрішньо сімейної моральності, духовності, координації та кооперації, взаємної підтримки та взаємодопомоги, з раціональними способами вирішення сімейних проблем.

Неблагополучна сім'я — сім'я, яка через об'єктивні або суб'єктивні причини втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній виникають несприятливі умови для виховання дитини.

Захистити дітей від сімейного неблагополуччя може система регулювання сімейного виховання. Організацію допомоги батькам, якщо вони мають бажання нею скористатися, здійснюють вчитель, школа на основі формування стосунків співробітництва, взаємодопомоги, взаєморозуміння.

Отже, педагогічне середовище розвитку дитини створюється в процесі сімейного виховання, залежить від типу сім'ї. Розуміння цього педагогами сприяє поглибленню зв'язків з нею, пошуку можливостей щодо корекції сімейного виховання, підвищення педагогічної культури батьків, захисту дитини від несприятливого впливу неблагонадійної сім'ї.

Список використаної літератури

1. Анонашвілі Ш.О. Особистісно-гуманна основа педагогічного процесу/ Анонашвілі Ш.О. — Мінськ, 1980.,-С. 237.
2. Гіппенрейтер Ю.Б. Спілкуватися з дитиною, як?/ Гіппенрейтер Ю.Б. — М., 1997.
3. Ільїн Е.Н. Шлях до учня/ Ільїн Е.Н. — М., 1988.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані педагогічні твори / Сухомлинський В.О., - М., 1979.

Наукове видання

**Проблеми освіти і виховання в умовах
цивілізаційних змін**

Збірник наукових праць

Комп'ютерний макет: Н.А. Басюк

Надруковано з оригінал-макета авторів

Підписано до друку 27.02.15. Формат 60х90/16. Папір офсетний.

Гарнітура Time New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк.12,8. Обл. вид. арк. 13.0. Наклад 100.Зам. 116.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка

м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40

Свідectво про державну реєстрацію:

серія ЖТ № 10 від 07.12.04 р.

